

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

NEDERDUITSCHÉ
SPRAEKLEER

TEN GEBRUIKE VAN

HOOGÉ-, MIDDELBARE- EN NORMALE SCHOLEN, ONDERWYZERS,
MEERGEVORDERDEN, ENZ.

NAER DE BESTE BRONNEN BEWERKT

DOOR

J. VAN BEERS,

LEERAER BY 'S RYKS NORMAELSCHOOL TE LIER.

Aengenomen door de Verbeteringscommissie voor het Middelbaer Onderwys.

TWEEDE VERBETERDE EN VERMEERDERDE UITGAVE.

ANTWERPEN

DRUKKERY DER GEBROEDERS PEETERS.

1854.

9197
89

25

~~532~~

NEDERDUITSCHÉ SPRAEKLEER.

*Aen de vereichten der wet is voldaan. Geen exemplaar wordt
voor echt erkend, tenzy het des Schryvers handteeken drage.*

W.B.

NEDERDUITSCHЕ
SPRAEKLEER

TEN GEBRUIKE VAN

HOOGЕ-, MIDDELBARE- EN NORMALE SCHOLEN, ONDERWYZERS,
MEERGEVORDERDEN, ENZ.

NAER DE BESTE BRONNEN BEWERKT

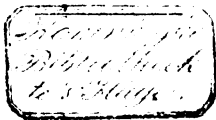
DOOR

J. VAN BEERS,

LEERAER BY 'S RYKS NORMAELSCHOOL TE LIER.

Aengenomen door de Verbeteringscommissie voor het Middelbaer Onderwys.

TWEEDE VERBETERDE EN VERMEERDERDE UITGAVE.

ANTWERPEN

DRUKKERY DER GEBROEDERS PEETERS.

1854.

VOORBERIGT.

« Groot, al te groot wellicht is het getal spraakkunsten, sedert luttel jaren hier te lande verschenen. Doch meest al deze werken, hoe geschikt ook voor het doel, dat ze beoogen, verheffen zich niet boven de lagere school; en, waer de meergevorderde of de onderwyzer iets beters of grondigers weten wil, dan wat men den kinderen pleegt te leeren, kan hy 't gaen zoeken in tydschriften en zwaertyvige Hollandsche spraakkunsten, welke niet dan tegen bovenmatige pryzen te bekomen zyn.

« Zulk een toestand kon noch mogt blyven duren; en, daer geen, die er beter toe geschikt is, op zich scheen te willen nemen deze leemte aen te vullen, hebben wy, met de uitgave dezer Spraekleer, zulks trachten te doen.

« Al wat Holland en België, de laetste jaren, in 't vak van taalkunde merkwuerdigst hebben opgeleverd, is er voor geraedpleegd geworden; doch vooral de voortreffelyke Hollandsche Spraekleer van Dr Brill en de Hoogduitsche van Dr Heyse, hebben wy ons

in 't bearbeiten dezès boekdeels, ten nutte gemaekt. Te meer zyn vele zaken, die tot hier toe verkeerd of gebrekkig onderwezen werden, er in terug op de goede baen gebracht; en, waer aengaende het een of ander punt verschillende stelsels gevolgd worden, zyn deze, voor zoo veel het bestek des werks het toeliet, er in aengeduid en toegelicht. In een woord, wy hebben in één boekdeel al datgene poogen te verzamelen, wat er noodig is, om het onderwijs der moedertaal tot de hoogte te leiden, waerop zich tegenwoordig de taelstudie in Noord- en Zuidnederland bevindt. »

Aldus luidde het voorberigt, aen het hoofd van de eerste uitgave dezer Spraekleer geplaeft.

De buitengewoone gunst, waermede het publiek deze uitgave onthaelde, en de lof, haer door de voornaemste onder onze taelgeleerden toegezwaid, hebben den schryver in het denkbeeld bevestigd, dat het onderwijs in België waerlyk behoefte aen een dergelyk werk gevoelde, en dat zyn arbeid eenigzins in deze behoefte is komen voorzien.

By deze tweede uitgave zou hy zich dus met een eenvoudigen herdruk van de eerste hebben kunnen vergenoegen.

Doch, uit de wenken van geleerde vrienden, en vooral uit het gebruiken zynes werks by zyne eigene lessen, was hem gebleken, dat zyne Spraekleer nog voor menigvuldige verbeteringen vatbaer was; en hy heeft geene moeite gespaerd om al die verbeteringen in de huidige uitgave tot stand te brengen. Ook zal alwie met den eersten druk bekend is, en eenen oogslag in dezen tweeden werpen wil, gereedelyk bespeuren, dat er byna op elke bladzyde of wel iets veranderd, of wel iets bygevoegd, of wel iets verplaeft is geworden.

Te gelyker tyd met dezen tweeden druk, laet de schryver eene verkorting van zyn werk verschynen, welke, naer zyne meening, benevens het praktisch taelonderrigt door middel van het leesboek, in gestichten van middelbaer onderwoys en in de hoogere afdeelingen van lagere scholen, met vrucht zal kunnen worden gebruikt.

Moge zyn arbeid de ernstige studie onzer schoone en duerbare moedertael eenigzins helpen bevorderen, dan is zyn vurigste, zyn eenigste wensch vervuld.

INLEIDING.

De mensch denkt, en bezit het vermogen om zyne gedachten aen anderen mede te deelen.

Deze mededeeling geschiedt door middel van hoorbare klanken, en heet *spraak*.

Daer de vorming en de uiting der gedachten by elken redelyken mensch dezelfde is, zou men aen geheel het menschdom éene spraek kunnen toekennen; maer, even als het menschdom in verschillende geslachten, en deze geslachten in volkeren verdeeld zyn; zoo is de menschspraak insgelyks in onderscheidene *talen* gesplitst geworden.

Tael is dus de verzameling van spraekklanken, waervan éen volk zich bedient; en er bestaen zoo vele talen, als er volkeren zyn, of geweest zyn. Ook is eene tael de afspiegeling van den eigenaerdigen geest eens volks, en houdt zy met dezès beschaving en ontwikkeling altoos gelyken tred.

Onze moedertael behoort tot de talen van den Duitschen of Germaenschen stam. Deze worden door een aanzienlyk gedeelte van Europa's bevolking gesproken, en zyn vermaegschapt met de edelste der oude talen van Azië, namelyk het *Sanskrit*, de heilige tael der Hindous⁽¹⁾; voorts met de *Slavonische* talen; ein-

(1) Op het einde der achttiende eeuw riepen de overwinningen der Engelsen in Indië, de aendacht der geleerden op het Sanskrit. Deze tael, wier letterkundige voortbrengselen 33 eeuwen oud zyn, heeft byna hetzelfde lot als eene harer dochteren, het Latyn, ondergaen. Even als het Latyn, is het Sanskrit sedert lang eene doode tael; en ook heeft het niet opgehouden als gewyde tael aen eene talryke bevolking te dienen. Zy was eertyds de gesprokene tael van gansch den Indostan. In schoonheid is zy zelfs boven het Grieksch en het Latyn verre verheven; en, van al de bekende talen, is zy de ploibaaerste, de rykste en volmaektste: al hare afgeleide woorden kunnen gemakkellyken duidelyk teruggebracht worden tot hunnen wortel, die in de tale zelve bestaet. — Men heeft ook bevonden, dat niet alleen de tegenwoordige Indische talen en het Oud-Perzisch, maer tevens al de groote taeltakken van Europa tot het Sanskrit kunnen teruggevoerd worden.

delyk met het *Grieksch* en het *Latyn*, van welke laetste de *Romanische* talen afstammen. (1)

• De *Duitsche* of *Germaensche* taelstam verdeelde zich, zoo het schynt, in de V^{de} eeuw, in twee nog bestaende hoofdtakken, te weten : het *Hoog-* en het *Nederduitsch*.

Het *Hoogduitsch*, van zuid-westelyk *Duitschland* uitgegaen, verspreidde zich over oostelyk *Duitschland*. Het *Nederduitsch* strekte zich uit over *Holland* en *België*; voorts over *Oost-Friesland*, het land van *Munster*, een gedeelte van het land van *Keulen* en den *Beneden-Rhyn*, de steden en landen van *Paderborn*, *Brunswick*, *Hannover*, *Maegdeburg*, *Bramen*, *Holstein*, *Mechlenburg*, *Pommeren*, *Brandenburg* enz.; in een woord, over al de kustlanden langshenen, de *Noord-* en de *Oostzee*; te beginnen van *Duinkerke*, tot aen *Königsberg*, tegen *Rusland* toe. Nogtans is het *Nederduitsch* in *België* en *Holland* alleen de geschrevene tael gebleven; en, hoewel het in de overige landen nog door het volk gesproken wordt, is aldaer het *Hoogduitsch* de schrifttael geworden.

De geschiedenis onzer tael klimt op tot het *Gothisch*, de tael waerin *Bisschop Ulfilas*, in de IV^{de} eeuw, de heilige Schrift vertaalde, ten behoeve zynrer stamgenoten, die destyds aen beide oevers van den *Beneden-Donau*, in het oude *Moesië* (thans *Wallachye*), woonden.

De tael dezer overzetting heeft veel overeenkomst, zoo wel met het *Hoog-* als het *Nederduitsch*, en toont aen, dat het *Gothisch* zich toen reeds door degtigheid, regelmatigheid en kracht onderscheidde.

De oudste stukken, in het eigentlyke *Nederduitsch* geschreven, dagteekenen van de XII° eeuw.

Van dit tydstip tot onder de *Burgondische* regering, ontwikkelde zich, vooral in *Vlaenderen*, eene letterkunde, die, uit het taelkundig oogpunt beschouwd, om hare welluidendheid en

(1) De tegenwoordige *Europesche* talen worden in dry hoofdafdeelingen of stammen verdeeld, te weten : 1° die der *Romanische* talen, als : het *Italiaensch*, *Fransch*, *Spaensch* en *Portugeesch*; 2° de *Duitsche* of *Germaensche* talen, als : het *Hoog-* en *Nederduitsch*, *Deensch*, *Zweedsch*, *Noorweegsch*, *Yslandsch* en *Engelsch*; 3° de *Slavonische* talen, waeronder het *Russisch*, *Poolsch*, *Boheemsch*, *Servisch*, *Wendisch*, *Illyrisch*, enz. behooren.

de vastheid harer regelen, allermerkwaardigst mag genoemd worden. Doch in de XV.º eeuw werd de tael, als het ware, besmet met eene algemeene verbastering, welke tot op het einde van den kryg tegen Spanje voortduerde. Toen echter stond zy, vooral in de noordelyke provinciën van Nederland, weder uit hare vernedering op, en nam de gedaente aen, die ze nagenoeg tot heden toe heeft behouden.

De oudste benaming, onder welke onze moedertael bekend staet, is die van *Dietsche tael*, en thans nog hoort men haer niet zelden aldus by het volk noemen. Onder de regering der Hertogen van Burgondië nogtans werd die benaming allengs verdrongen, en men begon haer algemeen genoeg *Vlaemsche tael* te heeten. Dan later, toen, in gevolge des tachtigjarigen oorlogs, Zuid-en Noord-Nederland van elkander gescheiden werden, verkreeg ze in dit laetste gedeelte den naem van *Hollandsch*, terwyl ze ten onzent dien van *Vlaemsch* behield.

Beide benamingen zyn echter even onjuist: *Hollandsch* en *Vlaemsch* maken slechts éene tael uit, welke men, tegenover hare zuster het Hoogduitsch, gevoegelyk *Nederduitsch*, of, zoo men die benaming al te veel omvattend vindt, *Nederlandsch* kon heeten. (1)

(1) Sommigen geven haer by voorkeur den naem van *Nederlandsch*, omdat ze toch maer alleen in de Nederlanden (Holland en België) zoowel geschreven als gesproken wordt; terwyl ze intengendeel, in de overige gewesten, uit boeken en beschaefde kringen algemeen door het Hoogduitsch verdrongen werd.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE LETTERS.

1. — De Nederduitsche tael bestaet , gelyk alle andere talen , uit woorden. Een woord is de uitdrukking van een begrip , en bestaet uit éene of meer lettergrepen. Eene lettergreep is een woord, of het gedeelte eens woords, dat zonder stemverpoozing uitgesproken wordt, en uit éene of meer samenverbondene letters bestaet. — *Letters* zyn teekens, waerdoor men de klanken en klankwyzigingen, die by het uitspreken der woorden gehoord worden, voor de oogen zichtbaer maekt. Tot het schryven van echt Nederduitsche woorden, bedient men zich van de volgende letters :

A, B (*be*), D (*de*), E, F (*ef*), G (*ge*), H (*ha*), I, J (*je*), K (*ka*), L (*el*), M (*em*), N (*en*), O, P (*pe*), R (*er*), S (*es*), T (*te*), U, V (*ve*), W (*we*), Y, Z (*ze*).

Hierby kan men nog voegen IE, EU, OE, CH (*ech*) en NG (*eng*); want, ofschoon met twee letters geschreven, stellen IE, EU en OE niettemin zuivere klanken, en CH en NG enkelvoudige klankwyzigingen voor. (1)

(1) Velen, van het verkeerd denkbeeld uitgaende dat alle letters, die er geschreven staen, moeten uitgesproken worden, laten in de woorden, waer *ng* voorkomt, de *n* en de *g* afzonderlyk hooren. Dit is nogtans eene van de grofste feilen, welke men tegen de Nederduitsche uitspraak kan begaen. NG, in *brenghen*, b.v. beeldt het geluid af, dat wy zouden hooren in het Fransche *regner*, als we den *j*-klank, die daerin achter den neusklink komt, weglieten : of, eenvoudiger gezegd, *ng* klinkt zoo als de kinderen ze uitspreken in *tingelingeling*; zoo als ieder ze uitspreekt, die in de school den echten klank dier letter niet heeft verleerd. — Geheel anders klinken *n* en *g* wanneer die in byzondere lettergrepen gesteld zyn, als by *in-genomen*, *in-gaen*, enz. Wie ons gezegde door het gezag der voornaemste taelkundigen wil gestaefd zien, raedplege *TenKate*, *Aenleiding* enz. bl. 123. — *Bilderdijk*, *Spraakleer*, bl. 80. — *Kinker*, *Inleidende brief tot zyne beoordeeling* enz. bl. XXI. enz. enz.

Verders bedient men zich ook nog, om vreemde woorden te schryven, van : C, Q, X, en de samengestelde TH en PH.

☛ — Men onderscheidt de letters in *klinkers* en *medeklinkers*. — *Klinkers* zyn klanken, die de stem, zoo als deze vry uit de borst opstyg, in eenen der mondstreken vormt. — *Medeklinkers* zyn klankwyzigingen, dit is, wyzigingen, die by de klanken gehoord worden, en te weeg gebracht zyn door de spraekwerk-tuigen, namelyk door de keel, het gehemelte, de tong, of de lippen.

De Klinkers.

3. — Men onderscheidt de klinkers in : 1.° *Zuivere klinkers*, en 2.° *Vermengde klinkers* of *tweeklanken*.

1.° *Zuivere klinkers* zyn die, welke men by het uitspreken zoo lang kan rekken of zingen als men adem heeft, zonder dat er eenig vermengd geluid gehoord worde, en zonder dat ze aen het einde in een anderen klank overgaen. Men verdeelt ze in :

a.) *Opene of lange klinkers*, welke zyn : A (als in : *manen*), E (*men-ten*), EE (*steenen*), EE (*peerden*), IE (*zielen*), O (*komen*), OO (*boomen*), EU (*sleutel*), OE (*stoelen*), U (*uren*).

b.) *Geslotene of korte klinkers*, welke zyn : A (als in : *man*), E (*met*), I (*lid*), O (*stok*), U (*stuk*).⁽¹⁾

2.° *Tweeklanken* laten, wanneer men ze aenhoudt, een vermengd geluid hooren, veroorzaekt door den *j*- of *w*-klank, waerop zy altyd uitloopen. Ze zyn :

a.) EI, Y en UI, die gevormd worden door verheffing der tong tegen het middengehemelte, dit is door den medeklinker J.

b.) AU en OU, die gevormd worden door beweging van de lippen tot elkander, dit is door den medeklinker W.

Aenmerking. Dryklanken zyn er niet. AEI, OEI, EEU en IEU zyn zelfs geene tweeklanken; het zyn enkel de lange klinkers *a*, *oe*, *oo*, *ee* en *ie*, waerachter een *j*- of *w*-klank komt, maer welke in geenen deele, zoo als de tweeklanken door deze *j* of *w* worden gewyzigd.

⁽¹⁾ De *e* en de *i* kunnen ook *toonloos* zyn, b. v. *bezien*, *geraemte*, *geven*, *de*, *het*, *wyselyk*; *heilig*, *inwilligen*, enz.

Verlenging van Klinkers.

4. — Wanneer de lange *a*, *e* en *u* in dezelfde lettergreep door eenen medeklinker gevolgd zyn, dan voegt men hun eene *e* toe, opdat zy hunnen langen klank zouden behouden, b. v. *maen*, *meet*, *uer*. — De *o* verlengt men in dergelyk geval met *o*, b. v. *zoon*.⁽¹⁾ — *Ie* en *oe* komen nooit dan met dubbel letterteeken voor. Zulks gebeurt omdat *ie* en *oe* de oude tweeklanken *io* en *uo* hebben vervangen, en langen tyd eenen tweeklankachtigen aerd hebben behouden. De enkele *i* is altyd kort van hare natuer; klinkt ze al eens lang, dan is het in vreemde woorden, zoo als: *titel*, *conditie*, *cider*, enz. — De *eu* is in de meeste gevallen, waer die klank voorkomt, door klankverwisseling (*Umlaut*) ontstaan uit *o*. Van daer, dat men thans nog in vele woorden onverschillig *o* of *eu* gebruikt, zoo als: *logen* en *leugen*, *molen* en *meulen*, *deun* en *toon*, *scheut* en *schot*, *speuren* en *sporen*, *neut* en *noot*, *kneukel* en *knokkel*. Voor de korte *eu* bezit onze schrifttael geen letterteeken (zoo als het Hoogduitsche *ö*); waer de volkstael dien klank laet hooren, schryft men de korte *u* of *o*, zoo als in: *burgt*, *burger*, *kort*, *worstelen*, *dorst*, en eene menigte andere.

5. — Even als de Ouden alle klinkers door middel van de toonlooze *e* verlengden, bezigden zy ten dien einde ook wel soms de toonlooze *i*. Van daer vindt men by onze vroegste schryvers zoo wel *voir*, *muir* (in stede van: *voor*, *muer*), als *doet*, *huer* (voor: *dood*, *huer*). Eenige taelgeleerden willen in de woorden *aer* (*koornaer*), *haer* (*hoofdhaer*), *oor* (*erfgenaem*), *heer* (*leger*) en *meer* (*water*), deze spelling met *i* behouden, en dus *air*, *oir*, *heir* en *meir* schryven, om, zeggen zy, door een *zigbaer onderscheid*, alle verwarring met *haer* (voornaemw.), *oor* (lichaemsdeel), *heer* (meester), enz. te voorkomen. Wy nogtans zouden liever zien, dat deze woorden onder den algemeenen regel teruggebracht wierden: vooreerst, omdat de klankverlenging met *i* niet meer

(1) De verlenging der *a* en *e* door de *e*, heeft het gezag en het voorbeeld der Ouden voor zich. De Hollanders, daerentegen, verlengen alle klinkers door henzelfen, en schryven dus: *maan*, *meet*, *uur*, *zoon*, enz. Sommige taelkundigen zouden deze schryfwyze, die in allen gevalle logischer schynt dan de onze, ook in België willen ingevoerd zien.

in algemeen gebruik is; en, ten anderen, omdat al dit onderscheiden door middel van willekeurig spellingsverschil nutteloos wordt, zoohaest men de woorden aenschouwt gelyk ze moeten aenschouwd worden, dit is, in levend verband met andere woorden. Wie zich daarvan overtuigen wil, mag gerust, al wat van over eeuwen in verstaenbaer Nederduitsch geschreven is, doorloopen: hy zal geen enkelen volzin ontdekken, waerin men *oor* (erfgenaem) met *oor* (lichaemsdeel), *heer* (leger) met *heer* (meester), verwarren kan, al stonden die ook overal zonder i geschreven.

Verschillige klanken van *EE* en *OO*.

6. — Daer wy onze tael met Romeinsche letters schryven, hebben wy in verre na geene teekens genoeg, om alle Nederduitsche klanken af te beelden; wilden wy zulks, dan zouden wy, gelyk de Slavonische talen, tot by de veertig letters kunnen aennemen. Doch wy voorzien in deze leemte op eene andere wyze: wy bedienen ons namelyk van samenstellingen uit de reeds bestaende letterteekens, en beelden zelfs verschillende klanken met dezelfde letters af. Dit laetste is het geval met de dubbele *ee* en *oo*.

7. — *EE* en *OO* zyn *zachtlang* en *hardlang*. Men noemt ze *zachtlang*, wanneer ze hunnen natuerlyken klank behouden; alsdan schryft men ze maer dubbel, wanneer ze in dezelfde lettergreep van eenen medeklinker gevolgd zyn, b.v. *geef* (*geven*), *zoon* (*zonen*). Zyn ze *hardlang*, dan schryft men ze altyd met verdubbelde letter, b.v. *steen*, *been*, *leeren*, *teekenen*; *boom*, *stroom*, *hooren*, *loopen*. (1)

(1) Door den invloed van een kwalijkbegrepen taelonderwys, is in Holland het onderscheid tusschen zacht- en hardlange *ee* en *oo* zoodanig weggesleten, dat aldaer, in eenen zoogezegden *beschaefden* mond, alle *ee-s* en *oo-s* zachtlang klinken. In België is het zoo ver nog niet gekomen: daer spreekt elk nog van *steenen* en *boomen*, zoo als hy 't van zyne moeder geleerd heeft, met een duchtigen hardlangen klank. Enkel in de scholen begint het er hier en daer ook al verkeerd uit te zien. Meer dan een onderwyzer laet zich voorstaen, dat er maer éene *e* en *o* in de tael *mag zyn*, vermits er in de letterkas ook maer éene voorkomt; dat men den kinderen al die *bastaerdklanken* (zoc als hy ze heet)

Aenmerking. De hardlange *ee* wordt in gansch Nederduitsch België op dezelfde wyze uitgesproken; doch met de hardlange *oo* is het zoo niet gesteld. Wy vermeenen dat de echte klank dier letter is zoo als hy in de Kempen en te Antwerpen gehoord wordt. In Vlaenderen en sommige gedeelten van Brabant slaet ze al te zeer naer den *u*-klank over; in sommige streken van Limburg krygt ze iets van de Hoogduitsche *au*, als in *baum*.

S.— Buiten den zacht- en hardlangen, wordt de *ee* nog gebruikt om eenen derden, namelyk den *zwaren klank* te verbeelden. Deze komt byna niet dan vóór de *r*, en klinkt zoo als de Fransche *ai* in *faire*; b.v. *beer*, *begeeren*, *peerd*, *steert*, enz. (1)

eender moet leeren uitspreken, omdat de Hollanders het zoo doen, en omdat het anders toch te moeijelyk zou zyn den kleinen aen 't verstand te brengen, dat eene en dezelfde letter nu eens zus dan weder zoo moet uitgesproken worden. — En, ten gevolge zulker schoone redenering, wordt onze moedertael *enkel ten gerieve der kinderen*, verkneed en verknoid!

Het zy hier dus eens en voor al gezegd :

De hardlange *ee* en *oo*, zoo gelyk *wy* ze uitbrengen, is aen onze tael zoo eigen als welkdanige klank het ook zy; en in de uitspraak dier letters zouden wy den Hollanderen, weleer dan zy ons, ten voorbeelde mogen verstreken. — Overigens zyn het al de voornaemste taelkundigen, zelfs onder de Hollanders eens, om te erkennen dat er een wezentlyk verschil bestaan moet in de uitspraak van zacht-en hardlange *ee* en *oo*, en betreuren de laetste nagenoeg algemeen, dat er dienaengaende zulke verbastering ten hundert is ingesloopen. — Wie zich nader daarvan wil overtuigen raedplege: *Ten Kate, Aenleiding* enz. D. I. bl. 157. — *Bilderdijk, Spraakk*, bl. 33 en volg. — *Siegenbeek, Verhandeling* enz. bl. 129. — *P. Weiland, Spraakk*, bl. 21 en volg. — *A. Bogaers, Bekroonde verhandeling over de soelsprekendheid, in de nieuwe werken der Hollandsche Maatschappij van fraaije kunsten* enz. D. I. bl. 166 en meer anderen. —

Niettemin bekennen wy, dat dit afbeelden van verschillende klanken door dezelfde teekens, vooral in 't onderwys, soms zwarigheden oplevert. Wy, meer dan anderen, zouden wenschen, dat er voor zacht-en hardlange *ee* en *oo* onderscheidene letters bestonden. Maer, vermits dit nu zoo niet is, móeten wy er geduld meé hebben, en het verschil in de uitspraak des te zuiverder trachten te bewaren, daer het min volkomen door het letterteeken wordt aangeduid.

(1) Sommigen willen dezen zwaren *ee*-klank gansch uit de tael verbanen, met hem in woorden zoo als *beer*, *peer*; *begeeren*, *zweeren*, enz. tot de zachtlange *e* te brengen; en in andere, als *peerd*, *zweerd*, *leers*, enz. tot de lange *a*, en diensvolgens te schryven: *paerd*, *zwaerd*, *laers*, enz.

Wy zyn er gansch niet tegen, dat men ter afwisseling soms *paerd*, *zwaerd*, enz. gebruike; maer wy zouden *peerd*, en alle andere dergelyke, daerom toch niet geerne opgeven. — Inderdaed, ofschoon in de Hollandsche letterkunde algemeen aengenomen, behoort de *a*-klank in *paerd*, enz. alleen tot de provincie Holland, terwyl men in al de overige streken, zoo van Neerland als van België, *peerd*, *heerd*, enz. in den mond des volks hoort. — Ook moet men

De Y.

9. — De Y was oorspronkelyk, gelyk thans nog in de gesprokene tael veler Nederduitsche gewesten, eene lange *i*, en kwam by onze oudste schryvers ook niet dan als dusdanig voor; zoo schreven deze: *bliven, driven, bi, mi*, enz. Alleen, wanneer de lettergreep, waerin de lange *i* gehoord werd, op eenen medeklinker eindigde, verdubbelden zy die *i* met haerzelve, of met *j*, en schreven *ii*, of *ij*, als in *blijf* of *bliff*, *miin* of *mijn*, voor *mine*. Dit is de stand der zaken van de XIIe tot de XVIe eeuw, en gedurende dit tydvak werd, zeer waerschyntlyk, *ij* of *i* niet anders dan met den *i*-klank uitgesproken. Doch gedurende de XVIe eeuw heeft zich de *ei*-klank der *ij* allengs gevormd. Ook in het zelfde tydstip ziet men de *y* verschynen, maer niet dan in die

niet beweerden dat die *ee*-klank wanluidend is. Hy bestaet in het Hoogduitsch, het Fransch vloeit er van over; en wie Duitscher of Paryzenaer zal zich laten zeggen dat dit eene vlek maekt in zyne tael? Laten wy dus in woorden zoo als: *beer, begeeren*, enz. den zwaren klank bewaren, en schryven wy stout weg: *peerd* of *paerd*, *steert* of *staert*, *heerd* of *haerd*, *weerde* of *waerde*, *cerde* of *aerde*, enz. Zulke klankverscheidenheid, verre van wanluidend te zyn, is een ware rykdom voor de tael. — Een onzer voornaemste taelvorschers, de heer van den Hove, wil voor dezen klank een nieuwen teeken, de samengestelde *æ* invoeren, en, gelyk de Duitschers, de Denen en de Zweden: *bær, pærd, begæren*, enz. schryven. Wat al verwarring ware daarmede uit den weg geruimd!

— Iets zonderlings moeten wy hierby nog aenstippen over de woorden *wereld* en *perel*. Hoewel in onzen dagelykschen omgang nog altoos met zware *ee* uitgesproken, schryven wy die woorden algemeen met zachtlange *e*. Veje Hollanders daerentegen willen hierin met hand en tand den zwaren *ee*-klank vasthouden, en bezigen daertoe de *ae*, op zyn Hoogduitsch; iets wat zy gevoegelyk doen kunnen, daer ze voor onze verlengde *ae*, *aa* gebruiken. — Te dazer gelegenheid nog iets over de vraag: of men *hart* of *hert*, *markt* of *merkt*, schryven moet. — In alle dergelyke woorden, waer de korte *a* of *e* vóór de *r* komt, schynt het dat men ten allen tyde, zoo in Hoog-als Nederduitsch, hier de eene, daer weér de andere letter heeft aangewend. Dus vindt men in oude schryvers van den eenen kant: *markt, zwart, warin, darm, arm, hard, zelfs varwe*, en *scharp*, — even als in 't Hoogduitsch; langs den anderen: *berd, smert, hert, hertog, ster*, (Hoogduitsch *brett, schmertz, herz, herzog, stern*.) Een dergelyk onderscheid zouden wy ook kunnen in acht nemen. Overigens vindt men *hert*, met *e*, in alle Germaensche talen; *hertog*, is van *heer* (*leger*) en *tiégen* (*woeg*), wat *trekken*, *leiden* beteekent.

woorden, waer deze klinker door geen medeklinker in dezelfde lettergreep kan gesloten worden: Men schreef dus : *vyandig, vry, hy, zy, by, ydel*, enz., nevens *mijn, blijf, prijs*, en *mine, bliven, prisen*. In de XVIIe eeuw bleef de regel dezelfde, behalven dat de *ij* overal in plaets van de *i* trad, zoo dat men zoo wel *mijne, blijfen, prijzen* schreef, als *mijn, blijf, prijs*; maer daernevens nog altyd : *vyandig, hy, ydel*, enz. In de XVIIIe eeuw, eindelyk, hielden sommigen het verschillend gebruik van *ij* en *y* vast; maer daerentegen kozen anderen tusschen beiden, zoo datze één dezer teekens, met uitsluiting van het ander, in alle gevallen aanwendden. Tegenwoordig gebruikt men in Holland nagenoeg algemeen *ij*, terwyl men ten onzent aen *y* de voorkeur heeft gegeven.

Wy willen met deze schryfwyze wel vrede hebben, hoewel het uit het bovenstaende genoegzaam blykt, dat wy, taalkundig gesproken, beter doen zouden, even als onze voorouders en de Hollanders, *ij* in plaets van *y* te gebruiken.

De zoogenaemde Grieksche *y*, die met onze *y* niets gemeens heeft dan de gedaente, komt enkel voor in vreemde woorden en eigennamen, en klinkt daer als eene enkele *i*, b.v. *physica, Cyrus, Egypte*.

De Medeklinkers.

10. — De medeklinkers worden op verschillige wyzen verdeeld, namelyk :

1.º Naer het spraekwerktuig, waerdoor ze worden voortgebracht, onderscheidt men ze in : a.) *Keelletters* : CH, G, H; — b.) *Gehemelteletters* : K, NG; — c.) *Tongletters* : D, J, L, N, R, S, T, Z; — d.) *Lipletters* : B, F, M, P, V, W.

2.º Naer dat de luchtstroom by hunne uitspraek geheel wordt afgesloten, of blyft voortvloeyen, onderscheidt men ze in : *stomme medeklinkers*, en in *halve klinkers*. De *p*, by voorbeeld, achter eenen klinker uitgesproken, als in *aep*, sluit den luchtstroom geheel af, in dier voege dat men den mond weder dient te openen, om op nieuw geluid te kunnen voortbrengen. De *s* achter eenen klinker uitgesproken, als in *haes*, laet den luchtstroom eenen uitweg, zoodat men dien sisklank kan aenhouden

zoo lang de adem strekt. De *stomme medeklinkers* zyn : B, D, K, P, T; de *halve klinkers* : CH, F, G, H, J, L, R, S, V, W, Z, die den luchtstroom door den mond, en M, N, NG, die hem door den neus eenen uitweg laten, en daerom *neusletters* heeten. De CH, F, G en V worden als *aengeblazen (geaspireerde)* stomme medeklinkers beschouwd.

De L, M, N, NG en R heeten *vloeibare letters*.

De H, S, W en Z zyn *blaesletters*.

3.° Naer den graed van heftigheid, waermede de eene medeklinkers, in vergelyking met de andere worden uitgebracht, verdeelt men ze in *zachte* en *harde*, namelyk :

zachte : B, D, G, V, Z.

harde : P, T, CH, F, S.

Medeklinkers aen het einde der woorden.

11. — Zoo wel de zachte, als de harde medeklinkers, komen aen het einde van een woord voor; uitgezonderd de *v* en *z*, die men steeds te zacht gekeurd heeft, om een woord te sluiten. Aen het einde van een woord, dat op zichzelf staet, luiden ze nogtans alle hard; zoo dat men in de uitspraak geen verschil hoort tusschen : *tob* en *top*, *rad* en *rat*, *lag* en *lach*, enz. Twyfelt men nu, of een woord op *b* of *p*, *d* of *t*, *g* of *ch* uitgaet, dan hoeft men het enkel te verlengen, en terstond hoort men of het opeenen zachten of harden medeklinker sluit. Zoo schryft men : *tob*, *slab*, *drab*, omdat men in *tobben*, *slabben*, *drabbig*, de *b* hoort; *top*, *slap*, *trap*, omdat men *toppen*, *slappe*, *trappen*, zegt; *hout*, *bout*, *gestraft*, omdat in *houten*, *bouten*, *gestrafte*, de *t* is; *woud*, *hoed*, *gemeld*, want men zegt *wouden*, *hoeden*, *gemelde*; *vlug*, *oog*, *eg*, aengezien er *vluggen*, *oogen*, *eggen*, uit ontstaan; *kuch*, *lach*, vermits zy *kuchen*, *lachen* opleveren. (1)

(1) Onze middeleeuwsche schryvers volgden hierin overal de uitspraak, er schreven : *Got*, *waerheit*, *dach*, enz. Na hen heeft men, om aen afleiding en uitspraak tevens te voldoen, een tyd lang *Godt*, *waerheidt*, enz. gespeld, tot dat eindelyk het huidige stelsel in zwang is gekomen, hetwelk gebiedt, dat in alles de afleiding in acht genomen worde. — Of ons spellingstelsel nu beter zy dan

12. — De lange slotklanken op *f* of *s* verwisselen, by de verlenging in *e*, *en* of *er*, dikwyls de *f* in *v* en de *s* in *z*, b. v. *stoof*, *stoven*; *braef*, *brave*, *braven*; *huis*, *huizen*; *boos*, *booze*, *booser*. Deze verwisseling heeft ook plaets, wanneer een korte klank by de verlenging van het woord lang wordt, als : *graf*, *graven*; *lof*, *loven*; *glas*, *glazen*.

Verdubbeling der Medeklinkers in het midden der woorden.

13. — Wanneer op een korten klank een enkele medeklinker volgt, wordt deze by de verlenging des woords verdubbeld, als : *bed*, *bedden*; *stof*, *stoffen*; *leg*, *leggen*; *stap*, *stappen*; *eigendom*, *eigendommen*; *kennis*, *kennissen*; *gezelschap*, *gezelschappen*.

14. — Deze verdubbeling heeft niet plaets :

1°. Wanneer de medeklinker voorafgegaen is van de toonlooze *e* of *i*, als : *wapenen*, *wisselen*, *bloedige*, *zalige*, enz.

2°. Wanneer de verlengingslettergreep met *a* begint, als : *klapachtig*, *rosachtig*, *lafaerd*.

3°. Wanneer de korte *a*, *e*, of *o*, in de lange overgaen, als : *dak*, *daken*; *spel*, *spelen*; *God*, *Goden*.

4°. Wanneer de stam des woords een langen klank heeft, als : *oefening*, *twyfel*, *eischen*, *geeselen*, *huiselyk*, *bloesem*, *droesem*, *wyselyk*.

5°. Wanneer de stam des woords op *ng*, of *ch* sluit, als : *tang*, *tangen*; *streng*, *strenges*; *tong*, *tongen*; — *lach*, *lachen*; *kuch*, *kuchen*; *kachel*; *lichaem*; *echel*; *wichelaer*, enz. (1)

dat der middeleeuwen, zullen wy hier niet beslissen : daertoe kennen wy ons niet bevoegd. Hadde nogtans dit stelsel tot op onzen tyd voortgeleefd, wat al kleingeestige, kinderachtige schoolgeschillen waren er, op het veld der taalkunde, vermeden gebleven!

(1) Sommigen willen by de verlenging *ch* met *g* verdubbelen, en dus *lagchen*, *kugchen*, enz. schryven, om te beletten dat de vorige klinker lang worde. Doch deze meening kan, onzes dunkens, geen stand houden. Want vooreerst is het eene bekende zaek, dat, van de twee verwantschapte letters *g* en *ch*, de eerste zacht, de laetste hard is; dat geene zachte letter by eene harde staen wil; en dat men welluidendheidshalve wel eene *g* in *ch*, maer nimmer *ch* in *g* kan verwisselen, wyl in onze tael eene zachte letter in eene harde, maer deze nimmer in gene kan verwandelen. (Ziet Ten Kate, D. 2, bl. 28.) Zoo dat die

14. — Ook de woorden, die op *sch* eindigen, en waerin deze uitgang door een korten klank wordt voorafgegaen, verdubbelen de *s* by hunne verlenging, b. v. *visch*, *visschen*; *bosch*, *bos-schen*; *lesch*, *lessching*. Zulks gebeurt, omdat in dergelyke woorden de *sch* als eene enkele *s* uitgesproken wordt. (1)

Wanneer de verlenging met *a* begint, dan wordt de *s* niet verdubbeld, als : *boschachtig*, enz.

Involed der Medeklinkers op elkander.

15. — Het ligt in den aerd onzer uitspraek dat geene zachte letter, onmiddellyk door eene harde voorafgegaen of gevolgd, zacht kan worden uitgesproken, maer hard wordt. Zoo dat men de zeggingen : *leef gelukkig*, 't valt goed uit, ik schuif verder, 'k zal komen, ik heb fruit, zwyg toch, handsvol, krygsvolk, in den mond eensgoeden sprekers zal hooren, als of er stond : *leef*

verdubbeling, indien ze noodig ware, alleen zou kunnen geschieden door het letterteeken zelf (*chch*), en men dus zou moeten schryven : *lachchen*, *kuchchen*, enz.

Ten anderen is het eigentlyk niet waer, dat, by het verlengen der woorden, de sluitende medeklinker van de voorgaende lettergreep altoos tot de volgende lettergreep moet gebracht worden. In alle woorden, die enkel een dubbelledigen medeklinker achter den klinker hebben, heeft bestendig het tegendeel plaets. De *ng* b. v. in *ding*, *vang*, is, gelyk Ten Kate heeft aengetoond, en gelyk wy vroeger gezegd hebben, dubbelledige medeklinker, dit is, eene enkele letter, maer die door twee leden of letterteekens geschreven wordt. Dan, deze blyft ook by het verlengen der woorden geheel aen de eerste lettergreep verknocht, zoo dat een goed spreker altoos zegt : *ding-en*, *vang-en*, niet *din-gen*, *van-gen* (Ziet Ten Kate, I. D. bl. 122 en 123). Weshalve wy denzelfden regel ook ten aanzien van *ch* moeten volgen, en dus *lach-en*, *kuch-en*, enz. moeten lezen. — Onze Willems dacht er ook zoo over. Hy zegt, in zyne *Verhandeling over de Nederduitsche tael en letterkunde*, D. II. blz. 380 : «in lachen, wichelaer, lichaem, enz. schynt het op zyn best overtollig een *g* voor de *ch* te plaetsen; vermits de *ch*, als slotklank, zich altoos by de vorige letters aansluit, en men dus niet *li-chaem*, *la-chen*, maer *lich-aem*, *lach-en*, spellen moet.» Wie de zack wil nader bewezen zien, raedplege : *Magazijn van Nederlandsche taalkunde*, uitgegeven te 's Gravenhage by Belinfante, Vierde jaergang, bl. 502.

(1) Dat de *ch* in *mensch*, *visch*, *bos-schen*, enz. niet moet gehoord worden, kan men door het gezag der voornaemste taelgeleerden bewyzen.

chelukkich, 't falt goed uit, ik schuif verder, 'k sal komen, ik hep fruit, zwyck toch, hantsfol, krychsfolk.

Ware onze spelling alleen op de uitspraak gegrond, dan zouden we ook aldus moeten schryven, gelyk het dan werkelyk in eenige talen gebeurt; maer men heeft verkozen de uitspraak liever aen het algemeen ingeschapen gevoel van welluidendheid over te laten, en de afleiding is tot grondwet onzer schryfwyze aengenomen geworden. Om dan aen die wet der afleiding getrouw te blyven, zal men in *ontvangen* en *ontvonken* (dat door sommigen *ontfangen* en *ontfonken* geschreven wordt) liefst de *v* behouden. Want waerom voor zoo een paar woorden eene uitzondering gemaekt, als men niet insgelyks *ontfallen*, *ontfieden*, *ontfeinzen*, *ontfouwen*, enz. schryft?

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER WOORDSOORTEN, BETREKKINGEN EN WOORDVORMING IN
HET ALGEMEEN.

Woordsoorten.

16. — Al wat bestaet, of als bestaende gedacht wordt, heeft eenen naem, waermede men het noemt, b. v. *tafel*, *boom*, *mensch*, *zon*, *wysheid*, *deugd*, enz. De woorden, welke dienen om voorwerpen met hunnen naem te noemen, heeten *zelfstandige naemwoorden*.

17. — Aen alle voorwerpen kan men hoedanigheden toekennen. Zoo kan men b. v. van eene *tafel* zeggen, dat ze *hoog*, *breed*, *zwart*, enz. is; van eenen *mensch*, dat hy *goed*, *geleerd*, *groot*, *klein*, *jong*, *oud*, enz. is. Woorden, welke dienen om de *hoeda-*

nigheden der voorwerpen uit te drukken, heeten *byvoegelyke naemwoorden*.

18. — Al wat bestaet verrigt zekere werkingen of handelingen, waerdoor zyn bestaen van onzen geest opgemerkt wordt. Zoo kan men b. v. zeggen : *De tafel staet, de boom groeit, de mensch denkt, de zon schynt*, enz. Woorden, die de werking of handeling der voorwerpen uitdrukken, heeten *werkwoorden*.

19. — Zoo als uit de aeghaelde voorbeelden blykt, heeft men met een *zelfstandig naemwoord* en een *werkwoord* genoeg, om eenen verstaenbaren zin te vormen. Als bestanddeel van den zin, heet het zelfstandig naemwoord (of het woord, dat men noemt) het *onderwerp*, en het werkwoord (of het woord, welk van dit genoemde iets zegt) het *gezegde*. — Niet alle werkwoorden maken, met een onderwerp verbonden, eenen volkomen zin uit. Vele vereischen nog een voorwerp by zich, waerop de handeling, die zy uitdrukken, inwerkt of overgaet. Zegt men b. v. *wv broeder maekt, het kind plukt*, zoo ontstaet terstond de vraeg : *wat maekt wv broeder? wat plukt het kind?* en men moet, om den zin volledig te maken, er nog een voorwerp by noemen, zoo als : *myn broeder maekt zyn opstel, het kind plukt bloemen*. Als zindeel, heet het woord, waerop aldus de handeling regtstreeks overgaet, het *voorwerp*.

20. — Men hoeft niet altyd het zelfstandig voorwerp, waarvan men spreekt, met zynen naem te noemen. Waer die naem gekend is, volstaet men met in de plaats van dien naem een woord te stellen, dat enkel den zelfstandigen inhoud diens voorwerps aenwyst. Daertoe bezigt men *zelfstandige voornaemwoorden*, zoo als : *ik, gy, hy, zy, het; iemand, niemand, men, iets, niets; wie? wat?*

21. — Een zin, die niets bevat, dan zyne hoofdbestanddeelen : *onderwerp* en *gezegde*, heet *eenvoudige zin*. Deze kan door bepalingen, zoo wel van het onderwerp als van het gezegde, uitgebreid worden. De woorden, die men daertoe gebruikt, noemt men *bepalende woorden*.

22. — De bepalande woorden van het onderwerp of zelfstandig naemwoord zyn :

1° De *byvoegelyke naemwoorden*, waeroyer reeds in § 17 is gesproken. Voorts kan ook de inhoud des werkwoords eenen voorwerpe als hoedanigheid toegekend worden. Zulks geschiedt

door den vorm des werkwoords, dien men deelwoord noemt, b. v. *de beminnende moeder, de geliefde zoon, de groeiende boom, een denkende mensch.*

2° De *telwoorden*, die bepalen *hoeveel* voorwerpen er zyn. Deze zyn deels *getalbepalende* (op de vraag : *hoe veel?*), als : *een, twee, dry, vier*, enz.; deels *rangschikkende* (op de vraag : *de hoeveelste?*) als : *de eerste, tweede, derde*, enz.; deels *bepaalde*, zoo als de reeds genoemde, deels *onbepaalde* of *algemeene* telwoorden, als : *alle, menige, weinige, vele, sommige, ieder*, enz.

3° Sommige zoogezegde *voornaemwoorden*, die men nogtans van de hooger vermelde zelfstandige voornaemwoorden, door de benaming van *byvoegelyke voornaemwoorden* onderscheidt. Deze drukken uit : a.) het bezit eens persoons, als : *myn, uw, zyn, ons huis*, enz.; — b.) eene aanwyzing van plaets, als : *deze, die, gene man*; — c.) zekere zinsbetrekkingen, b. v. eene vraag, als : *welke man? welk huis?*

4° Het *lidwoord*, als : *de mensch, de moeder, een kind.*

23. — De *bepalende woorden* van het gezegde of werkwoord zyn :

1° De *bywoorden*, die aanduiden *hoe, waer of wanneer* de handeling, door het werkwoord uitgedrukt, plaets grypt, b. v. *hy loopt snel, leert vlytig, woont hier, daer; komt morgen, dikwyls*, enz. — Ook ter nadere bepaling van byvoegelyke naem- en bywoorden kunnen bywoorden gebruikt worden, b. v. *een zeer vlytige jongeling, buitengewoon hooge torens; hy leert zeer gemakke-lyk, maer vergeet nog gemakke-lyker.*

2° De *voorzetsels*, die de *betrekkingen* uitdrukken, waerin voorwerpen, door hunne werking, tot andere voorwerpen staen b. v. *het boek ligt op de tafel, onder den spiegel; hy kwam voor my; ik denk op u.*

24. — Alzoo zyn al de deelen verklaerd, welke in eenen zin, hoe uitgebreid ook, kunnen voorkomen. Doch de eene zin kan in verband moeten gebracht worden met den anderen, om aldus een *samengestelden* zin te vormen. Om dit verband tusschen zinnen te bewerken, bedient de tael zich : 1° van eene klasse van voornaemwoorden, die *bepalende voornaemwoorden* heeten, omdat ze verwyzen naer een voorwerp, waervan in een volgenden bepalenden zin iets gezegd wordt, zoo als : *degene, diegene, dezelfde, zulk, zoodanig*, enz. Ook het lidwoord behoort eigentlyk tot deze

soort van woorden. — 2.º Eene soort van voornaemwoorden, die *betrekkelyke* genoemd worden, omdat ze eenen bepalenden zin met een zelfstandig naemwoord verbinden, ze zyn : *die, welke en wie*. — 3.º Eene klasse van woorden, die zinnen samen verbinden, met aenduiding der betrekking, waerin die tot elkander staen : deze dragen den naem van *voegwoorden*.

25. — Eindelyk bezit de tael zekere klanken, die slechts een gevoel uitdrukken. Zy heeten *tusschenwerpsels*, omdat ze zonder rede- of spraekkundig verband te midden der rede geworpen zyn.

26. — Gewoonlyk onderscheidt men tien verschillende soorten van woorden, welke men deelen der rede noemt. Wy zullen die in de volgende orde behandelen : 1. *Het zelfstandig naemwoord*, 2. *het lidwoord*, 3. *het byvoegelyk naemwoord*, 4. *het telwoord*, 5. *het voornaemwoord*, 6. *het werkwoord*, 7. *het bywoord*, 8. *het voorzetsel*, 9. *het voegwoord*, 10. *het tusschenwerpsel*.

Spraekkundige betrekkingen.

27. — De rededeelen staen zoo wel tot elkander, als tot den spreker in betrekking. De verandering ter uitdrukking dier betrekkingen door de woorden ondergaen, heet *verbuiging*, een woord, dat zoo wel op het werkwoord, als op het naemwoord toepasselyk is.

28. — Elk woord heeft eenen *grondvorm*, die als onverbogen beschouwd wordt, en van welken de verbogen vormen wyzigingen zyn. De grondvorm van 't *zelfstandig naemwoord* is die, waarmede men het voorwerp noemt (*nominatief*). De grondvorm van het *byvoegelyk naemwoord* is die, waerin het, met het werkwoord *zyn* verbonden, als *gezegde* voorkomt. Van het *werkwoord* eindelyk, is de *onbepaalde vorm* als de grondvorm aen te merken. Zoo zyn grondvormen : *man, kind; groot, klein; vallen, hooren*; — en buigingsvormen : *mans, kinderen; grooter, kleine; viel, hoorde*.

29. — Niet alle woorden zyn verbuigbaer. *Onverbuigbaer* zyn : 1.º de *bywoorden*, de verbuiging ter uitdrukking der irappen van vergelyking uitgezonderd, die eenige bywoorden met de byvoegelyke naemwoorden gemeen hebben ; 2.º de *voor-*

zetsels; 3.º *de voegwoorden*; 4.º *de tusschenwerpsels*. Men begrypt deze vier soorten te samen onder den naem *rededeeltjes* (*partikels*).

30. — De betrekkingen, welke door verbuigingsvormen worden uitgedrukt zyn : 1.º *Geslacht*, 2.º *Getal*, 3.º *Naemval*, 4.º *Trap of graed*, 5.º *Wyze*, 6.º *Tyd*, 7.º *Persoon*.

1.º Het *geslacht* behoort niet dan aen hetgeen een zelfstandig bestaen heeft : zoo hebben alleen zelfstandige naem- en voornaemwoorden een geslacht. Onze tael kent dry geslachten : *het mannelijke*, *het vrouwelijke* en *het onzijdige*. Nogtans wordt het geslachtsonderscheid in de zelfstandige woorden niet door buiging aengeduid ; de stamvorm zelf dier woorden draegt hun geslacht in zich. Maer het geslacht der zelfstandige woorden brengt eene vormverandering te weeg in alle byvoegelyke woorden (zoo als byvoegelyk naem- en voornaemwoord, tel- en lidwoord), die er mede in verband staen. — Deze verandering der byvoegelyke woorden, overeenkomstig het geslacht der zelfstandige woorden, waertoe zy behooren, noemt men *vervorming*.

2.º Het *getal* behoort niet dan aen zelfstandige woorden, vermits alleen zelfstandige dingen telbaer zyn. Er zyn twee getalvormen : *het enkelvoudige* en *het meervoudige getal*. — De byvoegelyke woorden, zoo wel als de werkwoorden, drukken in hunnen vorm het getal uit van het zelfstandig naemwoord of voornaemwoord, tot hetwelk zy behooren.

3.º De *naemval* is eene eigenaerdige vormverandering der zelfstandige woorden, waerdoor verschillende betrekkingen der dingen onder elkander, en der handeling op de dingen uitgedrukt worden. Deze vormverandering der zelfstandige woorden gaet ook over op de byvoegelyke woorden, die er mede in verband zyn gebracht. Men onderscheidt *vier naemvallen* in onze tael, te weten :

a.) De *nominatief* of *noemvorm*, noemt het voorwerp, waervan iets gezegd wordt, b. v. *DE MENSCH denkt*.

b.) De *accusatief* of *voorwerpsvorm*, toont het voorwerp aen, waerop eene handeling overgaet of inwerkt, b. v. *de mensch bemint ZYNE BROEDER*.

c.) De *genitief* of *bezitvorm*, toont het voorwerp aen als van een ander uitgaende, bezeten, of in het algemeen afhankelijk, b. v. *het huis MYNS VADERS*.

d.) De *datief* of *doelvorm*, toont het voorwerp aen, aen hetwelk iets gegeven, ontnomen, of toegevoegd wordt, b. v. *hy geeft (onthoudt) ZYNER VRIENDE wyze raedgevingen.*

4.° De *graed* of *trap van vergelyking* is alleen aen de hoedanigheidswoorden (byvoegelyke naemwoorden en bywoorden) eigen; voorwerpen of werkingen zyn toch met andere voorwerpen of werkingen maer in zoo verre vergelykbaer, als hunne hoedanigheden naer elkander worden afgemeten. Onze tael heeft twee vergelykingstrappen : *den vergrootenden* en *den overtreffenden trap*. Tegenover deze noemt men den gewoonen vorm van byvoegelyk naemwoord en bywoord den *stellenden trap*, b. v. *stellende trap : het huis is groot ; hy zingt schoon ; vergrootende trap : dit huis is grooter dan geen ; hy zingt schooner dan ik ; overtreffende trap : dit huis is het grootste der stad ; hy zingt het schoonst.*

5.° De *wyze* is de vorm, onder welken de spreker zich de handeling des onderwerps voorstelt, en daerover spreekt. De wyze bestaet aldus in de manier van de handeling voor te stellen, en behoort alleen aen het werkwoord. Onze tael onderscheidt door buigingsvormendry wyzen, welke de begrippen der *wezentlykheid*, der *mogelykheid* en der *noodwendigheid* uitdrukken. Deze zyn :

a.) De *aentoonende wyze (indicatief)*, die de handeling als stellig, in de tegenwoordigheid des sprekers voorvallend, en, om zoo te zeggen, *met den vinger aenwysbaer*, voorstelt, b. v. *hy spreekt, hy liep*, enz.

b.) De *byvoegende wyze (subjunctief)*, die de handeling voorstelt als afhankelijk van iets anders, als voorwaardelyk, als iets, dat kan gebeuren, maer dat niet als stellig gebeurend wordt voorgesteld. Deze wyze komt niet voor dan in afhankelijkke zinnen, of in zinnen, die als zoodanig te verklaren zyn, b. v. *ik wil, dat men my aenhoore ; hadde ik den tyd, ik kwame u bezoeken.*

c.) De *gebiedende wyze (imperatief)*. Deze sluit zich in betekenis aen de byvoegende en tevens aen de aentoonende wyze, daer ze, van hetgeen de spreker *wenscht*, de dadelyke verwezentlyking *eischt*, en deze verwezentlyking als op het punt van voltrokken te worden, voorstelt, b. v. *luister ! bemint uwe ouders !*

Aenmerking. De zoogenaemde *onbepaalde wyze (infinities)* is zoo min eene wyze als het *deelwoord*. Beide zyn enkel *naemwoordelyke vormen* van het werkwoord. Inderdaed de onbep. wyze (welke wy in 't vervolg *onbepaalde vorm of onbepaald werkwoord* zullen heeten) noemt alleen de handeling, die den

inhoud des werkwoords uitmaekt, als iets zelfstandigs, en is aldus het werkwoord in de gedaente des zelfstandigen naemwoords, als : *spreken, loopen*, enz. Het deelwoord stelt den inhoud des werkwoords voor in den vorm des byvoegelyken naemwoords, en is dus de handeling, die eenen voorwerpe als hoedanigheid wordt toegevoegd, b. v. *de zieke is stervende, de beminnde ouders en de beminde kinderen*.

6.° Alle handeling moet noodzakelyk in eenen *tyd* plaets grypen. Zoo behoort het begrip van *tyd* noodwendig en uitsluitelyk aen het werkwoord toe, hetwelk dan ook eene eigene *tydsbuiging* bezit. De *tyd* wordt verdeeld in : a.) *Tegenwoordige (praesens)*, b. v. *ik hoor, hy spreekt*; — b.) *Verleden (praeteritum)*, b. v. *ik hoorde, hy sprak*; — c.) *Toekomende (futurum)*, b. v. *ik zal hooren, hy zal spreken*.

Voorts kan men de handeling in elk der dry tydvakken aenschouwen *in haren duer, of op den oogenblik dat ze gedaen is*. Wat men aenschouwt in zynen duer, heet men *onvolmaekt*; wat gedaen is, *volmaekt*. Van daer zes nauw bepaelde tyden, namelyk :

Handeling.	TEGENWOORDIG.	VERLEDEN.	TOEKOMEND.
DUREND OF ONVOLMAEKT. (<i>Imperfectum</i>).	Ik lees.	Ik las.	Ik zal lezen.
GEDAEN OF VOLMAEKT. (<i>Perfectum</i>).	Ik heb gelezen.	Ik had gelezen.	Ik zal gelezen hebben.

7.° De *persoon* drukt de spraakkundige betrekking uit, waerin het onderwerp der rede tot den spreker staet. Het onderwerp der rede is óf de spreker zelf (eerste persoon), óf het wordt aengesproken (tweede persoon), óf er wordt over gesproken (derde persoon). Deze dryvoudige betrekking wordt niet alleen door de persoonlyke voornaemwoorden, maer daernevens ook door eigene buigingsvormen des werkwoords uitgedrukt.

31. — De *getal- en naemvalsbuiging* der zelfstandige naem- en voornaemwoorden, benevens die der byvoegelyke woorden, die 't zelfstandig naemwoord bepalen, heet men meer

byzonderlyk *verbuiging*; de gansche omvang van buigingsvormen der werkwoorden wordt ook wel *vervoeging* genoemd. Men onderscheidt dus vier soorten van buiging :

1.º De *eigentlyke verbuiging*, of getal- en naemvalsbuiging der zelfstandige naemwoorden, voornaemwoorden, byvoegelyke naemwoorden, telwoorden en lidwoord ;

2.º De *vervorming* of geslachtsbuiging van alle byvoegelyke woorden, in overeenkomst met de zelfstandige ;

3.º De *graedbuiging* of vergrootvormen van byvoegelyke naem- en bywoorden ;

4.º De *vervoeging* of wyze-, tyd-, persoon- en getalbuiging der werkwoorden.

§ 2. — Onder het opzigt der betrekkingen, waerin de woorden met elkander kunnen staen, verdeelt men ze nog in : 1.º *beheerschende*, 2.º *beheerschte*, en 3.º *overeenkomende*.

1.º *Beheerschend* kunnen zyn :

a.) Het *zelfstandig naemwoord*, wanneer het in onmiddelyke betrekking staet met een ander zelfstandig naemwoord, dat er van afhangt, b. v. *het huis myns vaders, de prys dier boeken*.

b.) Het *byvoegelyk naemwoord*, b. v. *dit is uwer aendacht weerdig, het is my aengenaem*.

c.) Het *werkwoord*, b. v. *hy bemint my, hy antwoordde hem*.

d.) Het *voorzetsel*, b. v. *het mes ligt op den grond, hy gaet uit den huize*.

2.º *Beheerscht* kunnen zyn :

Het *zelfstandig naem-* en *voornaemwoord*, in de afhankelyke naemvallen : accusatief, genitief en datief.

3.º *Overeenkomend* zyn :

a.) De *byvoegelyke naem-* en *voornaemwoorden*, het *lid-* en *telwoord*, in geslacht, getal* en naemval met hunne zelfstandige naemwoorden.

b.) De *werkwoorden*, in getal en persoon met hunne onderwerpen.

Bywoorden, voegwoorden en tusschenwerpsels kunnen noch beheerschen noch beheerscht worden.

Aenmerking. De voorzetsels kunnen niet dan in oneigentlyken zin gezegd worden te beheerschen, daer ze eigentlyk een bestanddeel of bepaling van het begrip des werkwoords uitmaken, het zy dit uitgedrukt zy ofte niet. Even zoo zyn de voegwoorden slechts de aenwyzers van de wyze des werkwoords, en zy kunnen alzoo geenszins gezegd worden de wyze des werkwoords te beheerschen.

Woordvorming.

33. — De woordvorming leert de wyze kennen, waerop de tael te werk gaet, om uit bestaende woorden nieuwe woorden te vormen. Zulks geschiedt: 1°. door *klankverwisseling*; 2°. door *afleiding*, dit is door achter- of voorvoeging van klanken, die op zichzelf geene beteekenis hebben; 3°. door *samenstelling*, dit is door verbinding van geheele woorden tot één.

34. — De oorspronkelyke vorm, waertoe het woord, dat door afleiding gevormd is, moet teruggebracht worden, heet *stamwoord*. Stamwoorden bestaen altyd uit éene lettergreep; maer afgeleide woorden doorgaens, samengestelde woorden altyd, uit meer dan éene lettergreep. Door den *klemtoon* worden deze verschillende lettergrepen tot één woord verbonden.

Klankverwisseling.

35. — Alle stammen van naemwoorden zyn in hunnen oorsprong *ongelykvloeiende* of *sterke* werkwoorden. Sterke werkwoorden zyn dezulke, die in zekere vormen den stamklinker voor een anderen klinker verwisselen. Nu, de vormen, welke den stamklinker voor een anderen verwisselen, leveren zoo wel stamwoorden op, als de vorm, die den oorspronkelyken stamklank behield.

36. — De sterke werkwoorden worden verdeeld in verschillende klassen, waervan in het Gothisch de vier eerste in den oorspronkelyken stamvorm eene korte *a*, de vyfde eene korte *i*, de zesde eene korte *u* (*oe*) vertoont.

Aenmerking. De stamvorm is niet altyd de tegenwoordige tyd. Integendeel bevat, by de oudste werkwoorden, die der dry eerste klassen, de onvolmaekt verleden tyd, in de vyfde en de zesde, het deelwoord den oorspronkelyken klinker.

37. — Wy leeren de zes klassen van sterke werkwoorden het best door voorbeelden kennen:

- 1.° Klasse : stal (*ik stal*), stila (*ik steel*), stulans (*gestolen*).
- 2.° Klasse : band (*ik bond*), binda (*ik bind*), bundans (*gebonden*).
- 3.° Klasse : gab (*ik gaf*), giba (*ik geef*), gibans (*gegeven*).
- 4.° Klasse : fara (*ik vaer*), farans (*gevaren*), fôr (*ik voer*).
- 5.° Klasse : stigans (*gestegen*), steiga (*ik styg*), stâig (*ik steeg*).
- 6.° Klasse : budans (*geboden*), biuda (*ik bied*), bâuth (*ik bood*).

38. — Voorbeelden van stamwoorden of in afgeleide woorden aenwezige stammen, tot elke der zes klassen van sterke werkwoorden behoorende, zyn :

1.^e KLASSE.

By den onvolm. verl. tyd.	Den tegenw. tyd.	Het deelw.
Van bairan (<i>dragen</i>) behoort <i>baer</i> ,		<i>geboorte en beuren.</i>
» <i>breken</i> » <i>brack</i> ,	<i>gebrek</i> ,	<i>brok en breuk.</i>
» <i>helen (bedekken)</i> » <i>halm</i> ,	<i>helm</i> ,	<i>hol en hullen.</i>
» <i>kwelen (kwynen)</i> » <i>kwael</i> .		
» <i>nemen</i> » <i>(toe-)name</i> ,	<i>(toe-)neming</i> ,	<i>vernuft.</i>
» <i>spreken</i> » <i>spraak</i> ,	<i>gesprek</i> ,	<i>sprook en spreuk.</i>
» <i>steken</i> » <i>stack</i> ,	<i>stek</i> ,	<i>stok en stoken.</i>

2.^e KLASSE.

Van <i>belgen (opzwellen)</i> beh.	<i>balg</i> ,		<i>verbolgen.</i>
» <i>bergen</i> »		<i>berg</i> ,	<i>burg.</i>
» <i>dringen</i> »	<i>drang</i> ,		<i>drom.</i>
» <i>gairdan (omsluiten)</i> »	<i>gaerde</i> ,		<i>gordel.</i>
» <i>gillen</i> »	<i>(nachte-)gael</i> ,	<i>gil</i> .	
» <i>hinthan (vangen)</i> »	<i>hand</i> ,		<i>hond.</i>
» <i>kerven</i> »		<i>kerf</i> ,	<i>korf.</i>
» <i>krimpen</i> »	<i>kramp</i> ,	<i>krimp</i> ,	<i>bekrompen.</i>
» <i>slingen (verouderd)</i> »	<i>slang</i> ,	<i>stinger.</i>	
» <i>werven (draeijen)</i> »		<i>wervel.</i>	
» <i>vilvan (rooven)</i> »			<i>wolf.</i>
» <i>wringen</i> »	<i>wrang</i> ,	<i>ring</i> ,	<i>wrongel.</i>

3.^e KLASSE.

By den onvolm. verl. tyd.	Tegenw. tyd of het deelw.
Van <i>geven</i> behoort <i>gave</i> ,	<i>gift en gever.</i>
» <i>lezen</i> »	<i>les.</i>
» <i>liggen</i> » <i>lage en leggen.</i>	
» <i>wegen</i> » <i>waeg</i> ,	<i>gewicht en wieg.</i>
» <i>zitten</i> » <i>(land-)zaet en zadel</i> ,	<i>zetel en zitplaats.</i>

4.^e KLASSE.

By den tegenw. tyd of het deelw.	Onvolm. verl. tyd.
Van <i>graven</i> behoort <i>graf en greb</i> ,	<i>groeve.</i>
» <i>malen</i> » <i>maler</i> ,	<i>molen en molm.</i>
» <i>staen</i> » <i>stand</i> ,	<i>stonde.</i>

5.^e KLASSE.

By het deelw.	Den tegenw. tyd.	Onvolm. verl. tyd.
Van <i>byten</i> behoort <i>bete</i> ,	<i>gebit</i> ,	<i>bitter</i> .
» <i>blyken</i> »	<i>blyk en blikken</i> ,	<i>bleek en blaken</i> .
» <i>dygen</i> » <i>dik</i> ,	<i>digten</i> ,	<i>deeg en deugen</i> .
» <i>dryven</i> » <i>drift en dreef</i> ,	<i>bedryf</i> ,	<i>draf</i> .
» <i>glyden</i> » <i>glee</i> ,	<i>glyd(-baen)</i> ,	<i>glad en glooijen</i> .
» <i>grypen</i> » <i>greep</i> ,	<i>begrip</i> .	
» <i>(be-)klyven</i> » <i>kleven</i> ,		<i>klaferen (klauteren)</i> .
» <i>knypen</i> » <i>kneep</i> ,	<i>knip</i> ,	<i>knap</i> .
» <i>lyden(gaen)</i> » <i>lid</i> ,		<i>leed, leiden en ladder</i> .
» <i>nygen</i> »	<i>(k)nikken</i> ,	<i>neigen</i> .
» <i>ryden</i> » <i>rid</i> ,	<i>ridder</i> ,	<i>rad, gereed, bereiden</i> .
» <i>rygen</i> » <i>reeks, reesel</i> ,	<i>ry</i> ,	<i>rei</i> .
» <i>ryten</i> » <i>reet</i> ,		<i>rat of rot</i> .
» <i>ryzen</i> »	<i>ryzig</i> ,	<i>reizen</i> .
» <i>schynen</i> »	<i>schyn</i> ,	<i>schoon</i> .
» <i>slypen</i> » <i>sleep</i> ,	<i>slip en slyper</i> ,	<i>slap en sloop</i> .
» <i>snyden</i> » <i>smid</i> ,	<i>smydig</i> .	
» <i>snyden</i> » <i>snede</i> ,	<i>snyder</i> ,	<i>snood en snoeijen</i> .
» <i>splyten</i> » <i>spleet</i> ,		<i>(twee-)spult</i> .
» <i>stygen</i> » <i>steeg en steil (stegel)</i> ,	<i>stichten</i> .	
» <i>slyven</i> »	<i>styf</i> ,	<i>staf en stevig</i> .
» <i>wyken</i> »	<i>wyk</i> ,	<i>week en wak</i> .
» <i>zwyken</i> »	<i>zwichten</i> ,	<i>zwak</i> .
» <i>zwymen</i> »	<i>zwym</i> ,	<i>zweem en zwam</i> .

6.^e KLASSE.

» <i>bieden</i> » <i>bode en gebod</i> ,	<i>gebied</i> .	
» <i>buigen</i> » <i>boog, bogt, beugel</i> ,	<i>buigzaam</i> .	
» <i>duiken</i> »	<i>diep</i> ,	<i>doop</i> .
» <i>kiezen</i> » <i>keus en kost</i> ,	<i>kiezer</i> .	
» <i>klieven (kluiven)</i> » <i>kloof en kloft</i> ,	<i>kluij</i> .	
» <i>kruipen</i> » <i>krocht</i> ,	<i>kruiper</i> .	
» <i>liegen</i> » <i>leugen</i> ,		<i>loochenen</i> .
» <i>(ver-)lieren</i> » <i>loor en leur</i> ,	<i>verlies</i> ,	<i>los en loos</i> .
» <i>(ge-)nieten</i> » <i>nut en genot</i> ,		<i>genoot</i> .
» <i>tiegen</i> » <i>togt, tucht, teugel</i> .		
» <i>vliegen</i> » <i>vlug, vleugel, vlugt, vlieger</i> .		
» <i>vlieten</i> » <i>vlot en vloot</i> ,	<i>vliet</i> .	
» <i>vriezen</i> » <i>vorst</i> .		
» <i>zuigen</i> »	<i>zuiger</i> ,	<i>zog, zeug en zogen</i> .

Aenmerking 1. Nevens deze klankverwisselende of sterke stammen, bestaan er eene menigte, die het verschynsel der klankverwisseling niet aenbieden, en daarom *zwakke* stammen worden genoemd. Deze zyn nogtans oorspronke-

lyk uit andere sterke stammen ontstaan, ofschoon die andere zeer dikwyls niet meer kunnen aangewezen worden.

Aenmerking. 2. Het verschynsel der klankverwisseling vertoont zich ook nog in enkele woorden, welke zich door herhaling hunner eerste medeklinkers, met den *i*-klank uitgesproken, onderscheiden. Deze herhaling dient gewoonlyk om den onaangenamen indruk, door het begrip des stams op den spreker gemaakt, uit te drukken; dergelyke zyn : *ziegezagen*, *liffassen*, *hiphappen*, *klinkklank*, *mikmak*, *plisplas*, *rimram* (van *rym*). Soms vindt men een woord met afleidingsuitgang en al verdubbeld : *kriebelkrabbel*, *wisjewasje*; of den ganschen stam, met den overgang des eersten medeklinkers in *h* herhaeld : *harrewarren*, *hassebassen*, *hossebossen*, *holderbolder*.

Afleiding door achtervoegsels.

39. — De achtervoegsels worden onderscheiden in *min zelfstandige* en *zelfstandige* achtervoegsels. Aen de laetste is eene bepaalde beteekenis verbonden; omtrent de eerste is het niet mogelyk juist op te geven, welke wyziging zy aen het begrip des stams toebrengen. De woorden, van min zelfstandige achtervoegsels voorzien, behouden in zoo verre het karakter van stamwoorden, en worden dan ook *onechte stammen* genoemd.

40. — De min zelfstandige achtervoegsels vormen *zelfstandige* of *byvoegelyke naemwoorden*; ze zyn : *t* (*te*), *d* (*de*, *aed*), *st*, *s* (*se*), *end* (*ond*), *m* (*em*), *ing*, *ig*, *ik*, *k*, *ie*, *w* (*uw*), *en*, *er*, *el*. Voorbeelden : *magt*, *drift*, *geboorte*; *maegd*, *hemd*, *kind*, *kunde*, *vreugde*, *sieraed*; *kunst*, *winst*; *reeks*, *zeis*, *kies*, *smisse*; *ochtend*, *arend*, *avond*; *galn*, *storm*, *bliksem*, *bloesem*, *deesem*; *koning*, *schelling*; *honig*; *havik*, *leeuwerik*; *vlerk*, *tolk*; *kevie*, *berrie*; *verw*, *peuluw*, *murw*, *geluw*; *morgen*, *effen*, *open*; *distel*, *dorpel*, *hemel*, *kreupel*, *vermetel*, *onnoozel*; *vinger*, *honger*, *bitter*, *wakkèr*.

41. — De zelfstandige achtervoegsels vormen *zelfstandige* en *byvoegelyke naemwoorden*.

a.) Tot vorming van zelfstandige naemwoorden strekken : *and*, *dom*, *te*, *el*, (*sel*, *eel*), *er* (*uer*, *erd*, *aerd*, *naer*, *ier*, *nier*, *ster*), *es* (*erse*, *egge*), *heid*, *y* (*ny*), *in*, *ing*, *ling*, *ken* (*je*, *lyn*, *kyn*), *nis*, *schap*, *rik*, *laer*, en de vreemde uitgangen *aedje* en in slechts weinige woorden *et*, *ist* en *uer*. Voorbeelden : *heiland*, *adeldom*, *diepte*, *kruimel*, *deksel*, *tooneel*, *spreker*, *leeraer*, *lomperd*, *veinzaerd*, *redenaer*, *tui-mer*, *hovenier*, *schryfster*, *dichteres*, *wasscherse*, *diefegge*, *goedheid*,

voogdy, razerny, koningin, vergeving, vreemdeling, huisken, steertje, maegdelyk, bloemekyn, duisternis, blydschap, luijerik, notelaer, stellaedje, helmet, bloemist, kwetsuer.

b.) Tot vorming van byvoegelyke naemwoorden strekken: *achtig, haftig, baer, en, ig, lyk, loos, sch, zaem.* Voorbeelden: *deelachtig, groenachtig, kryghaftig, vruchtbaer, gouden, aerdig, vriendelyk, zedeloos, kindsch, vreedzaam.*

Afleiding door voorvoegsels.

42. — De voorvoegsels, die ter afleiding van woorden dienen, zyn: *aerts, be, er, ge, her, mis, on, ont, oor, ver, wan.* Voorbeelden: *aertsengel; begrip, besluit, bekomen; erkenenis, erkennen; gebuer, gebieden; herdruk, herdoen; misslag, mispryzen; ongeleerd; ontwerp, ontloopen; oordeel; vernuft, vernemen; wangunst, wantrouwen.*

Samenstelling.

43. — *Samenstelling* noemt men dat woordvormingsmiddel, waardoor twee of meer zelfstandige woorden tot één worden verbonden. Elke samenstelling bestaet uit twee leden, daer zy een *hoofddenkbeeld* bevat, hetwelk door een *bykomend denkbeeld* nader bepaeld wordt. In *hofplant, veldplant, waterplant*, drukt het woord *plant* het hoofddenkbeeld, het geslacht, uit, en geven de woorden *hof, veld, water*, de bepaling van dat denkbeeld, de soort, te kennen.

44. — Elk lid van een samengesteld woord, of beide leden te gelyk kunnen op hunne beurt samengesteld zyn. In *uerwerker-maker* is het eerste, in *avond-godsdienst* het tweedelid samengesteld, in *timmermans-werktuig* zyn het beide; desniettemin is het eene ten aanzien van het andere als een ondeelbaer geheel te aenschouwen.

45. — Blykens de aengehaelde voorbeelden bekleedt het bepaelende woord de eerste, het hoofdwoord de laetste plaats in de samenstelling. Ook bepaelt dit laetste woord de woordsoort,

en, zoo het samengestelde woord een zelfstandig naemwoord is, het geslacht van het samengesteld woord. Zoo is *doorklieven* een werkwoord, omdat *klieven* zulks is, *boomvrucht* een vrouwelyk zelfst. naemw., omdat *vrucht* zulks is. Voorts kunnen alle soorten van woorden tot het vormen van samenstellingen dienen.

Klemtoon.

46. — Door *klemtoon* verstaet men den graed van nadruk, waermede een klank wordt uitgebracht. In ieder twee- of meerlettergeregig woord, moet noodwendig éene lettergreep den klemtoon hebben. De lettergreep, die met zulken klemtoon wordt uitgebracht, heet *hoofdtoonig*; de andere lettergrepen zyn óf *neventoonig*, óf *toonloos*.

47. — Hoofdtoonig zyn :

1.º De stamlettergreep van ieder enkelvoudig woord, b. v. *váder*, *verhálén*, *verdrietig*.

Uitgezonderd : a.) De afleidingsuitgangen *zátig*, *hástig*, en in eene bepaelde beteekenis *achtig*, b. v. *armzátig*, *manhástig*, *deeláchtig*. — b.) *Ier*, *eel*, in en *es*, b. v. *hovensier*, *toonéel*, *konigin*, *dichterés*. — c.) De vreemde uitgangen *aedje*, *et*, *y*, *ist*, *uer*, en *eren*, als : *persoonáedje*, *helmét*, *weerdg*, *bloemist*, *kwetsuér*, *trolserén*. Ook *moerás* heeft een vreemden uitgang. — d.) In sommige gevallen de voorvoegsels *aerts*, *ant*, *mis*, *on*, *oor* en *wan*, b. v. *áertsschelm*, *ántwoord*, *misdáed*, *ónwil*, *óorsprong*, *wánhoop*. — e.) Het woord *órdentlyk* of *órdelyk*.

2.º De stamlettergreep van het bepalende woord, in samengestelde woorden, b. v. *kérkhof*, *dáglicht*, *vólkryk*, *zégroen*, *klápziek*. Ook de werkwoorden, met *scheidbare* partikels samengesteld, krygen den hoofdtoon op de partikels, b. v. *áfgeven*, *uitgaen*, *wégryden*; de *onafscheidbare*, daerentegen, laten den klemtoon op de stamlettergreep des werkwoords, b. v. *omgêven*, *doorrêizen*.

48. — Neventoonig zyn :

1.º De stamlettergreep van het bepalende woord, in samengestelde woorden; b. v. *kérkhôf*, *huísdeur*, *liêfshèbben*.

2.º De stamlettergreep der woorden, die van een der hoofdtoonige voorvoegsels voorzien zyn, als : *áertsschêlm*, *ántwoord*, *misdáed*, *ónèer*, *óorsprong*, *wánhòop*; de stamlettergreep der woorden, die eenen der hoofdtoonige uitgangen hebben, als :

rampzàlig, heldkàstig, wàéràchtig, hùveniér, trúwéel, kùningin, vùogdés, stèllàedje, hèlmèt, vùogdy, blùemist, kwètsuer, trùtseren.

5.° De achtervoegsels, die een anderen klinker dan de toonlooze *e* of *i*, en toch niet den hoofdtoon hebben, als : *hèikànd, dánkbaer, blàuwàchtig, spàerzàemkèid, vùgelyn, jùngeling, hùpelòos, èrferis*, enz.

49. — Toonloos zyn alle verbuigingsuitgangen en alle afleidingslettergrepen, in welke de zwakke *e* voorkomt, b. v. *nèmen, stèenen, gebùd, verliès, kléine, àrend*; benevens de uitgangen *ig, tig, lyk* en *ing*, wanneer die onmiddellyk van de stamlettergreep zyn voorafgegaen, als : *gùedig, gevàerlyk, stémming*.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER HET ZELFSTANDIG NAEMWOORD.

Soorten des zelfstandigen naemwoords.

50. — Het zelfstandig naemwoord is een woord, dat een voorwerp met name noemt. — Men onderscheidt de zelfstandige naemwoorden in *eigennamen, soort- of gemeene namen*, en namen van *verzelfstandigingen*.

51. — *Eigennamen* dienen om afzonderlyke personen of voorwerpen, te weten : menschen, dieren, plaetsen, landen, rivieren, bergen, schepen, van alle overige derzelfde soort te onderscheiden, als : *Jan, Pegasus, Antwerpen, België, de Schelde, de Vesuvius, de Hoop*. — De namen van volken zyn *eigensoortnamen*.

52. — Soort- of gemeene namen geven aen eenig voorwerp eenen naem, dien het met alle voorwerpen van dezelfde soort gemeen heeft. Deze worden verder onderverdeeld in :

1.º *Zaak- en diernamen*, als : boom, berg, rivier, huis, stoel; houl, peerd, leeuw, enz.

2.º *Persoonsnamen*, als : man, vrouw, vader, jongeling, kok, jager, koning. Tot deze behooren ook alle byvoegelyke naemwoorden, wanneer ze als zelfstandige persoonsnamen gebruikt worden, b. v. *de wyze, een ryke*.

3.º *Verzamelwoorden*, die een vereenigd aental van afzonderlyk bestaende wezens of voorwerpen beteekenen, als : volk, vergadering, bosch, gebergte. Hiertoe behooren ook de byvoegelyke naemwoorden in het onzydig geslacht als zelfstandige naemwoorden gebruikt, b. v. *het schoone, het goede*.

4.º *Stofnamen*, die eene stof te kennen geven, als : water, yzer, goud, wyn, melk, haver. Hiertoe behooren ook de namen der talen, als : *het Latyn, het Spaensch* enz., daer zy de stof der tael beteekenen.

53. — *Namen van verzelfstandigingen* zyn namen van dingen, die slechts aen of in andere voorwerpen aenwezig zyn, maer door den geest daarvan worden afgetrokken, en als op zich zelve staende wezens worden aenschouwd. Deze zyn :

1.º *Namen van hoedanigheden*, als : jeugd, schoonheid, wysheid, grootte, duisternis, blydschap, enz.

2.º *Namen van toestanden*, als : geluk, treedenheid, slaverny, weelde, enz.

3.º *Namen van werkingen of handelingen*, als : groei, bloei, loop, komst, stand, val, slaep. Hiertoe behooren ook de onbepaalde werkwoorden, wanneer ze zelfstandig gebruikt zyn, b. v. *het leven, het loopen*, enz. Sommige woorden van deze soort geven eene gedurige herhaling der handeling te kennen, en heeten dan *herhalingswoorden*, als : *gebedel, gerucht, gefluit, gelach*.

Het lidwoord, en zyne verbinding met de verschillende soorten des zelfstandigen naemwoords.

54. — Het lidwoord is een woordje, dat vóór het zelfstandig naemwoord geplaatst wordt, om aen te duiden dat het begrip,

door dit zelfstandig naemwoord uitgedrukt, als in een bepaeld voorwerp verwezentlykt wordt voorgesteld. Zeg ik, by voorbeeld; *mensch*, zoo heb ik de algemeene voorstelling van het begrip; maer zeg ik: *de mensch*, of *een mensch*, zoo denk ik aen een enkel wezen, op hetwelk dit begrip toepasselyk is.

55. — Onze tael heeft tweelidwoorden, 1.º het *bepalend*: *de, de, het*; 2.º het *niet-bepalend*: *een, eene, een*.

1.º Het *bepalend* is door zich zelve niet bekwaem om het woord, waer het vóór komt, te bepalen; maer het kondigt enkel aen dat by dit woord eene bepaling, hetzy uitgedrukt of verzwegen, behoort. Zegt men b. v. *de vader is vertrokken*, dan duidt het woord *de* aen dat by *vader* eene bepaling gedacht wordt, zoo als: *van die kinderen, dien gy kent*, of andere dergelyke. ⁽¹⁾

2.º Het *niet-bepalend* lidwoord duidt een enkel voorwerp aen, *zonder nadere aenwyzing*. Het verschilt hierin van het *bepalend*, dat by dit laetste het voorwerp, waervan gesproken wordt, reeds vroeger is aangewezen, en van den hoorder bekend is, terwyl het by 't gebruik van het *niet-bepalend* onverschillig blyft, welk bepaeld voorwerp men zich wil voorstellen. Het onderscheid tusschen beide blykt duidelyk uit de volgende voorbeelden: *een zoon eens konings, een zoon des konings, de zoon eens konings, de zoon des konings*.

56. — Het *bepalend* lidwoord *de, het*, is van natuer en van oorsprong éen met het aenwyzend voornaemwoord *die, dat*; het *niet-bepalend* is van het telwoord *een* ontleend. Beide lidwoorden onderscheiden zich nogtans innerlyk van genoemd voornaemwoord en telwoord, door hunne mindere kracht en zelfstandigheid, uiterlyk door hun zwakkeren toon, vermits zy als lidwoord immer *toonloos* en van het zelfstandig naemwoord onafscheidbaar zyn, en dus nooit alleen staen kunnen. ⁽²⁾

57. — Men voegt geen lidwoord:

1.º By eigennamen.

Hiervan zyn uitgezonderd:

⁽¹⁾ De naem *lidwoord* is eene vertaling van het Latynsche *articulus*, en dit weder van het Grieksche *artron*, hetwelk *gelid, gewricht*, beteekent. Het woord heet dus, omdat het, als het ware, een gewricht ter verbinding van een zelfstandig naemwoord met den bepalenden zin, die daerby behoort, uitmaekt.

⁽²⁾ Voor de verbuiging der *lidwoorden*, ziet hierna de verbuiging der zelfstandige naemwoorden §. 83.

a.) De namen van volkeren, rivieren, bergen, zeeën, boschen en schepen, als : *de Belgen, de Schelde, de Alpen, de Archipel, het Soniënbosch, de Jason.*

b.) Die als gemeene namen gebezigd worden, om daerdoor personen of zaken aen te duiden, gelykende aen die, welke men noemt, b. v. *de Cicero onzer eeuw; het Babylon van onzen tyd.*

c.) Die een byvoegelyk naemwoord voor zich krygen, als : *de goede Pieter; het handeldryvende Antwerpen.*

d.) Die aen meer dan éenen persoon van het zelfde geslacht gemeen zyn, en dus, gelyk alle volksnamen, als gemeene namen moeten beschouwd worden, b. v. *De Scipio's, een Bourbon, de Artevelde.*

2.° By soortnamen, die als aengesproken voorkomen, als : *vader! kind!* — Zoo ook voor titels en opschriften : *Geschiedenis van België.*

3.° By soortnamen, die als titels voor eenen eigennaem komen, b. v. *Koning Leopold, keizer Karel, professor D., vrouw L., mynheer P.* Maer de namen, die als ambtsnamen beschouwd blyven, vorderen het lidwoord : *de Koning Leopold en de Minister X zyn hier geweest.*

4.° By persoonsnamen, als deze slechts de hoedanigheid uitdrukken zonder den persoon, welken deze hoedanigheid kenmerkt, daeronder te begrypen, b. v. *hy was herder en werd koning; hy gedraegt zich als vorst; tot voorzitter verkiesen.*

5.° By stofnamen en zulke verzamelwoorden, die den aerd van stofnamen hebben aengenomen, wanneer ze eene onbepaalde hoeveelheid der stof te kennen geven, als : *hy drinkt wyn; daer is volk.* — Zoo ook in het onbepaalde meervoud, als : *kinderen zyn speelziek.* — Desgelyks de namen van verzelfstandigingen, wanneer ze eene onbepaalde mate van hetgeen zy uitdrukken beteekenen, als : *heb geduld; ik lyde honger; hy heeft rust noodig.*

6.° Wanneer men eenige voorwerpen als by elkander behoorende noemt, b. v. *hier is pen, papier en inkt; man en peerd; kerk en staet.*

7.° In korte bywoordelyke uitdrukkingen, uit een zelfstandig naemwoord en een voorzetsel bestaende, als : *te voet, te peerd, aen wal, aen tafel, van meening, van herte.* — Ook in verschei-

dene spreekwoordelyke gezegden, als : *nood breekt wet; schyn bedriegt.*

Vorming der zelfstandige naemwoorden.

58. — Naer hunne vorming worden de zelfstandige naemwoorden verdeeld in *stamwoorden, afgeleide en samengestelde woorden.* — De stamwoorden erkent men dadelyk aen het gemis van elken afleidingsklank, en reeds onder § 58 hebben wy over de klankverwisselende stamwoorden gehandeld. Onder § 40, 41 en 42 zegden wy dat de afgeleide zelfstandige naemwoorden gevormd worden door achter- en voorvoegsels. Hier zullen wy nog iets byvoegen over de zelfstandige achtervoegsels, de voorvoegsels en de samengestelde woorden.

Afleiding door achtervoegsels.

59. — De zelfstandige achtervoegsels, die zelfstandige naemwoorden vormen, zyn :

1.º *And*, dat de oude uitgang is van het bedryvend deelwoord, en dus een *handelend wezen* beteekent, b. v. *vyand* (van *ryen* haten), *heiland* (*heelende*), *dwingeland* (van *dwingelen*, voortdurend van *dingen*).

2.º *El* vormt : a.) van werkwoorden, zelfstandige naemwoorden, die een *werktuig* beteekenen, b. v. *lepel, klepel, gordel, vleugel*; — b.) *verkleinwoorden*, als : *droppel, bondel, eikel, yzel, kneukel.* — In sommige woorden is *el* verlengd tot *eel*, als : *houweel, tooneel.*

3.º *Sel*, ontstaen uit *el* door inschuiving eener *s*, vormt woorden, die het *voortbrengsel eener werking* beteekenen, als : *baksel, schepsel, maeksel, speeksel.*

4.º *Er, aer, erd, aerd, naer, ier, nier* vormen zelfstandige naemwoorden, die in het algemeen *mannelyke wezens te kennen* geven, b. v. *denker, schryver, Hollander; leeraer, dienaer, Brusselaer; lomperd, blufferd, wreedaerd, gryzaerd; redenaer, schuldnaer, tollenaer; koetsier, herbergier, kruidenier.*

Aenmerking. Bilderdijk beweert dat de uitgang *aerd* het zelfstandig naemw. *aerd* (*inborst*) is; doch ten onregte. Al deze uitgangen hebben denzelfden oorsprong, hoewel zy verschillende wyzigingen aen de beteekenis des stams te weeg brengen.

5.º *Ster, es, erse, egge, in* vormen zelfstandige naemwoorden, die *vrouwelyke wezens* beteekenen, b. v. *bestuerster, zungster; dichteres, zondares; kosterse, meesterse; dievegge; boerin, leeuwin, vriendin.*

6.º *Ken, je, kyn, lyn* vormen *verkleinwoorden*, b. v. *huisken, mondje, kindekyn, oogelyn.* — Uit *kyn* ontstond *ken*, en uit dit laatste *je*; *lyn* is het oudduitsche *ili*. *Kyn* en *lyn* worden, als verouderd, zelden meer gebruikt, dan waer men iets kinderlyk-eenvoudigs in de voordragt zoekt te leggen.

7.º *Ling* vormt: a.) naemwoorden, die de kracht hebben om personen als tot zeker geslacht behoorende aen te duiden. Zoo is *hemeling, een van hemelschen geslachte; edeling, een van edelen geslachte; kloosterling, een die tot het kloostergezin behoort*; — b.) vervolgens kenmerkt deze uitgang eenen persoon of eene zaak, die tot zekere soort behoort, aen welke soort de eigenheid toekomt, door den stam aangewezen, als: *nieuweling, vreemdeling, ouderling, leerling, zilverling, krakeling.*

Aenmerking. De *l* van *ling* behoort tot den verkleiningsuitgang; deze *l* komt niet voor in *Vlaming*. Eindigt de stam reeds op *l*, voor kan men de *l* des uitgangs in 't schryven weglaten: *hemeling, edeling.*

8.º *Rik* vormt persoonsnamen, met een begrip van verachting, als: *dommerik, luijerik.*

9.º *Laer*, gevoegd achter eenen vruchtnaem, vormt zelfstandige naemwoorden, die *den boom* beteekenen, waerop die vrucht groeit, als: *appelaer, peerelaer, notelaer.*

10.º *Dom*, hetwelk de beteekenis geeft van: a.) staet of gesteldheid: *rykdom, ouderdom, adeldom*; — b.) verzameling: *menschdom, christendom*; — c.) ambt, heerschappy, of het gebied, waerop deze uitgeoefend worden, als: *pausdom, vorstendom, bisdom.*

Aenmerking. *Dom* komt van *doemen*, dit is *oordeelen*, en beteekent dus het toegewezen deel of lot.

11.º *Te* (oorspronkelyk *e*) vormt van byvoegelyke naemwoorden, *hoedanigheidsnamen*, als: *hoogte, breedte, lengte, koude, sterkte.* Eenige van deze krygen soms nogtans de beteekenis van soortnamen, b. v. *eene hoogte, eene diepte.*

12.º *Heid* vormt: a.) van persoonsnamen, woorden, die het

wezen, den toestand des persoons zelve, of eene verzameling van personen te kennen geven, als : *Godheid, kindsheid, menscheid, christenheid*; — **b.**) van byvoegelyke naemwoorden, hoedanigheidsnamen, als : *goedheid, wysheid, vryheid, spaerzaamheid, grootheid*.

Aenmerking. De uitgang *heid* is het Gothische zelfst. naemw. *hâids*, hetwelk *persoon, staet, wezen*, beteekent.

15.º *Y, ny, ery*, een bastaerduitgang overgenomen uit het Latynsche *ia*, Fransche *ie*, vormt : **a.**) van werkwoorden, zelfstandige naemwoorden, die de handeling als by *aenhouding en herhaling* uitgeoefend te kennen geven, als : *bedelary, huichelary, toovery, razerny*; — **b.**) van persoonsnamen, zelfstandige naemwoorden, die den *staet*, het *bedryf* van den persoon aenduiden, en vervolgens ook het *gebied* eens beampten, of de *plaets*, waer eenig bedryf wordt uitgeoefend, als : *slaverny, geweldenary, roogdy, abdy, bakkeriy*.

14.º *Ing* vormt naemwoorden, die eene *handeling* of *werking* beteekenen, als : *wandeling, zitting, dwaling*; of de *plaets*, die ter uitoefening der handeling verondersteld wordt, b. v. *stalling, afspanning, wooning*.

15.º *Nis* vormt : **a.**) van werkwoorden, naemwoorden die de *daed* aenwyzen van hetgeen de stam uitdrukt, als : *begrafenis, vergiffenis, groetenis*; — **b.**) van byvoegelyke naemwoorden, woorden, die eenen *staet* of *toestand* te kennen geven, als : *droefenis, gelykenis, duisternis*.

16.º *Schap* beteekent : **a.**) de *betrekking*, den *staet* of de *weerdigheid* eens persoons, b. v. *vriendschap, dronkenschap, gevangenschap, vyandschap, verwantschap, het priesterschap*; — **b.**) eene *verzameling* van personen, die tot eenen stand behooren, b. v. *de priesterschap, de burgerschap, de ridderschap*; — **c.**) eene *verzameling* van voorwerpen, b. v. *landschap, nalutenschap, wetenschap, gereedschap*.

Aenmerking. De uitgang *schap* is de stam van 't werkwoord *scheppen*.

17.º *Aedje*, door sommigen ook *agie* geschreven, (van 't Italiaensch *aggio*, Fransch *age*), beteekent, achter werkwoorden, de *handeling met alles wat zy medebrengt*, als : *slytaedje, kyvaedje*; achter zelfstandige naemwoorden, vormt het *verzamelwoorden*, b. v. *pukaedje, boschaedje*.

Afleiding door voorvoegsels.

60.— De voorvoegsels, die afgeleide zelfstandige naemwoorden vormen, zyn :

1.^e *Aerts*, ontleent aen het Grieksche *archi*, hetwelk beteekent *den eersten, den voornaemsten in zyne soort*, als : *aertsengel, aertsbisschop, aertsdief, aertsschelm*.

2.^e *Ant* komt nog alleen voor in *antwoord* (Gothisch *andvairds*). Het is eene partikel, die in het Gothisch menigvuldig voorkomt, en zoo veel als *tegenaen* beteekent.

3.^e *Ge* drukt in het algemeen een *samenzyn*, eene *vereeniging* uit, en vormt : **a.**) namen van *persoonen of zaken*, die tot een of meer andere in zulk eene betrekking staen, dat ze met deze byeen behooren, als : *gebuer, gezel, gespeel, gebroeders, gewigt, gelid, gedeelte*; — **b.**) *verzamelwoorden*, als : *gebeente, gebergte, gevogelte, gesternte, geslachte* (thans *geslacht*), *gehuchte* (thans *gehucht*), *gepeupel, gebroed, geschut, gebouw*; — **c.**) woorden, die de *handeling of werking* aenduiden als met gedurige herhaling plaets hebbende, als : *gebedel, gebrul, gebons, gesluit, gelach, geraes*; — **d.**) woorden, die eene *daed of toestand* beteekenen, als : *gevecht, gebed, geschil, gevaer* (van *varen, vreezen*); of wel een *voorwerp*, door de werking voortgebracht, of dat tot werktuig der werking dient, als : *gebak, gebouw, gebraed, geregt, gewas, gezwel, gewezen, gebit, gehoor*.

4.^e *Mis* (in het Gothisch een zelfst. naemw. dat *kwaed* beteekent, thans nog een bywoord dat *niet getroffen* wil zeggen), geeft te kennen dat het begrip, door den stam uitgedrukt, *verkeerd* is en *gebrekkiq*, als in : *misbruik, misdaed, misgreep*; of het duidt de volstrekte ontkenning aen van hetgeen de stam uitdrukt, als : *misgunst, mistrouwen*.

5.^e *On* brengt eene volstrekte *ontkenning* van het stambegrip mede, als : *ondeugd, oneer, ondiepte, ongeluk*; of het drukt iets uit, dat van zyne natuer *ontaerd*, of in 't algemeen *ongeschikt* en *onbehagelyk* is, als : *ondier, onmensch, onkruid, ontyd, onweder*.

6.^e *Oor* is het Gothisch onscheidbaer voorzetsel *us*, dat uit beteekent. Dus beduidt *oor* een *ontstaen*, een *voortkomen uit een*

punt, als in : oorsprong, oordeel, oorkonde (dat, waeruit iets gekend wordt), oorzaak (zaak, waeruit eene andere ontstaet).

7.° Wan is, even als *mis*, oorspronkelyk een zelfstandig naemwoord, dat gebrek beteekent. Alzoo duidt het aen wat gebrekkig in zyne soort, slecht en *mismaekt* is, en soms brengt het eene geheele ontkenning van het begrip des stams mede. De eerste beteekenis heeft het in : *wanschepsel*, *wanbedryf*, *wanklank*; de tweede in : *wangunst*, *wanhoop*, *wanorde*, *wantrouwen*.

Vorming door samenstelling.

61. — In ieder samengesteld zelfstandig naemwoord (met uitzondering van bloote samenkoppelingen, als : *nootigenoeg*, *neuswys*, *deugeniet*, *slokop*, enz.) is het grondwoord noodwendig een zelfstandig naemwoord; maer het bepalend woord kan zyn: a.) een zelfstandig naemwoord, als : *koningszoon*, *menschenvriend*, *godsdienst*, *avondmael*, *dagloon*; — b.) een byvoegelyk naemwoord, als : *hoogepriester*, *wittebrood*, *edelgesteente*, *zuerkool*, *nieuwjaer*, *grootvader*; — c.) een werkwoord, als : *drinkvat*, *rekenboek*, *schryfpapier*, *eetlust*; — d.) een bywoord of voorzetsel, als : *bynaem*, *evenmensch*, *omstreek*, *buitenland*.

62. — Tusschen de twee bestanddeelen eener samenstelling treft men dikwyls als verbindingsklanken *e*, *en* (*n*), *es* (*s*) aen. De *e* komt nog voor in : *nachtegael*, *bruidegom*, *pennemes*, *kinnebak*, enz. — *En* (*n*) wordt soms ingelascht, waer het begrip van het bepalende woord in het meervoud gedacht wordt, als : *hoedenmaker*, *woordenboek*, *glazenmaker*. Ook de *r* wordt als kenteeken des meervouds ingelascht, achter woorden die een meervoud op *eren* hebben, als : *kinderschool*, *eijerkoek*, *beenderhuis*. Meestal nogtans wordt het meervoudig begrip des bepalenden woords door geene buigingsklanken aangewezen. — *Es* (*s*) en ook *en* (*n*) wyzen dikwyls de betrekking des genitiefs aen, als : *landsman*, *kalfsvleesch*, *raedsheer*, *vorstenhoed*, *vrouwenkleed*, *drakenbloed*, *leeuwenklauw*. — Deze genitiefsuitgangen hebben nogtans, door het huidig gebruik, meestal den aerd van bloote verbindingsklanken aengenomen, en worden aangewend : 1.° Om de wellui-

denheid te bevorderen, als in : *scheidsmuer, leidsman, zonsverduistering*, enz. 2.° Wanneer het eerste lid der samenstelling eindigt op eenen der uitgangen *heid, schap, dom, ling, ing* en *teit*, als : *waerheidsliefde, vriendschapsbetrekking, eigendomsregt, jongelingsleven, vergevingsgezind, koningsmoord, universiteitsvrienden*. 3.° Wanneer het bepalende woord zelf reeds samengesteld is, als : *zondagslof, afscheidsgroet, bedevaertsgezel*.

Geslacht der zelfstandige naemwoorden.

63. — Elk Nederduitsch zelfstandig naemwoord is óf *mannelyk*, óf *vrouwelyk*, óf *onzydig*. Het taelgeslacht eens naemwoords hangt oorspronkelyk van zyne beteekenis af. Derhalve zou het *mannelyk* en 't *vrouwelyk* geslacht alleen den benamingen van *levende wezens*, krachtens hun natuerlyk geslachtsonderscheid, toekomen ; terwyl de namen van *levenlooze*, en daerdoor geslachtelooze dingen, van het *onzydige* geslacht zouden moeten zyn. Nogtans heeft men vele in de natuer geslachtelooze voorwerpen en afgetrokken denkbeelden, het zy als *mannelyk*, het zy als *vrouwelyk* opgevat (zoò als : *de boom, de moed, de wil; de bloem, de liefde, de schoonheid*); terwyl langs een anderen kant het *onzydige* geslacht ook op *levende wezens* werd toegepast (als *het wyf*), vooral wanneer hun natuerlyk geslachtskarakter niet bedoeld werd (als : *het kind, het lam, het kalf, het konyn, het dier, het peerd*, enz). Voorts is in de ontwikkeling der tael, benevens de *beteekenis*, ook de uiterlyke *gelaente* of de *uitgang* des woords een grond geworden, waer naer zyn geslacht werd vastgesteld (van daer, b. v. *het manneken, het meisje*, enz). Zoo dat het taelgeslacht niet altyd met het natuergeslacht overeenstemt.

Regels over het geslacht der zelfstandige naemwoorden.

64. — Zyn van het *mannelyk* geslacht :

1.° De namen van *mannelyke* persoonen en dieren, en van

alle wezens, die als mannelyk gedacht worden, b. v. *man*, *leeuw*, *engel*.

2.º Onder de namen zulker soorten van dieren, die voor het manneken en het wyfken geene byzondere benamingen bezitten, zyn die over het algemeen mannelyk, welke *grootte en sterke dieren* beteekenen, als : *arend*, *haei*, *valk*, *snoek*, *struis*, *luipaerd*, *muil*, *kemel*, *jakhals*, *uil*, enz. Doch vrouwelyk zyn : *kraen*, *zwaen*, *slang*. — *Kievit* en *koekoek* zyn mannelyk, omdat er *vogel* onder verstaen wordt.

3.º De namen van *boomen*, als : *beuk*, *eik*, *berk*, *els*, *esch*, *esp*, *yp*, *olm*, *wilg*, *den*, *pyn*, *palm*, met uitzondering van *spur* en *linde*, die vrouwelyk zyn.

4.º De namen van *bergen*, vermits by deze de gemeene naem *berg* verstaen wordt, b. v. *de Etna*, *de Hekla*, *de Chimborazo*.

5.º De namen van sommige rivieren, by welke men het mannelyke *stroom* of *vloed* verstaen kan, b. v. *de Nyl*, *de Ryn*, *de Ganges*, *de Tiber*, enz.

6.º De *stammen* van werkwoorden, die de *werking* of *handeling* beteekenen, b. v. *blik* (der oog), *bouw*, *blos*, *brand*, *bloei*, *dank*, *drang*, *duer*, *draf* (eens peerds), *druk*, *dank*, *droom*, *eisch*, *gang*, *haet*, *klank*, *koop*, *keer*, *lach*, *loop*, *lust*, *lonk*, *lof* (prys), *nyd*, *nood*, *oogst*, *pronk*, *raed*, *rid*, *roep*, *roem*, *roef*, *rouw*, *schyn*, *schrik*, *slaep*, *slag*, *stand*, *sprong*, *stoot*, *stryd*, *schroom*, *smaed*, *steun*, *spoed*, *trek*, *twist*, *troost*, *vond*, *val* (nederstorting), *vloek*, *wrok*, *worp*, *waen*, *wil*, *wensch*, *wenk*, *zwang*, *zang*, *zet*, *zucht* (ademhaling), *zoen*, *zweem*, *zwier*, enz. Voorts : *hinder*, *iever*, *laster*, *handel*, *twyfel*, *wandel*, *wrevel*, enz. — Uitgezonderd zyn : *eer*, *hoop* (verwachting), *hulp*, *huer*, *leer*, *maet*, *reis*, *smert*, *spraek*, *straf*, *trouw*, *vraeg*, *waeg*, *wraek*, enz. Voorts : *bede*, *boete*, *hoede*, *woe-de*, die de vrouwelyke e bezitten, gelyk somtyds mede : *eere*, *hope*, *hulpe*, *mate*, *smerte*, *sprake*, *trouwe*, *wrake*, enz. — Onzydig zyn : *bod*, *leed*, *nut*.

Een mannelyke stam, samengesteld met een rededeeltje, behoudt zyn geslacht, wanneer hy een werkwoord nevens zich heeft, dat afscheidbaer met dat rededeeltje is samengesteld, b. v. *aendrang*, *aenkoop*, *aenslag*, *achterstel*, *afdruk*, *afkeer*, *aftek*, *bystand*, *inhoud*, *invoer*, *nadruk*, *neerslag*, *omloop*, *opbouw*, *opschik*, *opslag*, *overgang*, *toeleg*, *toestel*, *uitkoop*, *voorslag*, *samenloop*.

7.º De meeste *onechte stammen* op er, als : *akker*, *bolster*, *hamer*,

honger, kelder, koker, kolder, oever, snater, spyker, trechter, en dus ook de namen van anders juist niet groote of sterke dieren : *kever, bever, marter*, en van planten : *heester, aker* (eikel). — Uitgezonderd zyn de vrouwelyke : *ader, boter, veder*, enz. en dā onzydige : *bunder, jammer, kouter, leger, weder, wonder*, enz.

8.º De meeste *onechte stammen op el* : *adel, bengel, boedel, bochel, breidel, dissel, geesel, gevel, hagel, hemel, hoepel, kegel, ketel, kogel, rinkel, ratel, rammel, scheidel, stevel, vyzel, wrevel, winkel, wortel, zadel, zetel*, enz. — Doch vrouwelyk zyn : *gaffel, kachel, luifel, peerel, schakel, vezel, wasel, zemel*, enz., en onzydig: *schepsel, vaendel*.

9.º De *onechte stammen op m of em*, by voorbeeld : *toom, riem, galm, halm, helm, walm, zwerm; adem, alsem, bessem, bloezem, bodem, boezem, droesem, bliksem, vadem*, enz. Dus ook de diernamen : *worm, zalm, brasem*, en de namen van lichaemsdeelen : *duim, arm, darm*.

10.º De *afgeleide namen van werktuigen op el en er*, als : *beitel, gordel, haspel, hengel, hevel, blaker, gieter, knikker, moker, rooster, steiger, ruiker*. — Uitgezonderd zyn : *schoffel, griffel en ladder*, die vrouwelyk zyn.

11.º De *afgeleide woorden op ling, ing en ik*, welke aenduiden, dat het voorwerp behoort tot ēnig geslacht of soort, b. v. *schelling, penning, vingerling, krakeling, zilverling*; dus ook de diernamen : *bunzing, haring, gieteling, grondeling, leeuwerik, havik, bokking, spiering*, en de plantnamen : *zuring, scheerling, mierik*.

12.º De woorden op *dom*, die eenen *staet of toestand* beduiden, als : *adeldom, rykdom, ouderdom, wasdom*.

65. — Zyn van het vrouwelyk geslacht :

1.º De namen van vrouwelyke personen en dieren, en van alle wezens, die als vrouwelyk gedacht worden, b. v. *vrouw, Maria, leeuwin, godin*. — Uitgezonderd zyn *wyf* en *vrouwspersoon*, die onzydig zyn.

2.º Onder de namen zulker soorten van dieren, die voor het manneken en het wyfken geene byzondere benamingen bezitten, zyn die over het algemeen vrouwelyk, welke *kleine en teedere dieren* te kennen geven, b. v. *kraei, kneu, big, tortel, tor, eend, slak, bie, wesp, mees, mier, mot, mug, muis, musch, meerle*,

ryp, pad, rups, vlieg, enz. Met uitzondering van *nachtegael*, dat mannelijk is.

3.º De namen van *heesters, bloemgewassen, kleinere planten en vruchten*, b. v. *bloem, boon, bes, druif, distel, hop, lelie, madelief, meekrap, morel, munt, netel, noot, peen, peer, perzik, peul, pruim, roos, spelt, tarwe, tulp, ui, vyg, viool, vlier, wyt*, enz. Doch mannelijk zyn : *anjelier* en *eglantier*, en voorts de namen van vruchten op *er, el* en *ing* (Zie § 64. 7.º 8.º en 11.º).

4.º De namen van sommige *riviëren*, by welke men het vrouwelyke *rivier* of *beek* denken kan, b. v. *de Schelde, de Lek, de Maes, de Lei, de Nethe, de Dyl, de Moezel, de Elbe, de Linge, de Merwe, de Oder, de Roer, de Spree, de Vecht, de Eems, de Zuen*, enz.

5.º De *stamwoorden*, die *allerlei voorwerpen* te kennen geven, als : *baen, brug, blaes, dreef, deur, duig, galg, laen, lat, lei, mat, myt* (stapel), *mouw, pit, py, raem, raef, ruit, sloot, spreij, steeg, schelp, schyfs, speek, staeft, tin, vaen, vest, vont, want* (handschoen), *zael, zee, aerde, bende, have, roede*, enz. Bepaaldelyk de namen van *allerlei werktuig* of *gereedschap*, als : *baer, boei, bel, ben, bus, byl, doos, eg, el, els, fuik, klok, mand, pin, pan, ra, ruif, scheer, schel, spuit, stoof, schael, schaeft, schop, stelt, spil, tang, teil, tent, ton, trom, vyl, wan, zaeg, reeft, zweep*, enz. Van *lichaemsdeelen*, als : *dy, hand, hak, huid, kaek, kin, keel, kieuw, lies, lip, long, milt, nier, palm* (der hand), *pees, rib, scheen, sneb, spier, vin, vuist, wang*, enz. Van *schepen* of *schuiten*, als : *aek, bark, brik, buis, hulk, kaeg, kaen, kof, kog, pink, pont, praem, schouw, schuit, smak, snik*. — Doch mannelijk zyn van de voorwerpsnamen in het algemeen : *berg, bast, dam, damp, dyk, gaerd, hof* (tuin), *knoop, muer, pael, put, rand, ring, rok, staf, stal, strik, schoen, stoel, staek, stok, tip, tronk, weg, zak*, enz.; van de namen van *lichaemsdeelen* : *balg, bek, buik, hals, krop, klauw, mond, nek, neus, pels, poot, rug, schoot, tand, teen, voet*; en van *werktuigen* : *boog, band, bak, boeg, heerd, haek, korf, mast, nap, pyl, trog*. En onzijdig zyn : van de *voorwerpsnamen* in het algemeen : *blad, bed, dok, dak, ding, dorp, deel, huis, hof* (eens vorsten), *merk, stuk, spoor, snoer, veer, vlot, vlies, wed, wrak, zeel*; van de namen van *lichaemsdeelen* : *been, vel*, en van *werktuigen* : *bord, dek, luik, mes, rad, roer, slot, vat, wiel*.

Een vrouwelyke *stam*, samengesteld met een *rededeeltje*, behoudt zyn *geslacht*, wanneer hy een *werkwoord* nevens zich

heeft, dat afscheidbaer met dit rededeeltje is samengesteld, b. v. *aenvrage, afbraek, afreis, afspraak, bylage, intrrede, inzage, navraag, nederlaeg, opspraak, overgave, toelage, tegenspraak.*

6.° De *onechte stammen op t*, b. v. *biecht, buert, beurt, dragt, gracht, helpt, jagt, klagt, kracht, lucht, magt, markt, pracht, teelt, raert, wacht, zucht* (van zoeken), *zicht, rift, aendacht, achterdocht, bruiloft, schryfstift, tweespalt.* — Met uitzondering van de mannelijke : *togt, geest, echt en nacht*, en van de onzydige : *licht, dicht, wicht, stift of sticht, gift of vergift, vernuft*, en *schrift* (doch de *heilige Schrift* gebruikt men ook vrouwelyk).

7.° De *onechte stammen op te*, als : *begeerte, gedaente, geboorte, behoefte, belofte, gelfofte, beroerte, gestalte.*

8.° De *onechte stammen op d en de*, als : *armoede, deugd, daed, genade, hulde, kunde, liefde, maend, schuld, vreugde, weelde.* Met uitzondering van de mannelijke : *beemd, eed, drued, gloed, naed, vloed*, en van de onzydige : *hoofd, hemd, sieraed.*

9.° De *onechte stammen op st*, als : *borst, gunst, komst, kunst, rust, vangst, winst, worst.* Uitgenomen : *angst, dienst, ernst, herfst, last*, die mannelijk zyn.

10.° De *onechte stammen op s en se*, b. v. *keers, kies, knods, leers, plaets, reeks, smidse, trits, zeis.* Met uitzondering van de mannelijke : *glans, krans, trans.*

11.° Die op *ie* en *uw*, als : *balie, berrie, kevie, schalie of schaluw, peuluw, schaduw, zenuw, zwaluw.*

12.° De afgeleide woorden op *te, heid, y, ing* (van werkwoorden afgeleid, en verzelfstandigingen voorstellende) en *nis*. By voorbeeld : *diepte, hoogheid, bakkery, vergeving, droefenis.*

13.° Die op *schap*, als : *blydschap, nalatenschap, wetenschap* enz. Doch onzydig zyn, ten eerste, die eene betrekking aanduiden, welke noodwendig zekere regten en pligten medebrengt, b. v. *burgerschap, priesterschap*; ten tweede, die, welke eene landstreek te kennen geven : *graefschap, landschap, waterschap*, en ten derde : *gezelschap, gereedschap, genootschap*. Sommige vereenigen in zich de beide geslachten, in dier voege dat zy in de beteekenis van eene *verzameling van personen* het vrouwelyk geslacht behouden, terwyl ze in die van eene *betrekking* het onzydig geslacht hebben aengenomen, zoodanig zyn : *ridder-schap, priesterschap, burgerschap, maeugschap.*

66. — Zyn van het onzydig geslacht :

1.° De soortnamen zulker dieren , die voor het manneken en het wyfken beide een afzonderlyken naem hebben , als : *peerd*, de gemeene naem van *hengst* en *merrie*; *rund*, de gemeene naem van *stier* en *koe*; *schaep*, die van *ram* en *ooi*; *varken* of *zwyn*, die van *beer* en *zeug*; *hoen*, die van *haen* en *hen*; voorts *kony*n, en in de jagttael *haes*. Ook het woord *dier* zelve is onzydig, alsmede, doch enkel in de gemeenzame tael, *mensch*.

2.° De namen van *jongen van dieren*, als : *lam*, *kalf*, *veulen*, *kieken*, alsmede *kind*; met uitzondering van *big* of *bigge*, dat vrouwelyk is.

3.° De verkleinwoorden op *ken*, *je*, *kyn* en *lyn*, ook dan, wanneer ze mannelyke of vrouwelyke wezens te kennen geven, als : *manneken*, *vrouwken*, *vadertje*, *stoeltje*, *kindekyn*, *maegdely*n.

4.° De woorden, die eigentlyk eene *verzameling* van wezens of zaken te kennen geven, als : *volk*, *grauw*, *vee*, *broed*, *oost*, *fruit*, *bosch*, *haer*, *geld*, *gebergte*; en alle verzamelwoorden met het voorvoegsel *ge*.

5.° De *stofnamen*, als : *bier*, *brood*, *glas*, *graen*, *garen*, *hout*, *kruid*, *laken*, *leder*, *meel*, *merg*, *papier*, *pik*, *poeder*, *puin*, *riet*, *spek*, *satyn*, *vet*, *vlas*, *zaed*, *zand*, *zout*. Bepaaldelyk de namen van metalen : *yzer*, *goud*, *tin*, *platin*, *koper*, *stael*, enz.; edele steenen : *agaet*, *saffier*, *robyn*, *topaes*, *diamant*, *granaet*, enz. De namen van edele steenen zyn echter mannelyk, wanneer een enkele steen bedoeld wordt. Nog andere woorden, die onzydig zyn, zoo ze eene stof beteekenen, zyn van een ander geslacht, wanneer ze een afzonderlyk voorwerp beduiden, te weten : *doek*, bepaeld stuk doek, ml.; *marm*er, knikker, ml.; *hermelyn*, *bever* en *sabel*, dieren, ml.; *balein*, baleinen roede, vrl.; *koraet*, bolleken van een halssnoer, vrl.; *pleister*, met zalf bestreken stuk linnen, vrl.; *schildpad*, het dier, vrl.; *stof*, onderwerp of grondstof, vrl. — Uitzonderd van den algemeenen regel zyn : *aerde*, *zyde*, *sargie*, *asch*, *gal*, *wol*, *tyk*, *biest*, *melk*, *boter*, *klei*, enz., die vrouwelyk, en *wyn*, *draf*, *mortel*, *torf*, *kulk*, enz., die mannelyk zyn.

6.° De namen van *landen*, behalve die, welke het lidwoord de voor zich hebben : *de Paltz*, *de Kempen*, *de Betuw*, *de Veluw*, *de Rheingau*, *de Oost en de West*. Ook de namen van *steden* en *dorpen* zyn onzydig, al hebben ze een ml. of vrl., of ook wel een verbogen lidwoord voor zich, als : *de Willemstad*, *de Helder*, *den*

Haeg, den Briel, den Bosch, zoo zal men zeggen : *het schoone den Haeg*, enz.

7.° Een stam, samengesteld met een rededeeltje, is onzijdig, wanneer hy een werkwoord nevens zich heeft, dat onafscheidelyk met dat rededeeltje is verbonden, b. v. *onderhoud*, *onderscheid*, *onderwys*, *onderwerp*, *aenzoek*.

8.° Stammen, voorzien van de toonlooze voorvoegsels *be*, *ge*, *ver* en *ont*, zyn onzijdig; met uitzondering van *verkoop* en *ontvang*, die ml. zyn. Ging achter een rededeeltje het voorvoegsel *ge* of *be* verloren, dan bleef het woord niettemin onzijdig, als : *misdryf*, *misbaer*, *misbruik*, *narigt*, *afscheid*, *aenschyn*.

9.° De woorden op *sel*, als zy het voortbrengsel eener werking beteekenen, als : *huksel*, *schepsel*, *aenhangsel*, *overblyfsel*, of het voorwerp of de stof, waarmede de werking geschiedt, als : *deksel*, *verguldsel*, *beletsel*, *styfsel*, *schoeisel*.

10.° De woorden op *dom*, die het gebied, waerop een persoon of eene verzameling van personen heerschen, of wel de verzameling van personen zelve te kennen geven, b. v. *vorstendom*, *hertogdom*, *pausdom*, *jodendom*, *menschdom*, *priesterdom*. — *Eigendom* is onzijdig, als het bezeten voorwerp; ml., als het regt van bezit beteekent.

11.° Alle woorden, die, oorspronkelyk geene zelfstandige naemwoorden zynde, als zoodanig gebruikt worden, namelyk : a.) woorden, die oorspronkelyk byvoegelyke naemwoorden zyn, als : *het ware*, *het groen*, *het latyn*, *het midden*, *het zuiden*, *het al*, *het nat*, *het geheim*, *het best*, *het gemeen*, *het wild*, *het ongelyk*, *het plat*, *het rond*, *het diep*, *het ruïn*, *het uiterste*, *het uiterlyk*, *het euvel*, *het wit*, *het myn en dyn*; — b.) woorden, die oorspronkelyk werkwoorden zyn, in zelfstandigen naemwoordelyken vorm : *het vertrouwen*, *het wezen*, *het leedwezen*, *het aenzyn*, *het welzyn*, *het lyden*, *het inkomen*, *het verlangen*, *het vermogen*; — c.) woorden, die oorspronkelyk bywoorden zyn : *het rooronder*, *het waerom*, *het heden*, *het nu*, *het hoe*, *het ja*; — d.) woorden, die oorspronkelyk telwoorden zyn : *het honderd*, *het duizend*; — e.) tussche-
werpsels : *het amen*, *het wee*, *het vaerwel*, *het welkom*, of gansche gezegden en spreekwyzen, tot een zelfstandig naemwoord te samen genomen, of benamingen van woorden of klanken ontleend : *Het onverschillige : wat kan het my schelen? Het voorra-
derlyke : Vlaenderen den leeuw! Het tweemaal twee is vier. Het abc.*

Doch de namen van afzonderlyke schryf- en cyferletters zyn vrouwelyk : *de a, de vier*.

67. — Sommige woorden zyn *gemeenslachtig*, namelyk : a.) Zekere persoonsnamen zyn mannelyk, wanneer ze een manneliken, en vrouwelyk, wanneer ze een vrouwelyken persoon te kennen geven. Dergelyke zyn de woorden op *ling* en *genoot*, als : *vreemdeling, lieveling, echtgenoot, speelgenoot*; voorts : *getuige, bode, dienstbode, maeg, gids, erfgenaem, kameraad*. — b.) Zulke zaeknamen, die, voor personen gebruikt, van geslacht veranderen, als : *bloed, ondeugd, voorspraek*, die, van mannen gezegd, mannelyk zyn. — c.) Zulke woorden, die, van eene stof in het algemeen gebruikt, onzijdig, doch anders óf mannelyk óf vrouwelyk zyn (zie §. 66. 5.º). — d.) Desgelyks die namen van vruchten, welke ook dienen om den boom te kennen te geven, en dan ml. zyn, als : *olyf, abrikoos, enz.* — e.) Eindelyk de boven (§. 65. 13.º) vermelde woorden op *schap*, die naer gelang hunner verschillende opvatting vrl. of onz. zyn.

Voorts hebben sommige woorden een verschillend geslacht, volgens dat ze eene verschillende beteekenis verkrygen, zoo is : *fortuin, geldelyk vermogen, onz.*; *geluksgodin, vrl.* — *Gift, geschenk, vrl.*; *vergift, onz.* — *Hof, tuin, ml.*; *koninklyk verblyf, onz.* — *Mangel, gebrek, ml.*; *werktuig om te pletten, vrl.* — *Pas, doortogt, ml.*; *tydstip, onz.* — *Pyn, boom, ml.*; *smert, vrl.* — *Pik, wrok, ml.*; hetzelfde als *pek, onz.*; *landbouwerswerktuig, vrl.* — *Rym, yzel, ml.*; *rymklank, onz.* — *Rog, visch, ml.*; *rogge, vrl.* — *Rok, kleed, ml.*; *spinrok, onz.* — *Slag, stam van slagen, ml.*; *slach, soort, onz.* — *Spie, verspieder, ml.*; *houten óf yzeren wigge, vrl.* — *Spoor, prikkel, vrl.*; *voetspoor, onz.* — *Tin, tinne, top, vrl.*; *zeker metael, onz.* — *Zucht, ademloozing, ml.*; *begeerte, trek, van zoeken, vrl.*

68. — Aengaende het geslacht van vreemde woorden kan men het volgende in aenmerking nemen :

1.º De namen van *muziekinstrumenten* zyn voor het grootste gedeelte vreemde woorden en van het vrouwelyk geslacht, b. v. *cither, kornet, trompet, klaroen, viool, gitaer, bazuin, fluit, pauk, pyp, enz.*

2.º De vreemde woorden, naer onze uitspraek van eene lettergreep, zyn meerendeels vrouwelyk, als : *bres, cel, faem, faut, kroon, lamp, myl, myn, munt, poos, pop, poort, school, som, vlam,*

enz. Met uitzondering van *psalm, term, vorm, tronk, post, inkt, tekst, koers, styl* (schryfstyl), *cyns, fleur, toer, toets, troep, troon*, die mannelyk zyn; onzijdig zyn: *feit, fonds, fort, gras, choor, korps, pond, punt* (stip), *sein, vers*.

3.º Vrouwelyk zyn die op *aedje* (*agie*), *ande, ade, ende, je, ie* en *e*, als: *plantuedje, offerande, palissade, legende, franje, natie, historie, orde, mode*. Uitzonderd de onzijdige: *concilie* en *evangelie*. Vrouwelyk zyn voorts die op *teit* en *uer*, als: *majesteit, natuer*, uitgenomen *postuer*, dat onzijdig is. Voorts die op *y* en *ei*, die op *yk* of *iek*, en die op *as*, als: *soldy, galei, fabryk* (of *fabriek*), *republiek, matras*.

4.º Onzijdig zyn die op *eel*, als: *paneel, penseel*. Voorts die op *ent, et* en *oen*, als: *talent, testament, banket, lancet, fatsoen, garnizoen*, uitgenomen *kaproen* (vrl.); die op *ael*: *kanael, kapitaal*, behalve *vokael* (vrl.); en die op *aet*: *formaet, klimaat*.

69. — *Samengestelde* woorden hebben het geslacht van het laatste lid der samenstelling, zoo dit het hoofddenkbeeld bevat, dus is *vruchtboom*, ml., doch *boomvrucht* vrl. — Uitzonderd van dien regel zyn: *vrouwspersoon* en *kerkhof*, die onzijdig zyn. — *Samengestelde* eigennamen van plaetsen zyn onzijdig in weêrwil het taelgeslacht van het laatste lid, als: *Amsterdam, 's Gravenhage, Scherpenheuvel*.

70. — By de Hollandsche schryvers vindt men een aental woorden in een ander geslacht gebruikt, dan in de gesprokene tael van Nederduitsch België: voor zoo veel wy deze hebben kunnen opsporen, laten wy ze hier in alphabetische orde volgen:

Amandel, vl. M. en V.; holl. M.
Anker, vl. O. en M.; holl. O.
Antwoord, vl. O. en V.; holl. O.
 Oudtyds ook V.
Artikel, vl. M.; holl. O.
Autaer, vlaemsch, M.; holl. O. —
 Oudtyds werd het ook M. ge-
 bruikt.
Avontuer, vl. V.; holl. O. Oudtyds
 ook V.
Beest, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.
Beet (*wortel*), vl. M.; holl. V. — In
 Limburg ook V.
Blarm, vl. M.; holl. V.
Blank (*zes duiten*), vl. V.; holl. M.

Blok, vl. M.; holl. O.
Boek, vl. M.; holl. O. Oudtyds ook M.
Bof, vl. M.; holl. V.
Bogt, vl. M.; holl. V. Ook by Vondel
 M.
Bokael, vl. M.; holl. V. — In West-
 vlaenderen ook V.
Bons, vl. M.; holl. V.
Boot, vl. M.; holl. V. Oudtyds en
 nog by Vondel M. — In Limburg
 echter V.
Borstel, vl. M.; holl. V. Ook by vele
 Hollanders M.
Boesch, vl. M.; holl. O. — In de
 Provincie Antwerpen nogtans O.

Brok, vl. V.; holl. M.
Bull, vl. M. Westvl. V.; holl. V.
 Ook by vele Hollanders M.
Bussel, vl. in sommige streken M., in
 andere V.; holl. M.
Citroen, vl. M. en V.; holl. M.
Das (halsdoek), vl. M.; holl. V.
Deeg, vl. M.; holl. O. In Limb. ook O.
Dienst, vl. M.; holl. V. Oudtyds
 ook M.
Dood, vl. V.; holl. meestal M. en
 soms V.
Drift, vl. M.; holl. V.
Dwaal (dweil), vl. M.; holl. V.
Feest, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.
Gedacht, vl. O.; holl. (altyd *gedachte*
geschreven) V. Oudtyds ook *ge-*
dacht, zonder *e* en O. (Ziet Weiland
 op het woord).
Gesp, vl. V.; holl. M. — In een ge-
 deelte van Brabant ook M.
Getuigenis, vl. V.; holl. ook V., doch
 by sommigen O. (Ziet Weiland op
 het woord).
Gier, vl. M.; holl. soms V., doch
 meestal M.
Gordyn, vl. V.; holl. soms O., doch
 meestal V.
Groep, vl. in sommige streken M.,
 in andere V.; holl. V.
Hert (dier), vl. M.; holl. O. Oudtyds
 ook M.
Kant (naeldewerk), vl. M.; holl. V.
 Schynt nogtans één te zyn met
kant (hoek) en dus beter M.
Kaswifel, vl. M.; holl. V. By som-
 mige Hollanders ook M.
Keper, vl. M.; holl. V.
Keting, vl. V.; holl. M. By sommige
 Hollanders ook V.
Keutel, vl. M.; holl. V.
Klater, vl. M.; holl. V.
Kleur, vl. in sommige streken O., in
 andere V.; holl. V.
Kluister, vl. in sommige streken M.,
 in andere V.; holl. V.
Koffer, vl. in sommige streken O., in
 andere M.; holl. M. By Vondel
 ook O.

Koppel, vl. M., V. en O.; holl. M.
 Ook in Holland meestal O. — In
 de beteekenis van *vouw*, is *koppel*
 in 't vl. V.
Kraem, vl. M. en O.; holl. V.
Krokodil, vl. V.; holl. M. By Vondel
 ook V.
Kurk, vl. M.; holl. V.
Kwakkel, vl. V., behalve in een
 gedeelte van Vlaenderen, waer
 het M. is; holl. M.
List, vl. M.; holl. V.
Lommer, vl. in sommige streken O.,
 in andere M.; holl. V., doch ook by
 sommigen O.
Loon, vl. M.; holl. meestal M.; by
 sommigen ook O.
Loover, vl. O., behalve in een gedeel-
 te van Vlaenderen, waer het M.
 is; holl. V. en by sommigen ook O.
Lust, vl. M.; holl. ook M., doch by
 sommigen sedert *Bilderdijk* V.
Lyst, vl. M. en V.; holl. V.
Lyster, vl. V.; holl. ook V., doch by
 sommigen M.
Melk, vl. byna algemeen V., doch in
 weinige streken O.; holl. V.
Meloen, vl. V., behalve in een gedeelte
 van Vlaenderen, waer het M. is;
 holl. M.
Middel, vl. M.; holl. O. Ook by vele
 Hollanders van gezag M. — In de
 beteekenis van *middellyf*, is het V.
Misgreep, vl. V., doch in sommige
 gewesten M.; holl. meestal V., by
 sommigen M.
Mispel, vl. M. en V.; holl. M.
Moord, vl. V.; holl. M.
Muziek, vl. O.; holl. V., ook by som-
 migen O.
Nacht, vl. M.; thans in Holland en
 ook oudtyds M. en V.
Nest, vl. M.; holl. meestal O., doch
 ook by sommigen M. en V.
Oog, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.
Oogenblik, vl. M.; holl. O. Oudtyds
 ook M. — Dit O. verregtveerdigen
 sommige Hollanders met het
 woord te vormen uit *oogen* en *ge-*

- blik*. Eenvoudiger is nogtans de samenstelling uit *oogen* en *blik*, en daerom ook het *M.* te verkiezen.
- Oor*, vl. *V.*; holl. *O.* Oudtyds ook *V.*
- Oorlof*, vl. *M.*; holl. *O.* By Hooft ook *M.*
- Oorlog*, vl. *M.*; holl. *M.* *V.* en *O.*
- Oproer*, vl. *M.*; holl. *O.* en ook *M.*
- Orgel*, vl. meestal *V.*, doch in sommige streken ook *O.* en in andere *M.*; holl. *O.*
- Orkaen*, vl. meestal *O.*, in sommige streken ook *V.* en *M.*; holl. *M.*
- Pantoffel*, vl. *M.* en *V.*; holl. *V.*
- Pekel*, vl. *M.*; holl. *V.*
- Pier*, vl. *M.*; holl. *V.*
- Plein*, vl. meestal *V.*, doch in sommige streken *O.*; holl. *O.* Oudtyds ook *V.*
- Pligt*, vl. *V.*; holl. *M.*
- Ploeg*, vl. *V.*; holl. *M.*
- Prael*, vl. *M.*; holl. *V.*
- Punt (spits)*, vl. *M.*; holl. *V.* — In den zin van *stip* is *punt* *O.*
- Radys*, vl. *M.* en *V.*; holl. *V.*
- Rol*, vl. Antwerpen en Brabant *M.*, Vlaenderen en Limburg *V.*; holl. *V.*
- Romp*, vl. *M.* en *V.*; holl. *M.*
- Rychel*, vl. *M.*; holl. *V.*
- Sabel*, vl. *M.*; holl. *V.*, doch by sommigen ook *M.*
- Schild*, vl. *M.*, *V.* en *O.*; holl. *M.*
- Schotel*, vl. *V.*; holl. *M.* Westvl. ook *M.*
- Schouder*, vl. *V.*; holl. *M.*
- Sleur*, vl. *M.* en *V.*; holl. *V.* By Vondel ook *M.*
- Sneeuw*, vl. *M.* en *V.*; holl. *V.*, doch by sommigen ook *M.*
- Spyt*, vl. *O.* en *V.*; holl. *V.* en by sommigen *M.* In Limb. ook *M.*
- Stop*, vl. *M.*; holl. *V.* In westvl. *O.*
- Strael*, vl. *V.*; holl. *M.*
- Strot*, vl. (overal *strote* of *stroot* uitgesproken) *V.*; holl. *M.*
- Suiker*, vl. meestal *M.*, in sommige plaetsen *O.*; holl. *V.*, doch by Hooft ook *M.*
- Tabernakel*, vl. *O.*; holl. *M.*
- Tob*, vl. *M.* en *V.*; holl. *V.*
- Touw*, vl. *V.*; holl. *O.*
- Traen (uit de oogen)*, vl. in vele streken *V.*, in enkele *M.*; holl. *M.*, doch by Hooft ook *V.* — *Traen (dierlyke olie)*, vl. *M.*; holl. *V.*
- Uer*, vl. *V.*; holl. *O.* Oudtyds ook *V.*
- Uitstel* (en andere samengestelde met *stel*, als *achterstel*, *opstel*, enz.) vl. *M.*; holl. *O.* By Hooft ook *M.*
- Venster*, vl. *V.*; holl. *O.* Oudtyds ook *V.*
- Vink*, vl. *V.*; holl. *M.*
- Vliet*, vl. *V.*, doch in Westvl. *M.*; holl. *M.* By Hooft ook *V.*
- Vlyt*, vl. *M.* en *V.*; holl. *V.*
- Vork*, vl. *M.* en *V.*; holl. *V.*
- Vorst* (voor *vrost*, van *vriezen*), vl. *M.*; holl. *V.* Oudtyds ook *M.*
- Vrede*, vl. *M.*; holl. ook *M.*, doch by sommigen *V.*
- Walg*, vl. *M.*; holl. *V.*
- Woon*, vl. *M.*; holl. *V.*
- Zeever*, vl. *M.*; holl. *V.* Oudtyds ook *M.*
- Zegel*, vl. *M.*; holl. *O.* Oudtyds ook *M.*
- Zerk*, vl. *M.*, in Limb. *V.*; holl. *V.* By Vondel ook *M.*
- Zuil*, vl. *M.* en *V.*; holl. *V.*
- Zwavel*, vl. *M.*; holl. *V.*
- Zweer (etterbuil)*, vl. *M.*, doch in Vlaenderen *V.*; holl. *V.*, by enkelen ook *M.* of *O.*

Welk geslacht is nu voor de opgegeven woorden verkijselyk? — Wy kennen ons niet bevoegd om hierop een volledig antwoord te geven. Nogtans dunkt het ons, dat men het geslacht, *zoo als het in België gehoord wordt*, zou moeten volgen in die woorden, welke hier te lande het geslacht behielden, dat ze oudtyds hadden. Zelfs een van Hollands voornaemste taelgeleerden, de heer De Jager, is van dit gedacht. In zyn *Taalkundig*

Magazijn (D. 5. bl. 504) zegt hy, van dergelyke woorden sprekende : « Zoo die in België in het echt geslacht gebruikt worden, zoude ik den Vlaamschen schryveren aanraden dit taaleigen te handhaven.» Ook in woorden, wier geslacht in *al* de Provinciën van Vlaemsch België hetzelfde is, zouden wy liever ons spraekgebruik dan de Hollandsche schryfwyze volgen; want het komt ons voor dat het geslachtsverloop, door den invloed der uitspraek en van andere omstandigheden, in Holland veel aenzienlyker, dan ten onzent is geweest.

Over de andere woorden, wier geslacht in België, en misschien ook in Holland wankelend is, hopen wy dat bevoegde regters eerlang uitspraek zullen doen. ⁽¹⁾

Getalvormen der zelfstandige naemwoorden.

71. — Het *Getal* der zelfstandige naemwoorden is (volgens §. 50. 2.º) tweederlei, vermits het zelfstandig naemwoord óf *een enkel* óf *meer* voorwerpen van dezelfde soort te kennen geeft. Om deze tweevoudige getalsbetrekking uit te drukken, hebben de zelfstandige naemwoorden twee *getalvormen*, namelyk : *het enkelvoud* en *het meervoud*. — Niet alle zelfstandige naemwoorden kunnen echter in de beide getallen gebruikt worden : het begrip zelf, dat sommige uitdrukken, verzet zich daer tegen. — Sluiten het meervoud uit :

1.º De *eigenamen*; behalve wanneer ze de beteekenis van gemeene namen verkrygen (ziet §. 56. d.).

2.º De *stofnamen*, omdat zy geene afzonderlyke, telbare dingen uitdrukken, als : *goud, tarwe, vet, vlas*, enz. Wanneer nogtans een stofnaem genomen wordt voor een afzonderlyk voorwerp uit die stof bestaende, of voor eene bepaelde hoeveelheid dier stof,

⁽¹⁾ Ziet verder het Gentsch tydschrift *De Eendragt* (zesde jaergang 1851-1852, N° 17, 18, 19 en 20), alwaer over het hier besproken onderwerp eene briefwisseling voorkomt tusschen den schryver dezer spraekleer en de heeren Van Duyse en Van den Hove. In het N° 20 van gemeld blad, heeft de laetstgenoemde taelgeleerde getoond, dat het geslacht van een groot getal der opgesomde woorden in de aenverwante talen hetzelfde is, als in onze Zuid-Nederlandsche tongvallen. Ziet ook in de *Handelingen van het derde Nedert. Taelcongres*, de redevoering door prof. Heremans uitgesproken.

zoo laet hy het meervoud toe, b. v. *yzers, glazen, haren, wy-
nen*, enz.

3.° De *verzamelwoorden*, omdat deze reeds in 't enkelvoud een onbepaald aental van gelyksoortige voorwerpen uitdrukken, b. v. *gebergte, vee, loof, nakomelingschap, huisraed*. Maer wordt door een verzamelwoord een bepaeld aental voorwerpen, waer-nevens een dergelyk bepaeld aental bestaen kan, uitgedrukt, dan heeft het natuerlyk een meervoud, als : *volkeren, legers, maetschappyen*.

4.° De *verzelfstandigingsnamen*, b. v. *aendacht, achting, armoede, bedrog, begin, bloei, geloof, haet, jeugd, onschuld, schyn, twyfel, voorspoed*, enz.

Aenmerking. Verzelfstandigingsnamen, wier beteekenis eene meervuldigheid van afzonderlyke handelingen uitdrukt, verkrygen het meervoud, als : *aenwallen, bedryven, gebeden, geschillen, klagten, verwyten*, enz. — Ook dezulke, wier begrip iets uitdrukt, dat in een aental byzonderheden bestaet of bestaen kan, als : *angsten, begrippen, driften, gebruiken, ongelukken, schoonheden, voor- en nadeelen*, enz. — En in het algemeen die, welke tot de beteekenis van voorwerpsnamen overgaen, als : *rykdommen (bezittingen), wezens, razernyen (furiën), vernuften (vernuftige menschen)*, enz.

5.° Ook de volgende woorden kunnen niet dan in het enkelvoud gebruikt worden : *aenschyn, gelaet, gebied, het diep, het ruim, aenleg*.

72. — Zyn alleen in het meervoud gebruikt :

1.° Die zelfstandige naemwoorden, welke eene meervuldigheid van vereenigde persooenen of zaken, handelingen of byzonderheden te kennen geven, als : *ouders* (1), *voorouders, gebroeders, gezusters; de Pyreneën, de Andes, de Alpen; hersenen, mazelen, kinderpokken; zeden, kosten en onkosten, metten en lauden*.

2.° Die, welke in eene hunner beteekenissen geen enkelvoud toelaten, als : *inkomsten (revenu), ledematen (des lichaems), onlusten (beroerten), manieren (zedes)*.

Vorming des meervouds.

73. — Het meervoud wordt van het enkelvoud gevormd,

(1) Het enkelvoud een *ouder* kan nochtans voorkomen, b. v. *Het is hard voor eenen ouder, door zyn kind met ondankbaerheid geloond te worden*.

door het byvoegen van eenen der uitgangen *en* (*n*), *s*, *eren* (*ers*).

74. — Meervoud op *en* (*n*):

1.° De *n* wordt, zonder voorafgaende *e*, gevoegd by de woorden, die reeds op eene toonlooze *e* of op den afleidingsuitgang *ie* eindigen, b. v. *begeerte*, *begeerten*; *belofte*, *beloften* ⁽¹⁾; *einde*, *einden*; *bode*, *boden*; *getuige*, *getuigen*; *bezie*, *beziën*; *tralie*, *traliën*, enz. In alle andere gevallen is de meervoudsuitgang *n* voorafgegaan van de toonlooze *e*, als : *man*, *munnan*; *hof*, *hoven*; *schaduw*, *schaduwen*; *knie*, *knieën*; *zee*, *zeeën*.

Aenmerking. *Rede* en *lende* hebben in 't meervoud *redenen* en *lendenen*, van het oude enkelvoud *redene*, *lendene*: nog zegt men *redene* in den zin van *oorzaak* (*motif*). In de wiskunst is het meervoud van *rede*, *redens*. *Sieraed* en *kleinood* hebben, nevens *sieraden* en *kleinooden*, ook *sieradiën* en *kleinoodiën*, waerschyntlyk van verloren enkelvoudsvormen *sieradie* en *kleinoodie*.

2.° Waer de *f* en de *s* door een langen klinker worden voorafgegaan, zyn ze slechts de plaatsvervangsters van de *v* en *z*, welke op het einde der lettergreep die gedaente aannemen : in het meervoud keeren natuerlyk de *v* en *z* terug. Zoo staet *duif* voor *duive*, *stoof* voor *stove*, *sluaf* voor *slave*, *hoos* voor *hoze*, *buis* voor *buize*, *reus* voor *reuze*, en diensvolgens is dezer aller meervoud : *duiven*, *stoven*, *slaven*, *hozen*, *buizen*, *reuzen*, enz. Men schryft echter : *kous*, *kousen*; *kruis*, *kruisen*; *struis*, *struisen*; vermits in deze woorden van vreemden oorsprong de *s* geene plaatsvervangster der *z*, maer van nature hard is; ook *spies*, *spiesen*, omdat in *spies* voor *spiets*, de harde *t* is weggevallen.

De *f*, door eenen medeklinker voorafgegaan, gaet insgelyks in *v* over : *korf*, *korven*; *kalf*, *kalven*. Slechts in de woorden *triomfen* en *nimsen* houdt de harde *f* stand.

De *s*, door eenen der harde medeklinkers *k*, *p*, *t*, (of *d*, die op 't einde der lettergreep de weerde der *t* heeft) voorafgegaan, houdt stand in het meervoud, als : *heksen*, *reeksen*, *rupsen*, *gidsen*, *knodsen*, *koetsen*, *rotsen*.

(1) Zoo wil men het thans hebben, op grond dat er geen dubbel teeken tot aenwyzing des meervouds noodig is. Nogtans is het meervoud der woorden op *te* in de gesprokene tael van gansch Nederland niet *ten*, maer *tens*. Ook Ten Kate schryft *begeertens*, *beloftens*; insgelyks by Van der Palm vinden wy *gemeentens*, *gezindtens*: zoo dat men, nevens het gezag der uitspraek, nog dat van voorname taelkenners ten voordeele dezer schryfwyze zou kunnen inroepen.

De *s* voorafgegaan van de vloeibare *l*, *r*, of *n*, is nu eens hard en houdt in 't meervoud stand, dan eens zacht en verkeert in dit getal weder in *z*. De *s*, welke eene *l* voor zich heeft is doorgaens zacht, dus : *els*, *hals*, in 't meervoud *elzen*, *halzen*; alleen *pols* en *pels* hebben *polsen* en *pelsen*. — Hard is de *s* met *r* voor zich in : *floersen*, *keersen*, *koersen*, *marsen*, *persen*, *schorsen*; doch zacht in *aerzen*, *baerzen*, *beurzen*, *keurzen*, *leerzen*, *verzen*. — In de meeste, die eene *n* voor de *s* hebben, is deze letter hard, als : *balansen*, *dansen*, *fronsen*, *glansen* (hoewel men ook *glanzen* hoort, en altyd glanzig zegt), *hansen*, *kansen*, *kransen*, *lansen*, *lensen*, *pensen*, *prinsen*, *schansen*, *slonsen*, *sponsen*, *transen*. Slechts in *bonzen*, *cynzen*, *ganzen*, *grenzen*, *grynzen*, *kleinzen* en *donzen* is zy zacht.

5.° De korte klinker des enkelvouds blyft ook in het meervoud kort, en tot dit einde wordt de slotmedeklinker verdubbeld, b. v. *web*, *webben*; *klad*, *kladden*; *heg*, *heggen*; *pak*, *pakken*, enz.

Uitgezonderd : *bad*, *baden*; *bedrag*, *bedragen*; *bevel*, *bevelen*; *blad*, *bladen*; *dag*, *dagen*; *dak*, *daken*; *dal*, *dalen*; *gat*, *gaten*; *gebed*, *gebeden*; *gebod*, *geboden*; *gebrek*, *gebreken*; *gemet*, *gemeten*; *glas*, *glazen*; *god*, *goden*; *graf*, *graven*; *hof*, *hoven*; *hol*, *holen*; *kot*, *koten*; *lot*, *loten*; *oorlog*, *oorlogen*; *pad*, *paden*; *rad*, *raders*; *schot*, *schoten*; *slag*, *slagen*; *slot*, *sloten*; *spel*, *spelen*; *staf*, *staven*; *tred*, *treden*; *trek* (*list*), *treken*; *vat*, *vaten*; *verlof*, *verloven*; *weg*, *wegen*.

Sommige veranderen van klinker in het meervoud; deze zyn : *lid*, *leden*; *gelid*, *gelederen*; *schip*, *schepen*; *smid*, *smeden*; *spit* of *speet*, *speten*; *splijt* of *spleet*, *spleten*; *rif* of *reef* (scheepswoord), *reven*. *Rif* (geraemte en *klip*) heeft *riffen*. De samengestelde en afgeleide van *lid* bezitten den vorm met de lange *e*, als *ledebraek*; doch men zegt *lidmaet* en *lidmaten* eens genootschaps, maer *ledematen* des lichaems. — *Stad* heeft in het meervoed *steden*, hetwelk tot het enkelvoud *stede* moet teruggebracht worden. — De uitgang *heid* verandert in 't meervoud in *heden* : *waerheid*, *waerheden*, enz., hetgeen zich door de vroegere schryfwyze in het enkelvoud, *waerhede*, enz. laet verklaren.

75. — Nemen *s* in het meervoud :

1.° De zelfstandige naemwoorden uitgaende op eene der

vloeibare letters *l, m, n, r*, voorafgegaan door eene toonlooze *e*, als : *lepels, bloesems, degens, moeders*.

2.° De woorden uitgaende op de achtervoegsels *aer, aerd, erd* en *ier*, als : *leeraers, gryzaerds, gauwerds, winkeliers*. De reden hiervan is, dat deze uitgangen niet dan eene versterking zyn van den toonloozen uitgang *er*.

3.° De eenlettergrepige persoonsnamen : *mans, zoons, ooms, koks, knechts, (nacht-)wachts, maets* (van *maet, makker; maet van meten, heeft maten*), waerby men nog de meerlettergrepige *bruidegoms* en *vaendrijs* voegen kan. Ook de woorden *cent, frank* en *stuk*, als ze, door een telwoord voorafgegaan, slechts eene weerde of maet te kennen geven, als : *tien cents, vyf franks, twintig stuks*.

4.° Alle verkleinwoorden op *ken, je, lyn* en *kyn*, als : *huiskens, voetjes, oogelyns, bloemekyns*, enz. De reden waerom *je* de *s* en niet de *n* aenneemt, is dat het vroeger op *n* uitging, en dus tot die woorden behoort, waervan hierboven, onder 1.° gesproken is.

5.° De woorden die, meestal ten gevolge eener afkapping, op een niet toonloozen klinker eindigen. Dus zegt men : *ega's* voor *egaden* en *ra's*. Ook schryft men : *berries, kevijs, merrijs*, voor *berriën*, enz.

Aenmerking. De uitgang *s* sluit dien op *en (n)* niet noodzakelyk uit; alleen de verkleinwoorden gedoogen nevens den vorm op *s* geen meervoud op *en*. Waer de heide uitgangen *s* en *en* naest elkander bestaen, gebruike men by voorkeur in den nominatief en accusatief dien op *s*; in den genitief dien op *en*, en voor de namen op *er* ook dien op *s*; in den datief altyd dien op *en*, b. v. nom : *onze voorouders waren groot*; acc : *eerbiedigt uwe voorouders*; gen : *volgt de voorbeelden uwer voorouders of uwer voorouders*; dat : *uw gedrag strekke uwen voorouders niet tot schande*. — Sommige woorden nemen by voorkeur de *s*, b. v. *keerels, keukens, jongens, meulens, veulens, eksters, katers, waeijers*; andere daerentegen *en*, als : *engelen, hemelen, christenen, lauweren, wonderen*. — De zelfstandige naemwoorden, die oorspronkelyk onbepaalde werkwoorden zyn, als : *genoegen, gevoelen, wezen, vermoeden*, nemen uitsluitend de *s* in 't meervoud aen, om den samenloop van twee gelykluidende uitgangen te vermyden. — In eenige woorden heeft men den dubbelen meervoudsvorm op *en* en *s* gebruikt, ter aanwyzing eener dubbele beteekenis : dus onderscheidt men *de letters* van het *a b c*, van *de Letteren*, voor *letterkunde* of *brief*; *de wortels* van planten in 't algemeen, van eetbare *wortelen*; *Heidens* (fr. *Bohémiens*), van *Heidenen* (*Païens*). (1)

(1) Ziet hierover het werksken getiteld : *De verbuiging der oud- middel- en nieuw-nederduitsche sprake door Dr V. H. van den Hove*. bl. 21 en vlg.

76. — Sommige onzijdige woorden hebben een meervoud op *eren* of *ers*. Het zyn : *been*, *beenderen* (*beenders*); *berd*, *berderen*; *blad*, *bladeren* (*bladers*); *ei*, *eijeren* (*eijers*); *gelid*, *gelederen*; *gemoed*, *gemoederen*; *goed*, *goederen*; *hoen*, *hoenderen* (*hoenders*); *kalf*, *kalveren* (*kalvers*); *kind*, *kinderen* (*kinders*); *kleed*, *kleederen*; *lam*, *lammeren*; *lied*, *liederen*; *loof*, *looveren* (*loovers*); *rad*, *raderen* (*raders*); *rund*, *runderen* (*runders*); *rys*, *ryzeren*; *spaen*, *spaenderen* (*spaenders*); *volk*, *volkeren*. — Het meervoud der verkleinvormen van sommige dezer woorden kan, vóór den verkleiningsuitgang, den uitgang des meervouds *er* aennemen; alzoo heeft men : *kindjes*, *kindekens*, *kinderkens* of *kindertjes*; *hoentjes*, *hoenderkens* of *hoendertjes*; *kleedjes*, *kleederkens* of *kleedertjes*, enz.

Naest den dubbelen meervoudsvorm (*eren* of *ers*), bezitten sommige der opgenoemde woorden het gewoone meervoud op *en*, als : *beenen*, *bladen*, *kleeden*, *kalven*, *volken*. Van eenen boom sprekende, gebruikt men *bladeren* en *bladen*, maer van een boek alleen *bladen*; *beenderen* neemt men voor de deelen van het dierlyk geraemte (fr. *os*), *beenen* voor de *onderste ledematen* (*jambes*); *kleeden* zyn *vloertapyten*, doch *kleederen*, *kleedingstukken*. Voor de overige is geen onderscheid gemaekt.

77. — De vreemde woorden vormen hun meervoud als volgt :

1°. Wanneer ze op eenen niet toonloozen klinker uitgaen, nemen ze, even als dergelyke Nederduitsche woorden (vermeld §. 75. 5.°) eene *s* aen, b. v. *stanzas*, *sophas*, *kolibris*, *bureaus*, *Seneca's*, *Scipio's*.

2°. Gaen ze op eene toonlooze *e* uit, alsdan nemen ze soms eene *s*, doch meestal eene *n* in 't meervoud, b. v. *modes*, *tautes*; maer : *sekten*, *klassen*, enz. De eigennamen op dezen uitgang nemen alle *s* : *De Voltaires*, *de Göthes*, *de Dantes*, enz. Insgelyks de woorden op *aedje*, als : *boschaedjes*, *plantaedjes*, *persoonaedjes*, enz.

3°. Die op *ie* hebben *n* of *s*; meestal nemen ze onverschillig beide uitgangen, als : *provincies* en *provinciën*; *linies* en *liniën*.

4°. Persoonsnamen op *ier* en *eur* nemen *s* : *passagiers*, *cipiers*, *kanseliers*, *procureurs*, *auteurs*, *directeurs*, enz. Zaeknamen op dezelfde uitgangen nemen *en* : *manieren*, *rivieren*, *kwartieren*, *humeuren*, enz. — Persoonsnamen op *or* nemen óf eene *s* aen, waarby de *o* min of meer toonloos wordt, óf eindigen op *en*,

waerby de *o* in een langen klinker overgaet : *professors* of *professoren*, *doctors* of *doctoren*, enz.

5.° Ook de bastaerdwoorden op *on* nemen in het meervoud over 't algemeen de *s* aen : *ducatons*, *balcons*, *kanons* (*kerkelyke wetten*), doch *kanónnen* (*geschut*).

6.° Voorts vereischen alle vreemde woorden en alle eigennamen, die den toon op de laetste lettergreep missen, eene *s* in 't meervoud, als : *satans*, *sultans*, *Cherubs*, *Caesars*, *Vondels*, *Lessings*, *Zefirs*, mits ze niet op eenen sisklank in 't enkelvoud uitgaen : van daer nemen de Grieksche eigennamen op *as*, *es*, *is*, *os*, in 't meervoud *en* aen : *Aeneassen*, *Apellessen*, *Parissen*, *Minossen*, even als de Latynsche op *us*, die echter dezen uitgang soms door dien des meervouds (*en*) vervangen : *de Brutussen*, *de Horatiussen*, *de Gracchen*.

7.° Verder hebben alle bastaerdwoorden het meervoud op *en*. Zoo sommige in dit getal op *s* uitgaen, is deze *s* voor den Franschen meervoudsuitgang te houden, als : *Pairs*, *Lords*, *bals*, *Admiraels*, *Majoors*, enz.

8.° Eindelyk wordt aen alle *familienamen*, zonder dat men acht slaet op uitgang of klemtoon, *in het dagelyksch leven*, wanneer men de gezamentlyke leden der familie bedoelt, de *s* in het meervoud gegeven, mits ze niet op eenen uitgesproken sisklank eindigen.

Naemvalsbuiging der zelfstandige naemwoorden.

78. — Wat men door naemvallen verstaet, hoeveel en welke naemvallen wy in onze tael bezitten, hebben wy onder §. 30. 3.° reeds gezegd. Alle zelfstandige naemwoorden hebben nogtans voor een en denzelfden naemval niet denzelfden verbuigingsuitgang, en van daer onderscheidt men eene *sterke* en eene *zwakke verbuiging* in onze tael.

79. — Een zelfstandig naemwoord behoort tot de *sterke* verbuiging, wanneer het in den genitief enkelvoud op *es* of *s*, en tot de *zwakke*, wanneer het in denzelfden naemval op *en* of *n*, uitgaet.

80. — Die van de *sterke* verbuiging nemen ook in den datief enkelvoud den uitgang *e* aen, uitgenomen wanneer ze eindigen

op *l, m, n, of r*, voorafgegaen van een toonloozen klinker. Hun accusatief enkelvoud is gelyk aen hunnen nominatief. — Voor die van de zwakke verbuiging vertoonen nominatief, accusatief en datief enkelvoud den grondvorm des woords.

§1. — Tot de sterke verbuiging behooren mannelijke en onzijdige, tot de zwakke alleen mannelijke zelfstandige naemwoorden. — Woorden van het vrouwelyk geslacht zyn, ten aenzien der naemvallen, onverbuigbaer in het enkelvoud.

§2. — De buigingsuitgang des meervouds is in alle geslachten dezelfde voor de vier naemvallen, uitgenomen by die woorden, welke nevens den meervoudsvorm op *s* dien op *en* bezitten, en waarvan §. 75. in de *Aenmerking* melding is gemaakt.

§3. — Voorbeeld van verbuiging: 1.° met het bepalend lidwoord :

ENKELVOUD.

STERKE VERBUIGING.		ZWAKKE VERB.	VERBUIGING
<i>Mannelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	<i>Mannelijk.</i>	<i>Van het Vrouwel.</i>
Nom. de man	het woord	de bode	de vrouw(e)
Acc. den man	het woord	den bode	de vrouw(e)
Gen. des man(ne)s (¹)	des woord(e)s	des boden	der vrouw(e)
Dat. den man(ne)	den woorde	den bode	der vrouw(e)

MEERVOUD.

Nom. de mannen	de woorden	de boden	de vrouwen
Acc. de mannen	de woorden	de boden	de vrouwen
Gen. der mannen	der woorden	der boden	der vrouwen
Dat. den mannen	den woorden	den boden	den vrouwen

2.° Met het niet-bepalend lidwoord :

Nom. een man	een woord	een bode	eene vrouw
Acc. eenen man	een woord	eenen bode	eene vrouw
Gen. een(e)s man(ne)s	een(e)s woord(e)s	een(e)s boden	eener vrouw
Dat. eenen man(ne)	eenen woorde	eenen bode	eener vrouw

Aenmerking. Tot hiertoe hebben meest al de spraakleeren eene verschillende verbuiging des lidwoords voor het mannelijk en vrouwelyk meervoud opgegeven. Den *datief* namelijk van het vrouwelyk meervoud, drukken zy uit door

(¹) De lettergrepen tusschen () mogen weggelaten worden.

der; zoo dat men volgens deze zegt : *hy bood DER zwaarigheden het hoofd, hy gaf DER vrouwen een geschenk*. Nogtans kan deze vorm geen stand houden voor een echt taelkundig onderzoek. Trouwens men heeft dit *der* slechts als vrouwelyken datief meervoud beginnen te gebruiken, toen er uit de dagelyksche uitspraak niet meer kon gehoord worden hoe die verbaiging eigentlyk zyn moest; toen het volk reeds algemeen gewoon was meestal de genitieven en datieven, op zyn Fransch, met de voorzetsels *van* en *aen* te omschryven. Maer wanneer men te rade gaet by onze middeleeuwsche schryvers (die in dit geval alleen onze leermeesters zyn kunnen, vermits by hen schier overal de verbogen vormen, in stede van onze omschryvingen met voorzetsels, gebruikt worden) dan vindt men dat deze in den datief meervoud, voor de dry geslachten, *den* bezigden, en *den mannen, den vrouwen, den woorden*, zegden. Klimt men op tot onze tael der 9^e en 10^e eeuw, dan vindt men : *them mannon, them fruon, them wordon*, uit welk *them* ons later *den* ontstond. — Overigens zyn alle voorname taaleleerden, zoo wel in Holland als in België, het tegenwoordig eens, om het aenwenden van *der*, in datief meervoud, af te keuren. Men raedplege voor verdere bewyzen : *Bilderdijk, Spraakleer*, bl. 88 en 89. — *De Jagers Archief voor Nederlandsche taalkunde*, D. 2. bl. 201. — *Bormans, Verslag*, bl. 514. — en vooral *Van den Hove's* merkwaardig opstel *Over de verbuigingen*, bl. 10.

Ziet hier hoe deze of soortgelyke woorden in ons middeleeuwsch Dietsch verbogen worden :

ENKELVOUD.

STERKE VERBUIGING.		ZWAKKE VERBUIGING.	
	<i>Mannelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>	
Nom.	die man	dat woert	<i>Mannelyk.</i> die bode
Acc.	den man	dat woert	<i>Vrouwelyk.</i> die vrouwe
Gen.	des man(ne)s	des woerdes	die vrouwe
Dat.	den manne	den woerde	der vrouwen
			der vrouwen

MEERVOUD.

Nom.	die manne	die woert	die boden	die vrouwen
Acc.	die manne	die woert	die boden	die vrouwen
Gen.	der manne	der woerde	der boden	der vrouwen
Dat.	den mannen	den woerden	den boden	der vrouwen

Uit deze opgave leert men :

1.^e Dat de uitgang *en* of *n* des meervouds oudtyds slechts der zwakke verbuiging behoorde.

2.^e Dat niet enkel eenige mannelyke, maer meest al de vrouwelyke zelfstandige naemwoorden zwak verbogen. Dit waren namelyk de vrouwelyke afgeleide met de achtervoegsels *el, in, ing* en *er*, als : *schotele, woestine, leringhe, adere*, benevens dit groot aental vrouwelyke woorden, welke by de Ouden algemeen in de geschrevene, en thans nog in vele streken onzes lands in de gesprokenen

tael, op de toonlooze e uitgaen, als : *vrouwē, bloeme, galge, tonge, zonne, mane, weke*, enz. (1)

3.° Het blykt insgelyks uit de opgegeven voorbeelden, dat de zwakke genitief en datief vrouwelyk enkelvoud op *en* uitging. Overblyfsels daarvan heeft men nog in samenstellingen als : *lindenboom, zielenangst, slangenbeet, zonnenondergang* enz., alwaer de woorden *linden, zielen, slangen, zonnen*, enkelvoudige genitieven zyn; zoo hoort men te Antwerpen b. v. alle dagen spreken van *Onz' liev' Vrouwen toren*, en te Brussel van *Sinter Goelen kerk, sinter Cathelynen bak*, enz. — Ook kan het niemand berispelyk vinden, dat men in omzettingen van den zwakken genitief by voorkeur boven den onverhogen vorm gebruik make. Zinnen als : *tot myner zielen lasenis, tot der zonnen ondergang* en dergelyke andere zullen altyd goed Nederduitsch zyn en blyven. (Ziet hierover *Bormans' Verslag*. bl. 577 en 578). — De zwakke datief enkelvoud leeft nog voort in eigennamen, als : *Van der Heiden, Van der Straten, Van der Bruggen, Van der Linden, Verhagen* voor *Van der Hagen*, enz., welke men geenszins als meervoudsvormen mag aenschouwen.

Byzonderheden aengaende de naemvalsformen.

84. — Nemen den genitief der zwakke verbuiging (*en* of *n*) aen :

1.° *Persoonsnamen*, die op *e* uitgaen, als : *de bode (des boden), de getuige (des getuigen)*, enz.

2.° *Byvoegelyke naemwoorden* en *deelwoorden*, die zelfstandig gebruikt worden, als : *de dwaes (des dwazen), de wyze, de nar, de gek, de overste, de trawant, de verwant, de afgezant, de bediende, de nabestaende, de ingezeten, de gevangene*, enz.

3.° *Eenige zelfstandige naemwoorden*, die vroeger op *e* uitgingen, als : *aep (des apen), balk, beer, boer, boog, borst (jongen), christen, draek, erfgenaem, gaerd(e), graef, haen, haes, heer (meester), heiden, hertog, jood, knaep, knecht, leeuw, mensch, naem, neef, os, reus, schalk, schepen(e), slaef, tolk, vorst (koning), wees, wil*.

4.° *Eenige vreemde persoonsnamen*, die op een harden medeklinker uitgaen, en den klemtoon op de laetste lettergreep hebben, als : *drost, leek, matroos, monarch, paep, paus, piloot, predikant, prins, president, soldaat*, enz. Alsmede eenige volksnamen op *s* : *Pruis, Saks*, enz.

(1) Zou men niet wel doen, zoo men deze laetste soort van woorden in de schrifttael wat meer, dan men zulks thans gewoon is, hunne slot-*e* behouden liet? Onzes dunkens zou de welluidendheid er in vele gevallen by winnen.

5.° Eén onzijdig woord verbuigt zwak, het is *hert*, *herte* (*lichaamsdeel*), *des herten*. — *Hert* (*dier*), dat de Hollanders ook zwak verbuigen en onzijdig maken, gebruike men liever mannelijk, gebyk de ouden en alle verwante talen, en verbuige het sterk, *des herts*. Men zegt *immers hertshoorn*, *hertstong*?

Aenmerking. Hoewel de hierboven opgegeven woorden, taelkundig gesproken, zwak moeten verbogen worden, zyn er vele onder, by welke het gebruik ook den sterken vorm heeft gewettigd. — Het woord *held*, dat oudtyds sterk verhoog, wordt tegenwoordig door sommigen ook zwak gebruikt.

85. — In de voorbeelden van verbuiging §. 83, hebben wy voor den genitief mannelijk en onzijdig opgegeven: *des mannes of mans*, *des woordes of woords*; hierby moeten wy opmerken, dat de uitgang *es* zelden meer gebruikt wordt, dan waer de welluidendheid het vereischt, als in: *des huizes*, *des geestes*, *des pryzes*, *des kruises*, *des dorstes*, *des vleesches*, enz. Anders komt de *s* meestal onmiddellyk achter den grondvorm, en schryft men *des mans*, *des kinds*, enz. — Het woord *God* heeft in den genitief *Gods of Godes*; *dag* en *weg* hebben *daegs* en *weegs* (voor *dages* en *weges*) in bywoordelyke uitdrukkingen, als: *des daegs*, *'s underdaegs*, *een eind weegs*.

86. — Onder §. 81 zegden wy, dat de vrouwelyke zelfstandige naemwoorden, ten aenzien der naemvallen, onverbuigbaer zyn; echter is dit behoudens zekere aenmerking te verstaen. Inderdaed, vrouwelyke *persoonsnamen* nemen den genitief op *s*, wanneer ze vóór het naemwoord, waervan ze afhangen, te staen komen, als: *moeders schoot*, *uw zusters verjaerdag*, *myn vrouws broeder*.

Aenmerking. Men schryve hier niet: *uwer zusters*, *myner vrouws*, noch *uws zusters*, *myns vrouws*, maer late het bezittelyk voornaemwoord onverbogen. Ook vóór mannelijke *persoonsnamen* mag zulks gebeuren, zoo dat men zeggen kan: *myn vaders huis*, *uw broeders terugkomst*. — Doch wanneer men den vrouwelyken *persoonsnaem* de buigings-*s* niet aenhangt, is het toegelaten *uwer zuster verjaerdag*, *der moeder teederheid*, *myner vrouw broeder*, te gebruiken. Dit laatste (zoo als men § 83 aenm. 5.° gezien heeft) mag ook *myner vrouwen broeder* zyn.

87. — De eigennamen, zoo van mannelijke als vrouwelyke personen, benevens die van plaetsen en landen, nemen in den genitief eene *s*, wanneer ze vóór het woord komen, waermeê ze in betrekking staen, als: *Egmonds onthoofding*, *Cicero's redevoering*, *Maria's deugd*, *Geertruids zoon*, *Griekenlands wyzen*, *Antwerpen's*

schilderschool. Gaet de naem op eenen sisklank uit, zoo krygt hy den uitgang *es* : *Franses boek*, of de verbuigings-*s* smilt met den uitgang des woords samen, als *Paulus' brieven*, *Marnix' psalmvertaling*. Voornamen en titels laet men vóór den genitief des eigennaems onverbogen, b. v. *Joost van Vondels werken*, *Vrouw Geertruids zoon*, *Koning Leopolds regering*, *Vrouw Maria van Burgonlië's vader*. — Doch zoo het zelfstandig naemwoord, dat vóór den eigennaem komt, geen bloote titel of voornaem is, dan neemt dit ook het teeken des genitiefs aen, b. v. *des dichters Vondels werken*, *myns broeders Karels dood*, *zyns vriends Meyers begrafenis*. Staet dit zelfstandig naemwoord met den eigennaem achter het woord, waervan zy afhangen, dan blyft de eigennaem onverbogen, b. v. *de werken des dichters Vondel*, *de dood myns broeders Karel*, *de begrafenis zyns vriends Meyer*.

Ofschoon zelden, vindt men soms eigennamen met de verbuigings-*s* in de regte volgorde, b. v. *De kinderen Israëls*, *de volgelingen Plato's*, *de wyzen Griekenlands*.

Aenmerking 1. Men gebruike het afkappingsteeken : a.) waer er gevaer zou bestaen de *s* der verbuiging te aenschouwen als tot den onverbogen vorm des namen zelve behorende; — b.) waer de naem op eenen sisklank uitgaet en niet met *es* verbogen wordt : in dit geval plaetst men het teeken achter het woord; — c.) waer de naem op eenen klinker eindigt, dien men anders geneigd zou zyn kort uit te spreken.

Aenmerking 2. By de omgezette volgorde wordt de genitief soms uitgedrukt door middel van het bezittelyk voornaemwoord. Zoo zegt men *de meester zyn boek*, *myn moeder heur kleed*, in stede van *des meesters boek*, *myn moeders kleed*. Zoo vindt men zelfs by *Bilderdijk* : *Thans gaan we in 't open veld natuur haarschat doorzoeken*. Vele spraekunstschryvers beweeen, dat het niet toegelaten is in de schrifttael van dergelyke vormen gebruik te maken : wy, integendeel, zyn van meening, dat er niemand gemagtigd is het gebruik daarvan te verbieden. Want vooreerst heeft die vorm altyd bestaen, niet alleen in alle streken, waer men Nederduitsch spreekt, maer zelfs in het Engelsch en het Hoogduitsch; ten anderen kan men er by onze voornaemste schryvers uit alle tydvakken voorbeelden van aenwyzen; en, wat meer is, het schynt zelfs dat de genitiefvorm op *s* uit deze wyze van het bezittelyk voornaemwoord aen te wenden, ontstaen is. Breedvoerig vindt men dit alles bewezen in Professor Bormans' Verslag, bl. 499 en volg.

§§. — Alle gewoone genitief, dit is alle genitief, die de betrekking des bezits of der afhankelijkheid van het eene zelfstandig naemwoord met het andere uitdrukt, kan door het voorzetsel *van* met den accusatief omschreven worden. Zoo zegt men : *het huis myns vaders*, *myn moeders liefde*, *de vrucht des*

booms, of wel: *het huis van mynen vader, de liefde van myne moeder, de vrucht van den boom*. Maer alle naemwoorden, die met het voorzetsel *van* voorkomen, kunnen niet wederkeerig in genitieven worden omgezet. Zoo mag men b. v. zeggen: *hy viel van de trappen des torens of van den toren*, maer niet: *hy viel der trappen*, enz.

89. — De datief enkelvoud der sterke verbuiging eindigt, zoo als wy zagen, op *e*. Echter wordt die *e* meestal weggelaten, en zegt men: *hy gaf den man eene les*, in plaets van: *hy gaf den manne*. Zoo zegt men ook: *hy gaf het kind, de vrouw*, voor *den kinde, der vrouw*; en in 't meervoud: *hy gaf de mannen, de kinderen, de vrouwen, eene les*. Hierby neme men in acht dat *het kind, de vrouw, de mannen, de kinderen, de vrouwen*, geene datieven zyn, maer accusatiefvormen, die in de plaets des datiefvorms gebruikt worden. — Ook kan alle gewoone datief met het voorzetsel *aen* en den accusatief omschreven worden. Aldus beteekent: *ik zend een geschenk aen mynen vriend*, het zelfde als: *ik zend mynen vriende een geschenk*. Doch ieder naemwoord met *aen* kan niet wederkeerig in datief overgaen, b. v. *de schildery hangt aen den muer*, kan niet: *de schildery hangt den muere* worden. ⁽¹⁾

90. — De naemwoorden, hierboven onder §. 74. 5.° uitgez. vermeld, wier klinker in het meervoud lang wordt, vertoonen in hunnen datiefvorm hetzelfde verschynsel; zoo dat *graf, spel, hof*, en andere dergelyke, *den grave, den spele, den hove*, enz. hebben.

91. — Zoo men by vrouwelyke naemwoorden, als *der vrouwe*, of by naemwoorden van de zwakke verbuiging, als *den heere, den mensche*, in den datief eene *e* voegt, is deze *e* voor den uitgang te houden, die ook in den nominatief dier woorden kan voorkomen, en niet voor den sterken datief, die in deze woorden onaennemelyk is.

Gebruik der naemvallen.

92. — 1.° Een zelfstandig naemwoord staet in den nominatief :

⁽¹⁾ Waer men den echten datiefvorm niet gebruiken wil, doet men in allen gevalle beter in dezès plaets de omschryving met *aen*, dan den accusatiefvorm te bezigen. Zoo is het, onzes dunkens, beter dat men zegge: *hy gaf aen de vrouw en aen het kind eene les*, dan wel: *hy gaf de vrouw en het kind eene les*.

a.) Wanneer het voorkomt als onderwerp, b. v. *De mensch denkt.*

b.) Wanneer het als aengesproken gebruikt wordt, b. v. *Lieve vriend, aenhoor my.*

c.) Wanneer het als gezegde staet achter de werkwoorden *zyn, worden, schynen, blyven, heeten*, b. v. *ik ben uw vriend.*

2.º In den accusatief :

a.) Wanneer het als voorwerp eens werkwoords voorkomt, als : *volbrengt den wil des Heeren.*

b.) Wanneer het door een voorzetsel, als bepaling, aen een ander woord verbonden wordt, b. v. *De hoed van uwen vader staet op den stoel.*

c.) Wanneer het eene *ruimtemaet, eene tydruimte, een gewigt of eene geldweerde* uitdrukt, b. v. *enen voet breed, eene myl ver; de bloem heeft enen dag gebloed, hy kwam denzelfden avond; het weegt tien pond; het is enen frank weerd.*

5.º In den genitief :

a.) Wanneer het by een zelfstandig naemwoord als bepaling des bezits, des eigendoms of der oorzaak, enz. wordt gevoegd, b. v. *het huis myner ouders, de heer des huizes, de werken der dichters.*

b.) By zelfstandige naemwoorden, die eene *hoeveelheid* beteekenen, b. v. *een hoop volks, een beet broods, een dronk waters, een oogenblik tyds, eenige regelen schrifts, eene plek gronds, een eind weegs, eene uer gaens, jaren afwezens*, enz. Dergelyke genitieven kunnen echter door den accusatief vervangen worden, b. v. *een hoop volk, een glas goeden wyn*, enz.

c.) By alle zelfstandige of zelfstandig gebruikte woorden, welke aenduiden, dat een deel uit eene hoeveelheid genomen wordt, b. v. *twee zyner kinderen, geen dezer menschen, een onzer, vele myner bekenden, weinig goeds, alles goeds, wat lekkers, leeds genoeg, genoeg wyns; de oudste zyner kinderen, de jongsten onzer, de eerste der menschen; iemand uwer, niemand onzer, wie hunner, iemand vreemds, wie anders, iets of wat nieuws, welke der broederen, wat goeds heeft hy gedaen, wat al geluks.* By vele dezer uitdrukkingen mag ook de accusatief gebruikt worden; andere kan men met *van* omschryven.

d.) In sommige uitdrukkingen, die eene tydsbepaling aenduiden, als : *'s morgends, 's middags, 's jaers, 's anderdaegs*, eitz. —

Ook een groot getal bywoordelyke uitdrukkingen, dienende om de wyze uit te drukken, waerop iets geschiedt, zyn niet anders dan zelfstandige naemwoorden in den vorm des genitiefs, b. v. *eensklaps, geenszins, blootvoets, gewapender hand, langzamer hand, eensdeels, myns dunkens*, enz. Aldus gebruikt, is de genitief van alle andere woorden onafhankelyk, even als de *genitivus absolutus* der Grieken, of de *ablativus absolutus* der Latynen.

e.) By sommige byvoegelyke naemwoorden en werkwoorden, als : *het is der aenducht weerdig, hy schaemt zich zyner armoede.*

4.° In den datief :

a.) Wanneer het by een werkwoord of byvoegelyk naemwoord als bepaling van het *doel* of de *strekking* staet, b. v. *schenkt Gode een hert, dat zuiver is; zulk offer is den Heere aengenaem.*

b.) Hierboven (2.° b.), zeiden wy, dat alle voorzetsels van den accusatief gevolgd zyn. Oudtyds nogtans vorderden vele voorzetsels den datief achter zich. Overblyfsels daarvan hebben wy nog in zegswyzen als : *van den bloede, uit den huize, in der daed, by der hand, met der haest, tot der dood, ten (te den) huize, ter (te der) hulp*, en eene menigte andere.

93. — Een zelfstandig naemwoord, dat ter verklaring van 'een ander daerby gevoegd wordt, en dus niet anders dan eene tweede benaming van hetzelfde voorwerp is, wordt gezegd eene *bystelling* van dit eerste uit te maken.

De bystelling moet met het naemwoord, aen hetwelk zy toegevoegd wordt, in naemval en getal overeenkomen, b. v. Nom : *De jeugd, de lente des levens, is spoedig vervlogen.* — Acc : *Wy beklagen hen, die den godsdienst, dien troost der ongelukkigen, niet weten te schatten. Eindelyk verryst er ook een standbeeld voor Rubens, den vorst der vlaemsche schilders.* — Gen : *Ik zal den roem des grooten De Ruyters, diens onsterfelyken zeehelds, vermelden.* (1) — Dat : *Ik heb uwen vader, dien eerbiedweerdigen gryze, den leidman uwer jeugd, eenen raed gegeven.*

(1) Volgens *Bilderdijk* (Sprakleer, bl. 284) mag men hier ook den accusatief gebruiken, en dus zeggen *dien held*.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER HET BYVOEGELYK NAEMWOORD.

Aerd en verdeeling der byvoegelyke naemwoorden.

94. — Het byvoegelyk naemwoord is een woord, dat aen het begrip, door het zelfstandig naemwoord uitgedrukt, de eene of andere hoedanigheid toekent. Naer hunne beteekenis zyn de byvoegelyke naemwoorden te onderscheiden in *eigentlyke byvoegelyke woorden* en in *byvoegelyk gebruikte woorden*. Tot deze laetste behooren de voornaemwoorden, wanneer ze als bepallende woorden by 't zelfstandig naemwoord gebruikt worden, benevens het lidwoord en de meeste telwoorden. De eigentlyke byvoegelyke naemwoorden, over welke dit hoofdstuk voornamelyk handelt, worden verdeeld in byvoegelyke naemwoorden, die eene *hoedanigheid* uitdrukken, als : *schoon, groot, groen, vlytig*, en byvoegelyke naemwoorden, welke van bywoorden van uitgebreidheid of tyd zyn afgeleid, als : *de voorste, de achterste, huidig, toenmalig*, enz.

Vorming der byvoegelyke naemwoorden.

95. — Ten aenzien hunner vorming onderscheidt men de byvoegelyke naemwoorden in *stamwoorden*, in *afgeleide* en in *samengestelde woorden*. De stamwoorden erkent men dadelyk aen het gemis van elken afleidingsklank ; by §. 38, hebben wy eenige klankverwisselende stamwoorden onder de byvoegelyke naemwoorden vermeld : daer vindt men namelyk de woorden *wrang, bleek, dik, glad, knap*, enz. opgeteekend. Onder §. 40, 41 en 42, hebben wy gezegd, dat de afgeleide byvoegelyke naemwoorden,

deels door middel van min zelfstandige en zelfstandige achtervoegsels, deels door middel van voorvoegsels, gevormd worden. Thans zullen wy eenigzins breedvoeriger over die zelfstandige achter- en voorvoegsels, en over de samengestelde byvoegelyke naemwoorden handelen.

Afleiding door achtervoegsels.

96. — De zelfstandige achtervoegsels, die byvoegelyke naemwoorden vormen, zyn :

1.º *Achtig*; deze uitgang is tweederlei. Hy is : a.) de uitgang *acht* met den uitgang *ig* verlengd. Achter *zelfstandige* en *byvoegelyke naemwoorden* gevoegd, vormt hy woorden, die *eenen schyn van gelykheid* aenduiden met het begrip door den stam uitgedrukt, als : *steenachtig, stormachtig, beestachtig, kinderachtig, zwartachtig, zuerachtig*; achter den stam van *werkwoorden*, drukt hy eene *geneigdheid* tot de handeling uit, als : *spotachtig, snoepachtig*. In deze beteekenissen heeft *achtig* den klemtoon niet. — b.) In byvoegelyke naemwoorden, waer de klemtoon op *achtig* valt, is deze uitgang, even als de uitgang *haftig*, afkomstig van *haven*, dit is *hebben* ⁽¹⁾, en beteekent hy het *volle bezit* van hetgeen in den stam wordt begrepen, als : *deelachtig, woonachtig, waerachtig*.

2.º *Haftig* is niet onderscheiden van *achtig* met den klemtoon, b. v. *manhaftig, heldhaftig, ernsthaftig*.

3.º *Baer*, van het oude werkwoord *beren* (*baer, geboren*), dat *dragen* beteekent : waeruit volgt dat dit achtervoegsel een *in zich dragen* uitdrukt. Het vormt byvoegelyke naemwoorden : a.) van zelfstandige naemw., als : *eerbaer, vruchtbaer, zigtbaer*; — b.) van byvoegelyke naemw., als : *dierbaer, middelbaer*; — c.) van werkwoorden, en alsdan beteekenen die byvoegelyke naemw. de *geschiktheid* om dat, wat de stam aenwyst, te *ondergaen*, als : *eetbaer, bruikbaar, hoorbaer, leesbaer, enz.*

(1) Van dit *haven* of *hebben* vindt men sporen in alle aenverwante talen : Sanskrit *āp*; Grieksch *apo, apto, ophao*; Latyn *apio, apto, habeo*; Fransch *avoir*; Engelsch *have*; Hoogduitsch *haben*; Gothisch *haban*; Angelsaksisch *hæfan*.

Aanmerking. *Openbaer* heeft met dezen uitgang niets gemeens, maer is samengesteld uit *open* en het gelykbeduidende *baer*, d. i. *bloot*. Van daer ook dat de laetste lettergreep in dit woord den klemtoon draegt. — In *baerblykelyk* vindt men hetzelfde bestanddeel.

4.° *En* (Gothisch *eins*, Ouddietsch *ijn*, *in*) vormt van *stofnamen* byvoegelyke naemwoorden, die te kennen geven dat het voorwerp uit die stof bestaet, als : *gouden*, *steenen*, *wollen*, enz.

5.° *Ig* (¹) geeft het bezit te kennen van dat, wat de stam uitdrukt. Het vormt byvoegelyke naemwoorden : a.) van zelfstandige naemwoorden, als : *magtig*, *matig*, *kunstig*, *heilig*, *zonnig*, *ledig* (van *lid*, dus die *zyne leden tot zyn gebruik heeft*), *luchtig*, *bloedig*, of met invoeging van *er*, als : *zanderig*, *winderig*, *weelderig*; — b.) van werkwoorden, als : *nalatig*, *bevallig*, *begeerig*, of met invoeging van *er*, als : *kleverig*, *slaperig*; — c.) van bywoorden, voorzetsels en telwoorden, als : *huidig*, *toenmalig*, *nederig*, *innig*, *sommig* (van het oude *som*, *iemand*), *eenig*, en van het deelwoord *gedaen* samengekoppeld met de woorden *onder*, *hoe*, *zoo*, en *dus* : *onderdanig*, *hoedunig*, enz.

6.° *Lyk* (²) beteekent overeenkomst van *gesteldheid* of *aerd* met dat, wat door den stam wordt aengeduid. Het vormt byvoegelyke naemwoorden : a.) van byvoegelyke naemwoorden, als : *ziekelyk*, *weekelyk*; — b.) van persoonsnamen, als : *mannelyk*, *goddelyk*, *vaderlyk*; — c.) van zaeknamen, waer *lyk* den *aerd* en de *wyze* eener handeling of eens toestands uitdrukt, als : *dadelyk*, *schriftelyk*, *hertelyk*, *tydelyk*, *zuidelyk*; — d.) van werkwoorden, waer het de werking, in den stam uitgedrukt, of de mogelykheid hier werking te kennen geeft, als : *behagelyk*, *sterfelyk*, *mogelyk*, *stichtelyk*, *doenlyk*, *onmetelyk*.

(¹) *Ig*, Gothisch *eigs* of *ags*, Grieksch *ikos*, Latyn *icus*, Hoogduitsch, Deensch en Zweedsch *ig*, Engelsch *y*. In het Sanskrit beteekent *ic* *bezitten*.

(²) *Lyk* is eigentlyk het oude zelfst. naemw. *lyk*, d. i. *lyf*, *gestalte*. Van daer *gelyk*, d. i. dezelfde *gestalte* hebbend, alsmede *zulk* voor *zoo-lyk*, *welk* voor *we-lyk*, enz. — Hoogduitsch *lich*, Engelsch *ly*, Deensch en Zweedsch *lig*, Gothisch *leiks*, Latyn *lis*. In het Sanskrit beteekent *lic*, *naderen*, *verbinden*, en by uitbreiding *gelyken*. — De uitgang *lyk* werd oudtyds, en te regt, *lik* geschreven. Inderdaed dit *lyk* ontvangt nooit den klemtoon, en men begrypt licht dat de langklinkende *y* niet geschikt is om zulk een onbetoonden klank af te beelden. Elk wachte zich dus *zyne uitspraek* hierin naer de schryfwyze te regelen : de *y* mag in *waertyk*, *vriendelyk*, enz. niet anders klinken dan of er : *waertik*, *vriendelik*, met korte *i* geschreven stond.

7.° *Loos* is een klankverwisselende stamvorm van het oude *liezen* (*verliezen*) ⁽¹⁾ ziet §. 38. Het beteekent *beroving* van dat, wat de stam uitdrukt, en vormt byvoegelyke naemwoorden : a.) van zelfstandige, als : *eerloos*, *zielloos*, *hopeloos*; — b.) soms van werkwoorden, als : *reddeloos*, *stoorloos*, *roerloos*.

8.° *Sch* (*isch*) ⁽²⁾ geeft een *afkomstig zyn* van eene plaets of van eenen persoon te kennen, vervolgens *overeenkomstigheid* met den aerd dier plaets of diens persoons. Het vormt byvoegelyke naemwoorden : a.) van *namen van plaetsen, landen en volken*, als : *hemelsch*, *aerdsch*, *vaderlandsch*, *Belgisch*, *Duitsch*, *Antwerpsch*, *Leuvensch*; — b.) van *persoons-* en soms van *diernamen*, als : *kindsch*, *slaefsch*, *Luthersch*, *hondsch*; — c.) van bywoorden, als : *dagelyksch*, *vergeefs*, *linksch*, *rechtsch*.

9.° *Zaem* ⁽³⁾ drukt *innigen samenhang* uit, en vormt byvoegelyke naemwoorden : a.) van *zelfst. naemw.*, en in dit geval geeft het byvoegelyk naemwoord eene hoedanigheid te kennen, door het stambegrip *gekenmerkt*, als : *deugdzaam*, *eerzaam*, *heilzaam*; — b.) van byvoegelyke naemwoorden, als : *bedachtzaam*, *gemeenzaem*, *eenzaem*; — c.) van werkwoorden, in welk geval het eene *geschiktheid* om eene handeling uit te oefenen te kennen geeft, als : *buigzaam*, *werkzaam*, *spaerzaam*, *verdraegzaam*.

Aenmerking. Men lette wel in het gebruik op het verschil tusschen de woorden op *zaem*, en die op *baer*, waer beide van werkwoorden zyn afgeleid. Die op *zaem* beduiden geschiktheid om de handeling uit te oefenen; die op *baer*, de mogelykheid om ze te ondergaen; vergelyk *buigzaam* (*wat zich buigen kan*), met *buigbaar* (*wat gebogen kan worden*).

Afleiding door voorvoegsels.

97. — De voorvoegsels die afgeleide byvoegelyke naemwoorden vormen, zyn :

1.° *Be* (oorspronkelyk hetzelfde als *by*), beduidt een *voorzien zyn* van dat, wat de stam uitdrukt, als : *beleefil*, *behebt*, *beveeesd*, *befaemd*, *bejaerd*, *behendig* (van *hand*).

⁽¹⁾ *Loos*, Hoogduitsch *los*, Engelsch *less*, Deensch *laes*, Angelsaksisch *leas*. In het Sanskrit beteekent लृच् (*ver*)*liezen*.

⁽²⁾ *Sch*, Hoogduitsch *ish*, Engelsch *sh*, Deensch en Zweedsch *sk*, Gothisch *isks*.

⁽³⁾ *Zaem*, Hoogduitsch *sam*, Engelsch *some*, Deensch *som*, Zweedsch *sam*, is verwant met het Gothisch *sama* (nog overig in te *samen*), met het Grieksche *ama*, het Latynsche *simul*, Fransch (en) *sem* (*ble*). De wortel is in het Sanskrit *sām*, *zamelen*.

2°. *Ge*, heeft in vele byvoegelyke naemwoorden geene duidelyk erkenbare beteekenis, zoo dat het dikwyls kan wegvallen, zonder merkbare verandering aen het begrip te weeg te brengen, als : *gestreng* (of *streng*), *gewis* (of *wis*), *getrouw* (of *trouw*), *gezond*, *gemeen*. Het beduidt een *voorzien zyn*, als in : *ge vleugeld*, *gebaerd*, *gerust*, *ge goed*, enz.

By sommige byvoegelyke naemwoorden heeft *ver* dezelfde kracht, als : *vertwyfeld*, *vermaerd* (van *mare*, *gerucht*), *(on-)verhoopt*, *verwoed*, *vernoegd*.

3°. *Aerts*, *mis*, *wan* en *on* hebben in de vorming van byvoegelyke naemwoorden dezelfde kracht als voor de zelfstandige (ziet §. 60., 1°. , 4°. , 5°. en 7°.) b. v. *aertsdom*, *aertslui*; *misnoegd*, *miswanvoegelyk*, *wanstaltig*; *ondeugend*, *onrein*.

Vorming door samenstelling.

98. — In ieder samengesteld byvoegelyk naemwoord is het grondwoord noodwendig een byvoegelyk naemwoord; maer het bepalend woord kan zyn : a.) een byvoegelyk naemwoord, als : *helderblauw*, *donkergroen*, enz.; — b.) een zelfstandig naemwoord, als : *lofwaardig*, *hulpriyk*, *liefdevol*, *yskoud*, *zeeziek*, enz.; — c.) een bywoord of voorzetsel, als : *doordroog*, *overoud*, *welzalg*, enz.

Trappen van vergelyking.

99. — Men kan de hoedanigheid eens voorwerps als op haer zelve staende, dit is zonder vergelyking, of betrekkellyk, dit is in vergelyking met andere voorwerpen, beschouwen. Het byvoegelyk naemwoord, dat de hoedanigheid zonder vergelyking uitdrukt, staet in den *stellenden trap*, en deze trap wordt door den onveranderden grondvorm des woords uitgedrukt, als : *de man is wys*, *de boom is hoog*.

Aenschouwt men integendeel de hoedanigheid eens voorwerps in vergelyking met andere, zoo grypt er tusschen de vergeleken voorwerpen eene betrekking van *gelykheid* of van *ongelykheid* plaets, 't is te zeggen, zy bezitten die hoedanigheid in *gelyken* of *verschilligen* graed. Deze eerste betrekking drukt de tael door

vergelykingswoorden; niet door onderscheidene vormen der byvoegelyke naemwoorden uit, namelyk door zoo — *als, even — als, even* zoo — *als : hy is zoo oud als gy, hy is even goed als dapper.* — Grypt integendeel de betrekking der *ongelykheid* plaets, zoo kan aen een of meer der vergeleken voorwerpen of een *hoogere en hoogste, of een geringere en geringste* graed der hoedanigheid waergenomen worden. Is de hoedanigheid in een *geringeren* of in den *geringsten* graed, zoo bezigt men de bywoorden *minder en minst* vóór het byvoegelyk naemwoord, als : *hy is minder oud dan gy; hy is de minst geleerde; hy is minder dapper dan goed.* Is de hoedanigheid in een *hoogeren* graed, zoo wordt den grondvorme des byvoegelyken naemwoords de lettergreep er toegevoegd, en dan heet dit de *vergrootende trap*, b. v. *de deugdzame arme is gelukkiger dan de ryke booswicht.* Is de hoedanigheid in den *hoogsten* graed, zoo voegt men den grondvorme des byvoegelyken naemwoords den uitgang *st* toe, en dan heet dit de *overtreffende trap*, b. v. *hy is de rykste koopman der stad.*

100. — Wanneer twee hoedanigheden aen een en hetzelfde voorwerp eigen, met elkander vergeleken worden, en de eene daeraen in hoogeren graed dan de andere toekomt, bedient men zich van de omschryving door middel van het bywoord *meer* vóór dat byvoegelyk naemwoord, hetwelk de hoedanigheid uitdrukt, die het op de andere wint, maer geenzins van den vergrootenden trap, b. v. *hy is meer vermetel dan dapper; niet : hy is vermeteler dan dapper, of dapperder.* Keert men het om, en noemt men eerst die hoedanigheid, welke den voorwerpe in *geringeren* graed toekomt, zoo bezigt men het bywoord *minder*, b. v. *hy is minder dapper dan vermetel.*

101. — Ook de bywoorden van hoedanigheid en hoegrootheid zyn vatbaer voor vergrooting, b. v. *de zon klimt hooger en staet 's middags het hoogst.* — In de gemeenzame spraek gebruikt men wel soms verkeerdelijk den bywoordelyken overtreffenden trap, in plaets van dien des byvoegelyken naemwoords. Zoo zegt men : *van alle menschen is de boer het gelukkigste*, voor : *de gelukkigste; hy heeft het meeste lust in de studie*, voor : *den meesten of den grootsten lust.* Nogtans beteekent *hy is het gelukkigst* niets anders dan : *hy is in een gegeven tydstip gelukkiger dan ooit*, b. v. *hy is het gelukkigst, wanneer hy rustig kan arbeiden.* Zoo zal men zeggen : *van al de stroomen uit België is de Schelde de schoonste* (namelyk *de schoonste stroom*); en daerentegen : *vóór Antwerpen is de Schelde*

het schoonst (dit is *schooner*, dan *zy het op eene andere plaats is*); zoo ook : *by zonnenordergang is de Schelde vóór Antwerpen het schoonst* (dit is : *schooner dan op eenig ander tydstip*). Als er dus vergelyking gemaekt wordt tusschen de hoedanigheid van een en hetzelfde voorwerp, in verschillende tydstippen of van verschillende zyden beschouwd, alsdan is de bywoordelyke overtreffende trap op zyne plaats; bestaet er vergelyking tusschen de hoedanigheid van het eene voorwerp en die van het andere, dan bezige men den overtreffenden trap des byvoegelyken naemwoords.

102. — De beteekenis van vele byvoegelyke naemwoorden sluit het denkbeeld van vergrooting uit. Tot deze behooren : a.) de stoffelyke, als : *houten, yzeren, steenen*, enz. — b.) Die eene tyd- of plaatsbepaling uitdrukken, als : *verleden, toekomend, aenstaende, naburig*, enz. — behalve wanneer ze eene betrekke-lyke tyd- of plaatsbepaling te kennen geven, als : *na en ver of wyd, vroeg en laet*, enz. — c.) Alle samenstellingen, die den graed, waerin men eene hoedanigheid toekent, nauwkeurig bepalen, als : *vuerrood, yskoud, yzersterk*. — d.) Alle, die den hoogstmogelyken graed uitdrukken : *almagtig, ontelbaer, eeuwig*, enz. — *Deelwoorden* kunnen slechts dan vergroot worden, wanneer ze meer eene byvoegelyke dan werkwoordelyke beteekenis hebben, 't is te zeggen, wanneer hun niet meer de beteekenis eener handeling, welke binnen eene bepaelde tydruimte afloopt, eigen is, maer die eener blyvende hoedanigheid. Dus kan men wel zeggen : *een treffender berigt, een innemender voorkomen, myn geliefdste vriend, het uitgezochteste gezelschap*; maer niet : *eene verdedigder stad*, enz. Ja, wanneer een deelwoord niet alleen eene blyvende hoedanigheid uitdrukt, maer gansch gelykbeduidend met eenig byvoegelyk naemwoord geworden is, mag men zelfs de vergelykingsvormen niet door omschryving uitdrukken. *Treffend nu*, is hier zoo veel als *aendoenlyk, innemend* zoo veel als *berallig*; alzo is het beter te zeggen *een treffender berigt*, dan *een meer treffend, het innemendste voorkomen*, dan *het meest innemend*, enz. Daerentegen laet *meer of meest geliefd* zich zeer wel zeggen.

103. — Eenige byvoegelyke naemwoorden en bywoorden zyn er, die, by gemis van eigene vergelykingstrappen, deze door vormen van eenen anderen stam vervangen. Daertoe be-

hooren : a.) *Goed, beter, best*, van den verouderden stam *bet*, of liever *bat*, dat by onze oude schryvers als bywoord voorkomt, maer nagenoeg altyd met de kracht van den stellenden trap. — b.) *Kwaed* ontleent zyne trappen van *erg*, dus : *erger, ergst; kwader* en *kwaedst* zyn wel gebruikt, maer zien meer op het zedelyk karakter, even als *slecht*, terwyl *erger* en *ergst* het uitwendig verkeerde aanduiden. — c.) Als graden van *veel* en *menig*, dienen *meer* en *meest*; welke woorden eigentlyk *grooter* en *grootst* beteekenen. — d.) Als graden van *weinig* dienen *minder* en *minst*, die *kleiner* en *kleinst* beteekenen, en van *min* afkomen, dat nog als bywoord met de kracht des vergrootenden traps overig is. — e.) Als graden van het bywoord *geerne*, dienen *liever, het liefst*, en ook in de gemeenzame tael, vooral in Holland, *grager* en *graegst*, van *graeg*. — f.) *Wel*, dat als bywoord het begrip uitdrukt van 't byvoegelyk naemwoord *goed*, heeft insgelyks tot vergelykingstrappen *beter* en *best*.

104. — Byvoegelyke naem- of bywoorden met bywoorden of byvoegelyke naemwoorden samengesteld, nemen natuerlyk de uitgangen der graden achter het laetste lid der samenstelling, als : *volkomener, welluidender, boosaerdigst*; — *goedkoop* heeft, als byvoegelyk naemwoord gebruikt : *goedkoopster, goedkoopst*; maer als bywoord : *beterkoop, bestkoop*.⁽¹⁾

105. — De verschillende graden zyn voor bepaling door middel van bywoorden vatbaar. *De stellende trap* wordt nader bepaeld door : *zeer, heel, hoogst, uiterst, byzonder*, enz. Ook geeft men aen sommige byvoegelyke naemwoorden in den stellenden trap soms meer kracht met er de voorzetsels, *door, over* of *in* voor te voegen, als : *doorgoed, overluid, indroog*. De vergrootende wordt nader bepaeld door *nog, veel, weinig, eenigzins, vry*, enz. De overtreffende door *aller*, dat er alsdan mede saemgekoppeld wordt, ook door *verre weg, op verre na*, enz.

106. — By de byvoegelyke naemwoorden, wier grondvorm op *r* eindigt, wordt tusschen dezen grondvorm en den uitgang *er* des vergrootenden traps eene *d* ingelascht, b. v. *zwaerder*,

(1) Hier over is men het echter niet volkomen eens. Bilderdijk neemt niet aen dan : *goedkoop, beterkoop* en *bestkoop* (ziet zyne *Spraakleer* bl. 110—112). Wy hebben ons aen de uitspraak van Kinker gehouden. (Ziet dezex *Beoordeeling* enz. bl. 58 en volg.).

zuerder.—Om woorden, die op *s* of *sch* eindigen, in den overtreffenden trap te stellen, kan men welluidendheidshalve de *s* van den vergrootvorm *ste* laten wegvallen, b. v. *de wyste, de valschte, de schaemtelooste*, enz. ⁽¹⁾

107. — Waer twee voorwerpen vergeleken worden, gebruikt men *als*, wanneer de vergelyking geschiedt door *zoo, even, of even zoo*, b. v. *hy is zoo, even, of even zoo oud, als ik*. Ook ontkennender wyze: *hy is zoo oud niet, als zyn broeder*. Wordt integendeel de vergelyking uitgedrukt door *meer of minder*, of door den gewoonen vergrootvorm op *er*, zoo bezigt men altyd *dan*, b. v. *meer; minder geofend, maer verstandiger dan*. Ook wanneer men een ding afzondert en al het overige uitsluit by middel van *niets, niemand, nooit, nergens, geen, geen ander*, enz. moet men de afzondering uitdrukken door *dan*, b. v. *niemand, geen, geen ander, dan uw broeder; nergens, dan in deze stad; nooit, dan 's avonds*. Soms gebeurt het nogtans dat men in denzelfden zin, om de eene reden *dan*, om de andere *als* zou moeten gebruiken; b. v. in: *geen volk was ooit zoo magtig, als (of dan) de Romeinen, schynt geen volk, dan, en zoo magtig, als, te vereischen*. Nogtans moet het hier *als* zyn, omdat het slaet op *zoo magtig*. Met eene geringe omzetting kan men zich daarvan overtuigen, namelyk als men zegt: *zoo magtig, als de Romeinen, was er nooit een volk op aerde*.

Samenvoeging der byvoegelyke met de zelfstandige naemwoorden.

108. — Zoohaest een byvoegelyk naemwoord, het zy in den stellenden, vergrootenden of overtreffenden trap, met een zelfstandig naemwoord vereenigd wordt, neemt het in de meeste gevallen in den nominatief eene *e* aen: *de groote man, de grootere vrouw, het grootste kind, goede vriend*. Van dezen uitgang voorzien, wordt het byvoegelyk naemwoord

⁽¹⁾ Voor het minst schynt de verdubbeling der *s* hier overbodig: de tweede *s* versmilt in de uitspraak gansch in de eerste. Wat meer is, niemand zal *allervysst*, en nog minder *allervalschst* zeggen.

gezegd in den nominatief van den *zwakken vorm* te staen. Soms mist het integendeel elken samenvoegingsuitgang, en alsdan staet het in den nominatief van den *sterken vorm*. Aldus heeft in: *een groot man, een lief kind*, het byvoegelyk naemwoord den sterken; in: *de groote man, het lieve kind*, den zwakken vorm. In het vrouwelyk geslacht bestaet er geen verschil meer tusschen den zwakken en den sterken nominatiefvorm, aengezien hy thans altyd op *e* uitgaet.

109. — Men gebruikt den zwakken vorm :

1.º In *het mannelijk geslacht*, achter het bepalend lidwoord (*de*) en de overige bepaeld aenwyzende woorden : *die, deze, gene*, b. v. *de brave man* (niet : *de braef man*), *deze goede vader, die kloeke krygsman, gene hooge boom*.

2.º By het aanspreken van personen, als : *edele vriend, arme man*.

3.º By mannelijke stofnamen, zonder lidwoord, als : *roode wyn*.

110. — Men gebruikt den sterken vorm : in *het onzijdig geslacht*, achter het niet-bepalend lidwoord (*een*), en de onbepaald aenwyzende woorden : *menig, geen, elk, ieder, eenig, zeker*, enz., b. v. *een goed kind* (niet : *een goede kind*), *geen groot huis, elk goed besluit*, enz.

111. — Men gebruikt den zwakken of den sterken vorm :

1.º In *het onzijdig geslacht*, achter het bepalend lidwoord (*het*) en andere bepaeld aenwyzende woorden, b. v. *het moedig peerd of het moedige peerd, dit braef kind of dit brave kind*. (¹)

2.º Vóór mannelijke persoonsnamen staet het byvoegelyk naemwoord, achter de onbepaald aenwyzende woorden, in den sterken vorm, in geval dit byvoegelyk naemwoord den persoon vooral kenmerkt in datgene, wat het zelfstandig naemwoord uitdrukt; doch in den zwakken, wanneer de hoedanigheid den persoon slechts in 't algemeen wordt toegevoegd. Dus is *een goed*

(¹) Sommigen maken hier nog een onderscheid; volgens hen zou b. v. *het moedige peerd* op een te voren genoemd of reeds bekend peerd zien : *het moedig peerd* integendeel, zou uitdrukkelijk de eigenschap *moed* aen een enkel peerd of aen het gansche geslacht *peerd* toeschryven. Doch dit onderscheid schynt gansch willekeurig : de oude, de echte vorm van het onzijdig byv. naemw. achter het bep. lidw. geplaatst, is *e* : het *moedige peerd*. Alleen wordt die toonlooze *e* hier, gelyk in andere gevallen, somtyds niet gehoord.

koning, een man, die als koning goed is; maer een goede koning, een koning, die goed is van aerd; een groot schilder, een, die als schilder groot is; een groote schilder, een, die groot van gestalte is, enz.

5.° Vóór de woorden *man* en *mensch* kan men achter een enz. ook den sterken vorm bezigen, b. v. *een ryk man, een gezellig mensch.*

Aenmerking. Waer men in de gevallen, hierboven (2^e en 3^e) vermeld, in den nominatief den sterken vorm gebruikt, willen sommigen ook in den accusatief het byvoegelyk naemwoord onverbogen laten, en dus zeggen: *ik heb daer een draef man leeren kennen; het is de plicht van een goed vorst,* enz. Zulks is nogtans strydig met het voorbeeld der ouden zoo wel als met het spraekgebruik, en verdient dus geene navolging.

112. — Wanneer men het bedryvend deelwoord zyne *e* behouden laet, bewaert het den aerd en de kracht eens deelwoords; waer men het die ontnemt, kan het als byvoegelyk naemwoord opgevat worden. Zoo beteekent *het leerend kind*, een kind, voor hetwelk de daed van *leeren* eene doorgaende eigenschap is; *het leerende kind*, integendeel, *het kind, dat nu leert*, of *toen leerde*.

Verbuiging der byvoegelyke naemwoorden.

113. — 1. Sterke verbuiging.

ENKELVOUD.

Mannelyk.

Vrouwelyk.

Onzydig.

Nom. goed man
Acc. goeden man
Gen. goed(e)s mans
Dat. goeden manne

goede vrouw
goede vrouw
goeder vrouw
goeder vrouw

goed kind
goed kind
goed(e)s kinds
goeden kinde

MEERVOUD.

Nom. goede mannen
Acc. goede mannen
Gen. goeder mannen
Dat. goeden mannen

goede vrouwen
goede vrouwen
goeder vrouwen
goeden vrouwen

goede kinderen
goede kinderen
goeder kinderen
goeden kinderen

2. Zwakke verbuiging.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
Nom. de goede man ⁽¹⁾	de goede vrouw	het goed(e) kind
Acc. den goeden man	de goede vrouw	het goed(e) kind
Gen. des goeden mans	der goede vrouw	des goeden kinds
Dat. den goeden manne	der goede vrouw	den goeden kinde

MEERVOUD.

Nom. de goede mannen	de goede vrouwen	de goede kinderen
Acc. de goede mannen	de goede vrouwen	de goede kinderen
Gen. der goede mannen	der goede vrouwen	der goede kinderen
Dat. den goeden mannen	den goeden vrouwen	den goeden kinderen

114. — Het is eene algemeene wet in onze tael, dat alle byvoegelyk woord, hetzy lid-, tel-, voornaemwoord of byvoegelyk naemwoord, hetwelk *alleen* vóór zyn zelfstandig naemwoord komt, sterk wordt verbogen; zoo zegt men: *het huis des, eens, myns, diens, genes vaders; de kleur elker bloeme; de schoonheid sommiger, beider, aller, veler deugden*, enz.; zoo ook met het byvoegelyk naemwoord: *de smaek goedes wyns, de getuigenis braver mannen, zy zyn met bloemen eeuwigter blydschap gekroond*. Wanneer daerentegen een zelfstandig naemwoord van twee of meer byvoegelyke woorden is voorafgegaen, dan verbuigt men *het eerste* dier woorden *sterk*, en *de andere zwak*, b. v. *de liefde des eenen vaders overtreft die des anderen; hier stuet het huis des mynen, en daer dat des uwen; het huis des genen is afgebrand; de oogst is mislukt ter oorzake des velen, aenhoudenden regens; de smaek zyns goeden, ouden wyns; de getuigenis dezer beide brave mannen*, enz.

(¹) Met het niet-bepalend lidwoord *een* is de verbuiging even als met het bepalend, behoudens hetgeen overden nominatief (§. 110 en 111, 2.° en 3.°) gezegd is. Aen het enkelvoud *een goede man*, beantwoordt het meervoud *goede mannen*, waerover men zie het meervoud der sterke verbuiging.

Aanmerking 1. De sterke genitiefvorm des byvoegelyken naemwoords, zoo als: *de smaak goedes wys*, *de getuigenis braver mannen*, enz. wordt niet meer dan in den verheven styl gebruikt; anders wordt hy meestal door middel van het voorzetsel *van* omschreven: *de smaak van goeden wys*, enz.

2. Voorts is de sterke genitief nog van dagelyksch gebruik in bywoordelyke uitdrukkingen (ziet §. 92. 3. d.) onder andere:

Mannelyke genitieven: *bloots voets*, *droogs voets*, *eensklaps*, *eenig(s)zins*, *alle(s)zins*, *goeds moeds*, *euvels moeds*, *koels moeds*, *goeds schiks*, *gelyks vloers*, *huidiges daags*, *regt(s)streeks*, *staendes voets*, enz.

Vrouwelyke genitieven: *allerlei*, *menigerlei*, *eeniger mate*, *gewapender hand*, *langzamer hand*, *volgender wyze*, *ouverrigter zake*, *luider kele*, enz.

Onzydige genitieven: *bloots hoofds*, *eens deels*, *myns*, *onzes dunkens*, enz. Meervoud: *aller hande*, *aller wege*, *veler hande*, *ziender oogen*, enz.

3. De sterke datief komt nog, zoo als §. 92 4. b. gezegd is, veelvuldig achter voorzetsels voor, zoo als: *van vlaemschen bloede*, *in allen gevalle*, *van goeder hand*, *op heeter daed*, enz. Anders wordt hy, even als de genitief, veelal door een voorzetsel omschreven, ofschoon hy zoo wel als deze in den verheven styl toegelaten zy.

115. — Wordt het byvoegelyk naemwoord zelfstandig gebruikt, dan neemt het de verbuiging van het zelfstandig naemwoord aen, met den zwakken genitief in het enkelvoud mannelyk; by voorbeeld:

ENKELVÖUD.

MEERVOUD.

Mannelyk.

Vrouwelyk.

Voor de 2 geslachten.

Nom. de goede	de goede	de goeden
Acc. den goede	de goede	de goeden
Gen. des goeden	der goede	der goeden
Dat. den goede (!)	der goede	den goeden

Een byvoegelyk naemwoord, als zelfstandig naemwoord van het onzydig geslacht gebruikt, heeft in den nominatief en accusatief den zwakken vorm: *het goede en schoone*. De genitief en datief worden meestal met *van* en *aen* omschreven: *van het goede*, *aen het schoone*. Alleen achter *iets*, *niets* en *wat* kunnen zy in den sterken genitiefvorm voorkomen: *iets schoons*, *wat lekkers*,

(!) Deze wyze van verbuigen wordt thans nagenoeg algemeen gevolgd; eenige schryvers nogtans voegen, den accuatief en datief mannelyk enkelvoud de *n* toe, alsof er het zelfstandig naemwoord by gedacht ware.

niets goeds. Eindigt het byvoegelyk naemwoord op eenen sisklank, zoo verwaerloost men den uitgang des genitiefs : *iets valsch, iets frisch, niets dagelyksch*. Soms ook leggen de zelfstandig gebruikte onzydige byvoegelyke naemwoorden in den nominatief hunne uitgangs-*e* af, en worden werkelyke zelfstandige naemwoorden, als : *het goed, het kwaed, het ruim*. Deze nemen dan ook *s* in den genitief en *e* in den datief. De zelfstandig gebruikte onzydige byvoegelyke naemwoorden missen het meervoud.

116. — Het byvoegelyk naemwoord kan alleen dan zelfstandig gebruikt worden, wanneer het begrip des voorwerps in het byvoegelyk naemwoord zelf begrepen is; en zulks gebeurt, wanneer zyn zelfstandig naemwoord noch te voren, noch kort er achter genoemd wordt. By gevolg heeft een mannelyk of vrouwelyk byvoegelyk naemwoord de verbuiging van het zelfstandige, wanneer het de weerde van eenen persoonsnaem verkrygt. Zoo zegge men : *hy bewees den edelen zyne hulde; hy zag den edelen met eerbied aen*, by aldien men een te voren genoemden persoon bedoelt; maer : *zulk een einde voegt den edele (den edelman), God beschermt den deugdzame*. En in het meervoud : *de edelen, de grooten des lands; maer : hier hebt gy schoenen van verschillende maet, ik verkies de groote, waerby, men schoenen denkt*. Byvoegelyke telwoorden en voornaemwoorden worden als zelfstandig gebruikt aangemerkt, wanneer zy het begrip *persoonen of lieden* stilzwygend in zich bevatten, of in dier voege op een genoemden persoonsnaem verwyzen, dat zy alle personen zonder onderscheid insluiten, welke die persoonsnaem bedoelt. By voorbeeld : *Dezen zyn van dit, genen van een ander gevoelen; hy bemint de zynen; sommigen zyn van oordeel; velen hebben de gewoonte, enz. Maer : eenige onzer eerste graven; de zwaluwen zyn dit jaer vroeg aengekomen, ik zag er reeds vele; in de minste dezer landen*. Daarentegen in een samenhang als : *het verschil tusschen de Franschen en de Nederlanders is groot; de eersten zyn wispelturig, de laetsten bezadigd*, zegge men *de eersten en de laetsten*, omdat die woorden op alle bedoelde Franschen en Nederlanders zonder onderscheid zien. Zeide men : *de eerste, de laetste*, zou men daerdoor *de eerste Franschen en de laetste Nederlanders* aanduiden.

117. — De byvoegelyke telwoorden *vele, sommige, alle, beide,*

eenige, enz. laten ook dan, wanneer ze zelfstandig gebruikt worden, den sterken genitief toe. Deze genitief staet dan by voorkeur vóór het zelfstandig naemwoord, waarvan hy afhangt, als : *veler vreugd, sommiger meening, eeniger hoop, aller gevoelen, beider ouders.*

118.— *Onverbogen* zyn :

1.º De telwoorden op *lei* en *hande*, als : *allerlei menschen, allerhande goed.* Deze zyn eigentlyk bywoordelyke uitdrukkingen, bestaende uit een telwoord en het zelfstandig naemwoord *lei* of *hande*, in den genitief.

2.º De landsmansnamen op *er*, wanneer ze schynbaer als byvoegelyke naemwoorden gebruikt worden, maer inderdaed met behoud hunner natuer van zelfstandige naemwoorden, eene samenkoppeling met het volgende naemwoord vormen, als : *Amsterdammer schipper, Hamburger sigaren.*

3.º Ook de byvoegelyke naemwoorden *regter* en *linker* vormen eene dergelyke samenkoppeling met het volgende naemwoord, en blyven daerom thans onverbogen : *hy heeft zynen regter voet verstuikt, de linker hand.*

4.º Het byvoegelyk naemwoord blyft ook nog onverbogen, als het lidwoord *een* tusschen het byvoegelyk en zyn zelfstandig naemwoord te staen komt, hetgeen achter *hoe, zoo, even* en *te* mag geschieden, als : *hoe zwaer een last hy ook op zich neme, zoo eerlyk eene vrouw, even moeijelyk eene taek, te droevig eene tyding.*

5.º De byvoegelyke naemwoorden, die achter hun zelfstandig naemwoord komen. En zulks kan gebeuren :

a.) Wanneer twee of meer byvoegelyke naemwoorden byeenkomen, als : *kinderen, gezond en vrolyk; eene roos, frisch en blozend*; of eene bepaling by 't byvoegelyk naemwoord gevoegd wordt, als : *een man goed van hert, bloemen rood als bloed.* Soms is de bepaling tot één woord met het byvoegelyk naemwoord saemgesmolten, en dit brengt alsdan een byzonderen nadruk te weeg, als : *rotsen torenhoog.* — Wanneer echter een byvoegelyk naemwoord als bynaem aen eenen eigennaem wordt toegevoegd, moet het als een zelfstandig naemwoord aenschouwd worden, dat by dien eigennaem eene *bystelling* vormt, als : *Karel de Groote, Leopold de Eerste.*

b.) Wanneer het byvoegelyk naemwoord met zyn zelfstandig

door een werkwoord, als *gezegde verbonden wordt*, b. v. *de leerlingen zyn aendchtig, uw broeder blyft gezond, hy schynt gelukkig, hy heet deugdzaam*, enz. — De *bedryvende deelwoorden* integendeel. behouden veelal hunne *e*, wanneer ze als *gezegde* voorkomen; ja, wanneer het werkwoord in den onbepaalden vorm eenlettergrepig is, mag deze *e* niet weg gelaten worden, b. v. *hy is beterende; myn doel bereikt hebbende, verlang ik niets meer; gelukkig zynde* (nooit *zynd*), *werk ik aen 't geluk van anderen; nog half slapende trad hy binnen*. Alleen wanneer zulk een deelwoord werkelyk tot byvoegelyk naemwoord is geworden, verliest het, als *gezegde* gebruikt, den zwakken uitgang: *het kind is zeer innemend; deze tyding is byzonder treffend*.

6.° Wanneer vóór een zelfstandig naemwoord twee of meer byvoegelyke naemwoorden komen, welke innerlyk zoo nauw verbonden zyn, dat zy te samen slechts één hoedanigheidsbegrip uitmaken, alsdan wordt alleen het laetste dier byvoegelyke naemwoorden verbogen; b. v. *eene wit en zwarte koe*, niet: *eene witte en zwarte koe; wit en zwarte koeijen*, niet: *witte en zwarte koeijen*, hetwelk koeijen zou beteekenen, waervan sommige wit, en andere zwart zyn. Desgelyks: *de rood, geel en zwarte Belgische vlag*.

119. — Welluidendheidshalve blyven *meest altyd* onverbogen: de *stoffelyke* byvoegelyke naemwoorden op *en*: als: *gouden lepels, een zilveren kandelaer, de hoornen huid*. Om dezelfde reden *mogen* ook onverbogen blyven: de *deelwoorden* en *byvoegelyke* naemwoorden op *en*, benevens die in den vergrootenden trap, dus: *zyne nagelaten gedichten, open brieven, eene verhevener bestemming*.

Beheersching der byvoegelyke naemwoorden.

120. — De beheerschende byvoegelyke naemwoorden, welke met een zelfstandig naem- of voornaemwoord verbonden worden, willen deze woorden in eenen der dry afhankelyke naemvallen: accusatief, genitief of datief.

1.° Den accusatief vorderen die, welke *maet, gewigt, ouderdom, tyd* en *geldweerde* uitdrukken, in zoo verre deze dingen door een telwoord aangeduid worden, b. v. *hy is twintig jaren, negen muenden en eenen dag oud*; zoo ook: *breed, dik, lung*,

hoog, diep, groot, wyd, zwaer, weerd, b. v. eenen voet breed, eenen gulden weerd, enz.

2.º Den genitief vorderen : magtig, meester, zat, genadig, gedachtig, bewust, schuldig, weerdig, weerd, moede, kundig, zeker, gewis, deelachtig, vol, gezind, b. v. zyns verstands magtig, meester; zyns levens zat, moede; wees onzer genadig; zyner belofte gedachtig, bewust, gewis; des doods schuldig; der aendacht weerd, weerdig; der zake kundig; der genade deelachtig; vol volks; wandelens gezind. — Zoo ook de tegenovergestelde met *on*, als : onmagtig, onbewust, enz. — Nogtans worden eenige dezer byvoegelyke naemwoorden dikwyls met voorzetsels of met den accusatief gebruikt, als : van zyne onschuld bewust, aen zyne belofte gedachtig, allen eerbied weerdig, enz.

5.º Den datief vorderen :

a.) Byvoegelyke naemwoorden, die de vermelding by zich vereischen van eenen persoon, door wien de eigenschap wordt ervaren. Is de datief de naem eener zaak, dan wordt die als belanghebbende persoon voorgesteld. Van dezen aerd zyn : aengenaem, bevorderlyk, behulpzaam, bekend, gemakkelyk, licht, moeijelyk, bezwaerlyk, bewust, dankbaar, duidelyk, dienstig, dwister, dierbaar, eigen, erkentelyk, gehoorzaam, gemeen, gelyk, overeenkomstig, getrouw, trouw, genadig, gunstig, heilzaam, hinderlyk, leed, lief, mogelyk, nadeelig, voordeelig, noodig, nut, nuttig, onderdanig, smertelyk, schuldig, verschuldigd, verwant, vyandig, vreemd, weerd, welkom, zwaer, zuer, enz.

b.) Eenige woorden met den vorm van deelwoorden, maer met den aerd van byvoegelyke naemwoorden, en meestal afgeleid van werkwoorden, die den datief niet vereischen, als : aengeboren, toegedaen, beschoren, genegen, toegenegen, ongenegen.

c.) Sommige byvoegelyke naemwoorden van werkwoorden afgeleid, en uitgaende op *baer*, benevens eenige andere voorzien van het voorvoegsel *on* en het achtervoegsel *lyk*, als : ondankbaar, kenbaar, verklaarbaar, onuitstaenbaar; onontbeerlyk, ongelooftelyk, onverdragelyk, onvergetelyk, onbegrypelyk, enz.

VYFDE HOOFDSTUK.

OVER HET TELWOORD.

121. — De telwoorden worden den zelfstandigen naemwoorden toegevoegd, om het aental der dingen of de rangorde van afzonderlyke voorwerpen uit te drukken.

122. — De telwoorden geven of een *bepaald* of een *onbepaald* aental dingen te kennen. Van daer onderscheidt men ze in :

1.° *Bepaalde*, welke a.) *grondgetallen* zyn, die het getal der voorwerpen te kennen geven, als : *een, twee, dry, honderd*, enz. — b.) *rangschikkende telwoorden*, die de rangorde der voorwerpen opgeven, als : *de eerste, de tweede, de derde*, enz.

2.° *Onbepaalde* of *algemeene* telwoorden, welke a.) een *getalbegrip* uitdrukken, dit is, een onbepaald aental van eenheden, als : *alle, vele, menige menschen, huizen*, enz. — b.) een *maetbegrip*, dit is de hoeveelheid of den omvang eener grootte, stof, enz. als : *veel water, weinig wyn, wat brood*, enz.

123. — Van de bepaalde zoowel als van de onbepaalde telwoorden worden, door samenstelling, telwoordelyke bywoorden of byvoegelyke naemwoorden afgeleid, namelyk :

1.° *Herhalingstallen*, als : *eenmael, tweemaal, menigmael, drywerf, menigwerf*, enz.

2.° *Verdubbeltallen*, als : *tweevoudig, veelvoudig*, enz.

3.° *Soortgetallen*, als : *eenerlei, velerlei, allerhande*, enz.

Grondgetallen.

124. — De grondgetallen zyn : *een, twee, dry (of drie), vier, vyf, zes, zeven, acht, negen, tien, elf, twelf (of twaelf), dertien, veertien, vyftien*, enz., *twintig, een en twintig*, enz., *dertig, veertig, vyftig, zestig, zeventig, tachtig, negentig, honderd, hon-*

derd en een (of honderd een), twee honderd, enz., duizend, duizend en een, enz., elfhonderd (in plaets van één duizend een honderd), twee duizend een honderd of een en twintig honderd, enz., een millioen, twee millioenen, enz., een bilkoen of duizend millioenen; een triljoen, een quadriljoen, enz.

Opmerking. a.) In stede van *dry* schryven de Hollanders en ook sommige Belgen *drie*. De spelling met *y* schynt nochtans de echte, en, zoo men in Holland en West-Vlaenderen het woord met den *ie*-klank uitsproekt, is dit voor een overblyfsel te houden van den langen *i*-klank, waarmede de *y* oudtyds uitgebracht werd. (Ziet Bormans, Verslag. bl. 242). — b.) Overeenkomstig met de vlaemsche uitspraak, schryven wy ook liever *twelf* dan *twaaelf*. Inderdaed *elf* en *twelf* staen voor *eenlif* en *tweelif*. Dit *lif* is de stam van *lyven* (van waer *blyven*, dit is *be-lyven*), aldus is *elf*: *een blyft*, *twelf*: *twee blyft*, namelyk boven *de tien*. — c.) De tienheden van *twintig* tot *negentig* onderscheiden zich allen door den uitgang *tyg*. Dit is het Gothisch zelfstandig naemwoord *tigus* (Grieksch *dekas*), dat *tiental* beteekent.

125. — Het wordeken *een* blyft onverbogen, wanneer geene bepaalde zaak daerby genoemd of gedacht wordt, zoo als by het tellen: *een, twee, dry*; zoo ook in: *eenmael een*, en in verbinding met andere telwoorden: *met een en twintig mannen*. Anders wordt het verbogen:

1.º Wanneer het voor een zelfstandig naemwoord, met of zonder byvoegelyk naemwoord staet, gelyk wanneer het als lidwoord voorkomt (ziet §. 85. 2.).

2.º Wordt het telwoord *een* door het bepalend lidwoord of een ander bepalend woord, als *myn, deze, die*, enz. voorafgegaen, zoo wordt het zwak verbogen, even als het byvoegelyk naemwoord achter *de* (ziet §. 114.).

3.º Wordt *een*, voorafgegaen door 't bepalend lidwoord, zelfstandig gebruikt, dan laet men dikwyls de *e* in den nominatief van 't mannelyk en onzijdig geslacht weg: *de een en de ander, het een en het ander*.

126. — Voor twee te samen behoorende of in den geest vereenigde voorwerpen gebruikt men *beide*, dat sterk verbogen wordt, dus: nom. *beide*, acc. *beide*, gen. *beider*, dat. *beiden*. Wordt het voorafgegaen van het bepalende *de* of van *deze, myn*, enz., dan is de verbuiging gelyk aen die des byvoegelyken naemwoords met het bepalend *de* (§. 113. 2.). Wanneer het zoo veel zegt als *de twee personen*, en dus zelfstandig gebezigd wordt, neemt het in alie naemvallen de *n* aen, b. v. *beiden zyn vertrok-*

ken, de vereeniging dier beiden. Doch in den genitief, achter de persoonlyke voornaemwoorden, zegt men: *beider*, b. v. *ons, u, hun beider* (voor *onzer, uwer, hunner beider*, gelyk *ulieder* voor *uwer lieden*). Deze vorm *ons beider* enz. komt slechts voor, waer die genitief het naemwoord, by hetwelk hy behoort, voorafgaet: *ons beider vrienden, u beider ouders.* Wegens zyne beteekenis is *beide* altyd meervoud. Wanneer er nogtans niet van twee voorwerpen, maef van twee handelingen, toestanden of hoedanigheden gesproken wordt, kan *beide* ook enkelvoud zyn, als: *hy schildert en beeldhouwt, en beide even voortreffelyk; beide ziek en arm.* Dus gebruikt, is *beide* onverbuigbaar.

197. — Met uitzondering van *twee* en *dry*, die eenen genitief *tweeër* en *dryer* bezitten, zyn alle grondgetallen onverbuigbaar; alleen kunnen zy den meervoudsuitgang aennemem, als ze zelfstandig gebruikt worden, namelyk :

1.º In zegswyzen als : *met ons vyven, met hun tienem*, of zelfs met het voorvoegsel *ge* : *onder ons gezessen*, enz.

2.º By het opgeven der uren van dag of nacht, als : *na vyven, by elven.*

3.º Als werkelyke naemwoorden van 't vrouwelyk geslacht, wanneer zy het afgetrokken getalbegrip of ook de cyfer beteekenen, b. v. *de een, hy heeft al de zessen geworpen, de zeven was een heilig getal.*

4.º *Honderd* en *duizend*, benevens de namen der tienheden, worden als onzydige verzamelwoorden gebruikt : *het honderd, het twintig*, en in het meervoud : *by vyftigen, by duizenden.* *Honderd* en *duizend* worden bovendien in 't onbepaalde meervoud gebruikt, wanneer men niet vermeldt hoeveel honderden of duizenden voor handen zyn : *honderden moeijelykheden, duizenden menschen*; alsdan zyn deze telwoorden zelfstandige naemwoorden in 't meervoud, en eindigen by gevolg op *en*.

5.º By middel van den uitgang *er* worden van de grondgetallen zelfstandige naemwoorden afgeleid, die *persoonen* van het uitgedrukte getal jaren beteekenen, als : *een vyftiger, een man van vyftig jaren*, ook *schepen* met het uitgedrukte aental stukken geschut, als : *een vyfenzeventiger, een schip van vyf en zeventig stukken.* Even zoo, door middel van *ling*, zyn gevormd : *tweeling, dryling*, enz.

Rangschikkende telwoorden.

128.—De rangschikkende telwoorden zyn, *de eerste, de tweede, de derde, de vierde, de vyfde, de zesde, de zevenste* (of *zevende*), *de achtste, de negenste* (of *negende*), *de tiende, de elfste* (of *elfde*), *de twelfste* (of *twelfde*), *de dertiende* enz., *de twintigste, de een en twintigste* enz., *de honderdste, de honderd en eerste, de twee honderdste, de duizendste*. Buiten deze gelden nog als telwoorden: *de andere*, oorspronkelyk hetzelfde als *de tweede*, voorts *de laetste de zooveelste* en het vragende *de hoeveelste*, overtreffende trappen van *laet*, zoo veel en hoe veel.

Aenmerking. Behalve *de eerste* (van *eer*), *de andere, de laetste, de zooveelste* en *de hoeveelste*, zyn al de rangschikkende telwoorden afgeleid van de grondgetallen by middel van den uitgang *ste* of *de*. Deze beide zyn één ⁽¹⁾, namelyk de uitgang *ste* des overtreffenden traps. In vroeger tyd kwamen alle telwoorden, die nu op de eindigen, ook met *ste* voor. Daerom hebben wy nevens *de zevende, de negende, de elfde* en *de twelfde*, welke meest alle spraekleeren als alleen geldig opgeven, de andere vormen *de zevenste, de negenste, de elfste, en de twelfste*, hersteld. Deze laetste toch worden in de gesprokene tael van Vlaensch-België uitsluitelyk gehoord; zouden wy diensvolgens, liever dan ze te laten varen, hun boven de latere vormen op *de* niet de voorkeur dienen te geven?

129. — De rangschikkende telwoorden, worden als zwakke byvoegelyke naemwoorden verbogen (ziet §. 113. 2.); doch in den nominatief, zelfs van 't onzydig geslacht, behouden ze altyd de *e*. Ook worden ze zoo wel zelfstandig als byvoegelyk gebruikt. Alleen het woord *ander* vereischt eene nadere opmerking. Zelfstandig gebruikt met *een*, is *ander* een zelfslachtig zelfstandig naemwoord (dat is, van gelyken vorm voor beide geslachten), en wordt het aldus verbogen:

ENKELVOUD. MEERVOUD.

Nom.	een ander	anderen (d. i. andere personen).
Acc.	een'ander	anderen
Gen.	eens anders	anderer (by voorkeur vóór het naemwoord, waarvan deze genitief afhangt).
Dat.	een'ander	anderen.

⁽¹⁾ Niet zelden ziet men *st* in plaats van *d* en wederkeerig *d* in plaats van *st* verschynen. By voorbeeld in: *moest* voor *moetede*, *begost* voor *begonde*, *dorst* voor *dorde*; vervolgens in *stuwen* niet onderscheiden van *duwen*, alsmede *stom* nevens *dom*. Zoo heeft men ook *dezelfde* voor *dezelfste*, overtreffende trap van *dezelve*.

130.—Van de rangschikkende telwoorden zyn de samenstellingen gevormd met *half*, als : *derde half*, ontstaen uit : (twee geheelen en) *het derde half*, dus zoo veel als : twee en half, *vierde half*, *tiende half*, enz. In plaats van *tweede half* zegt men *ander half*.

Onbepaalde telwoorden.

131.—Deze drukken eene onbepaalde hoeveelheid uit, maer zonder het getal of de grootte der voorwerpen nauw aen te wyzen. Ze zyn *al*, *gezamentlyk*, *geheel*, *gansch*, *ieder*, *iegelyk*, *elk*, *geen*, *eenig*, *ettelyk*, *sommig*, *menig*, *veel*, *weinig*, *genoeg*, *wat*.

132.—Op deze valt het volgende aen te merken :

1.° *Al*, door het lidwoord of eenig ander byvoegelyk woord van het zelfstandig gescheiden, blyft onverbogen : *al het geluk*, *al myne blydschap*, *al de menschen* (1). *Alle*, gevolgd van eenen soortnaem in 't enkelvoud, maer die in een verzamelenden zin gebruikt wordt, blyft ook onveranderd, b. v. *alle boom wordt uitgeroeid*, *hy komt hier alle dag*; zoo ook in : *alle vier*, *alle tien*, enz. Anders wordt het, onmiddellyk vóór het zelfst. naemw. komende, verbogen zoo als volgt :

ENKELVOUD,		MEERVOUD.	
<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	<i>Voor alle geslachten.</i>
N. alle	alle	alle	alle
A. allen	alle	alle	alle
G. <i>alles</i> (veroud.)	aller	<i>alles</i> (veroud.)	aller
D. allen	aller	alleen	allen.

Door een meervoudig voornaemwoord of zelfstandig naemw. voorafgegaen, is *alle* zelf als zelfst. naemw. aen te merken. b. v. *ry allen*, *deze allen*; *des konings raedslieden allen*. In den genitief

(1) Er zyn schryvers van gezag, die zich niet aen dezen regel houden, en in het gegeven geval dikwyls *alle* bezigen. Waer zulks de welluidendheid kan bevorderen, meenen wy dat men gerust hun voorbeeld mag navolgen.

grooten lust of geenen den minsten lust; ja zelfs vervangt geen tegelyk de ontkenning van het gezegde en het bepalend lidwoord of bezittelyk voornaemw. van het zelfst. naemw., b. v. hy steekt geene hand uit, dat is, de hand of zyne hand niet uit. Hy kan geene lessen leeren, voor de of zyne lessen niet leeren. — De verbuiging van *eenig* is gelyk aen die van *ieder* als byv. naemw. gebruikt. *Eenige*, in het meervoud, duidt een gering getal voorwerpen aen, even als *sommige* en *ettelyke*, die slechts in het meervoud gebruikt worden. Zy worden als alle byvoegelyke woorden verbogen, en zoo wel zelfstandig als byvoegelyk gebezigd. — *Menig* wordt alleen in het enkelvoud gebruikt, en als het byvoegelyke *ieder* verbogen. Met *een* wordt het tot een zelfstandig naemwoord samengekoppeld.

5.º *Veel* en *weinig* nemen in den nominatief enkelvoud mannelyk en vrouwelyk den uitgang *e*, in den accusatief enkelvoud mannelyk *en* aen, wanneer ze een *getalbegrip* te kennen geven; maer blyven volstrekt onverbogen, wanneer ze een *maetbegrip* aenduiden, b. v. *vele boter kan niet lang bewaerd worden*, dit is: *vele soorten van verschillige boter; hy drinkt weinig wyn (geene groote mate wyns), en denkt dat weinige wyn (een klein getal wynen) onverschilt is.* Zoo ook in het meervoud: *vele menschen zyn eigenzinnig*, doch: *veel menschen gebruiken te samen meer spys dan weinig menschen.* Als gezegde gebruikt, worden *veel* en *weinig* ook verbogen: *myne moeiten zyn vele, de arbeiders zyn weinige*; in dit geval toch duiden ze een *getalbegrip* aen. Waer ze zelfstandig voorkomen nemen ze *n* in 't meervoud: *velen zyn geroepen, maer weinigen uitverkoren.* Voorafgegaen door het bepalend lidwoord of eenig ander bepalend woord, worden *veel* en *weinig* als zwakke byvoegelyke naemwoorden verbogen, en behouden ze in den nominatief, zoo mannelyk als onzijdig, altoos de *e*: *de vele wyn, des velen wyns; de weinige moeite; zyn vele geld; hunne weinige vrienden.*

6.º *Genoeg* wordt of als bywoord of als zelfst. naemw. aengemerkt, en wordt dus niet verbogen: *genoeg vrienden, genoeg wyns.* Achter het zelfst. naemw. geplaetst, kan het niet anders dan als bywoord worden beschouwd. *Wat* is onverbuigbaer: *wat geld, wat appelen.* *Wat* beteekent hetzelfde als *een weinig*, en is eene verkorting van den volledigen vorm *etwat* (in de volkstael *ewat*), bestaende uit het voegwoord *ed* (dat in het Gothisch *indien*,

wanneer, beteekent en ook nog in *ettelyke* aanwezig is), en het vragend voornaemwoord *wat*.

133. — De *herhalingstallen* worden gevormd door aenvoeging van het zelfstandig naemwoord *mael*, dat *tyd*, *wyle*, beteekent, b. v. *eenmael*, *tweemaal*, *honderdmael*, *menigmael*, enz. Ook met *werf*, dat zoo veel als *gang* beteekent, als *eenwerf*, *tweewerf*, *menigwerf*.

134. — De *verdubbeltallen* worden gevormd door aenvoeging van *voud*, *voudig* of *vuldig* (van *vouwen*, voor *volden* of *valden*) achter de telwoorden, als : *het enkelvoud*, *het veelvoud*, *tweevoudig*, enz. — In plaats van *voudig* wordt dikwyls *dubbel* achter de grondgetallen gevoegd : *drydubbel*, *vierdubbel*, enz. Daer dit eigentlyk *zesvoudig* en *achtvoudig* beteekent, en dus niet taelkundig te verregtveerdigen is, keuren velen deze spreekwyze af, ofschoon zy niet alleen in gansch Nederland, maer ook in Duitschland algemeen onder het volk gehoord wordt.

135. — De *soortgetallen* worden gevormd door aenvoeging van den uitgang *lei* en *hande*. Het zelfstandig naemwoord *lei* beteekent *weg*, *wyze*, *soort*, en *hande* beteekent *aerd*. — De telwoorden nemen, by hunne samenkoppeling met *lei* of *hande*, den uitgang *er*, waervoor dan nog welluidendheidshalve eene *d* wordt ingeschoven, als *tweederlei*, *dryderlei*, *vierderlei*, *vyfderlei*, *zesderlei*, *zevenderlei*, *negenderlei*, *tienderlei*, *elfderlei*, *twelfderlei*; maer de overige hebben *er* onmiddellyk achter zich : *eenerlei* (of *eenerhande*), *achterlei*, *twintigerlei*, enz. — Daer *lei* en *hande* zoo veel als *soort*, *slach* (b. v. *van menschen*) beteekenen, zoo bevat *allerlei* *soort van menschen*, *allerhande* *slach van volk*, eene onnoodige herhaling van hetzelfde begrip.

Aenmerkingen over het gebruik der telwoorden.

136. — Het zelfstandig naemwoord staet in het enkelvoud achter meervoudige telwoorden :

1.º Wanneer het telwoord met *een* eindigt, als : *duizend en een jaer*. Zulks is alsof er stond : *duizend jaren en een jaer*.

2.º Wanneer het zelfstandig naemwoord eene bepaling van *maet*, *gewicht* of *soort* te kennen geeft, als : *zes voet*, *twintig duim*,

vyftig jaer, dertig man, zes pond, tien gulden, vyf frank, enz. Deze kunnen nogtans ook in 't meervoud staen, wanneer men afzonderlyk gewogen, gemeten of getelde hoeveelheden bedoelt, als : *zes ponden koffy, vyf ellen laken, enz.* Zoo ook *tien guldens, vyf franken*, wanneer men zoo vele *guldens* of *frankstukken*, er niet bloot de waarde daarvan bedoelt. Behalve *gulden* en *frank* zyn de overige muntnamen, en behalve *jaer* de overige namen van tydruimten onvatbaer, om op die wyze achter een telwoord in den vorm des enkelvouds gebruikt te worden.

Aenmerking. Sommigen beweeren dat de bepalingen van de uren des dags ook in het enkelvoud moeten staen, doch wy meenen ten onregte. Inderdaed men zegt immers : *TEN vier, TEN vyf uren?* en dit *ten* (samengetrokken uit *te den*) duidt hier baerblykelyk den datief meervoud aen. Ook kan men *uer* hier niet als onzydig enkelvoud aenschouwen, hoewel de Hollanders tegenwoordig dit geslacht aen het woord toekennen; want dan zou men toch in België, waer het nog algemeen als vrouwelyk voorkomt *ter vier uren* zeggen, en zoo iets wordt daer niwers gehoord. — Wy gelooven dus dat men schryven moet ; *het is zeven uren, ik verwacht u om of ten dry uren; maer : het is een uer; hy komt om of te een uer.*

137. — Wanneer rangschikkende telwoorden met eigennamen verbonden zyn om deze van andere te onderscheiden, worden ze er achter geplaeft, b. v. *Karel de Vyfde, Leopold de Eerste*; zoo ook als bynaem toegevoegde byvoegelyke naemwoorden : *Karel de Stoute, Philips de Goede, enz.* Hier vormt het telwoord of byvoegelyk naemwoord zoo veel als een eigennaem, en blyft diensvolgens best onverbogen : *hy spreekt van Karel den Vyfde, aen Philips den Goede, enz.*

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER HET VOORNAEMWOORD.

Soorten van voornaemwoorden.

138. — Voornaemwoorden zyn woorden, die voorwerpen aenwyzen, met onderscheiding der betrekking, waerin deze voorkomen. Men onderscheidt de volgende soorten van voornaemwoorden :

1.° *Persoonlyke*, die 't voorwerp aenwyzen met betrekking tot den *spraakkundigen persoon*, namelyk den *sprekenden* of *eersten persoon* (*ik, wy*); den *aengesprokenen* of *tweeden persoon* (*du, gy*); den persoon of de zaak, waervan gesproken wordt, of *derden persoon* (*hy, zy, het; zy*).

2.° *Onbepaelde*, die personen of zaken aenwyzen zonder ze te noemen, namelyk : *iemand, niemand, men, iets, niets*.

3.° *Bezittelyke*, die aenwyzen of eenig ding aen den eersten, den tweeden of aen den derden persoon toekomt.

4.° *Aenwyzende*, die door verschillende vormen aenduiden of eenig voorwerp zich al of niet in de nabyheid van den spreker bevindt.

5.° *Bepalende*, die op eenen uitgedrukten of verzwegen bepalenden zin verwyzen. (Ziet §. 24. 1.°).

6.° *Vragende*, die de betrekking aenwyzen van den spreker met eenig voorwerp, in zoo verre hy daer naer vraegt.

7.° *Betrekkelijke*, welke dienen om een bepalenden zin met een zelfstandig naemwoord te verbinden. (Ziet §. 24. 2.°).

139. — Voorts worden de voornaemwoorden in *zelfstandige* en *byvoegelyke voornaemwoorden* onderscheiden. Enkel de persoonlyke en onbepaelde voornaemwoorden, en van de vragende *wie* en *wat* zyn uitsluitend zelfstandig; de overige worden allen byvoegelyk by zelfstandige naemwoorden gebezigt.

Persoonlyke voornaemwoorden.

140. — Deze worden aldus verbogen :

ENKELVOUD.

1.° PERSOON. 2.° PERSOON.

3.° PERSOON.

<i>Voor alle geslachten.</i>		<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
Nom. ik	<i>du</i>	hy	zy (ze)	het
Acc. my (me)	<i>dy (di)</i>	hem	haer, ze	het
Gen. myns	<i>dyns</i>	zyns	haers (heurs)	<i>zyns</i>
Dat. my (me)	<i>dy (di)</i>	hem	haer (heur)	hem

MEERVOUD.

Voor alle geslachten.

Nom. wy (we)	<i>gy (ge)</i>	zy (ze)
Acc. ons	u	ze, hen
Gen. onzer	uwer	hunner
Dat. ons	u	hun

141. — Aengaende deze verbuiging valt het volgende aen te merken:

1.° *Du* spreekt men uit met den Hoogduitschen *u*-klank, dit is, alsof er stond *doe*. — Deze enkelvoudsvorm des tweeden persoons wordt thans in de geschreven taal door den meervoudsvorm *gy* vervangen. Tot in de 17^e eeuw nogtans, is hy, benevens zyn afgeleid bezittelyk voornaemwoord *dyn* van algemeen gebruik geweest, overal waer de vertrouwelykheid, de meesterschap, de gramschap of de verachting zich uitdrukten: in een woord, waer thans nog de Hoogduitschers *duzen* en de Franschen *tutoyeren*; *dudynde* het vroeger Dietsch. Dit oude voornaemwoord is nog overgebleven in de spreekwoordelyke gezegden: *het myne en 't dyne*, *heden my morgen dy*; te meer leeft het nog overal in den mond des volks voort. In Limburg (St. Truijen en Hasselt uitgenomen), in de helft van Gelderland en Overyssel,

en in de provinciën Drenthe, Groningen en Friesland is het nog van algemeen gebruik. In Braband en gansch Midden-Nederland bezigt men het nog alleen by wyze van toespraek in *du schelm! du lief kind!* enz. Verder zegt men ook nog in vragende spreekwyzyn: *kom-de meê? hoor-de niet?* enz. De reden van het verdwynen dezes getalvorms is daerin te zoeken, dat men de aenwending van den meervoudsvorm des tweeden persoons, by 't aenspreken van een enkelen persoon, door de beleefdheid gevorderd achtte. Het is maer jammer dat er aen de eischen dier gewaende beleefdheid niet in tyds pael en perk is gesteld, en datmen, even als 't Fransch en Hoogduitsch, den enkelvoudsvorm niet in de schrifttael heeft bewaerd. Ook hebben de voornaemste onzer Vlaemsche schryvers en zelfs eenige onder de Hollandsche, dezen vorm hier en daer op nieuw beginnen te gebruiken. Om deze reden, en tevens om de studie onzer middeleeuwsche schryvers, welke van dag tot dag toeneemt, te vergemakkelyken, hebben wy de verbuiging des tweeden persoons enkelvoud hier opgegeven, en zullen wy later voor de vervoeging der werkwoorden hetzelfde doen.

2.° De persoonlyke voornaemwoorden bezitten geene eigene genitiefvormen, maer ontleenen die van 't bezittelyk voornaemwoord. — Hierop valt nog aen te merken dat vele spraekleeren, naer het voorbeeld der Hoogduitschers, nevens of zelfs in stede van de enkelvoudige genitiefvormen *myns* en *zyns*, ook *myner* en *zyner* opgeven, b. v. *gedenkt myner*. Ofschoon door de gewoonte eenigzins gewettigd, is zulks strydig met het gebruik der Ouden, by welke men in den genitief enkelvoud overal *myns* en *zyns* ontmoet; zelfs in het dagelyks gebezigde *myns gelyken*, *zyns gelyken*, leeft de vroegere echte vorm nog voort. — Insgelyks op gezag der Ouden hebben wy als genitief vrouwelyk enkelvoud des derden persoons *haers* opgegeven, en niet *haer* of *harer*.⁽¹⁾

(1) Ziet hierover *Leven van Sinte Christina de Wonderbare*, uitgegeven door J. H. Bormans, *Aenteekeningen*, bl. 197, en vers 635 en 636, alwaer he luidt:

*Als HAERS sus nieman en woud ontfarmen,
Ontfarmde de gene HAERS die den armen
Es ter noet een toeverlaet.*

Ziet ook de *Sproke van Beatrijs*, vers 148, 151, 256, en meer andere.

3.° De genitief *zyns* van den derden persoon onzijdig enkelvoud is niet meer gebruikt, maer wordt gewoonlyk door *daervan* (*ervan*) omschreven. De datief *hem* mag alleen aangewend worden, waer hy op levende wezens van 't onzijdig geslacht terugwyst. Zoo mag men van een *peerdsprekende*, zeggen: *geef hem haver*; zoo ook: *het volk bad lung om brood, en eindelyk werd het hem geschonken.* (1) Anders vervangt men *hem* meestal door den accusatiefvorm *het*, of men bedient zich van eene omschryving met *daeraen* (*eraen*), b. v. van *papier* sprekende: *ik heb er eene andere plaats aen gegeven.*

4.° Tusschen de vormen *haer* en *heer* is in den grond geen verschil; beide bestaen van ouds in onze tael, en worden naer eisch der welluidendheid met elkander verwisseld. In den accusatief vrouwelyk enkelvoud des derden persoons meenen wy nogtans dat men, naer het voorbeeld der keurigste schryvers, wél zal doen benevens *ze* alleen den vorm *haer* en niet *heer* te gebruiken. — De zachtere vormen *me*, *ze*, *we*, *ge*, mogen altyd in plaats van *my*, *zy*, *wy*, *gy*, aangewend worden, wanneer er geen byzondere nadruk op deze woordjes valt.

5.° Van den stelregel uitgaende, dat het tegen den aerd onzer tale is een onderscheid van geslacht in 't meervoud te maken, hebben wy vóór de dry geslachten van den derden persoon meervoud, *éene en dezelfde* verbuiging opgegeven. Zulks is strydig met de meeste hedendaegsche spraekleeren (2); maer met het eenparig gebruik der Ouden, zoo wel als met het spraekgebruik (van België ten minste) komt het wonder wel overeen. Inderdaed, gelyk de hoogleeraer David, in zyne redevoering *Over stylverbetering*, enz., op het Gentsch taelcongres uitgesproken, zeer juist aenmerkt: « By ons zegt men niet: *Indien gy myne zusters ziet, geef HAER dit geld*, maer: *geef HUN dit geld.* » Zoo ook

(1) Zelfs in den accusatief vindt men aldus soms *hem* gebezigd; by voorbeeld in deze zinsnede uit Snellaerts Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde: *Van alle landen van Europa zyn gewis de Nederlanden het minst geschikt voor eene dadelyke toepassing van de Grieksche tragedie; nergens elders gevoelt het volk zoo weinig dat er een wezenlyke afstand is tusschen hem en den troon.*

(2) Ziet hier hoe men deze verbuiging gewoonlyk oeffent:

Nom. zy	zy	zy
Acc. ze, hen	ze, haer	ze, hen
Gen. hunner	harer	hunner
Dat. hun	haer	hun.

zal men by de Ouden nooit in den datief vrouwelyk meervoud *haer*, maer altyd *hen* ⁽¹⁾ vinden. Ten bewyze hiervan raedplegen men Van den Hoves meergemeld werk *Over de verbuigingen*, en *Bormanses Leven van Sinte Christina*, Aenteekeningen bl. 59 en 165.

De genitief meervoud was by de Ouden *harer* (*heurer*) voor de dry geslachten. Niettemin hebben wy in dezès plaets *hunner* opgegeven, omdat, naer onze meening, de aerd onzer tegenwoordige tael zulks vereischt. Trouwens wy zeiden hierboven (2.º) dat het persoonlyk voornaemwoord zyne genitiefvormen aen het bezittelyke ontleent : nu, het bezittelyk voornaemwoord des derden persoons was oudtyds voor de dry geslachten *haer*, en is, gelyk wy later zien zullen, thans *hun*; zoo dat de daarvan ontleende genitief niet meer *harer*, maer *hunner* zyn moet.

142. — In Holland bestaet nevens *gy* de vorm *ij* of *je*; en nevens *u*, *jou* of *je*. Deze worden alleen in de gemeenzame tael en wel uitsluitelyk by het aenspreken van een enkelen persoon gebezigd : alzoo vervangen zy thans het verloren *du* en *dy*. — In het meervoud gebruikt men in de gemeenzame rede *gylie* (voor *gylieden*). Dit *gylie*, genit. *ulieder* (voor *uwerlieden*), acc. en dat, *ulie*, is, benevens de gemeene vormen *wylië*, *zylië*, ingebruik gebleven, terwyl de toevoeging van het woord *lieden*, achter de overige meervoudsvormen der persoonlyke voornaemwoorden, in onbruik is geraekt.

143. — Het wordeken *zich* wordt alleen daer gebezigd, waer eene handeling op den persoon of de *zaak*, van welke zy uitgaet teruggevoerd wordt. Het is aldus een *terugwerkend* of *wederkeerig voornaemwoord des derden persoons*; want alleen deze persoon bezit voor dit begrip in den accusatief en datief een eigenen vorm. *Zich* dient voor alle geslachten, en voor het enkel- en het meer-

(1) Het onderscheid tusschen *hen* en *hun* is later door de Hollandsche taekundigen ingevoerd. Ofschoon willekeurig, dient dit onderscheid in acht genomen te worden, vermits het alzoo door den vorm des woords onmogelyk wordt den accusatief met den datief te verwarren. — Overigens, waer de accusatief meervoud als voorwerp des werkwoords voorkomt, bezige men, naer 't voorbeeld der Ouden en der volkstaal, by voorkeur *ze*, dus : *ik zie ze komen*, liever dan : *ik zie hen*. — Het spreekt van zelf dat men achter een voorzetsel niet dan *hen* gebruikt, dus : *ik hoor naer hen*, niet : *naer ze*.

vond tevens, b. v. *hy verheugt zich, zy eigent zich veel toe, het kind heeft zich bezeerd, uwe ouders geven zich veel moeite.* (1)

144. — Men neme wel in acht dat men *zich* niet met *elkander* en *malkander* verwarre. Deze laetste worden gebruikt waer verschillende personen zich onderling tot het voorwerp hunner handeling maken, b. v. *wy beminnen elkander, zy zien malkander*, niet : *wy beminnen ons, zy zien zich*, hetwelk niet kan gezegd worden dan van eene handeling, die op het *onderwerp terugwerkt*. — *Elkander* is *elk den ander*; *malkander* is eene samentrekking uit *manlyk*, dat is *elk*, en *ander*. De genitief *elkanders*, zonder onderscheid van geslacht, komt slechts vóór het zelfstandig naemwoord, waervan hy afhangt : *elkanders geluk*. In den accusatief en den datief kan men zoo wel *elkanderen* als *elkander* zeggen : de uitgang *en* is dan de uitgang dier naemvallen in het enkelvoud, als : *zy scheuren het van elkanderen (elk deel van den anderen deele)*. — De *nd* is voor uitlating vatbaer, waeruit dan de vormen *elkaer* en *malkaer* ontstaen.

145. — Aen de persoonlyke voornaemwoorden en zelfstandige naemwoorden, wordt ter sterkere uitdrukking van het begrip der persoonlykheid, welk zy bevatten, het woordeken *zelve* toegevoegd, dat zoo veel als *in eigen persoon*, beteekent. Dit woord wordt in het enkelvoud zwak verbogen, dus :

N. de man zelve of zelf	de vrouw zelve
A. den man zelven	de vrouw zelve
G. des mans zelven	der vrouw zelve
D. den manne zelven	der vrouw zelve

N. het kind zelve of zelf	Het meervoud in alle geslachten en naemvallen is <i>zelven</i> .
A. het kind zelve of zelf	
G. des kinds zelven	
D. den kinde zelven	

Met de persoonlyke voornaemwoorden verbonden, wordt *zelve* verbogen even als met de zelfst. naemwoorden; alleen in den genitief enkelvoud wordt het : *myns zelfs, dyns zelfs, zyns*

(1) By onze middeleeuwsche schryvers is *zich* onbekend; zy stellen daervoor *hem, haer, hen*, enz. In onze volkstaal is het ook nog zoo. Niettemin is de invoering van dit voornaemwoord als eene kostelyke aenwinst voor onze taal te aenschouwen.

zelfs, haers zelfs, zonder onderscheid van geslacht, en *uws zelfs*, waer de meervoudsvorm *uw* de plaets van het enkelvoud bekleedt. — Als men zegt : *hy zelf, het kind zelf*, dan is de zwakke uitgang door afkapping weggelaten.

Aenmerking. Deze regel wordt, zoo gelyk wy hem opgeven, door de meeste schryvers gevolgd : andere nogtans willen hier *zelve* onverbogen laten. Naer hunne meening is *zelf* by persoonlyke voornaemwoorden of zelfstandige naemwoorden niets anders dan een bepalend byvoegelyk naemwoord, en moct het derhalve, even als alle byvoegelyke naemwoorden, die niet vóór, maer achter het woord komen, waertoe ze behooren, onverbogen blyven. Zy besluiten dus dat men beter zegt : *wy zelf* of *zelve, de kinderen zelf* of *zelve spreken zoo, ik weet het van hem zelf*, dan : *wy zelven, de kinderen zelven*, enz.

Onbepaalde voornaemwoorden.

146. — De derde persoon wordt dikwyls, waer er van werkelyke personen, dit is menschen sprake is, op eene onbepaalde wyze door de *onbepaalde voornaemwoorden* : *iemand, niemand, men*, en met betrekking op zaken door : *iets, niets*, uitgedrukt. Hierop valt het volgende aen te merken :

1.º *Iemand* is ontstaan uit *ie*, Hoogduitsch *je*, dat ooit beteekent, en *man*; *niemand* is hetzelfde woord, voorzien van de ontkenkende partikel *ne, ni*. Deze gelden voor personen van beiderlei geslacht, en worden door toevoeging eener *s* in den genitief verbogen, als *iemands eigendom, hy is niemands vriend*.

2.º *Men* is oorspronkelyk niet onderscheiden van *man*, hetwelk in deze onbepaalde beteekenis toonloos wordt uitgesproken, en dus in plaets der *a* de toonlooze *e* ontving. Het kan alleen in den nominatief gebruikt worden, en blyft dus altyd onverbogen, als : *men zegt, men komt*, enz.

3.º *Iets* is samengetrokken uit het zoo even vermelde *ie*, en *wicht*, dat eigentlyk *ding* beteekent. De *s*, die men ook kan onderdrukken, schynt het aenwyzend voornaemwoord in den genitief (*des, 's*), alzoo is *iets* zoo veel als *iet des, iet 'daervan*. *Niets* is hetzelfde woord met de *n* der ontkenning. Beide zyn wegens hunne ineensmiting met het wordeken *des* onverbuigbaer.

Bezittelyke voornaemwoorden.

147. — De bezittelyke voornaemwoorden zyn de volgende, en worden aldus onderscheiden :

ENKELVOUDIGE BEZITTER.			MEERVOUDIGE BEZITTER.			
BEZETENE ZAEK.			BEZETENE ZAEK.			
	<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onz.</i>
1 ^e Pers.	myn,	myne,	myn;	onze,	onze,	ons.
2 ^e Pers.	<i>dyn,</i>	<i>dync,</i>	<i>dyn;</i>	uw,	uwc,	uw.
3 ^e Pers. Man. en Onz.	zyn,	zyne,	zyn;	hun, (1)	hunne,	hun.
"	Vrouwel. haer, (1)	hare,	haer;			

Deze voornaemwoorden drukken altyd eene dubbele overeenkomst uit, namelyk met den *bezitter* en met het *bezeten voorwerp*.

1.^e De overeenkomst *met den bezitter* ligt in den *grondvorm* des voornaemwoordszelven, en is : overeenkomst in *persoon*, in *getal*, en voor die van den derden persoon enkelvoud ook in *geslacht*.

(1) Welluidendheidshalve mag men in stede van *haer* altyd *heer* gebruiken.

(2) Vele schryvers gebruiken voor het vrouwelyk meervoud : *haer, hare, haer*. Wy stellen hier *hun* voor het meervoud der dry geslachten. Dit is strydig met de hedendaegsche spraakkunst, die slechts *hun* voor 't mannelyk en 't onzydig en *haer* voor 't vrouwelyk opgeeft, en volgens welke men dus zeggen moet : *de mannen beminnen HUNNE vrouwen en de vrouwen haer mannen*. Doch waer heeft de spraakkunst dit onderscheid, tusschen 't mannelyk en 't vrouwelyk meervoud geleerd? In de schriften der Ouden zeker niet : deze gebruikten wel *haer*, maer deden 't voor de dry geslachten. Even zoo weinig heeft de regel grond in de gesproken tael, althans in de tael onzer Belgische provinciën; daer zegt men overal : *de vrouwen beminnen HUNNE*, en niet *haer mannen*. Dit onderscheid is dus gansch willekeurig door de nieuwere spraakkunstschryvers ingevoerd. Daerby is het onnuttig, (de Hoogduitschers hebben niet dan *ihr* en de Franschen *leur* voor alle geslachten) en, wat meer is, het strydt met den aard onzer tale, die, zoo als wy reeds opmerkten, geen geslachtsonderscheid in 't meervoud dult. Men moet dus, of wel gelyk de Ouden *haer*, of wel met het volk *hun* voor de dry geslachten aannemen; en, daer *hun* thans algemeen voor 't mannelyk en 't onzydig gebezigd wordt, aarzelen wy geen en oogenblik daeran boven het in onbruik gevallen *haer* de voorkeur te geven. (Ziet hierover *Bilderdijs Ziekte der geleerden*, uitgegeven door J. David, in de Aenteekening op het 21^e vers, 5^e zang, bl. 213).

Zegt men b. v. *de vader bemint zyn-en zoon*, dan drukt de grondvorm *zyn* den derden persoon enkelvoud mannelyk uit, omdat de bezitter *vader*, waerheen het verwyst, derde persoon, enkelvoudig en mannelyk is. — 2.º De overeenkomst *met het bezeten voorwerp* ligt in den buigingsuitgang, en is, gelyk voor ieder byvoegelyk naemwoord, overeenkomst in *geslacht, getal en naemval*. In het gegeven voorbeeld drukt de uitgang van *zyn-en* uit, dat het bezeten voorwerp *zoon* mannelyk, enkelvoudig en accusatief is. — De betrekkingen door den grondvorm des bezittelyken voornaemwoords, in overeenkomst met den bezitter uitgedrukt, heet men *subjectieve betrekkingen*; die, welke door den uitgang, in overeenkomst met het bezeten voorwerp, *zyn* uitgedrukt, noemt men daerentegen *objectieve betrekkingen*.

148. — Tot voorbeeld van verbuiging der bezittelyke voornaemwoorden, strekke het volgende :

	ENKELVOUD.		MEERVOUD.	
	<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Voor de 3 geslachten.</i>
Nom.	myn	myne	myn	myne
Acc.	mynen	myne	myn	myne
Gen.	myn(e)s	myner	myn(e)s	myner
Dat.	mynen	myner	mynen	myhen.

Zoo als men ziet, is deze verbuiging gansch gelyk aen de sterke der byvoegelyke naemwoorden (§. 143 .1.). Alleen het bezittelyk voornaemwoord van den 1^{en} persoon meervoud maekt hierop uitzondering, vermits dit in den nominatief mannelyk enkelvoud op *e* uitgaet : *onze vader*. Deze *e* is echter geenszins het kenmerk der zwakke verbuiging, maer behoort tot den grondvorm des woords.

149. — Wanneer by het bezittelyk voornaemwoord het zelfstandig naemwoord niet uitgedrukt maer begrepen wordt, zoo krygt dit het lidwoord voor zich en wordt, even als een byvoegelyk naemwoord, zwak verbogen : *de myne, het myne; den mynen; des mynen, der myne*, enz. b. v. *uwen hoed heb ik gevonden, maer den mynen niet; in name uws vaders en in name des mynen, uwer moeder en der myne; zegt uwen broeder en tevens den mynen, uwer zuster en tevens der myne*, enz. Zoo ook in het meervoud : *uwne*

gevoelens zyn niet de onze; neemt myne peerden, ik zal de uwe nemen, enz.

Maer wanneer in het bezittelyk voornaemwoord het begrip *persoonen, vrienden, betrekkingen* besloten is, dan krygt de nominatief, genitief en accusatief meervoud de *n*; b. v. *de mynen zyn my zoo lief als u de uwen, de liefde tot de zynen*, enz. De datief meervoud heeft ook buitendien de *n*.

150. — Het bezittelyk voornaemwoord, dat zonder lidwoord achter zyn zelfstandig naemwoord komt, blyft, even als het byvoegelyk naemwoord, onverbogen. Zulks heeft plaets by de werkwoorden *zyn, blyven* en *worden*, b. v. *dit huis is myn; de bezitting blyft uw; deze boeken worden zyn*. Zelfs omgekeerd: *zyn is de erfenis; uw is de schat*; echter gebruikt men deze laetste wending alleen, om aen het voornaemwoord een byzonderen nadruk te geven. Anders heeft het bezittelyk voornaemwoord, achter zyn zelfstandig naemwoord geplaetst, het lidwoord voor zich, of wordt door 't persoonlyk vernaemwoord met het voorzetsel *van* vervangen, als: *deze pen is de myne, of van my*.

151. — Tot versterking van den nadruk voegt men soms het woord *eigen* by 't bezittelyk voornaemwoord, als: *ben ik niet meester in myn eigen huis? Ik heb het met myne eigene oogen gezien*.

Aenwyzende voornaemwoorden.

152. — De aenwyzende voornaemwoorden zyn: *deze, die, gene*. Men duidt met *deze* iets aen, dat digteby is of even vermeld werd: *deze pen (hier) is versneden*; met *die* iets, dat verder afgelegten is: *die man (daer) is in gevaer*; met *gene* iets, dat het verst afgelegten is: *gene huizen (ginds) zyn bouwvallig*.

153. — De aenwyzende voornaemwoorden worden verbogen als volgt:

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
Nom. deze, die, gene,	deze, die, gene,	dees, dit, dat, geen,
Acc. dezen, dien, genen,	deze, die, gene,	dees, dit, dat, geen,
Gen. dezes, diens, genes,	dezer, dier, gener,	dezes, diens, — genes,
Dat. dezen, dien, genen,	dezer, dier, gener,	dezen, dien, — genen.

MEERVOUD.

Voor de 3 geslachten.

Nom. deze, die, gene,
Acc. deze, die, gene,
Gen. dezer, dier, gener,
Dat. dezen, dien, genen.

154. — Hierop valt het volgende aen te merken :

1.º De verbuiging, die wy hier voor het onzydig enkelvoud opgeven, verschilt eenigzins van die, welke men in de meeste spraekleeren aentrefte : daer wordt namelyk, als onzydige vorm van *deze, dit*, en van *die, dat*, opgegeven. En nochtans geldt in de volksspraek van geheel Vlaemsch-België alleen *dees* als onzydig van *deze*, b. v. *dees huis, dees kind*, enz. Waerom is die vorm dan tot heden toe uit de schrifttael verbannen gebleven? — Wy weten 't niet. Niettemin stelt zyn gemis eene ware leemte daer; want *dit* behoort, dunkt ons, tot *die*, en wyst in allen gevalle een meer verwyderd voorwerp aen dan *dees*. Wy hebben diensvolgens voor 't onzydig van *deze, dees*, en van *die, dit* gesteld, waarby wy *dat* hebben opgeteekend als een onverbuigbaren vorm, die niet dan in den nominatief en den accusatief kan aangewend worden.

2.º De genitief *diens* luidde voorheen *dies*, hetwelk nog overig is in het gemeenzame om *dieswil* (om den wille van *dit*) en ook nog soms als bywoord gebruikt wordt, in de beteekenis van *dus, diensvolgens*. Reeds vroeger hebben wy aangemerkt dat *die, dat*, één zyn met het lidwoord. Nog wordt dezès genitief *des* als aenwyzend voornaemwoord gebruikt in zegswyzen als : *zyt zeker des, des verheuge ik my*. In de bywoorden *deswegens, desniettegenstaende, derhalve, derwyze, desgelyks* enz. zyn *des* en *der* insgelyks voornaemwoorden.

3.º De *e* van *deze* en *gene* in het mannelyk enkelvoud is geenszins het kenmerk der zwakke verbuiging, maer behoort even als die van *onze* tot den grondvorm des woords.

155. — Wanneer *deze* en *gene* zelfstandig gebruikt zyn, dit is te zeggen, wanneer er *personen* onder begrepen is, nemen ze, even als de byvoegelyke naemwoorden in dergelyk geval.

eene *n* in 't meervoud, b. v. *dezen willen vertrekken, en genen willen blyven.*

Bepalende voornaemwoorden.

156. — Deze trekken de aendacht op het voorwerp, waervan in eenen volgenden bepalenden zin iets zal gezegd worden; ze zyn : *degene, hetgene; diegene, datgene; dezelfde, hetzelfde; zulk; zoodanig, dusdanig en dergelyk.* De bepalende zin, waerop deze voornaemwoorden de aendacht roepen, kan verzwegen blyven by *dezelfde, zulk, zoodanig en dusdanig*, b. v. *hy is nog altyd dezelfde*, voor : *dezelfde, die hy altyd geweest is; zulk eene daed is pryzensweerdig*, voor : *zulk eene daed, als deze is.* In tegendeel, by *degene* of *diegene* ontbreekt de bepalende zin nooit. Ook het persoonlyk voornaemwoord *hy, zy*, mag als een bepalend voornaemwoord gebruikt worden, als : *hy, die zyne pligt doet, is lofweerdig*, voor : *degene, die zyne pligt doet.* Insgelyks *die, dat*; maer alsdan begint de afhankelyke zin, ten minste wanneer die onmiddellyk op het bepalend gebruikte *die, dat*, volgt, met *welke, wat*, om eene onaengename herhaling te voorkomen : *die, welke* (niet : *die, die*) *myn gevoelen deelt, volge my; dat, wat ik besloten heb, zal geschieden.* Achter het bepalende *die* blyft somtyds, even als altoos achter *hetgeen* (*hetgene*), het betrekkelyk voornaemwoord vóór den afhankelyken zin weg, zoo zegt men : *die ik het gegeven heb, geve 't my weder*, voor : *die, aen wien enz.*, even als : *hetgeen ik u te zeggen heb*, voor : *hetgeen, dat enz.* Omgekeerd kan vóór de betrekkelyke *die, wie en wat*, het bepalend voornaemwoord wegblyven, b. v. *die my lief heeft, bemin ik weder*, voor : *hem of dengenen, die my lief heeft, enz.*; *wie myn gevoelen deelt, volge my*, voor : *die, wie myn gevoelen deelt, enz.*; *wat ik besloten heb, zal geschieden*, voor : *dat, wat ik besloten heb, enz.* — Zegt men : *al wie hem kent, vereert hem; al wat hy onderneemt, gelukt hem*, zoo wordt het bepalend woord insgelyks verzwegen, en *al* is slechts de bepaling van dit verzwegen bepalend voornaemwoord, op deze wyze : *al die, wie hem kent, vereert hem; al dat, wat hy onderneemt, gelukt hem.* — *Die* is voor een bepalend voornaemw. te houden in uitdrukkingen als : *de hof van mynen*

oom en die van mynen gebuer. Het peerd van den generael en dat van den kapitein.

157. — *Degene* of *diegene* is samengesteld uit het lidwoord (dat oudtyds ook *die*, *dat* luidde) en het aenwyzend voornaemwoord *gene*. Zoo zeide men oudtyds en zoo hoort men thans nog algemeen in de volkstaal *de deze*, *de die*, van waer de bywoorde-lyke uitdrukkingen: *ten dezen aenzien*, *ten dien einde*, dat is: *te den dezen aenzien*, *te den dien einde*; *ter dezer ure*, *ter dier gelegenheid*, dat is: *te der dezer ure*, *te der dier gelegenheid*.

158. — By de verbuiging van *degene* wordt het lidwoord afzonderlyk verbogen, en het voornaemwoord overeenkomstig de zwakke verbuiging der byvoegelyke naemwoorden. Diensvolgens:

ENKELVOUD.

MEERVOUD.

Mannel.

Vrouwel.

Onzyd.

Voor de 3 gest.

Nom. *degene* (*degeen*)
Acc. *dengenen*
Gen. *desgenen*
Dat. *dengenen*

degene
degene
dergene
dergene

hetgene (*hetgeen*)
hetgene (*hetgeen*)
desgenen
dengenen

degene
degene
dergene
dengenen.

Eveneens verbuigt men *dezelfde* en *dezelve*. Alleen moet men opmerken dat ze de *n* in het meervoud aennemem, wanneer ze zelfstandig gebruikt worden, dit is, wanneer ze op geen kort te voren genoemd zelfstandig naemwoord terugwyzem, en het begrip *personen* in zich besluiten. ⁽¹⁾ Zulks is echter voor *dezelfde*

⁽¹⁾ Sommige spraakleeren beweerem, dat *degene* en *diegene* altyd zelfstandig gebruikt worden, en dus in het meervoud nimmer zonder *n* mogen voorkomen. Wy hebben ons aen dezen regel niet gehouden, omdat hy zoowel door de gezonde rede als door het gezag van keurige schryvers wordt tegengesproken. Om tusschen honderden voorbeelden slechts een paer aen te halen: in Snellaerts Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde onder anderen, leest men, bl. 106: « *Casteleyn, wiens werken, benevens DEGENE veler andere zuid-nederlandsche dichters*, enz. » en eenige regels verder: « *hierin waren de Hollandsche Rederykkamers niet meer gevoorderd dan DEGENE der uitwykelingen.* » Zoo ook in Prof. Bormanses Verslag, bl. 388: « *Verbindingen als DIEGENE zijn, welke in Bilderdijs verbuiging voorkomen.* »

en *dezelve* zeer zelden het geval. Verder heeft *dezelve*, nevens den zwakken genitief *deszelven* (mann. en onz. enkelv.) en *derzelve* (vrouwel. enkelv. en meerv. in alle gesl.), ook eenen genitief naer den sterken vorm *deszelfs* en *derzelver*. Men gebruikt *deszelfs* en *derzelver*, wanneer deze vóór het zelfstandig naemwoord komen, waarvan ze afhangen, b. v. *deszelfs zoon heet Pieter, derzelver kind stierf*; daerentegen gebruikt men den zwakken vorm *deszelven, derzelve*, wanneer deze achter het zelfstandig naemwoord komen, waarvan ze afhangen, b. v. *de zoon deszelven heet Pieter, het kind derzelve stierf*.

159. — *Dezelve*, dat oorspronkelyk niet van *dezelfde* onderscheiden was, heeft thans in den nominatief, accusatief en datief de weerde van een persoonlyk voornaemwoord des derden persoons; dus staen : *dezelve komt, ik zie denzelven, geef denzelven brood*, volkomen gelyk met : *hy komt, ik zie hem, geef hem brood*. In den genitief heeft het de weerde van een bezittelyk voornaemwoord des derden persoons, zoo dat : *deszelfs zoon heet Pieter*, hetzelfde zegt als : *zyn zoon heet Pieter*. — Zy, die dit woord hebben ingevoerd, willen dat men het daer aenwende, waer het op een ander zelfstandig naemwoord terugwyst dan hetgeen als onderwerp der rede voorkomt. Zoo dat men volgens hen zeggen moet : *David wierp Goliath den steen uit zynen slingert regt in DESZELFS voorhoofd*; omdat *zyn* hier wederkeert tot *David* en *deszelfs* op *Goliath* wyst. Echter meenen wy met het koninklyk Nederlandsch Instituut ⁽¹⁾, Van Lennep ⁽²⁾, Bilderdijk ⁽³⁾ en zoo vele andere voorname schryvers, dat dit

(1) Het koninkl. Ned. Instituut heeft zyne stellige afkeuring aen dit woord gehecht. (Ziet De Jagers *Archief voor Nederlandsche taalkunde*, d. 1. bl. 284).

(2) Ziet Van Lenneps *Proeve eener verduitsching der Grondwet*. Als bewys dat dit woord alle klank en kracht mist, zegt de schryver aldaer « dat het in een vers onmogelyk kan gebruikt worden. »

(3) Ziet Bilderdijks *Nieuwe taal-en dichtkundige verscheidenheden*, d. 3. bl. 123 tot 134. — In gemeld werk, *Over het gebruik van dezelve* sprekende, begint hy aldus : « Onder alle de domme en willekeurige indringsels der valschelyk zoogenaamde Taalbeschaveren weet ik er weinig, die door het verkouden, verlammen, en verwijven, en tevens ook verstijven van eenen natuurlyk warmen en mannelijken stijl, onze taal eigen, het gevoel van een Hollander zoodanig een geweld aandoen, als dat jammerlijke schel-sjilpend

dezelve en *deszelfs* uit de tael zou moeten verbannen worden. Want vooreerst maakt het den zin, waerin het voorkomt, schier altoos lam en slepend, en ten anderen is het nutteloos. Inderdaed, men kan het steeds door een korter, 't zy persoonlijk, 't zy bezittelyk, 't zy aenwyzend voornaemwoord, of, zonder behulp van deze, door eene andere wending vervangen. By voorbeeld, in stede van de hierboven aenghaelde zinsnede, kan men zeggen: *David wierp Goliath den steen uit zynen slinger regt in 't voorhoofd*, of: *wierp den steen uit zynen slinger regt in Goliaths voorhoofd*, of nog beter: *slingerde Goliath den steen regt in 't voorhoofd*; welke uitdrukkingen, zoo als elk gevoelt, verre boven de eerste zyn te verkiezen. En waer het er op acnkomt dubbelzinnigheid te vermyden, zal dit zonder *dezelve* en *deszelfs* ook wel gaen, als men zich maer niet moedwillig door schoolsche kortzigtigheid laet verbysteren. Want niets is gemakkelijker dan aldus allerlei dubbelzinnigheden te doen uitkomen in eenen zin, dien men gansch afgezonderd opgeeft; maer zyn de zinnen daer voor gemaekt? dienen ze dan slechts om kunstjes meê te doen en aen schooljongens als raedsels opgegeven te worden? Neen, ze staen altyd in levend verband met andere zinnen; en wanneer men ze in dit verband aenschouwt, zal het dubbelzinnige ver te zoeken zyn, ten minste waer ze de heldere uitdrukking zyn van heldere denkbeelden, wat iedere zin in allen gevalle zyn moet. — Daerby, wat doen andere talen, die, by minderen rykdom in voornaemwoorden, toch een nauwkeurigen zinsbouw hebben? Wat doen wy zelve als we spreken? Wy bezigen dan noch *deszelfs* noch *dezelve*, en toch verstaen we elkander niet verkeerd. — Dit woord blyve dus ook uit de schrifttael gesloten: er is te veel misbruik van gemaekt, dan dat het nog tot iets goeds gebruikt zou kunnen worden.

en noodloos *deszelfs* en *dezelve*, dat thans allen bondigen en gespierden stijl over hoop smijt, en, den waarachtigen bouw der perioden of volzinnen verbrijzelende, in ons zacht en welluidend Hollandsch te gelijk aan de melodie eener rede den bodem inslaat.» En zoo gaet het gedurende 32 bladzijden altyd crescendo voort: — meer dan honderdmael genoeg om al de *dezelve*n en *deszelfs*en voor eeuwig uit de tael te doen verdwynen.

160. — *Zulk* wordt aldus verbogen :

ENKELVOUD.		MEERVOUD.	
<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onzyd.</i>	<i>Voor de 3 geslachten.</i>
Nom. <i>zulke</i> (<i>zulk</i>)	<i>zulke</i>	<i>zulk</i>	<i>zulke</i>
Acc. <i>zulken</i>	<i>zulke</i>	<i>zulk</i>	<i>zulke</i>
Gen. <i>zulks</i>	<i>zulker</i>	<i>zulks</i>	<i>zulker</i>
Dat. <i>zulken</i>	<i>zulker</i>	<i>zulken</i>	<i>zulken.</i>

Hierby neme men in aenmerking, dat de genitief enkelvoud *zulks* niet dan zelfstandig gebezigt wordt in stede van *dat*, b. v. *zulks had ik niet gedacht*. Voorts wordt *zulk* en ook *zoodanig* in het enkelvoud doorgaens gevolgd van *een*, en in dat geval blyven beide onverbogen. Worden *zulk* en *zoodanig* door het bepalend lidwoord voorafgegaen, dan is hunne verbuiging gelyk aen die van *degene*. *Dergelyk* wordt even als de zwakke byvoegelyke naemwoorden verbogen, ofschoon in den genitief en datief vrouwelyk enkelvoud, en in den genitief meervoud de sterke vorm *dergelyker* ook toegelaten zy. Overigens komt het in het enkelvoud meestal voor met het lidwoord *een*.

Vragende voornaemwoorden.

161. — Om naer personen of zaken te vragen, heeft *onze* tael het zelfstandig voornaemwoord *wie*, *wat*; het byvoegelyk *welke* (voor *welyk*, uit het vragend bywoord *we*, dit is *hoe*, en *lyk*). Voorts gebruikt men nog als vragend byvoegelyk naemwoord *hoedanig* (dit is *hoe gedaen*), en de woordkoppeling *wat voor* of *wat voor een*.

162. — *Wie* en *welke* worden verbogen zoo als volgt :

ENKELVOUD.					
<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onzyd.</i>	<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onzyd.</i>
Nom. <i>wie</i>	<i>wie</i>	<i>wat</i>	<i>welk</i> (<i>welke</i>)	<i>welke</i>	<i>welk</i>
Acc. <i>wien</i>	<i>wie</i>	<i>wat</i>	<i>welken</i>	<i>welke</i>	<i>welk</i>
Gen. <i>wiens</i>	<i>wier</i>	(<i>ontbreekt</i>)	<i>welks</i>	<i>welker</i>	<i>welks</i>
Dat. <i>wien</i>	<i>wier</i>	(<i>ontbreekt</i>)	<i>welken</i>	<i>welker</i>	<i>welken.</i>

MEERVOUD.

Mannel. en Vrouwel.

Onzyd.

Voor de 3-geslachten.

Nom. wie	(Ontbreekt).	welke
Acc. wie		welke
Gen. wier		welker
Dat. wien		welken

163. — Op deze verbuiging valt aen te merken :

1.º De genitief mannelijk enkelvoud *wiens* was oudtyds *wies* of *wes*, dat nog overig is in *weshalve*. De datief vrouwelyk *wier* wordt steeds door den accusatiefvorm *wie* of door de omschryving *aen wie* vervangen, b. v. *wie* (of *aen wie*) *van deze vrouwen mag ik het geven?* *Wat* is niet gebruikt dan in den nominatief en accusatief enkelvoud; zyn genitief en datief worden omschreven door *waervan*, *waeraen* of *waerdoor*, welke ook soms door tusschenkomende woorden vaneen gescheiden worden.

2.º *Welke* wordt gelyk de sterke byvoegelyke naemwoorden verbogen; het heeft echter in den mannelijken nominatief alleen den sterken vorm (*welk*), wanneer dit woord vóór persoonsnamen staet, en de vraag of de uitroep vooral op de *hoedanigheid* des persoons doelt; dus is *welk vorst!* duidelyk onderscheiden van *welke vorst?* dat alleenlyk vraegt wie van een bepaeld aental vorsten bedoeld wordt. In den uitroep nogtans, neemt *welk* doorgaens het woordeken *een* achter zich en blyft dan onverbogen: *welk eenen vorst bezitten wy!* — De genitief van *welke* wordt gewoonlyk omschreven met *van*: *van welken vorst?* *van welke vrouw?* *van welk boek?* *van welke vorsten?* In stede van den datief vrouwelyk enkelvoud *welker*, wordt ook veelal de accusatiefvorm *welke* of de omschryving *aen welke* aengewend.

164. — *Wie* vraegt in het algemeen naer persoonen, *wat* naer zaken. *Welke* vraegt meer bepaeld naer eenen of meer persoonen of zaken, terwyl *wat* voor naer den aerd en de gesteldheid eens persoons of eener zaak verneemt, b. v. *Wie is daer?* *Een vreemdeling.* — *Wat voor een vreemdeling?* *Een professor uit B.* — *Welke professor?* *Mynheer P.* — Zoo ook: *Er is een boom uit mynen hof gekapt.* — *Wat?* *Een boom.* — *Wat voor een boom?* *Een notelaer.* — *Welke?* *Die groote oude, regts aen den weg.*

165. — In denzelfden naemval, waer met deze voornaemwoorden gevraagd wordt, moet natuerlyk ook geantwoord worden, b. v. Nom. *Wie is daer? Ik, de vader. Wat is dat? Een boek, eene pen.* — Acc. *Wien hebt ge gezien? Hem, uwen vriend. Wat zoekt ge? Mynen hoed.* — Gen. *Wiens huis is dat? Myns broeders.* — Dat. *Wien behoort deze pen? My, mynen broeder.*

166. — Daer de woorden *wat voor*, in eene uitdrukking als *wat voor een man, wat voor menschen* tot een byvoegelyk naemwoord zyn vereenigd, zoo mist *voor* hier de kracht om het volgende naemwoord te beheerschen. Men zegt dus: *wat voor een man (niet eenen man) is hy?* Dikwyls laet men het wordeken *voor* weg, zoo dat alleen *wat* overblyft, hetwelk dan, als byvoegelyk naemwoord, met woorden van elk geslacht en getal samengevoegd wordt, b. v. *wat mensch, wat vrouw is dat?!* Ook zegt men wel *wat een*, doch zulks alleen in den uitroep: *wat een os!* — Het is toegelaten het wordeken *voor* van *wat* te scheiden; dus mag men zeggen: *wat is dat voor een huis?* in plaets van: *wat voor een huis is dat?* Echter kan dit soms dubbelzinnigheid opleveren, zoo als in: *wat wilt ge voor geld ontrangen?* waer *voor geld* ook in *ruiling voor* kan beteekenen. — *Wie en wat*, als uitroep voorkomende, worden dikwyls door toevoeging van *al* of van *al niet* versterkt: *wie durft hier al medespreken! wat hoort men al niet!*

Betrekkelijke voornaemwoorden.

167. — Geen voornaemwoord is van nature betrekkelijk; het wordt dit maer waer het tot verbinding van zinnen is aengewend. Betrekkelijk worden dus gebruikt, deels het vragend voornaemwoord *welke*, benevens eenige verbogen vormen van het vragend voornaemwoord *wie*, deels het aenwyzend voornaemwoord *die*. — Het betrekkelijk voornaemwoord komt overeen in *geslacht* en *getal* met het zelfstandignaemwoord, waerheen het verwyst; zyn naemval hangt af van de betrekking, die het uitdrukt in den byzin, aen welks hoofd het altyd voorkomt.

168. — De voornaemwoorden, die in de verschillende naemvallen, geslachten en getallen als betrekkelijke voornaemwoorden gebruikt worden, zyn :

VOOR PERSOONEN.

ENKELVOUD.

MEERVOUD.

<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Mannel. en Vrouwel.</i>
N. die, welke, wie,	die, welke, wie,	die, welke, wie,
A. dien, welken, en achter voorzetsels ook wien,	die, welke, en achter voorzetsels ook wie,	die, welke, en achter voorzetsels ook wie,
G. wiens, welks,	wier, welker,	wier, welker,
D. wien, welken,		wien, welken.

VOOR ZAKEN.

ENKELVOUD.

MEERVOUD.

<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onzijdig.</i>	<i>tn alle gest.</i>
N. die, welke,	die, welke,	(het) welk, dat, wat,	die, welke,
A. dien, welken,	die, welke,	(het) welk, dat, wat,	die, welke,
G. welks, wiens,	welker, wier,	welks, wiens,	welker, wier,
D. welken,			welken.

169. — Aengaende het gebruik dezer woorden valt nog het volgende aen te merken :

1.° In den nominatief gebruikt men het betrekkelyke *wie* : a.) achter *al*, b. v. *alwie niet hooren wil, moet voelen*; b.) waer het bepalend voornaemwoord verzwegen wordt, b. v. *wie my lief heeft, volge my*, voor : *degene, die my lief heeft* (ziet, §. 156.). In alle andere gevallen wordt de nominatief uitgedrukt door *die* of *welke*; men zegt dus niet : *de man, wie gisteren by my was*, maer : *de man, die of welke, enz.* — *Wat* wordt gebruikt : a.) achter *dat*, b. v. *dat is het, wat ik u te zeggen heb*; b.) achter het telwoord *alles (al)*, b. v. *alles, wat ik heb* enz; c.) achter het onbepaald voornaemwoord *niets*, b. v. *niets is schoon, wat niet goed is.* — Doch achter een uitgedrukt zelfstandig naemwoord bezigt men steeds *dat* of *hetwelk*; dus zegt men : *het huis, dat of hetwelk myn gebuer bewoont, niet : het huis, wat* enz. — Waer de datief ontbreekt, wordt hy omschreven met *aen* of men gebruikt den accusatiefvorm in zyne plaets.

2.° De samenkoppeling *dewelke* bezigt men zelden (de genitief zou dan zwak : *deswelken* of *derwelke* moeten luiden); maer in

den nominatief en accusatief onzydig wordt *hetwelk* byna uitsluitelyk gebruikt. (1)

3.° Men ontmoet soms eenen genitiefvorm *welkers*, die in 't enkelvoud voor alle geslachten wordt aangewend. Wie daarvan ook het gebruik moge gewettigd hebben, is die niettemin af te te keuren, als volkomen onbestaenbaer met den aerd onzer tael.

4.° Als de betrekkelijke zin tot bepaling van een *persoonlyk voornaemwoord* strekt, zoo kan men het voornaemwoord *welke* met zyne verbogen vormen niet gebruiken, aengezien *welke* oorspronkelyk op de hoedanigheid van het begrip des voorgaenden naemwoords ziet, en de persoonlyke voornaemwoorden den persoon als zoodanig, zonder eenig begrip van hoedanigheid aanwyzen; dus: *hy, die zyne pligt doet*, en niet: *hy, welke* enz. — Wyst het betrekkelijk voornaemwoord terug op een persoonlyk voornaemwoord van den 1^{en} of 2^{en} persoon, en is het dan het onderwerp van den zin, aen welks hoofd het staet, zoo wordt het door den 1^{en} of 2^{en} persoon des werkwoords gevolgd: *ik, die ben; gy, die zyt*.

Aenmerkingen over het gebruik der voornaemwoorden.

170. — Het persoonlyk en bezittelyk voornaemwoord rigten zich niet naer het tael-, maer naer het persoonsgeslacht van het woord, waerop zy terugwyzen; dus zegt men: *dit meisken is bedroefd, omdat zy (niet. het) HARE (niet zyne) moeder verloren heeft. Ik heb dit booswyf gezien, toen zy HARE (niet het zyne) kinderen sloeg. Een lid der vergadering heeft daer omtrent iets in het midden gebracht; hy zeide (niet het zeule).* Zoo ook van eenen koning sprekende: *zyne Majesteit werd ontroerd, toen hy ZYNE (niet zy hare) oogen op zoo veel ellende vallen liet.* — Daer by de woorden *kind* en *wicht* of *wichtje* het natuerlyk geslacht veelal onbepaald blyft, zoo bezigt men, om op deze terug te wyzen, meestal het onzydig geslacht: *ziet gy dat kind? wat slaept HET zacht!* —

(1) Sommigen willen dat men in 't onzydig nooit anders dan *hetwelk* zou gebruiken. Zulks is willekeurig, en *het kind, welk ik gezien heb*, zal altyd zoo goed Nederduitsch blyven als *het kind, hetwelk*. Men bediene zich van den eenen of den anderen vorm, volgens dat de welluidendheid het vereischt.

Wanneer men eene stad of een land als *handelende personen* laet optreden, plaetst men de persoonlyke en bezittelyke voornaemwoorden, die daer heen verwyzen, liefst in het vrouwelyk: *Samaria zal woest worden, want zy is wederspanning geweest tegen HAREN God. Heel Neerland zendt HAER wensch ten hemel; opgetogen Ziet ZY HAER kindren voor HARE eer ten kamp gevlogen. Ik zag Oostende, daer ZE op den over HARER zee, bewegeloos neérzat.* — Het betrekkelijk voornaemwoord komt met het taelgeslacht van zyn zelfstandig naemwoord overeen, b. v. *het meisje, DAT ik gisteren zag; het jongskén, DAT ik op straet tegenkwam*; doch wanneer het betrekkelijk voornaemwoord, op eenen verkleinenden (en dus onzydigen) persoonseigenaem terugwyst, dan komt het in allen gevalle met het natuerlyk geslacht des persoons overeen, b. v. *Jantje, DIE gekomen is; Míeken, DIE zoo lief kan zingen.*

171. — De bywoorden *hier, daer en waer*, bekleeden dikwyls, in verbinding met partikels, de plaets der voornaemwoorden *die, dit, dat, wie, wat, deze, welke*, enz. Zoo zegt men b. v. voor *by dien, van dien, aen dien, met dien, in dien: daerby, daervan, daeraen, daermede, daerin*, enz; voor *door dit: hierdoor, voor om dat: daerom*, enz. Zoo ook voor *van welken, aen welken, in welken, op welken: waervan, waeraen, waerin, waerop*; voor *door wat, met wat: waerdoor, waermede*, enz. — Desaengaende neme men nog het volgende in aendacht:

1.º *Daer* mag niet willekeurig met *waer* verwisseld worden. *Daer* is altyd aenwyzend of bepalend, *waer* altyd vragend of betrekkelijk. Men zegge dus niet: *dat is het graf, daer hy in rust*, maer: *waer (in hetwelk) hy rust*.

2.º *Hier, daer en waer*, met partikels verbonden, wyzen alleen op zaken, niet op personen. Men zegt dus niet: *Waervan weet ge dit?* — *Van hem*, maer: *van wien weet gy dit?* (1) Niettemin wordt by de aenwyzende, bepalende en betrekkellyke voornaemwoorden dit onderscheid in de gesprokene tael niet in acht genomen. Men zal daer zoo wel hooren: *gy spreekt van uwen broeder; waerlyk, DAERAEN heb ik niet gedacht*, als: *AEN DEZEN heb ik niet gedacht*. Zoo ook zal men veeleer zeggen: *de vriend, WAERMEDE ik ben uitgereden*, dan: *MET WELKEN ik ben uitgereden*. EN

(1) Men kan nogtans zeer juist zeggen: *waervoor houdt ge my?* wanneer men niet den persoon zelve, maer de hoedanigheid des persoons bedoelt.

inderdaed, vermits het woord, waerheen het aenwyzend, bepalend of betrekkelijk voornaemwoord verwyst, altyd te voren genoemd is, kan hier uit het aenwenden van *daer* en *waer* moeijelyk verwarring ontstaen, en is het onderscheid dus zoo noodzakelyk niet als by de vragende voornaemwoorden.

3.º De partikels, die met *hier*, *daer* en *waer* verbonden zyn, kunnen er in de rede even goed van gescheiden worden. Zoo zegt men zeer welen gansch overeenkomstig met den aerd onzer tael : *DAER ben ik van terug gekomen* ; *HIER kreeg hy zyn afscheid MEE* ; *de zaek* , *WAER ik u over gesproken heb* , enz.

172. — De onzijdige voornaemwoorden *het*, *dit* en *dat* worden dikwyls in betrekking met zelfstandige naemwoorden van alle geslacht en getal, en dus ook in verbinding met het meervoud des werkwoords, gebruikt ; namelyk wanneer ze, de plaets des onderwerps bekleedende, het woord, dat als gezegde voorkomt, niet dan in het algemeen aanduiden, b. v. *het is myn vader*, *het was myne moeder*, *het zyn vrienden*, *dit is myn broeder* en *dat is myne zuster*.

173. — Byvoegelyke woorden, zoo als lid-, tel-, byvoegelyke naem- en voornaemwoorden, die aen nevensgeschikte zelfstandige naemwoorden gemeen zyn, moeten alleen dan herhaeld worden, wanneer, by verschil van geslacht en getal tusschen de nevensgeschikte woorden, de byvoegelyke woorden verschillende vormen hebben voor het verschillend getal en geslacht. Aldus kan men zeggen : *de eer en roem* ; *zyn roem en geluk* ; *goede mannen en vrouwen* ; *zyne vrouw en kinderen* ; *de deur en vensters* ; *zyne wooning en schilderyen* ; *elke stond heeft zyne eigene genoegens en onlusten*. Maer, met herhaling der byvoegelyke woorden : *eene eer en een geluk* ; *de eer en het geluk* ; *zyne wooning en zyn peerd* ; *goede wynen en goed bier* ; *zyn huis en zyne overige bezittingen* ; *haer nieuwe kleed en nieuwe hoed*. *wat beteekent die eerbied, dat ontzag, die ernst der ziel, op aller gelaet te lezen ? De God van haer leven en haren adem. Hier vestigt zich het oog der ziele op God, den hemel en de eeuwigheid.* (1)

(1) Wanneer men eventwel het gebruik onzer keurigste schryvers raedpleegt, dan bevindt men dat zy, wel verre van zich aen den gestelden regel te houden, de zelfstandige naemwoorden van allerlei geslacht en getal door hetzelfde byvoegelyk woord laten voorafgaen, hetwelk dan alleen overeenkomt

174. — De herhaling der byvoegelyke woorden is soms, op logische gronden, zelfs by gelykheid van getal en geslacht, gevorderd of verboden. Ze is gevorderd, wanneer elk der nevenschikte woorden een verschillenden persoon of zaek betreft, b. v. *ik ga naer mynen vriend en naer mynen buerman*, wanneer het twee personen zyn. Zoo ook : *ik heb een goed en een slecht boek ontvangen ; onze eenzame en onze gemeenschappelyke oefeningen*. Daerentegen is de herhaling verboden, wanneer de nevenschikte begrippen een en denzelfden persoon of zaek betreffen, b. v. *ik ga naer mynen buerman en vriend* (in éenen persoon); *ik heb een schoon en goed boek gelezen* (één boek, dat tevens goed en schoon is). — Over 't algemeen zal men overal, waer men de verscheidenheid of de veelvuldigheid der nevenschikte begrippen wil doen uitkomen, de bepalingen of de byvoegelyke woorden, die hún gegeven zyn, herhalen ; doch waer men ze als tot één behoorende wil doen kennen, de samentrekking gebruiken.

175. — Ook waer geen spraakkundige of logische grond daertoe voorhanden is, wordt dikwyls op *rhetorische gronden* de herhaling aangewend, waerdoor dan het gebruik van het voegwoord en onnoodig wordt. De herhaling, namelyk, vooral met weglating van dit voegwoord, zet iets nadrukkelyks en plegtigs aen de voordragt by, b. v. *Een beter, een edeler, een heilzamer, een krachtiger middel. Mag my dan na zoo veel treuren, zoo veel zwogen, zoo veel wee, niet een uer van rust gebeuren?*

met het eerste zelfst. naemw. Zoo vindt men b. v. by Van der Palm : *Van den Rijn en Maas. Van een gesprek en twist. Hun gezag en invloed. Mijnen stand en beroep. Zijne trouw en onderzoekende geest.* — By Kinker : *den vorm en houding. Aan de dichterlijke taal en stijl. Hunnen zamen hang, overgangen en aaneenschakeling. Al zijne kracht en omvang.* In een woord, al onze voornaemste, zoo Noord- als Zuidnederlandsche schryvers, zien hierin den regel der spraakkunst over 't hoofd, om de losheid en den zwier hunnes styls te bevorderen. Ziet verder : *Middelaer*. 3.^e jaergang, bl. 67 en *Bildderijks Spraakleer*, bl. 280.

ZEVENSTE HOOFDSTUK.

OVER HET WERKWOORD.

Soorten van werkwoorden.

176. — Wat werkwoorden zyn, is reeds onder §. 18 verklaerd geworden. Onder de werkwoorden zyn er, die den aerd hebben van *afgetrokken* werkwoorden. Het *afgetrokken* werkwoord by uitnemendheid (ook wel *zelfstandig werkwoord* genoemd) is het werkwoord *zyn* of *wezen* : het draegt dien naem in zoo verre het dus gebruikt wordt, dat het eerst, met een byvoegelyk naemwoord vereenigd, een volledig gezegde vormt, b. v. *God is regtveerdig*. Daer het, aldus gebruikt, strekt om het eigentlyk gezegde (hier het woord *regtveerdig*) aen het onderwerp (*God*) te koppelen, heet het insgelyks *koppelwoord*. Er zyn, behalve *zyn* of *wezen*, nog andere werkwoorden, die dus gebruikt kunnen worden, dat ze eerst, met een byvoegelyk naemwoord vereenigd, een volledig gezegde vormen, en dus in zoo verre min of meer als *afgetrokken* werkwoorden moeten beschouwd worden, het zyn de werkwoorden : *worden*, *schynen*, *blyven*, *heeten* (*genoemd worden*), en in sommige uitdrukkingen *staen*, *gaen*, enz.

177. — Voorts zyn er onder de werkwoorden, die *hulpwerkwoorden* heeten, namelyk :

1.º *Hulpwerkwoorden van tyd* : *hebben*, *zyn*, *zullen*, *gaen*, *blyven*, wanneer zy dus gebruikt worden : *ik heb gelezen*; *ik ben gekomen*, *ik zal lezen*, *ik ga lezen*, *ik blyf lezen*.

2.º *Hulpwerkwoorden van de wyze* (modale hulpwerkwoorden), die eene wyze des werkwoords door omschryving uitdrukken, dergelyke zyn : *kunnen*, *durven*, *mogen*, *moeten*, *willen*, *laten*, b. v. *hy kan spreken*, *durft spreken*, enz.

3.º Eindelyk is *worden* een hulpwerkwoord, omdat het den

lydenden vorm der overgankelyke werkwoorden uitdrukt, als : *ik word bemind*.

178. — De werkwoorden worden verdeeld in *onovergankelyke* (*intransitieve*), en *overgankelyke* (*transitieve*) werkwoorden.

1.º *Onovergankelyke* drukken eene werking uit, die tot het onderwerp alleen bepaeld blyft, als : *loopen, slapen, staen*.

2.º *Overgankelyke* drukken eene werking uit, die, door het handelend onderwerp verrigt, geheel en gansch op een voorwerp overgaet, als : *hooren, bezitten, dooden, enz.* (ziet §. 19).

Aenmerking 1. De overgankelyke beteekenis is by de werkwoorden de oorspronkelyke. Een werkwoord wordt maer overgankelyk door de toepassing van 't begrip op een voorwerp. Niet altyd wordt aen een overgankelyk werkwoord zyn voorwerp toegevoegd, b. v. *stoor my niet, terwyl ik was of schryf*. — Ook zyn er werkwoorden, die, met veranderde beteekenis, nu eens overgankelyk, dan eens onovergankelyk zyn, b. v. *de wind buigt den boom; de wind bliës dat de boomen bogen*. Dergelyke zyn nog : *bederven, bewegen, breken, dryven, eindigen, heeten, koken, kraken, schieten, veranderen, verarmen, vergaderen, verminderen, enz.*

Aenmerking 2. Menig onovergankelyk werkwoord wordt ook soms schynbaer overgankelyk gebruikt. Zulks gebeurt : a.) Wanneer men het begrip, dat het werkwoord in zich besluit, daer by nog eens onder den vorm van een zelfstandig naemwoord in den accusatief herhaelt, b. v. *zyne gang gaen, de dood sterven, den loop loopen, den taetsien slaap slapen, eenen stryk stryden*. Zoo ook : *tranen schreijen, bloed zweeten, ys vriezen, omers water regenen*; en overdragtelyk : *weldaden regenen, uraek ademen, woede enuiven*. — b.) Wanneer een onovergankelyk werkwoord de beteekenis krygt van door de uitoefening der handeling te weeg brengen, als : *hy wandelt zich moede, lacht zich ziek, werkt zich dood, ziet zyne oogen blind, loopt zich eene buis*; enz.

179. — De overgankelyke werkwoorden kunnen in tweederlei vorm worden voorgesteld, te weten : a.) in den *bedrydryvenden*, waer het voorwerp, dat de handeling verrigt, als onderwerp der rede op een ander voorwerp inwerkende, voorgesteld wordt, b. v. *ik prys, straf hem*; b.) in den *lydenden*, waer het voorwerp, dat de werking ondergaet of lydt, als onderwerp der rede optreedt, b. v. *hy wordt geprezen, gestraft*. — Daer de onovergankelyke werkwoorden geen voorwerp hebben, waerop de handeling overgaet, zoo kunnen ze natuerlyk niet in den lydenden vorm voorkomen, b. v. *ik slaep, spring, spot*, en niet : *ik wordt geslapen, gesprongen, gespot*, enz. — Alleen onpersoonlyk, kunnen zulke werkwoorden in den lydenden vorm voorkomen, als : *er wordt gedanst, gelachen, gespot*.

180. — Onder de overgankelyke werkwoorden behooren ook

de terugwerkende of wederkeerige, by welke het onderwerp der rede zichzelf tot voorwerp zyner handeling maekt, b. v. *ik begin my zelven, gy wascht u, hy kleedt zich*. By zulke werkwoorden staet het voorwerp, dat op het onderwerp terugwyst, in den accusatief, als in: *zich schamen, zich verheugen; of in den datief, als in: zich inbeelden, zich moeite geven, zich veroorloven*.

Eenige werkwoorden zyn uit hunnen aerd altyd terugwerkend, en kunnen nooit anders gebruikt worden; dergelyke zyn: *zich schamen, zich bezinnen, zich vergissen, zich ontfermen, zich inbeelden, zich aenmatigen, en in eene bepaelde beteekenis zich toelaggen, zich onthouden*. Andere zyn slechts toevallig terugwerkend, b. v. *zich verblyden, zich bedriegen, zich pryzen, enz.*

181. — Met betrekking tot hun onderwerp, zyn de werkwoorden *persoonlyk of onpersoonlyk*.

1.° *Persoonlyke* werkwoorden zyn die, welke met een nauw bepaeld onderwerp, in eenen der dry persoonen kunnen, verbonden worden, b. v. *arbeiden: ik arbeid, du arbeids, hy, zy, het arbeid, wy arbeiden, gy arbeidt, zy arbeiden*.

2.° *Onpersoonlyke* werkwoorden kunnen alleen in den vorm des derden persoons enkelvoud, met het onbepaalde *het* als onderwerp, gebruikt worden. Men onderscheidt deze in *echte en onechte* onpersoonlyke werkwoorden.

a.) Tot de *echte* behooren de werkwoorden, die natuerverschynsels uitdrukken, als: *het regent, het sneeuwt, het dondert, het vriesst, het dauwt, enz.* Ook de uitdrukkingen: *het is warm, koud, licht, donker, enz.*, wanneer dit *het* geen bepaeld voorwerp, dat warm, koud, licht of donker is, aanduidt, zyn echte onpersoonlyke uitdrukkingen.

Aenmerking: Oyerdragelyk kunnen *regenen, hagelen, donderen, enz.* persoonlyk voorkomen, als: *hy regent troost en zegen om zich heen; de pylen hagelden op den vyand neder; Gods stemme donderde hem in de ooren*.

b.) Tot de *onechte* behooren de werkwoorden, die alleen in zekere gevallen de gedaente van onpersoonlyke aennememen. By deze kan het begrip, waeruit het onderwerp bestaet, uit den samenhang opgeuaekt worden, als in: *het ontbreekt hem aenmoed, waervoor men ook kan zeggen: moed ontbreekt hem; het slaet vier uren, dat is: de klok slaet; het gaet hun wel, dat is: dat, wat zy doen, gaet wel*. — Van deze wezentlyk onpersoonlyke werkwoorden zyn de *schynbaer* onpersoonlyke te onderscheiden.

By deze laatste verwyft het voornaemwoord het op een onderwerp, dat vroeger genoemd, of in den vorm van eenen bepalenden byzin is uitgedrukt. Zeg ik, b. v. *het berouwt my, dit gedaen te hebben; het heugt my, dat dit zoo was*, dan zyn de bepalende byzinnen: *dit gedaen te hebben, en dat dit zoo was* het onderwerp, en de werkwoorden *berouwt, heugt* zyn dus slechts schynbaar onpersoonlyk. — De werkwoorden *lusten* (voor *geerne eten*) en *believen* worden ook persoonlyk gebruikt, als: *ik lust die spys niet, ik belief het niet te hebben.*

Aenmerking. Alleenlyk, waer by zulke schynbaar onpersoonlyke werkwoorden het onderwerp een onbepaald werkwoord of een afhankelijk zinnis, bezigen wy het voornaemwoord *het* vóór het werkwoord; is het onderwerp van zulk een werkwoord een zelfstandig naemwoord of onbepaald voornaemwoord, dat achter het werkwoord volgt, zoo plaetsen wy het bywoord *er* (*daer*) vóór het werkwoord: *er heugt my een geval, er verwondert my iets, er gebeurt niets.* Dit *er* vervangt ook het voornaemwoord *het* in de lydende vormen van onovergankelyke werkwoorden: *er wordt geloopen* (ziet §. 179), en over 't algemeen overal, waer in den hoofdzin het zelfstandig naemwoord zonder lidwoord of met het niet-bepalend lidwoord achter het werkwoord staet, zonder dat dezin met eene bepaling begint, als: *er is voem te behalen, er komt een man, er valt een kind;* is het zelfstandig naemwoord meervoud, zoo staet het werkwoord in 't meervoud: *er komen menschen, er vielen slagen, voor; het komt menschen, het viel slagen.*

Vorming der werkwoorden.

182. — Ten aenzien hunner vorming zyn de werkwoorden te onderscheiden in: 1. *Stamwoorden*, deels van sterke (*ongelykvloeiende*) stammen, als: *eten, spreken, binden*, deels van zwakke (*gelykvloeiende*) stammen, als: *schikken, grœyjen*; 2. *Afgelide*, als: *vischen, witten, bakkelan, bevestenen*; 3. *Samengestelde*, als: *opstaen, weeklagen*, enz.

1. Stamwerkwoorden.

183. — Het is niet aen het gemis van afleidingsuitgang of voorvoegsel, dat men erkent of een werkwoord stamwoord is of niet. Veeleer erkent men de stamwoorden deels aen de verbuiging, deels aen de beteekenis. Is naamlyk een werkwoord

ongelykvloeiend, of is de beteekenis niet kennelyk van een voorbestaende woord afgeleid, dan moet men het voor een stamwoord houden.

2. Afgeleide werkwoorden.

Onmiddellyke afleiding.

184. — Deze geschiedt :

1.º Door bloote toevoeging van den werkwoordelyken uitgang :

a.) By *zaeknamen*, en alsdan beteekenen zulke werkwoorden zich met datgene bezig houden, wat de stam aanwyst, b. v. *rylen*, *reizen*, *visschen*, *grazen*, *krygen* (*kryg* voeren), *verwen*, *ploegen*, *eggen*, *draven*, *stappen*, *weiden*, enz. Of zy geven ook een berooven te kennen van hetgeen de stam uitdrukt, b. v. *villen* (van het vel berooven), *pellen*, *schellen*, *schuimen*, *kelen*, *pluizen*, *wieden*, enz.

b.) By *byvoegelyke naemwoorden*, en alsdan beteekenen zy een te weeg brengen van het stambegrip, en zyn overgankelyk, b. v. *witten*, *bleeken*, *warmen*, *klaren*, *ruimen*, *heelen*, enz.; of een verkrygen van de hoedanigheid, die de stam uitdrukt, en zyn onovergankelyk, als : *gryzen*, *blauwen*, *rypen*, *vloten*.

c.) Ook by *onechte stamwoorden*, *afgeleide* en *samengestelde* woorden, als : *hagelen*, *beitelen*, *voederen*, *ketenen*, *wapenen*, *oorlogen*, *schoolmeesteren*, *kwakzalveren*; *effenen*, *openen*, *heiligen*, *matigen*, *dartelen*, enz.

2.º Door *letterverandering*, namelyk :

a.) Verandering des *klinkers* (by de Hoogduitschers *Umlaut* genaemd). Daerdoor vormt men van byvoegelyke naemwoorden of onglykvloeiende werkwoorden andere werkwoorden, welke een doen plaats hebben van de *handeling* te kennen geven; b. v. *pletten* van *plat*, *temmen* van *tam*, *reppen* van *rap*, *krenken* van *krank*, *netten* van *nat*, *zetten* van *zat* (*zitten*), *drenken* van *drank* (oude onvolm. verleden tyd van *drinken*), *vellen* van *val* (*vallen*), waerby men nog voegen kan : *voeren* van *voer* (*varen*), *leiden* van *leed* (*lyden* dit is doen *gaen*); *wekken* van *waken*, *zogen* van *zoog* (*zuigen*).

b.) Verandering des *medeklinkers*, welke bestaet in de verdubbeling van den *stam* medeklinker des stams, of in dezès ver-

harding, byaldien hy zacht is. Zoo komt *zwicken*, *knippen*, *stippen*, *blikken*, van *zwyken*, *knypen*, *stypen*, *blyken*; *krakken*, *smakken*, van *kraken*, *smaken*; *stikken*, *spillen*, van *steken*, *spelen*; *wikken*, *trekken*, *bukken*, *knikken*, *hikken*, van *wegen*, *dragen*, *buigen*, *nygen*, *hygen*. Deze werkwoorden drukken de *versterking* uit van het begrip, dat in den stam vervat is.

Afleiding door achtervoegsels.

185. — De achtervoegsels, die afgeleide werkwoorden vormen, deels van werkwoorden, deels van zelfstandige- of byvoegelyke naemwoorden, komen vóór de werkwoordelyke verbuigingsuitgangen, en zyn de volgende :

1.° *El*, hetzelfde dat tot vorming van verkleinende zelfstandige naemwoorden dient (ziet §. 59.2.°), geeft aen het werkwoord het begrip eener *gedurige herhaling*, b. v. *bedelen* (van *bidden*), *preutelen* (van *praten*), *hakkelen*, *trappelen* en *trippelen*, *nestelen*, *schuifelen*, *stropelen*, *struikelen*, *tuimelen*, *drentelen* (van *drant* of *trant*), *huppelen* (van *heven*, *heffen*), *grabbelen* (van *grypen*), *waggelen* en *wiggelen* (van *wegen*), *babbelen*, *knabbelen*, enz.

2.° *Er*, waerschyntlyk door verwisseling van *l* in *r* uit *el* ontstaen, duidt insgelyks *herhaling* aen. Ook bespeurt men by deze dikwyls medeklinkersverdubbeling en soms klankverschuiving. Voorbeelden van zulke werkwoorden zyn : *bibberen* (van *beven*), *klapperen*, *wapperen*, *blakeren*, *blikkeren*, *glibberen* (van *glippen*), *stygeren*, *stotteren* (van *stooten*), *slobberen*, *flikkeren*, *daveren* (van *daven*), *huiveren*, *klaferen* of *klauteren* (van *kleven*, oudtyds *klimmen*), *schateren*, *lateren*, *slenteren*, *folteren* (van *folen*). In *lasteren* en andere behoort *er* tot den stam *laster*.

3.° *Ig*, waervan : *eindigen*, *reinigen*, *verkundigen*, *vestigen*, *kruisigen*, *steenigen*, *beleedigen*, *behartigen*, *bekostigen*, enz. In deze werkwoorden geeft *ig* geene byzondere kracht, weshalve het in sommige ook kan wegvallen, als : *verkonden*, *kruisen*, *vesten*. — In vele andere werkwoorden behoort *ig* tot eenen byvoegelyken stam, b. v. *heiligen*, *matigen*, van *heilig*, *matig*.

4.° *Eren*, een onduitsche uitgang, uit de Latynsche *are*, *ere*, *ire*, of de Fransche *er*, *oir*, *ir*, is weleens aen Duitsche stammen toegevoegd, als : *halveren*, *waerderen*, *trotseren*, enz.

Afleiding der voorvoegsels.

186. — De voorvoegsels, die afgeleide werkwoordsvormen, zyn:

1.° *Ge*; dit geeft geene bepaalde beteekenis aen den stam, zoo dat dikwyls een werkwoord onverschillig met of zonder dees voorvoegsel kan gebruikt worden, b.v. *verzellen* en *vergezellen*, *lyken* en *gelyken*, *naken* en *genaken*, *lukken* en *gelukken*, enz. Soms nogtans gebeurt het dat de werkwoorden, van dit voorvoegsel voorzien, merkelyk in beteekenis verschillen met hunne stammen. Men vergelyke slechts *gebieden* met *bieden*, *gebeuren* met *beuren*, *geraken* met *raken*, *gedragen* met *dragen*. Doch het verschil ligt hier niet in de kracht des voorvoegsels; maer in de verschillende opvatting en toepassing der grondbeteekenis zelve. — In sommige werkwoorden drukt *ge* iets meer innigs uit, dan hun bloote stam, vergelykt: *geleiden* met *leiden*, *gevoelen* met *voelen*, *gedenken* met *denken*, *zich getroosten* met *troosten*, *zich laten gezeggen* met *zeggen*.

2.° *Be* (ontstaen uit *by*) duidt aen: a.) dat het begrip der handeling, in den stam opgesloten, tot eenig voorwerp betrokken wordt. Aldus ontstaen uit de onovergankelyke werkwoorden *gaen*, *weenen*, *stygen*, *waken*, *kyven*, *peinzen*, de overgankelyke *begaen*, *beweenen*, *bestygen*, *bewaken*, *bekyven*, *bepeinzen*, enz. Is het stamwoord zelf reeds overgankelyk, zoo verkrygt het, door voorvoeging van *be*, eene rigting op een ander voorwerp, en geeft het tevens te kennen, dat de werking zich over geheel dit voorwerp uitstrekt, b. v. *planten* (eene boom); *bepplanten* (een stuk lands); van dezen aerd zyn nog: *bezaeijen*, *beschilderen*, *bezingen*, *begieten*; enz. In andere werkwoorden gaet de handeling wel niet op een ander voorwerp over, dan dat, welk by 't oorspronkelyk werkwoord vereischt wordt, maer zy drukken de uitbreiding dier werking over dit voorwerp uit; b. v. *bekleeden*, *begrypen*, *bedekken*, *besnoeijen*, *bekyken*, enz. Van daer heeft *be* by eenige werkwoorden alleen versterkende kracht: *bevinde*, *begeleiden*, *bekeeren*, *bekennen*, *betuigen*, *benemen*, enz. — b.) Van zelfstandige en byvoegelyke naemwoorden, worden, door middel van dees voorvoegsel; overgankelyke werkwoorden gevormd, die een voorzien van of bedeelen met het stambegrip, te kennen geven. Zoo komen van zelfstandige naemwoorden:

bedyken, beoorlogen, bemannen, bekroonen, beboonen, beminnen, benadeelen, bepalen, bedwelmen (van dwaalm), beschermen, enz.; van byvoegelyke naemwoorden: benaauwen, bekoelen, bedroeven, bereiden (dit is reed, gereed maken), bezwaren, beveiligen, enz.

3.° *Er* (oorspronkelyk hetzelfde als *oor*, ziet §. 60. 6.°) komt in onze tael nog alleen voor in de woorden: *erachten, erbarmen, erkennen, erlangen* en *ervaren*, en moet dus niet verward worden met

4.° *Her*, dat altyd eene *herhaling* te kennen geeft; als: *herdenken, herkennen, herinneren, herkauwen*, enz.

5.° *Ont*, hetzelfde als *and*, dat *tegen, terug*, beteekent, heeft:

a.) zyne oorspronkelyke kracht nog behouden in: *ontmoeten, ontvangen, onthalen, onthouden*. — In andere gevallen beduidt het: b.) *het brengen of geraken in eenen toestand*, als: *ontroeren, ontdooijen, ontvlammen, ontbranden, ontslapen, ontwaken*; — c.) *verwydering of scheiding van een voorwerp, plaets of toestand, te weeg gebracht door de werking, die in den stam vervat is*, als: *ontgaen, ontvliegen, ontkomen, ontvallen, ontloopen, ontvoeren, ontspringen, ontsnappen*; — d.) *beroving*, dit is *opheffing of ontkenning van dat, wat de stam aenwyst, en alzoo vormt men van werkwoorden: ontdekken, ontladen, ontbinden, ontvouwen, ontsluiten, ontslaen, ontdoen, enz.*; dus ook van zelfstandige- en byvoegelyke naemwoorden: *ontzegelen, ontcyferen, ontbladeren, ontkoofden, ontzielen, onteeren, ontzenuwen, ontrusten, ontheiligen, ontreinigen, onteigenen, ontnuchteren*, enz.

6.° *Ver* beteekent oorspronkelyk *voort, weg*, en drukt uit:

a.) eene beweging, die van het *persoonlyk onderwerp weg gaet*, b. v. *verbannen, verdringen, verjagen, verstooten, verdeelen, verwyderen, enz.*; — b.) *een verloren gaen, of in ongunstigen toestand geraken van het voorwerp der werking*, als: *verbranden, verbryzelen, verbruiken, verdelgen, verdrinken, verhangen, verdoen, vergaen, vergeven, verhongeren, vervelen (van veel), verwaerloozen*; — c.) *de ontkenning, verkeerdheid of vervalsching der handeling, door den stam uitgedrukt*, als: *verachten, verleeren, vergeten, verrekenen, vergrypen, vergissen, verdenken*; — d.) *eene verwisseling van de eene plaets met de andere, gelyk in: verhuizen, verbedden, verplaatsen, verlagen, verhangen, verroeren, verplanten*; — e.) *eene herhaling derzelfde handeling op eene andere wyze*, als in: *verkleeden, veraerden, vervellen, vertalen, vermaken, verschikken, vervangen*;

— f.) eene verwisseling van den eenen toestand met den anderen, als : veranderen, verbeteren, verschrikken, vertroosten, vergoden, verstommen, verarmen, verbitteren, verzoeten, versteenen, verglazen, vergulden, verzilveren enz.; — g.) een afsluiten door middel van dat, wat de stam aanwyst, als versperren, verhinderen, verschansen, vernagelen, verstoppen, verzanden, enz.

7.° *Mis* (ziet §. 60. 4.°) geeft te kennen dat iets verkeerd of kwalijk geschiedt, of ongunstig uitvalt, zoo als in : misbruiken, misdeelen, misdoen, mishandelen, misrekenen, misvormen. In sommige werkwoorden gaet deze beteekenis tot eene volstrekte ontkenning over, als : mishagen, misgunnen, mislukken, misprijzen, mistrouwen.

8.° *Wan* (ziet §. 60. 7.°) heeft ontkenkende kracht, als : wanhopen, wantrouwen.

3. Vorming door samenstelling.

187. — In ieder samengesteld werkwoord is het grondwoord noodwendig een stam- of afgeleid werkwoord; maer het bepalend woord kan zyn : a.) een zelfstandig naemwoord, als : pluimstryken, beeldhouwen, steendrukken; — b.) een byvoegelyk naemwoord of bywoord, als : liefkozen, hoogachten, vasthouden; — c.) eene partikel, als : afschrikken, aenhouden; overtreffen, wederhalen.

Scheidbare en onscheidbare samenstelling.

188. — De samengestelde werkwoorden zyn deels *onscheidbaer*, dit is, het bepalend woord blyft met het grondwoord altyd ondeelbaer verbonden; deels *scheidbaer*, dit is, het bepalend woord wordt in zekere vervoegingsvormen, van het grondwoord afgezonderd en als een op zichzelf staende woord aenschouwd. De onscheidbare samenstelling noemt men ook *echte*, de scheidbare *onechte* samenstelling. De vervoegingsvormen, waerin de bestanddeelen der onechte samenstelling gescheiden worden, zyn de *gebiedende wyze*, benevens de *onvolmaekt tegenwoordige* en *onvolmaekt verleden tyd der aentoonende*

en *byvoegende wyze*, wanneer namelyk de zin, waerin ze voorkomen, een onafhankelyke hoofdzin is, b. v. *voorkomen : kom voor ! ik kom voor , hy kwam voor , kome hy voor , kwame hy voor*. Doch is de zin een afhankelyke byzin, welke met een onderschikkend voegwoord, gelyk : *als, daer, hoe, wanneer, dat, enz.* of met een betrekkelijk voornaemwoord, gelyk : *die, welke, begint*, zoo grypt deze scheidning geene plaets; men zegt dus niet : *als ik stond op, maer als ik opstond; de jongeling, die uitging; de zuster, welke medevoer*, enz. — Ook het voorvoegsel *ge* des deelwoords en het wordeken *te* van den onbepaalden vorm worden, by de *onscheidbare werkwoorden*, vóór de gansche samenstelling geplaatst, doch by de *scheidbare* tusschen de leden dersamenstelling geschoven. Men vergelyke de *onscheidbare* : *beeldhouwen, liefkozen, kortwieken*, deelwoord : *gebeeldhouwd, geliefkoosd, gekortwiekt*, onbep. vorm : *te beeldhouwen, te liefkozen, te kortwieken*, met de *scheidbare* : *aenkomen, opstaen*, deelwoord : *aengekomen, opgestaen*, onbep. vorm : *aen te komen, op te staen*.

189. — Duidelyke kenteekens der scheidbaerheid of onscheidbaerheid zyn :

1.° In de *echte* of *onscheidbare* samenstelling, wordt de grondbeteekenis van het werkwoord altyd door het bepalende woord gewyzigd, terwyl daerentegen in de *onechte* of *scheidbare* het werkwoord altyd zyne oorspronkelyke beteekenis behoudt. Ziet de voorbeelden hierboven opgegeven, en die van scheidbare en onscheidbare partikels, in het volgende §. 190. 2.° aengehaeld.

2.° By de samengestelde werkwoorden, wier hepalend woord eene partikel is, erkent men ook de scheidbaerheid of de onscheidbaerheid aen den *klemtoon*. Valt de *hoofdtoon* op de partikel, zoo is de samenstelling scheidbaer, en het *ge* des deelwoords, even als het *te* des onbepaalden vorms treedt tusschen de leden der samenstelling in. Valt integendeel de *hoofdtoon* op het werkwoord zelf, zoo is de samenstelling onscheidbaer; het *ge* des deelwoords valt dan gansch weg, vermits het woord met eene onbetoonde lettergreep begint, en het *te* des onbepaalden vorms komt vooraen.

190. — Diensvolgens zyn :

1.° *Scheidbaer* alle samenstellingen met de partikels *af, by, in, mede, na, op, tegen, toe, tusschen, uit, heen, neder, terug, voort, weg* en *samen*, b. v. *afgeschreven, bygehaeld, ingevallen,*

medegenomen, nageloopt, opgestaan, tegengehouden, toegegeven, tuuskengevoegd, uitgesteld, heengevaren, nedergedaald, teruggeroepen, voortgezweept, weggereden, samengesteld.

Aanmerking. Ook wanneer op de hoofdtoonige partikel nog een toonloos voorvoegsel volgt, blyft de samenstelling scheidbaar. Echter valt alsdan, uit hoofde van dit toonloos voorvoegsel, het *ge* des deelwoords weg, doch het *te* des onbepaalden vorms treedt regelmatig tusschen beiden, b. v. *bybehouden, toevertrouwen, uitverkoopen: ik heb bybehouden, heb toevertrouwd, ben uitverkocht; om by te behouden, toe te vertrouwen, uit te verkoopen.*

2.° Nu eens scheidbaar, dan eens onscheidbaar, volgens den verschilligen val des klemtoons, zyn de samenstellingen met *door, om, onder* en *over*. Valt de hoofdtoon op de partikel, zoo is het woord eene scheidbare samenkoppeling; treft hy daerentegen het werkwoord zelf, zoo is het onscheidbaar samengesteld. Niet zelden laet een en hetzelfde woord, by verschillende beteekenis, beiderlei betooning toe. Men vergelyke, onder andere :

SCHEIDBARE.

Door : het mes snydt door het brood; hy is door de stad gereisd; ik hoop tot morgen door te waken.

Om : hy hangt zynen mantel om.

Onder : hy kruipt onder de tafel; hy heeft hem onder zyne voeten gehouden; de zon schynt onder te gaen.

Over : hy rydt over de straat; men heeft den wyn overgegoten; tracht eens niet over te wegen.

ONSCHIEDBARE.

Door : de smert doorsnydt hem het hert; hy heeft geheel het land doorreisd; ik verlang zulk eenen nacht niet meer te doorwaken.

Om : hy omhangt zich het hoofd met eenen sluijer.

Onder : hy onderkruipt zyne geburen; hy heeft zynen vader lang onderhouden; hy is bevreemd dit ongeluk nogmaels te ondergaan.

Over : hy overrydt een kind; zyne ziel is met droefheid overgoten; ik verzoek u myne woorden te overwoegen.

Aanmerking. *Achter, aen, mis, vol, voor* en *weder* kunnen ook tot deze soort gebracht worden. *Achter* is altyd afscheidbaar, behalve in : *achterhalen* en *achtervolgen*. Zoo ook *aen*, uitgenomen in : *aenbidden, aenhooren, aenroepen, aenschouwen, aenvéerden, aenzien* en *aenzócken*, welke dan nog allen, met uitzondering van *aenschouwen, aenvserden* en *aenzoeken*, zoo wel scheidbaar als onscheidbaar kunnen worden gebruikt. — Waer *mis* onscheidbaar voorkomt, is het als een voorvoegsel te aenschouwen (ziet §. 186. 7.°); waer het scheidbaar voorkomt, is het een bywoord dat *niet raek, het doel niet treffend, of verkeerd in een stoffelyken zin* beteekent, en wordt het beter met het werkwoord niet *weneen* geschreven, dus : *mis goojiet, mis loopen, enz.* — Het

woordeken vol komt insgelyks nu eens scheidbaer, dan eens onscheidbaer voor; doch zoo *wolhården*, *voldóen*, *voltrékken* en *voléindigen*, echte samenstellingen zyn; *vol doen*, daerentegen, is in geenen deele eene samenstelling, echt noch onecht, even min als *teég drinken*. — Voor is niet dan in: *voorzien*, *voorkómen* en *voorzégen*, met het gelykbeteekenend *voorspéllen*, onscheidbaer. — *Weder* is altyd onscheidbaer, wanneer het de beteekenis heeft van *tegen*, als in *wederlégge.*, *wederhóuden* *wederstáan*, *wederváren*. Beteekent *weder*, *opnieuw* of *terug*, dan is het steeds scheidbaer, uitgenomen in *weérgálmén*, *weérkáetsen*, *weérklínken*, *wederróepen*, waer dit bywoord gelyk gesteld is met het voorvoegsel *her*.

Buiging of vervoeging der werkwoorden.

191. — Door verhuiging drukt het werkwoord de dry volgende spraakkundige betrekkingen uit: de *wyze*, den *tyd* en den *persoon*, in het *enkel-* en in het *meervoud* (ziet §. 30. 2.° 3.° 6.° 7.°) Wat men door *wyze* verstaet, en welke wyzen wy in onze tael bezitten, is onder §. 30. 3.° reeds gezeid. Ook hebben wy (§ 30. 6.°) dry tydvakken of hoofdtyden onderscheiden, namelyk den *tegenwoordigen*, *verledenen* en *toekomenden tyd*. In elk tydvak drukt onze tael eene onvolmaekte of *durende*, en eene *volmaekte* of *gedane* handeling uit. Dit levert zes tyden op, welke zyn:

1.° De *onvolmaekt tegenwoordige* (gewoonlyk enkel *tegenwoordige*, *praesens*, genoemd) duidt aen dat eene handeling tegenwoordig voortduert, b. v. *ik leze*, *terwyl hy slaept*; *wy hooren*; *gy wordt geroepen*.

2.° De *volmaekt tegenwoordige* (gewoonlyk verkeerdelijk *verleden*, *perfectum*, genoemd) duidt aen, dat eene handeling tegenwoordig gedaen is, b. v. *ik heb gelezen*; *hy heeft geschreven* (ik. i. myn lezen, zyn schryven is tegenwoordig gedaen); *wy zyn gekomen* (dus: tegenwoordig daer).

3.° De *onvolmaekt verleden* (*imperfectum*) duidt eene verledane handeling aen in haren duer, b. v. *ik las en zy schreven*, *toen hy binnentrad*.

4.° De *volmaekt verleden*, (gewoonlyk verkeerdelijk *meer dan volm. verl.*, *plus quam perfectum*, genoemd) duidt eene handeling aen, die geëindigd is in 't verleden, b. v. *ik had den brief geschreven*, *toen man my riep* (myn schryven was gedaen).

5.° De *onvolmaekt toekomstige* (gewoonlyk *eerste toekomstige*, *futurum simplex*, genoemd) drukt eene toekomstige handeling uit in haren duer, b. v. *ik zal lezen*.

6.° De *volmaekt toekomstende* (gewoonlyk *tweede toekomstende*, *futurum exactum*, genoemd), drukt eene toekomstige handeling uit, op den oogenblik dat zy gedaen is, b. v. *ik zal mynen brief geschreven hebben, voor dat gy terug zyt.*

192. — Buitendien bezit het werkwoord nog twee naemwoordelyke vormen, den *onbepaalden vorm* en het *deelwoord* (ziet § 30. 3.° aenm.).

1.° De onbep. vorm is : a.) Van den onvolmaekten tyd, als : *hooren, lezen*; en voor den lydenden vorm : *gehoord (te) worden, gelezen (te) worden*. b.) Van den volmaekten tyd, als : *gelezen (te) hebben, gekomen (te) zyn*; en voor den lydenden vorm : *gelezen (te) zyn, gehoord geworden (te) zyn*.

2.° Het deelwoord is insgelyks : a.) Van den onvolmaekten tyd (bedryvend deelwoord), als : *hoorend, komend*. — b.) Van den volmaekten tyd (lydend deelwoord), als : *gehoord, gelezen*.

193. — De Nederduitsche verbuiging is deels *eenvoudig*, deels *omschryvend*. Eenvoudig worden maer de volgende tyden in den bedryvenden vorm verbogen : de onvolm. tegenw. tyd der aent. en byv. wyze, de onvolm. verl. tyd der aent. en byv. wyze, de gebiedende wyze, de onbep. vorm der onvolm. handeling, en de beide deelwoorden. Alle andere vervoegingsbegrippen worden door *omschryvende* verbinding des lydenden deelwoords of des onbepaalden vorms met de hulpwerkwoorden *hebben, zyn* en *worden* uitgedrukt.

Eenvoudige verbuiging.

194. — Ten aanzien der wyze, waerop de werkwoorden verbogen worden, onderscheidt men ze in : 1.° *Sterke* of *ongelykvloeiende*, 2.° *Zwakke* of *gelykvloeiende* en 3.° *Onregelmatige* werkwoorden.

1.° *Sterk* wordt een werkwoord verbogen, wanneer het in den onvolm. verl. tyd of in het lydend deelwoord, of in beide vormen te gelyk, eenen anderen klinker dan in den tegenwoordigen tyd vertoont, en daerby in 't lydend deelwoord op *en* eindigt, b. v. *ik spreek, ik sprak, gesproken*.

2.° *Zwak* wordt een werkwoord verbogen, wanneer het in zyne gansche vervoeging niet van stamklinker verandert, in den onvolm. verl. tyd op *de* of *te*, en in het lyd. deelw. op *d* of *t*

eindigt, b. v. *ik hoor, ik hoorde, gehoord; ik straf, ik strafte, gestraft.*

3.º *Onregelmatig* noemt men een werkwoord, wanneer het iewers in zyne vervoeging zekere ongewoone klankverandering vertoont, of de zwakke en de sterke verbuiging in zyne vormen vereenigt, of eindelyk eenige zyner vormen van een verschillenden stam ontleent.

Sterke verbuiging.

195. — Onder §. 36. is van de verdeeling der sterke werkwoorden in klassen reeds melding gemaakt. Er zyn in onze tegenwoordige tael in 't geheel tien klassen van sterke werkwoorden te onderscheiden, die wy hier achtereenvolgens beschouwen zullen. (1)

EERSTE KLASSE.

196. — De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn : Onvol. tegenw. tyd, gebied. wyze en onbep. vorm : zachtlange of korte *e* (Gothisch korte *i*). — Onvolm. verl. tyd, enkelv. : korte *a* (reeds aldus in 't Goth.); meerv. en byv. wyze : lange *a* (Goth. *é*). — Lydend deelw. : zachtlange of korte *o* (Goth. korte *u*).

<i>bevelen,</i>	<i>beval,</i>	<i>bevolen;</i>
<i>breken,</i>	<i>brak,</i>	<i>gebroken;</i>
<i>nemen,</i>	<i>nam,</i>	<i>genomen;</i>
<i>plegen</i> (gewoon zyn),	<i>plag,</i>	<i>geploegen;</i>
<i>spreken,</i>	<i>sprak,</i>	<i>gesproken;</i>
<i>steken,</i>	<i>stak,</i>	<i>gestoken</i> (of <i>gesteken</i>);
<i>stelen,</i>	<i>stal,</i>	<i>gestolen.</i>

197. — Buiten deze werkwoorden zyn er eenige, die oudtyds dezelfde klankverwisseling vertoonden, gelyk ze dan ook oorspronkelyk tot dezelfde klasse behooren; thans hebben ze in den onvolm. verl. tyd eene *o* aengenomen. Het zyn de volgende:

<i>bersten,</i>	<i>borst</i> (<i>berstte</i> *),	<i>geborsten;</i>
<i>scheeren,</i>	<i>schoor,</i>	<i>geschoren;</i>
<i>schrikken,</i>	<i>schrok</i> (<i>schrikte</i>),	<i>geschrokken</i> (<i>geschrikt</i>);

(1) De vormen, by welke het teeken (*) staet, zyn onregelmatig.

<i>treffen,</i>	<i>trof,</i>	<i>getroffen;</i>
<i>trekken,</i>	<i>trok,</i>	<i>getrokken;</i>
<i>vechten,</i>	<i>vocht,</i>	<i>gevochten;</i>
<i>vlechten;</i>	<i>vlocht,</i>	<i>gevlochten;</i>
<i>wegen,</i>	<i>woog,</i>	<i>gewogen;</i>
<i>wreken,</i>	<i>wrook (wreakte"),</i>	<i>gewroken;</i>
<i>zweeren (eetereu),</i>	<i>zwoor,</i>	<i>gezworeu.</i>

Aenmerkingen. a) *Bevelen* heeft nevens *bevalen* ook *bevolen* in den onvolm. verl. t. meerv.

b.) *Plegen*, in de beteekenis van *gewoon zyn*, kan achter den vorm *plag* van den onvolm. verl. tyd, nog eene *t* aennemen : *ik plagt* *; het meervoud van dezen tyd is *plagten*, of *plogen*. — *Plegen*, in de beteekenis van *begaen* h. v. eene misdaed, is gelykvloeiend.

c.) *Komen* * staet voor *kwemen*; *kwam* is dus de oorspronkelyke vorm; *gekomen* staet voor *gekwomen*.

d.) *Geboren* is een lyd. deelw., dat alleen overbleef van het werkw. *beren*, *bar*, (meerv. *baren*), *geboren* (*dragen*), waervan nog *ontbeeren* bestaet, dat eventwel thans zwak is.

e.) *Plukken* (oudtyds *pleken*), dat thans algemeen zwak verbogen wordt, kan ook sterk gebruikt worden : onvolm. verl. tyd, *plok*, en lyd. deelw. *geplokken*.

TWEEDE KLASSE.

198. — Onvolm. tegenw. tyd, encl. : *i* of korte *e* (Goth. *i*). — Onvolm. verl. tyd, enkelv. : korte *o* (Goth. *a*); meerv. en byv. wyze : insgelyks korte *o* (Goth. *u*). — Lyd. deelw. korte *o* (Goth. *u*).

<i>binden,</i>	<i>bond,</i>	<i>gebonden;</i>
<i>blinken,</i>	<i>blonk,</i>	<i>geblonken;</i>
<i>dingen,</i>	<i>dong,</i>	<i>gedongen;</i>
<i>dringen,</i>	<i>drong,</i>	<i>gedrongen;</i>
<i>drinken,</i>	<i>dronk,</i>	<i>gedronken;</i>
<i>dwingen,</i>	<i>dwoog,</i>	<i>gedwongen;</i>
<i>(be-)ginnen,</i>	<i>(be-)gon,</i>	<i>(be-)gonnen;</i>
<i>glimmen,</i>	<i>glom,</i>	<i>geglommen;</i>
<i>klimmen,</i>	<i>kloim,</i>	<i>geklimmen;</i>
<i>klinken,</i>	<i>kloak,</i>	<i>geklonken;</i>
<i>krimpen,</i>	<i>kromp,</i>	<i>gekrompen;</i>
<i>onderwinden,</i>	<i>onderwond,</i>	<i>onderwonden;</i>
<i>(ver-)slinden,</i>	<i>(ver-)slond,</i>	<i>(ver-)slonden;</i>
<i>smiltten (of smeltten),</i>	<i>smolt,</i>	<i>gesmolten;</i>
<i>stinken,</i>	<i>slonk,</i>	<i>gestonken;</i>
<i>spinnen,</i>	<i>spon,</i>	<i>gesponnen;</i>
<i>springen,</i>	<i>sprong,</i>	<i>gesprongen;</i>
<i>stinken,</i>	<i>stonk,</i>	<i>gestonken;</i>

vinden,
winden,
winnen,
wringen,
zingen,
zinken,
(be-)zinnen,
zwillen (of zwellen),
(ver-)zwinden,

vond,
wond,
won,
wong,
zong,
zook,
(be-)zon,
zwoel,
(ver-)zwoed,

gevonden;
gewond;
gewonnen;
geurongen;
gezongen;
gezoken;
(be-)zonnen;
gezwollen;
(ver-)zwoeden.

belgen,
bergen,
delven,
gelden,
kerven,
kwellen,
melken,
rekken,
rennen,
schelden,
schenden,
schenken,
zenden,
zwoelgen,
zwoemmen,

bolg(belgde),
borg,
dolf,
gold,
korf,
kwol,
molk,
rok(rekte),
ron(rende),
schold,
schond,
schonk,
zond,
zwoelg,
zwoem,

gebolgen(gebelgd);
geborgen;
gedolven;
gegolden;
gekorven;
gekwollen;
gemolken;
gerokken (gerekt);
geronnen (gerend);
gescholden;
geschonden;
geschonken;
gezonden;
gezwoelgen;
gezwoemmen.

199. — Eenige werkwoorden van deze klasse, hebben thans in hunnen onvolm. verl. tyd, in plaets der korte o, den klinker ie aengenomen. Deze zyn :

(be-)derven,
helpen,
sterven,
werpen,
werven,
zwoerven,

(be-)dierf,
hielp,
stierf,
wierp,
wierf,
zwoierf,

(be-)dorven;
geholpen;
gestorven;
geworpen;
geworven;
gezworven.

Aenmerking. Het werkwoord *worden* behoorde oorspronkelyk regelmatig tot deze klasse, daer het in de dry vormen; *werden, ward, geworden*, luidde. Tot in den 17^e eeuw handhaefde zich by vele schryvers de vorm *werden* in den tegenw. tyd en den onbep. vorm. De huidige vorm van den onvolm. verl. tyd *werd*, waervoor men ook *wierd* kan gebruiken, (even als *stierf* van *sterven*), is slechts door klankverandering der *a* vóór de *r* van *ward* ontstaan.

DERDE KLASSE.

200. — Onvolm. tegenw. tyd, enz. : *i* of zachtlange *e* (Goth. *i*).
 Onvolm. verl. tyd, enkelv. : korte *a* (als in het Goth.); meerv.
 en byv. wyze : lange *a* (Goth. *é*). — Lyd. deelwoord : zachtlange *e*
 (Goth. *i*).

<i>bidden,</i>	<i>bad,</i>	<i>gebeden;</i>
<i>liggen,</i>	<i>lag,</i>	<i>gelegen;</i>
<i>zitten,</i>	<i>zat,</i>	<i>gezetten;</i>
<i>eten,</i>	<i>at,</i>	<i>geëten (gegeten*);</i>
<i>genezen,</i>	<i>genas,</i>	<i>genezen;</i>
<i>(ver-)geten,</i>	<i>(ver-)gat,</i>	<i>(ver-)gelen;</i>
<i>geven,</i>	<i>gaf,</i>	<i>gegeven;</i>
<i>lezen,</i>	<i>las,</i>	<i>gelezen;</i>
<i>meten,</i>	<i>mat,</i>	<i>gemeten;</i>
<i>treden,</i>	<i>trad,</i>	<i>getreden;</i>
<i>vreten,</i>	<i>vrat,</i>	<i>gevreten;</i>
<i>weven,</i>	<i>weefde*(oudt. waf),</i>	<i>geweven.</i>

Aenmerkingen. a.) Tot deze klasse behoort ook *wezen, was, geweest*; alleenlyk komt *gewezen* niet meer als deelwoord, maer slechts als byvoegelyk naemwoord voor. Als deelwoord dient thans de zwakke vorm *geweest**, voor *geweesd*. Deze afwyking heeft *geweest* met *behebt* (voor *behebd*) gemeen.

b.) Ook het werkwoord *zien** behoort eigentlyk tot deze klasse. De oorspronkelyke vorm was *zegen* of *zejen*, die in den tegenw. tyd en in het deelw. in *zien* en *gezien** is overgegaen; alleen de onvolm. verl. tyd bewaert den oorspronkelyken vorm : *zag*.

VIERDE KLASSE.

201. — Onvolm. tegenw. tyd, enz. : lange *a* (Goth. korte *a*).
 Onvolm. verl. tyd : *oe* (Goth. *ó*). — Lyd. deelwoord : lange *a*
 (Goth. korte *a*).

<i>dragen,</i>	<i>droeg,</i>	<i>gedragen;</i>
<i>graven,</i>	<i>groef,</i>	<i>gegraven;</i>
<i>slagen (slaen*),</i>	<i>sloeg,</i>	<i>geslagen;</i>
<i>varen,</i>	<i>voer,</i>	<i>gevaren.</i>

202. — Eenige werkwoorden, oorspronkelyk van deze klasse, vertoonen een verloop tot de zevenste klasse, daer ze in den onvolm. verl. tyd *ie* hebben; het zyn :

heffen,
scheppen,
wasschen,
wassen,

hief,
schiep,
wiesch,
wies,

geheven;
geschapen;
gewasschen;
gewassen.

203. — Sommige werkwoorden van deze soort hebben alleen in het deelw. den sterken vorm behouden :

laden,
malen,
lachen,
bakken,

laedde * (oudt. loed),
maelde * (oudt. moel),
lachte * (oudt. loeg),
bakte * (oudt. boek of biek),

geladen;
gemalen;
gelachen;
gebakken.

Aanmerkingen. a.) *Slagen*, in den zin van *gelukken*, is gelykvloeiend : *hy slaegde in zyne onderneming*. Zoo ook *scheppen*, in dien van *putten* : *hy schepte water*; en *malen*, wanneer het *schilderen* of wel met woorden of gebeden *lustig vallen* beteekent.

b.) De onvolm. verl. tyd *loeg*, van *lachen*, wordt thans nog gebruikt.

c.) *Jagen*, *klagen* en *vragen*, wier deelw. immer zwak is, bezitten nevens de gelykvloeiende vormen *jaegde*, *klaegde* en *vraegde*, ook de sterke *joeg* *, *kloeg* * en *vroeg* *. — Ook *waeijen* is in het deelw. zwak : *gewaeid*; maer de onvolm. verl. tyd is sterk : *woei* *, ofschoon men ook *waeide* zegt.

d.) *Zweeren* (*eenen eed afleggen*) behoorde oorspronkelyk tot deze klasse. Nog luidt de onvolm. verl. tyd *zwoer*; de *ee* in den tegenw. tyd is ontstaen uit *a*, en daarna het deelw. *gezworen* gevormd, naer het voorbeeld der werkwoorden van de eerste klasse.

e.) Ook *staen* * (voor *standen*) is tot deze klasse te brengen. De onvolm. verl. tyd *stond* staet voor *stoend* (voorheen met samentrekking *stoad*). Het deelw. is *gestaen* * voor *gestanden*.

VYFDE KLASSE.

204. — Onvolm. tegenw. tyd enz.: *y* (Goth. *ei*). — Onvolm. verl. tyd, enkelv.: *zachtlange e* (eertyds *hardlange ee*, Goth. *ái*); meerv. en byv. wyze : *zachtlange e* (Goth. *i*). — Lyd. deelwoord : *zachtlange e* (Goth. *i*).

blyken,
blyven,
byten,
dryten,
dryven,
(ver-)dwynen,
dygen,
glyden,
grynen,
grypen,
hygen,
hyschen,

bleek,
bleef,
beet,
dreet,
dreef,
(ver-)dween,
deeg,
gled,
green (*grynde*),
greep,
heeg (*hygde*),
heesch (*hyschte*),

gebleken;
gebleven;
gebeten;
gedreten;
gedreven;
(ver-)dweenen;
gedegen;
gegleden;
gegrenen (*gegrynd*);
gegrepen;
gehegen (*gehygd*);
geheschen (*gehyscht*);

knypen,	kneep,	geknepen;
krygen,	kreeg,	gekregen;
kryschen,	kreesch (kryschte),	gekreschen (gekryscht);
kryten,	kreet,	gekreten;
kwyten,	kweet,	gekweeten;
kyken,	keek,	gekeken;
kyven,	keef,	gekeven;
lyden,	leed,	geleden;
(ge-)lyken,	(ge-)leek,	(ge-)leken;
myden,	meed (mydde),	gemeden (gemyd);
(be-)nyden,	(be-)need (benydde),	(be-)neden (benyd);
nygen,	noeg,	genegen;
nypen,	neep,	genepen;
pryzen,	prees,	geprezen;
pypen,	peep,	gepepen;
ryden,	reed,	gereden;
rygen,	reeg,	geregen;
ryten,	reet,	gereten;
ryven,	roef,	gereven;
schryden,	schreed,	geschreden;
schryven,	schreef,	geschreven;
schynen,	scheen,	geschenen;
schyten,	scheet,	gescheten;
slipen,	sleep,	geslepen;
slyten,	sleet,	gealeten;
smyten,	smeet,	gemeten;
snyden,	sneed,	geaneden;
splyten,	spleet,	gespleten;
spyten,	speet,	gespeten;
stygen,	steeg,	gestegen;
styven,	steef,	gesteven;
stryden,	streed,	gestreden;
stryken,	streek,	gestreken;
(aen-)tygen,	teeg (tygde),	getegen (getygd);
vryen,	vree,	gevreen;
vyzen,	vees,	gevezen;
wryven,	wreef,	gewreven;
wyken,	week,	geweken;
wyten,	weet,	geweten;
wyzen,	wees,	gewezzen;
zwygen,	zweeg,	gezwegen;
(be-)zwyken,	(be-)zweek,	(be-)zweken;
(be-)zwymen,	(be-)zweem (zwynde),	(be-)zweemen (zwynd);
zygen,	zeeg,	gezegen.

Aenmerking. Hierby dient opgemerkt te worden, dat *krygen*, in de beteekenis van *kryg voeren*, zwak verbogen wordt, vermits het alsdan van het zelfst. naemw. *kryg* is afgeleid; dat *pypen*, wanneer het op *de pyp* (*fluit spelen*) be- duidt, dat is, wanneer op de beteekenis van het naemwoord *pyp* gedrukt wordt,

en het by gevolg als daarvan afgeleid beschouwd moet worden, gelykvloeiend zyn moet; doch als het met *mond* of *bek fluiten* beteekent, is het altyd sterk; eindelyk, dat *vryen*, zoo het *vry maken* beduidt, als van het byv. naemw. *vry* afgeleid, zwak is; desgelyks, wanneer het in den zin van *beminnen*, met een uitgedrukten accusatief van het voorwerp, gebruikt wordt; doch zoo het zonder uitgedrukten accusatief wordt gebezigd, alsdan is het ongelykvloeiend. — Voor het werkwoord *dreigen* bezigt men thans algemeen den zwakken vorm; blykens het Gothische *threihan* zou dit nogtans *drygen*, *dreeg*, *gedregen* moeten geschreven worden. Ook in onze volkstaal wordt het veelal met den sterken vorm gehoord.

ZESDE KLASSE.

205. — Onvolm. tegenw. tyd enz. : *ie* of *ui* (Goth. *iu* en Oudduitsch *ü*). — Onvolm. verl. tyd, enkely. : zachtlange *o* (eer-tyds hardlange *oo*, Goth. *áu*); meerv. en byv. wyze : zachtlange *o* (Goth. *u*). — Lyd. deelwoord : zachtlange *o* (Goth. *u*).

bieden,
(be-)driegen,
(ver-)drieten,
gieten,
kiezen,
klieven,
liegen,
(ver-)liezew,
(ge-)nieten,
rieken,
schieten,
tiegen,
vlieden,
vliegen,
vlieten,
vriezen,
zieden,

bood,
(be-)droog,
(ver-)droof,
goot,
koos,
kloof (*kliofde*),
loog,
(ver-)loor,
(ge-)noot,
rook,
schoot,
toog,
vlood,
vloog,
vloot,
vroos (*vroor*),
zood (*ziedde*),

geboden;
(be-)drogen;
(ver-)droten;
gegooten;
gekozen;
gekloven (*gekliefd*);
gelogen;
(ver-)loren;
(ge-)noten;
geroken;
geschoten;
getogen;
gevloden;
gevloden;
gevloden;
gevloden;
gevrozen (*gevroren*);
gezoden.

buigen,
druipen,
duiken,
fluiten,
kluiven,
kruijen,
kruipen,
(be-)kruizen,

boog,
droop,
dook,
float,
kloof,
krooi (*krood*, *kruide*),
kroop,
(be-)kroos,

gebogen;
gedropen;
gedoken;
gefloten;
gekloven,
gekrootjen (*gekroden*, *gekruid*);
gekropen;
(be-)krozen;

<i>tuiken</i> ,	<i>look</i> ,	<i>geloken</i> ;
<i>pluizen</i> ,	<i>ploos</i> , (<i>pluisde</i>),	<i>geptozen</i> (<i>gepluisd</i>);
<i>ruiken</i> ,	<i>rook</i> ,	<i>geroken</i> ;
<i>schuilen</i> ,	<i>school</i> ,	<i>gescholen</i> ;
<i>schuiven</i> ,	<i>schoof</i> ,	<i>geschoven</i> ;
<i>stuiken</i> ,	<i>slook</i> ,	<i>gestoken</i> ;
<i>sluipen</i> ,	<i>sloop</i> ,	<i>geslopen</i> ;
<i>sluiten</i> ,	<i>sloot</i> ,	<i>gestoten</i> ;
<i>snuiven</i> ,	<i>snoof</i> ,	<i>gesnoven</i> ;
<i>snuiten</i> ,	<i>snoot</i> ,	<i>gesnolen</i> ;
<i>spruiten</i> ,	<i>sproot</i> ,	<i>gesproten</i> ;
<i>spuigen</i> ,	<i>spooj</i> ,	<i>gespogen</i> ;
<i>spuilen</i> ,	<i>spool</i> ,	<i>gespoten</i> ;
<i>stuiven</i> ,	<i>stoof</i> ,	<i>gestoven</i> ;
<i>zuigen</i> ,	<i>zoog</i> ,	<i>gezogen</i> ;
<i>zuipen</i> ,	<i>zoop</i> ,	<i>gezopen</i> .

ZEVENSTE KLASSE.

206. — Onvolm. tegenw. tyd enz. : korte *a* (Goth. *a*). — Onvolm. verl. tyd : *ie* (meest overgegaen in korte *i*, Oudduitsch *iu*; in het Goth. zyn de onvolm. verl. tyden van deze en de dry volgende soorten verdubbeld). — Lyd. deelwoord : korte *a* (Goth. *a*).

<i>gaen</i> * (voor <i>gangen</i>),	<i>ging</i> ,	<i>gegaen</i> * (voor <i>gegangen</i>);
<i>hangen</i> ,	<i>hing</i> ,	<i>gehangen</i> ;
<i>houden</i> (voor <i>halden</i>),	<i>hield</i> ,	<i>gehouden</i> (voor <i>gehalden</i>);
<i>vallen</i> ,	<i>viel</i> ,	<i>gevallen</i> ;
<i>vangen</i> ,	<i>ving</i> ,	<i>gevangen</i> .

207. — Sommige werkwoorden dezer klasse hebben alleen in het deelwoord den sterken vorm behouden :

<i>bannen</i> ,	<i>bande</i> * (oudt. <i>bien</i>),	<i>gebannen</i> ;
<i>spannen</i> ,	<i>spande</i> * (oudt. <i>spien</i>),	<i>gespannen</i> ;
<i>brouwen</i> ,	<i>brouwde</i> *,	<i>gebrouwen</i> (<i>gebrouwd</i>);
<i>spouwen</i> (voor <i>spalden</i> , <i>splyten</i>),	<i>spouwde</i> *,	<i>gespouwen</i> ;
<i>vouwen</i> (voor <i>valden</i>),	<i>vouwde</i> *,	<i>gevouwen</i> ;
<i>zouten</i> (voor <i>zalten</i>),	<i>zoutte</i> *,	<i>gezouten</i> .

ACHTSTE KLASSE.

208. — Onvolm. tegenw. tyd enz. : lange *a* (Goth. *ê*). — Onvolm. verl. tyd : *ie* (Oudd. *ia*). — Lyd. deelwoord : lange *a* (Goth. *ê*).

<i>blazen,</i>	<i>blies,</i>	<i>geblazen;</i>
<i>braden,</i>	<i>bried (braedde *),</i>	<i>gebraden;</i>
<i>laten,</i>	<i>liet,</i>	<i>gelaten;</i>
<i>raden,</i>	<i>ried,</i>	<i>geraden;</i>
<i>slapen,</i>	<i>sliiep,</i>	<i>geslapen.</i>

Aenmerking. *Raden* wordt thans dikwyls in den onvolm. verl. tyd ten onrechte zwak verbogen. In enkele gewesten hoort men ook nog *miek* voor *maekte*, hetwelk men insgelyks hier en daer by de Ouden ontmoet.

NEGENSTE KLASSE.

209. — Onvolm. tegenw. tyd enz. : hardlange *oo* (Goth. *áu*). — Onvolm. verl. tyd : *ie* (Oudd. *ia*). — Lyd. deelwoord : hardlange *oo* (Goth. *áu*).

<i>loopen,</i>	<i>liep,</i>	<i>geloopen;</i>
<i>roepen,</i>	<i>ricp,</i>	<i>geroepen;</i>
<i>stooten,</i>	<i>stiet,</i>	<i>gestooten;</i>
<i>houwen (voor hoowen),</i>	<i>hieuw,</i>	<i>gehouden (voor gehoowen).</i>

Aenmerking. *Douwen, douwde*, gedouwen,* heeft in enkele streken onzes lands nog den sterken vorm *dieuw*, voor den onvolm. verl. tyd.

TIENDE KLASSE.

210. — Onvolm. tegenw. tyd enz. : hardlange *ee* of *ei* (Goth. *ái*). — Onvolm. verl. tyd : *ie* (Oudd. *ia*). — Lyd. deelwoord : *ee* of *ei* (Goth. *ái*).

<i>heeten,</i>	<i>hiet (heette*),</i>	<i>geheeten;</i>
<i>scheiden,</i>	<i>scheidde* (oudt. schied),</i>	<i>gescheiden.</i>

211. — De werkwoorden, die door voorvoegsels afgeleid, of met partikels samengesteld zyn, volgen de verbuiging hunner stamwerkwoorden. Aldus wordt *verbinden* als *binden, omsluiten*

als *sluiten*, verbogen. *Beraedslagen*, *glimlachen*, *herbergen*, *verwelkomen*, zyn zwak, daer ze niet met *slagen*, *lachen*, *bergen* en *komen* zyn samengesteld, maer van *raedslag*, *glimlach*, *herberg* en *welkom* zyn afgeleid. Ook *beeldhouwen*, *pluimstryken* en *dwarsdryven* zyn woorden, wier samenstelling aenschouwd moet worden, als door afleiding ontstaan te zyn uit *beeldhouwer* enz. en worden dus zwak verbogen.

212. — De buigingsuitgangen der sterke verbuiging zyn :

ONVOLM. TEGENW. TYD.		ONVOLM. VERL. TYD.		
<i>aent. wyze.</i>	<i>byv. wyze</i>	<i>aent. wyze.</i>	<i>byv. wyze.</i>	<i>gebied. wyze.</i>
Enkelv. 1 p. — (e)	— e	—	— e	Enkelv. 2 p. —
2 p. — s	— es	— s	— es	Meerv. 2 p. — t
3 p. — t	— e	—	— e	<i>onbep. vorm.</i>
Meerv. 1 p. — en	— en	— en	— en	— en
2 p. — t	— et	— t	— et	<i>deelwoorden</i>
3 p. — en	— en	— en	— en	bedr. — end
				lyd. ge — en.

Zwakke verbuiging.

213. — De buigingsuitgangen der zwakke verbuiging zyn :

ONVOLM. TEGENW. TYD.		ONVOLM. VERL. TYD.		
<i>aent. wyze.</i>	<i>byv. wyz.</i>	<i>aent. wyze.</i>	<i>byv. wyze.</i>	<i>gebied. wyze.</i>
Enkelv. 1 p. — (e)	— e	— de of te	— de of te	Enkelv. 2 p. —
2 p. — s	— es	— des » tes	— des » tes	Meerv. 2 p. — t
3 p. — t	— e	— de » te	— de » te	<i>onbep. vorm.</i>
Meerv. 1 p. — en	— en	— den » ten	— den » ten	— en
2 p. — t	— et	— det » tet	— det » tet	<i>deelwoorden</i>
3 p. — en	— en	— den » ten	— den » ten	bedr. — end
				lyd. ge — d of t.

214. — Aengaende deze beide verbuigingen neme men het volgende in aendacht :

1.° Geen tyd of persoon wordt van eenen anderen tyd of persoon gemaekt ; alle zyn gevormd van den stam, met byvoeging der buigingsuitgangen. Om zich dus op de bovenstaende tabellen te oefenen, heeft men enkel in de plaets van het teeken — den

stam eens werkwoords in te vullen, en daerachter de buigings-uitgangen te plaetsen.

2.º De uitgang *e* van den eersten pers. enkelv. onvolm. tegenw. tyd, aent. wyze, wordt in de spreektael altyd verwaerloosd; doch in de schrifttael mag men er gebruik van maken, waer zulks de welluidendheid kan bevorderen, dus : *ik neem of neme, ik hoor of hoore.*

3.º De tweede pers. enkelv. eindigt in alle tyden, behalve in de gebiedende wyze, op *s* : *du neems, hoors, bonds, hoordes.* Zoo als wy vroeger reeds hebben aangemerkt, komt deze vorm niet voor dan by de oude schryvers en soms by de dichters. Anders wordt hy altyd door den tweeden persoon meerv. vervangen.

4.º De derde pers. enkelv. eindigt slechts in den onvolm. tegenwoordigen tyd der aentoonende wyze op *t* : *hy geeft, hy hoort.* Deze *t* wordt ook dan achter den stam gevoegd, als hy op eene *d* eindigt : *hy bindt*; doch als de stam op *t* eindigt, smilt de *t* van den stam met deze *t* samen : *hy wacht, hy vecht, hy vergeet.* Zoo is het ook in den tweeden pers. meerv. : *gy bindt, gy bondt, maer : gy wacht, gy vergeet, gy vergaet* (voor *wachtet, vergatet*).

5.º Eindigt de stam eens werkwoords op eenen klinker, als *doe, sta, zoo.* smilt de klinker van den uitgang des eersten en derden persoons meervoud (*en*) daer mede samen : *wy doen, zy staen* (voor *doeën, staën*), even als de toonlooze *e* van de byvoeg. wyze in het enkelv. : *ik doe, hy sla* (voor *doë, slaë*).

6.º By de sterke werkwoorden van de 1° en 3° klasse (ziet §. 196 en 200), die inden onvolm. verl. tyd den korten *a*-klank hebben, gaet deze klank in de lange *a* (en by sommige in de lange *o*) over in den 2^{en} pers. enkelv., in den 1^{en}, 2.^{en} en 3^{en} pers. meerv. der aentoonende, en in alle persoonen enkel- en meerv. der byv. wyze, b. v. aent. w. : *ik sprak, du spraeks, hy sprak, wy spraken, gy sprakt, zy spraken*; *ik gaf, du gaefs, hy gaf, wy gaven, gy gaeft, zy gaven*; en byv. w. : *dat ik sprake, gave*; *du sprakes gaves*; *hy sprake, gave*; *wy spraken, enz.*

7.º De onvolm. verl. tyd der zwakke werkwoorden wordt in algemeenen regel gevormd met achter den stam den uitgang *de* te plaetsen, b. v. *hoor-de, vertel-de, versmaed-de, brand-de.* Deze uitgang *de* gaet in *te* over, wanneer de stam des werkwoords op een harden medeklinker (*f, ch, k, p, s, t*) uitgaet, b. v. *straf-te,*

kuch-te, smaek-te, kap-te, los-te, stort-te. — In dezelfde gevallen gaet de uitgang *d* van het lydend deelwoord in *t* over: *gestraft, gekucht, gesmaekt, gekapt, gelost, gestort.*

8.° Deze uitgang *de* was vroeger *ede*. Waer zulks de welluidendheid bevordert, en vooral by de werkwoorden, wier stam op *d* of *t* eindigt, kan deze uitgang nog aangewend worden; zookan men schryven: *ik redd-ede, wy of zy redd-eden; ik zett-ede, wy of zy zett-eden*, vermits in *ik redde, wy redden, ik zette, wy zetten*, alle verschil tusschen den tegenwoordigen en den verleden tyd verdwynt. Voor den tweeden pers. *zetedet* kan ook *zettet* volstaen, aengezien in den tegenw. tyd *gy zet* gezegd wordt, met ineen-smilting van de *t* des uitgangs met die des stams. — Dezelfde ineen-smilting van den verbuigingsuitgang (*d*) met den uitgang *d* of *t* des stams heeft ook plaets in het lydend deelwoord; b. v. *gebæd* voor *gebaded, gehæet* voor *gehated, geacht* voor *geached.*

9.° De *t* van den uitgang des 2^{en} persoons meerv. van den onvolm. verl. tyd wordt, vooral by dichters, soms verwaerloosd: *gy leefde, gy hoorde*, voor *leefdet, hoordet.*

10.° By de werkwoorden *leggen* en *zeggen* worden in den onvolm. verl. tyd en in het lyd. deelw. de vormen *legde, gelegd, zegde, gezegd*, veelal door versmilting van *eg* tot *ei*, veranderd in *leide, geleid, zeide, gezeid*. In den 1^{en} en 3^{en} pers. enkelv. van den onvolm. verl. tyd dezer werkwoorden, kan de uitgang *de* wegvallen: *ik, hy lei; ik, hy zei.*

11° De eenigste kenmerkende vorm der *gebiedende* wyze is de tweede pers. enkelv., die uit den blooten stam des werkwoords bestaet, als: *hoor, bind, geef*(¹). De eerste en de tweede pers. meerv. zyn gelyk aen deze persoonen in den tegenw. tyd aent. w.: *komt, zingen wy*. De derde pers. enkel- en meerv. wordt door

(¹) Dit is de eenigste tweede pers. enkelv., welke nog algemeen in de schrifttael gebruikt wordt, en, wat zonderling genoeg is, zelfs waer men anders tot éenen persoon met *gy* spreekt, vereischt de spraakkunst hem. toch, b. v. *vriend, zoo gy iets hebben wilt, spreek*. In de Hollandsche *Statenvertaling des Bybels* is men zich onder dit opzigt meer gelyk gebleven: daer komt de tweede pers. dezer wyze nooit anders dan in 't meerv. voor. Hooft gebruikt insgelyks den meervoudsvorm. Ook ons volk is hier wederom redekundiger; dit zegt, gansch België door, als het met *gy* spreekt: *hoort, schryft, doet uw best*, enz. — Ziet hierover *Bilderdijs Nieuwe Taal- en Dichtkundige verscheidenheden*, derde deel, bl. 70, en *Bormanses Verslag*, bl. 399.

den tegenw. tyd der byv. wyze in dezelfde persoonen vervangen : *kome hy*, *zingen zy*. Veelal worden de eerste en de derde pers. met behulp van het werkwoord *laten* gevormd : *laet my*, *laet ons*; *laet hem* of *hen* (voor *hun*) *zingen*, of *laet ik* of *hy*, *laten wy* of *zy zingen* (!).

12°. Het lydend deelw. zoo der sterke als der zwakke werkwoorden is gekenmerkt door het voorvoegsel *ge*, b. v. *gebroken*, *gehoord*. Dit voorvoegsel ontbreekt by de deelwoorden dier werkwoorden, welke van voorvoegsels voorzien, of onscheidbaer met partikels zyn samengesteld, b. v. *begeerd*, *ontvangen*, *verstoord*, *herhaeld*, *doornageld*, *omschreven*, *ondervraegd*, *overtrokken*, *misplaetst*. — Het lydend deelw. der sterke werkwoorden eindigt op *en*. Bovendien neemt het eenen eigenen klinker aen, of behoudt dien des onvolm. tegenwoordigen of dien des onvolm. verledenen tyds, b. v. *spreken*, *sprak*, *gesproken*; *lezen*, *las*, *gelezen*; *schryven*, *schreef*, *geschreven*.

Verbuiging der onregelmatige werkwoorden.

215. — Wat onregelmatige werkwoorden zyn, is onder §. 194, 3.° gezegd. By de sterke werkwoorden hebben wy reeds diegene opgegeven, welke de gelyk- en ongelykvloeiende verbuiging in hunne vormen vereenigen; nu blyven er nog eenige, die of zekere ongewoone klankveranderingen vertoonen, of hunne vormen van verschillende stammen ontleenen. Deze werkwoorden zyn :

1.° *Brengen*, *denken* en *dunken*. Deze hebben in hunne onvolm. verl. tyden en deelwoorden : *bracht*, *gebracht*; *dacht*, *gedacht*; *docht*, *gedocht*. De *e* van *brengen* en *denken* is oorspronkelyk uit *a* ontaen. Regelmatig zouden zy dus vormen : *brangede*, *gebranged*; *dankede*, *gedanked*; doch het wegvallen der *e* tusschen stam en uitgang veroorzaakte de verharding der *ng* van *brengen* en der *nk* van *denken* tot *ch*, waerby de *d* des uitgangs in *t* moest overgaen; alzoo ontstond *brachte*, *gebracht*, en *dachte*, *gedacht*. De later ingevoerde afkapping der *e* van den uitgang *te*

(!) Volgens sommigen beteekent *laet my*, *laet ons*, *laet hen zingen*, met den accusatief, een vragen van toelating om te zingen, terwyl *laet ik*, *laten wy*, *laten zy zingen*, eene opwekking tot de handeling van zingen uitdrukt.

des onvolm. verl. tyds, hebben *bracht* en *dacht* (voor *brachte*, *dachte*) met al de onregelmatige werkwoorden van deze soort gemeen. — Gelyk *denken* (voor *danken*), *dacht* en *gedacht*, zoo heeft *dunken*, *docht* en *gedocht*.

2.° *Zoeken*, *werken* en *koopen*. *Zoeken* heeft in den onvolm. verl. tyd *zoekt* voor *zoekede*, en in het deelw. *gezocht* voor *gezoeked*, waerby, na hetgeen ter verklaring der vormen *bracht* enz. gezegd is, niets op te merken valt, dan dat de lange klinker van den grondvorm, na de verharding van den slotmedeklinker, in de korte *o* overgegaan is. — *Werken* staet voor *worke* en heeft in den onvolm. verl. tyd *wrocht* en in het lyd. deelw. *gewrocht*. Behalve hetgeen deze vormen met al de werkwoorden dier soort gemeen hebben, vertoonen ze nog eene verspringing der *r*. Voor 't overige heeft dit werkwoord van *werken* de regelmatige vormen *werkte* en *gewerkt*, die als gewoone verbuigingsvormen dezes werkwoords gebruikt worden, terwyl *wrocht* en *gewrocht* tot den hoogerem styl behooren. — *Koopen* heeft *kocht* en *gekocht*. Buiten de verandering des langes klinkers *oo* in den korten *o*, vertoont het nog den overgang van *f* in *ch*; want *kocht* en *gekocht* staen voor *koft* en *gekoft*.

Aenmerking. Van *verknopen* is een deelw. *verknocht* overgebleven, dat op dezelfde wyze gevormd is als *gekocht* van *koopen*.

3.° *Moeten* en *weten*. *Moeten* heeft in den onvolm. verl. tyd *moest*. Regelmatig zou deze tyd *moetede* luiden; doch uit de samenstooting van de *t* en *d*, na het wegvallen der toonlooze *e*, ontstond de klank *st*. Het deelwoord heeft den sterken vorm *gemoeten* gekregen, voor *gemoest*. — *Weten* heeft in den onvolm. verl. tyd *wist*, dat op dezelfde wyze uit *wetede* ontstond als *moest* uit *moetede*, en daerenboven nog den oorspronkelyken *i*-klank terugnam. Het lyd. deelwoord luidt *geweten*, een ten onregte sterke vorm: een spoor van den oorspronkelyken zwakken vorm bezitten wy nog in het byv. naemw. *bewust* voor *bewist*.

4.° *Doen*. De onvolm. tegenwoordige tyd van dit werkwoord luidt: *ik doe*, *du doet*, *hy doet*, *wy doen*, *gy doet*, *zy doen*; de onvolm. verl. tyd: *ik deed* (voor *dede*), *du deede*, *hy deed*, *wy deden*, *gy deedt*, *zy deden*; het lyd. deelwoord *gedaen* (voor *gedaden*); het bedryvend deelwoord is *doende*.

5.° *Kunnen*, *zullen*, *mogen*, *durven* (*derven*, *dorren*). Deze werkwoorden onderscheiden zich hierdoor, dat ze in den

onvolm. tegenw. tyd den vorm hebben van een ongelykvlœijenden onvolm. verleden tyd, en dat in dien tyd de tweede persoon enkelvoud op *t* eindigt ⁽¹⁾. — *Kunnen* of *konnen* heeft in den onvolm. tegenw. tyd der aent. wyze: *ik kan*, *du kant* (of *kans*), *hy kan*, *wy kunnen*, *gy kunt*, *zy kunnen*. Dit is een regelmatige onvolm. verl. tyd naer de tweede klasse der sterke werkwoorden: van daer het ontbreken der *t* in den derden pers. enkelv., en het verschil van klank tusschen het enkel-en meervoud (zie §. 198). Zoohaest *ik kan* de beteekenis van den onvolm. verl. tyd verloren had, ontwikkelde zich een nieuwe onvolm. verl. tyd: *ik konde*, of met afwerping van den uitgang *de*: *ik kon*. Nevens dezen is nog een vorm *ik kost* in gebruik, welke moet ontstaen zyn uit *ik kondede* ⁽²⁾. Het lyd. deelwoord zou zwak: *gekond* of *gekund* moeten zyn; doch men bezigt steeds den sterken vorm *gekonnen* in dezès plaets. — *Zullen* heeft in den onvolm. tegenw. tyd: *ik zal*, *du zalt* (of *zals*), *hy zal*, *wy zullen* (voor *zollen*), *gy zult*, *zy zullen*. Dit is insgelyks een regelmatige onvolmaekt verl. tyd naer de tweede klasse der sterke werkwoorden. Even als *ik konde* staet tot *ik kan*, zoo staet *ik zoude* (dit is *ik zolde*) of *ik zou* tot *ik zal*. Een lyd. deelwoord is by *zullen* niet in gebruik. — *Mogen* heeft in den onvolm. tegenw. tyd: *ik mag*, *du magt* (of *moogs*), *hy mag*, *wy mogen*, *gy moogt*, *zy mogen*. De vorm des onvolm. verl. tyds *ik mogt* (voor *mogede*) is van denzelfden aerd als die der werkwoorden onder 1.º vermeld. De tegenw. tyd derbyv. wyze is *ik moege*, en 't lyd. deelwoord *gemogen*. — *Durven* (*derven*, *dorren*) biedt

(1) Deze klasse van werkwoorden bestond reeds in het Gothisch. Ook de Latynsche *odisse*, *meminisse* hebben in hunnen tegenw. tyd *odi*, *memini*, den vorm van het praeteritum. Alle Gothische werkwoorden van de sterke verbuiging gingen in den tweeden pers. enkelv. van den onvolm. verl. tyd op *t* uit: *thu sangt*, *thu gráipt*, diensvolgens ook de Gothische onregelmatige. Die *t* is in 't Middeldietsch voor zulke werkwoorden blyven bestaan. Later, dit is in de 13^e eeuw, werd *z* door *s* vervangen, en nog later door *st* op zyn Hoogduitsch; maer die vormen waren onregelmatig. In de hedendaegsche tale meenen wy dat beide vormen voor den tweeden persoon enkelvoud dezer werkwoorden moeten toegelaten worden, dus: *du kant* of *kans*, *zalt* of *zals*, *magt* of *moogs*.

(2) Ook het werkwoord *beginnen* heeft, buiten den gewoonen onvolm. verl. tyd *begon*, den vorm *begost*.

van ouds de verwarring aen van twee, zoo wel in beduiding, als in vorm verschillende werkwoorden, te weten : *dorren* en *derven*. Dit *dorren*, welk in vele streken onzes lands nog in de volkstaal voortleeft, bevat de oorspronkelyke beteekenis, namelyk van het Fransche *oser*. Het behoort tot dezelfde soort als *kunnen* (voor *konnen*), en heeft dus in den tegenwoord. tyd : *ik dar, du dart* (of *dors*), *hy dar, wy dorren, gy dort, zy dorren*. *Derven*, dat oorspronkelyk *behoeven* beteekent, behoort tot de sterke werkwoorden der tweede klasse, en wordt ook nog in onze volksspraek met de regelmatige vormen *dierf* en *gedorven*, voor het Fransche *oser*, gebezigd. Doch in de schrifttael gebruikt men slechts het gelykvloeiende *durven, durfde, gedurfd*, neven welks onvolm. verl. tyd *ik durfde* de vorm *ik dorst, du dorstes, hy dorst, wy dorsten, gy dorst, zy dorsten*, ook nog wordt aangewend. Dit *dorst*, ontstaen uit *dorrede* (of *dordede*), behoort tot *dorren* (1), waervan ook een deelwoord *gedorst*.

Aenmerking. *Weten* en *moeten* behooren ook tot de werkwoorden, wier tweede pers. enkelv. in den onvolm. tegenw. tyd der aent. wyze op *t* eindigt, dus : *ik weet, du weet* (of *weets*), enz. ; *ik moet, du moet* (of *moets*), enz.

6.° *Willen* heeft in den onvolm. tegenw. tyd der aent. wyze : *ik wil(le), du wilt* (of *wils*), *hy wil, wy willen, gy wilt, zy willen*. Zoo als men ziet, gaet de 2.° pers. enkelv. ook op *t* uit, en daerby luïdt de 3.° pers. enkelv. *hy wil*, zonder *t*. Zulks is daeraen te wyten, dat dit werkwoord van ouds de vormen der aentoonende wyze ontbeert, voor welke de byvoegende wyze in de plaets treedt : alzoo is *hy wil* gelyk aen *hy wille* (ziet Bormanses *Verslag*, bl. 615). Nevens den vorm des onvolm. verl. tyds *wilde* bestaet ook *woude* of *wou* voor *wolde*, dat tot *wollen*, een nevenvorm van *willen*, moet gebracht worden.

7.° *Zyn* ontleent van ouds zyne vormen van verschillende stammen. De onvolm. tegenw. tyd der aent. wyze is : *ik ben, du bist* of *zys, hy is, wy zyn, gy zyt, zy zyn*; die der byv. wyze : *ik zy, du zys, hy zy, wy zyn*, enz. De onbepaalde vorm *zyn* is van de meervoudsvormen der aent. wyze ontleend. De onvolm. verl. tyd *was* behoort tot *wezen*, reeds onder de sterke werkwoorden der derde klasse vermeld. In den tweeden pers.

(1) Het ware te wenschen dat het oude en onder 'het volk nog voortlevende *dorren*, door onze schryvers in al zyne vormen werd heringevoerd. — Ziet verder over dit werkwoord Bormanses *Verslag*, bl. 616.

enkelv. *du waers*, het meerv. *waren*, en den onvolm. verl. tyd der byv. wyze *ik ware*, enz. is de *z* in *r* overgegaen.

Aenmerking. In de middeleeuwen, en thans nog in sommige tongvallen, heeft dit werkwoord een dubbelen vorm : *ik ben*, *du best*, *hy es*, of : *ik bin*, *du bist*, *hy is*. — *Ik ben* staet voor *ik bem*, welke vorm den oorspronkelyken persoonsuitgang van den 1.^{en} pers. enkelv. (*m*) bezit achter den wortel *be*, dien wy in 't Sanskrit *bhu*, het Grieksch *phu*, en het Lat. *fu-* (*fui*, *futurus*) terugvinden. De 2.º pers. enkelv. *du best* of *bist* is van denzelfden wortel. *Hy is* (voor *ist*) behoort met *wy zyn* enz. *ik zy* enz., tot eenen wortel, die in 't Sanskrit *as*, in 't Gr. en Lat. *es* luidde (Gr. *eimi*=*esmi*). Even als in 't Lat. *sum* en *sim* (voor *esum*, *esim*) is in *wy zyn*, *ik zy* enz. de klinker van den wortel vóór de *z* verloren gegaen.

8.º *Hebben* staet voor *haven* (Goth. *haban*). Tot dezen vorm *hebben* behooren : *ik heb*(*be*) (en byv. wyze : *ik hebbe*, *hy hebbe*, *wy hebben*, *gy hebt*, *zy hebben*). De 2.º persoon enkelv. luidt : *du hebs* of *heefs* (voor *heves*), dat benevens *hy heeft* (voor *hevet*, d. i. *havet*) verbogen is van *haven*. De onvolm. verl. tyd *ik had* enz. staet voor *hadde*, en dit by samentrekking voor *hav'de* of liever *haefde*, insgelyks van *haven*, waertoe ook *gehad* voor *gehav'd* of *gehaefd* behoort. — Het byvoegelyk naemwoord *behebt* (voor *beheld*) is verbogen van *hebben*.

Omschryvende verbuiging.

216. — Door omschryving worden uitgedrukt :

1.º In den *bedryvenden* vorm : de volm. tegenw. tyd, aent. wyze (*ik heb gehoord*, *ik ben gekomen*), en byv. wyze (*ik hebbe gehoord*, *ik zy gekomen*); de volm. verl. tyd, aent. wyze (*ik had gehoord*, *ik was gekomen*), en byv. wyze (*ik hadde gehoord*, *ik ware gekomen*); de onbep. vorm van den volm. tyd (*gehoord hebben*, *gekomen zyn*); de onvolm. toek. tyd, aent. en byv. wyze (*ik zal*, *zou hooren*, *komen*); de volm. toek. tyd, aent. en byv. wyze (*ik zal*, *zou gehoord hebben*, *gekomen zyn*).

2.º In den *lydenden* vorm alle tyden (Ziet verder, §. 220, 2. b.). Hierby neme men nogtans in aendacht dat in die tyden, waer een omschreven tydvorm van het hulpwerkwoord *worden* noodig is, het deelwoord dezes werkwoords gewoonlyk wegvalt; zoo zegt men b. v. *ik ben*, *was vereerd*, in plaets van : *ik ben*, *was vereerd geworden*; *ik zal vereerd zyn*, in plaets van : *ik zal vereerd geworden zyn*.

Aenmerking. Er bestaet nog een dubbelsamengestelde tyd, die de handeling voorstelt als in eenen verledenen tyd volmaekt (d. i. voltooid) tegenwoordig, en welken men aldus *verledenen volmaekt tegenwoordigen tyd* kan noemen, b. v. *ik heb verloren gehad*, dat is, in dien *verledenen tyd heeft men van my kunnen zeggen: hy heeft verloren, wat men thans van my niet meer zeggen kan.* Zegt men *ik had verloren gehad*, zoo verkrygt men de uitdrukking eener voorweerdelyke handeling in den verledenen tyd, die zich dus ook door *zoude* laet omschryven: *ik hadde verloren gehad, of ik zou verloren gehad hebben.* Dezen tydvorm kan men *voorweerdelyken volmaekt verledenen tyd* heeten.

217. — In den bedryvenden vorm worden de volmaekte tyden met *hebben* gemaekt of met *zyn*. Over 't algemeen wyst *hebben* meer op de *handeling*, *zyn* meer op den *toestand* des onderwerps. *Hebben* wordt vooral gebruikt:

1.° By alle *overgankelyke, wederkeerige* en *onpersoonlyke* werkwoorden, b. v. *ik heb gehoord, hy heeft zich gekleed, het heeft geregenyl.* — Hiervan *zyn* nogtans uitgezonderd zulke *onpersoonlyke* werkwoorden, die van *onovergankelyke* gevormd *zyn*, welke *zyn* vorderen, b. v. *het is hem gelukt, het is om zynentwille geschied.*

2.° By de *onovergankelyke* werkwoorden, die eene handeling uitdrukken, door het onderwerp zelf verrigt, b. v. *ik heb gearbeid, gelachen, geweend, geleefd, geslapen, gestaen, gezeten, gerust,* enz.

218. — Daerentegen gebruik men *zyn*, by *onovergankelyke* werkwoorden, die eene handeling uitdrukken, door iemand of iets anders op het onderwerp verrigt, en waerby het dus in eenen bloot lydelyken toestand voorkomt, b. v. *hy is genezen, gestorven, versteven, verarmd,* enz.

219. — Voorts gebruikt men nu eens *hebben*, dan eens *zyn*, by de werkwoorden, die eene *beweging* uitdrukken, namelyk:

1.° *Hebben*, wanneer men op de *beweging* zelve ziet, b. v. *ik heb den ganschen dag gelooopen, gereden, gereisd, gegaen; de duif heeft rond het huis gevlogen,* enz.

2.° *Zyn*, wanneer men op den *staet* of *toestand* ziet, die het gevolg is der *beweging*, b. v. *ik ben moe gewandeld; hy is naer huis gelooopen, van hier gereisd, weggegaen, over de grucht gesprongen, de duif is op het dak gevlogen,* enz.

Aenmerking 1. De hedendaegsche spraakkunst vereischt, dat de omschreven tyden van het werkwoord *wezen (zyn)* uitsluitelyk met *zyn* vervoegd worden. Volgens het voorbeeld der Ouden nogtans, even als volgens ons algemeen spraekgebruik, diende men die zoo wel met *hebben*, als met *zyn* te vormen.

Hebben zou moeten gebruikt worden, waer dit werkwoord iets meer *dadelyk* te kennen geeft, b. v. *HEEFT er iemand hier GEWEEST? ik heb lang ziek GEWEEST*; daerentegen diende men *zyn* te bezigen, waer men slechts eenen *toestand* vermeld, in zoo verre die het *gevolg* is van eene werking; en zulks grypt altoos plaets, waer de lydende vorm eens werkwoord wordt angewend, b. v. *die boomen zyn van den bliksem geslagen GEWEEST*. — In de *Nederduytsche Spraekonst* van *Christiaan Van Heule*, gedrukt te Leyden, ten jare 1633, vinden wy de buiging des werkwoords *wezen* of *zyn*, opgegeven: » Verleden tijt, verkon- digende wijze; *ic hebbe geweest, du hebst of hebbes geweest*, » enz.; en » aen- voegende wijze: *als ik geweest hebbe oft ben*, » enz. Ook in den *Hollandschen Statenbybel* is *ik heb geweest* niet ongewoon, en zelfs door Ten Kate worden de beide vormen *ik ben* en *ik heb geweest* opgegeven. (Ziet zyne *Aenleiding*. D. 1. bl. 332 en 376. — Ziet ook *Taelverbond*, jaerg. 1833; bl. 325).

Aenmerking 2. *Liggen* en *zitten* vorderen het hulpwerkwoord *hebben*, en eventwel kan men zeggen *ik ben gelegen, ik ben gezeten*. Aldus met *zyn* verbonden, bezitten *gelegen* en *gezetten* den aerd van byv. naemwoorden, die een *voorzien zyn* van het begrip, door den stam uitgedrukt, te kennen geven.

Aenmerking 3. *Ontmoeten, naderen, vergeten, volgen* en *beginnen* worden zoowel met *hebben* als met *zyn* samengevoegd; zoo zegt men: *ik ben of ik heb hem ontmoet, ik ben of ik heb hem genaderd, ik heb of ben myne les vergeten, ik heb of ben hem gevolgd, ik ben of ik heb myn werk begonnen*. Zulks komt hierby, dat deze werkwoorden eigentlyk onovergankelyk zyn, en het voorwerp dus oorspronkelyk niet in den accusatief by zich hadden. *Ontmoeten* en *naderen* kunnen tot heden toe niet lydend gebruikt worden, en nog wordt *vergeten* met den datief: *'t is my vergeten*, gebezigd. Vóór een onbep. werkw. heeft *vergeten* altoos *hebben*: *ik heb vergeten te zeggen*.

220. — Voorbeelden van verbogen werkwoorden :

1 Hulpwerkwoorden.

a.) HEBBEN.

AANTOENENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

Onvolm. tegenw. tyd.

ik heb (be), <i>du heefs of hebts</i> , hy heeft,	ik hebbe, <i>du hebbes</i> , hy hebbe,
wy hebben, gy hebt, zy hebben.	wy hebben, gy hebbet, zy hebben.

Onvolm. verl. tyd.

ik had, <i>du hadts</i> , hy had,	ik hadde, <i>du haddes</i> , hy hadde,
wy hadden, gy hadt, zy hadden.	

Volm. tegenw. tyd.

ik heb (be), <i>du heefs of hebts</i> ,	} gehad.	ik hebbe, <i>du hebbes</i> , hy hebbe,	} gehad.
wy hebben, gy hebt, zy hebben			

AENTOONENDE WYZE.

BYVORGENDE WYZE.

Volm. verl. tyd.

ik had, <i>du hads</i> , hy had, wy hadden, gy hadt, zy hadden	} gehad.	ik hadde, <i>du haddes</i> , hy hadde, wy hadden, gy haddet, zy hadden	} gehad.

Onvolm. toekom. tyd.

ik zal, <i>du zalt of zals</i> , hy zal, wy zullen, gy zult, zy zul- len	} hebben.	ik zou(de), <i>du zoud(e)s</i> , hy zou(de), wyzouden, gy zoud(e)t, zy zouden	} hebben.

Volm. toekom. tyd.

ik zal, <i>du zalt of zals</i> , hy zal, wy zullen, gy zult, zy zul- len	} gehad hebben.	ik zou(de), <i>du zoud(e)s</i> , hy zou(de), wyzouden, gy zoud(e)t, zy 'zouden	} gehad hebben.

GEBIEDENDE WYZE.

laet my <i>of</i> laet ik hebben, heb, hy hebbe, laet hem <i>of</i> laet hy hebben.	} hebben wy! laet ons <i>of</i> laten wy hebben, hebt, zy hebben! laet hen <i>of</i> laten zy hebben.

NAEMWOORDELYKE VORMEN DES WERKWOORDS.

ONBEPARLDE VORM.

DEELWOORD.

v. d. onvolm. tyd.
hebben.
v. d. volm. tyd.
gehad (te) hebben.

v. d. onvolm. tyd (bedr. deelw.)
hebbende.
v. d. volm. tyd (lyd. deelw.)
gehad.

b.) ZYN.

Onvolm. tegenw. tyd.

ik ben, <i>du bist of zys</i> , hy is, wy zyn, gy zyt, zy zyn.	} ik zy, <i>du zys</i> , hy zy, wy zyn, gy zyt, zy zyn.

Onvolm. verl. tyd.

ik was, <i>du waers</i> , hy was, wy waren, gy waert, zy waren.	} ik ware, <i>du wares</i> , hy ware, wy waren, gy waert, zy waren.

AENTOOKENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

Volm. tegenw. tyd.

ik ben, <i>du bist</i> of <i>zys</i> , hy is, } wy zyn, gy zyt, zy zyn }	geweest.		ik zy, <i>du zys</i> , hy zy, wy zyn, gy zyt, zy zyn }	geweest.

Volm. verl. tyd.

ik was, <i>du waers</i> , hy was, } wy waren, gy waert, zy } waren }	geweest.		ik ware, <i>du wares</i> , hy ware, wy waren, gy waret, zy } waren }	geweest.

Onvolm. toekom. tyd.

ik zal, <i>du zalt</i> of <i>zals</i> , hy zal, } wy zullen, gy zult, zy zullen }	zyn.		ik zou(de), <i>du zoud(e)s</i> , hy } zou(de), } wy zouden, gy zoud(e)t, zy } zouden }	zyn.

Volm. toek. tyd.

ik zal, <i>du zalt</i> of <i>zals</i> , hy zal, } wy zullen, gy zult, zy zul- } len }	geweest zyn.		ik zou(de), <i>du zoud(e)s</i> , hy } zou(de), } wy zouden, gy zoud(e)t, zy } zouden }	geweest zyn.

GEBIEDENDE WYZE.

laet my of laet ik zyn, zy, wees, hy zy, laet hem of laet hy zyn,		zyn wy, laet ons of laten wy zyn, zyt, weest, zy zyn! laet hen of laten zy zyn.

NAEMWOORDELYKE VORMEN DES WERKWOORDS.

ONBEPAALENDE VORM.

DEELWOORD.

v. d. onvolm. tyd.
zyn, wezen.
v. d. volm. tyd.
geweest zyn.

v. d. onvolm. tyd (bedr. deelw.)
zynde, wezende.
v. d. volm. tyd (tyd. deelw.)
geweest.

c.) WORDEN.

AENTOONENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

Onvolm. tegenw. tyd.

ik word(e), <i>du words</i> , hy wordt, wy worden, gy wordt, zy worden,		ik worde, <i>du wordes</i> , hy worde, wy worden, gy wordet, zy worden.

AENTOONENDE WYZE.

BYVORGENDE WYZE.

Onvolm. verl. tyd.

{ ik werd, <i>du werds</i> , hy werd, { ik wierd, <i>du wierds</i> , hy wierd, { wy werden, gy werdt, zy werden, { wy wierden, gy wierdt, zy wierden.	ik wierde, <i>du wierdes</i> , hy wierde, wy wierden, gy wierdet, zy wierden.

Volm. tegenw. tyd.

ik ben, <i>du bist of zys</i> , hy is, } wy zyn, gy zyt, zy zyn }	ge- ik zy, <i>du zys</i> , hy zy, } ge- worden. wy zyn, gy zyt, zy zyn } worden.

Volm. verl. tyd.

ik was, <i>du waers</i> , hy was, } wy waren, gy waert, zy wa- } ren }	ge- ik ware, <i>du wares</i> , hy ware, } ge- worden. wy waren, gy waret, zy } worden. waren }

Onvolm. toek. tyd.

ik zal, <i>du zalt of zals</i> , hy zal, } wy zullen, gy zult, zy zullen }	ik zou(de), <i>du zoud(e)s</i> , hy } worden. zou(de), } wy zouden, gy zoud(e)t, zy } zouden }

Volm. toek. tyd.

ik zal, <i>du zalt of zals</i> , hy zal, } wy zullen, gy zult, zy zul- } len }	ge- ik zou(de), <i>du zoud(e)s</i> , hy } ge- worden zou(de), } worden zyn. wy zouden, gy zoud(e)t, zy } zyn. zouden }

GEBJEDENDE WYZE.

laet my <i>of</i> laet ik worden, word, hy worde, laet hem <i>of</i> laet hy worden.	worden wy, laet ons <i>of</i> laten wy wor- den, wordt, zy worden! laet hen <i>of</i> laten zy wor- den.

NAEMWOORDELYKE VORMEN DES WERKWOORDS.

ONBEPAALENDE VORM.

v. d. onvolm. tyd.
 worden.
v. d. volm. tyd.
 geworden zyn.

DEELWOORD.

v. d. onvolm. tyd (bedr. deelw.)
 wordende.
v. d. volm. tyd (lyd. deelw.)
 geworden.

2. Overgankelyke werkwoorden.

a.) BEDRYVENDE VORM.

AENTONENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

Onvolm. tegenw. tyd.

ik roep(e), hoor(e)		ik roepe, hoore
du roeps, hoors		du roepes, hoores
hy roept, hoort		hy roepe, hoore
wy roepen, hooren		wy roepen, hooren
gy roept, hoort		gy roepet, hooret
zy roepen, hooren.		zy roepen, hooren.

Onvolm. verl. tyd.

ik riep, hoorde		ik riepe, hoorde
du rieps, hoordes		du riepes, hoordes
hy riept, hoorde		hy riepe, hoorde
wy riepen, hoorden		wy riepen, hoorden
gy riept, hoordet		gy riepet, hoordet
zy riepen, hoorden.		zy riepen, hoorden.

Volm. tegenw. tyd.

ik heb(he), du heefs of hebs,	} ge-		ik hebbe, du hebbes, hy	} ge-
hy heeft, zy hebben			hebbe, hebben	
wy hebben, gy hebt, zy hebben	roepen, gehoord.		wy hebben, gy hebbet, zy hebben	roepen, gehoord.

Volm. verl. tyd.

ik had, du hads, hy had,	} ge-		ik hadde, du haddes, hy	} ge-
wy hadden, gy hadt, zy hadden			hadde, hadden	
	roepen, gehoord.		wy hadden, gy haddet, zy hadden	roepen, gehoord.

Onvolm. toekom. tyd.

ik zal, du zalt of zals, hy zal,	} roepen,		ik zou(de), du zoud(e)s, hy	} roepen,
hy zullen, gy zult, zy zullen			zou(de), zouden	
	hooren, gehoord.		wy zouden, gy zoud(e)t, zy zouden	hooren, gehoord.

Volm. toekom. tyd.

ik zal, du zalt of zals, hy zal,	} geroepen,		ik zou(de), du zoud(e)s, hy	} ge-
hy zullen, gy zult, zy zullen			zou(de), zouden	
	geroepen, gehoord, hebben.		wy zouden, gy zoud(e)t, zy zouden	geroepen, gehoord, hebben.

GEBIEDENDE WYZE.

laet my of laet ik roepen, hooren, roep, hoor, hy roepe, hoore; laet hem of laet hy roepen, hooren,	roepen hooren wy! laet ons of laten wy roepen, hooren, roept, hoort, zy roepen, hooren; laet hen of laten zy roepen, hooren.

NAEMWOORDELYKE VORMEN DES WERKWOORDS.

ONBEPAAELDE VORM.

v. d. onvolm. tyd
roepen, hooren
v. d. volm. tyd
geroepen, gehoord (te) hebben.

DEELWOORD.

v. d. onvolm. tyd. (bedr. deelw.)
roepende, hoorende
v. d. volm. tyd (lyd. deelw.)
geroepen, gehoord.

b.) LYDENDE VORM.

AENTOONENDE WYZE.

Onvolm. tegenw. tyd.

<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>ik word(e), du words, hy</i></td> <td style="padding: 0 5px;">wordt,</td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">} ge-</td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">roepen,</td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">gehoord.</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>wy worden, gy wordt, zy</i></td> <td style="padding: 0 5px;">worden</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>worden</i></td> <td></td> </tr> </table>	}	<i>ik word(e), du words, hy</i>	wordt,	} ge-	roepen,	gehoord.	}	<i>wy worden, gy wordt, zy</i>	worden	}	<i>worden</i>			<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>ik worde, du wordes, hy</i></td> <td style="padding: 0 5px;">worde,</td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">} ge-</td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">roepen,</td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">gehoord.</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>wy worden, gy wordet, zy</i></td> <td style="padding: 0 5px;">worden</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>worden</i></td> <td></td> </tr> </table>	}	<i>ik worde, du wordes, hy</i>	worde,	} ge-	roepen,	gehoord.	}	<i>wy worden, gy wordet, zy</i>	worden	}	<i>worden</i>	
}	<i>ik word(e), du words, hy</i>	wordt,	} ge-				roepen,	gehoord.																		
}	<i>wy worden, gy wordt, zy</i>	worden																								
}	<i>worden</i>																									
}	<i>ik worde, du wordes, hy</i>	worde,	} ge-	roepen,	gehoord.																					
}	<i>wy worden, gy wordet, zy</i>	worden																								
}	<i>worden</i>																									

BYVOEGENDE WYZE.

Onvolm. verl. tyd.

<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>ik werd, du werds, hy werd,</i></td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">} ge-</td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">roepen,</td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">gehoord.</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>ik wierd, du wierds, hy</i></td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>wierd,</i></td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>wy werden, gy werdt, zy</i></td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>werden</i></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>wy wierden, gy wierdt,</i></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>zy wierden</i></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	{	<i>ik werd, du werds, hy werd,</i>	} ge-	roepen,	gehoord.	{	<i>ik wierd, du wierds, hy</i>	{	<i>wierd,</i>	{	<i>wy werden, gy werdt, zy</i>	{	<i>werden</i>				{	<i>wy wierden, gy wierdt,</i>				{	<i>zy wierden</i>					<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>ik wierde, du wierdes, hy</i></td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">} ge-</td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">roepen,</td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">gehoord.</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>wierde,</i></td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>wy wierden, gy wierdet, zy</i></td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>wierden</i></td> </tr> </table>	}	<i>ik wierde, du wierdes, hy</i>	} ge-	roepen,	gehoord.	}	<i>wierde,</i>	}	<i>wy wierden, gy wierdet, zy</i>	}	<i>wierden</i>
{	<i>ik werd, du werds, hy werd,</i>	} ge-				roepen,	gehoord.																																
{	<i>ik wierd, du wierds, hy</i>																																						
{	<i>wierd,</i>																																						
{	<i>wy werden, gy werdt, zy</i>																																						
{	<i>werden</i>																																						
{	<i>wy wierden, gy wierdt,</i>																																						
{	<i>zy wierden</i>																																						
}	<i>ik wierde, du wierdes, hy</i>	} ge-	roepen,	gehoord.																																			
}	<i>wierde,</i>																																						
}	<i>wy wierden, gy wierdet, zy</i>																																						
}	<i>wierden</i>																																						

Volm. tegenw. tyd.

<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>ik ben, du bist of zys,</i></td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">} geroepen,</td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">gehoord</td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">(geworden).</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>hy is,</i></td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>wy zyn, gy zyt, zy zyn</i></td> </tr> </table>	}	<i>ik ben, du bist of zys,</i>	} geroepen,	gehoord	(geworden).	}	<i>hy is,</i>	}	<i>wy zyn, gy zyt, zy zyn</i>		<table border="0"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>ik zy, du zys, hy zy,</i></td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">} geroepen,</td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">gehoord</td> <td rowspan="3" style="vertical-align: middle; padding: 0 10px;">(geworden):</td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>wy zyn, gy zyt, zy zyn</i></td> </tr> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding: 0 5px;"><i>zyn</i></td> </tr> </table>	}	<i>ik zy, du zys, hy zy,</i>	} geroepen,	gehoord	(geworden):	}	<i>wy zyn, gy zyt, zy zyn</i>	}	<i>zyn</i>
}	<i>ik ben, du bist of zys,</i>	} geroepen,				gehoord	(geworden).													
}	<i>hy is,</i>																			
}	<i>wy zyn, gy zyt, zy zyn</i>																			
}	<i>ik zy, du zys, hy zy,</i>	} geroepen,	gehoord	(geworden):																
}	<i>wy zyn, gy zyt, zy zyn</i>																			
}	<i>zyn</i>																			

AENTOONENDE WYZE.

BYVORGENDE WYZE.

Volm. verl. tyd.

ik was, du waers, hy was, } wy waren, gy waert, } zy waren }	geroepen, gehoord (geworden).		ik ware, du waers, hy ware, } wy waren, gy waert, } zy waren }	geroepen, gehoord (geworden).

Onvolm. toekom. tyd.

ik zal, du zalt of zals, hy zal, } wy zullen, gy zult, zy zullen }	geroepen, gehoord worden.		ik zou(de), du zou- d(e)s, hy zou(de), } wy zouden, gy zou- d(e)t, zy zouden }	geroepen, gehoord worden.

Volm. toek. tyd.

ik zal, du zalt of zals, hy zal, } wy zullen, gy zult, zy zullen }	geroepen, gehoord (geworden)zyn.		ik zou(de), du zou- d(e)s, hy zou(de), } wy zouden, gy zou- d(e)t, zy zouden }	geroepen, gehoord (geworden)zyn.

GEBIEDENDE WYZE.

Onvolm. tegenw. tyd.

laet my of laet ik geroepen, ge- hoord worden, word geroepen, gehoord, hy worde geroepen, gehoord; laet hem of laet hy geroepen, gehoord worden,		laet ons of laten wy geroepen, ge- hoord worden, wordt geroepen, gehoord, zy worden geroepen, gehoord! laet hen of laten zy geroepen, gehoord worden.

Volm. tegenw. tyd.

laet my of laet ik geroepen, gehoord zyn, wees of zy geroepen, gehoord, hy zy geroepen, gehoord; laet hem of laet hy geroepen, gehoord zyn,		laet ons of laten wy geroepen, ge- hoord zyn, weest of zyt geroepen, gehoord, laet hen of laten zy geroepen, ge- hoord zyn.

NAEMWOORDELYKE VORMEN DES WERKWOORDS.

ONBEPAAELDE FORM.

DEELWOORD.

geroepen, gehoord (te) worden.		v. d. volm. tyd. (lyd. deelw.) geroepen, gehoord (wordende of zynde)
geroepen, gehoord (geworden te) zyn.		v. d. volm. tyd. (lyd. deelw.) geroepen, gehoord geworden of ge- weest zynde.

c.) WEDERKEERIG WERKWOORD.

ONVOLM. TEGENW. T. AENT. w. ik verheug(e) my, *du verheugs dy*, hy verheugt zich, enz. BYV. w. ik verheuge my, *du verheuges dy*, hy verheuge zich, enz.

ONVOLM. VERL. T. AENT. w. ik verheugdemy, *du verheugdes dy*, hy verheugde zich, enz. BYV. w. ik verheugde my, enz.

VOLM. TEGENW. T. AENT. w. ik heb(be) my verheugd, enz. BYV. w. ik hebbe my verheugd, enz.

VOLM. VERL. T. AENT. w. ik had my verheugd, enz. BYV. w. ik hadde my verheugd, enz.

ONVOLM. TOEK. T. AENT. w. ik zal my verheugen, enz. BYV. w. ik zou(de) my verheugen, enz.

VOLM. TOEK. T. AENT. w. ik zal my verheugd hebben, enz. BYV. w. ik zoud(e) my verheugd hebben, enz.

GEBIED. w. verheug dy, verheugt u.

ONBEP. V. V. D. ONVOLM. T. zich verheugen. V. D. VOLM. T. zich verheugd hebben.

ONVOLM. DEELW. zich verheugende. VOLM. DEELW. zich verheugd hebbende.

3. Onovergankelyke werkwoorden.

ONVOLM. TEGENW. T. AENT. w. ik val(le), ik vlugt(e); *du vals, du vlugts*; hy valt, hy vlugt, enz. BYV. w. ik valle, ik vlugte; *du valles, du vlugtes*; hy valle, hy vlugte, enz.

ONVOLM. VERL. T. AENT. w. ik viel, vlugtte, enz. BYV. w. ik viele, vlugtte, enz.

VOLM. TEGENW. T. AENT. w. ik ben gevallen, gevlugt, enz. BYV. ik zy gevallen, gevlugt, enz.

VOLM. VERL. T. AENT. w. ik was gevallen, gevlugt, enz. BYV. w. ik ware gevallen, gevlugt, enz.

ONVOLM. TOEK. T. AENT. w. ik zal vallen, vlugten, enz. BYV. w. ik zou(de) vallen, vlugten, enz.

VOLM. TOEK. T. AENT. w. ik zal gevallen, gevlugt zyn, enz. BYV. w. ik zou(de) gevallen, gevlugt zyn, enz.

GEB. w. val, valt; vlugt, vlugt.

ONBEP. V. V. D. ONV. T. vallen, vlugten. V. D. VOLM. T. gevallen, gevlugt zyn.

ONVOLM. DEELW. vallende, vlugtende. VOLM. DEELW. gevallen, gevlugt.

4. Onpersoonlyk werkwoord.

ONVOLM. TEGENW. T. AENT. w. het regent; BYV. w. het regene.

ONVOLM. VERL. T. AENT. w. het regende; BYV. w. het regende.

VOLM. TEGENW. T. AENT. w. het heeft geregend; BYV. w. het hebbe geregend.

VOLM. VERL. T. AENT. w. het had geregend; BYV. w. het hadde geregend.

ONVOLM. TOEK. T. AENT. w. het zal regenen; BYV. w. het zou(de) regnen.

VOLM. TOEK. T. AENT. w. het zal geregend hebben; **BYV. w.** het zou(de) geregend hebben.

ONBEP. V. V. D. ONVOLM. T. regeven. V. D. VOLM. T. geregend hebben.

ONVOLM. DEELW. regerende; **VOLM. DEELW.** geregend.

Gebruik der verbuigingsvormen des werkwoords.

Gebruik der personen en getalvormen.

221. — Het begrip des persoons kan in onze tael niet door den uitgang des werkwoords alleen uitgedrukt worden, maer by elk gezegde moet het onderwerp door een zelfstandig naemwoord of zelfstandig voornaemwoord worden aangewezen, b. v. *de zomer naekt, de vreugde wenkt, de kinderen spelen, of: hy naekt, zy wenkt, zy spelen.*

222. — Hierop bestaen de volgende uitzonderingen:

1.° Het voornaemwoord des tweeden persoons wordt wegge laten in de gebiedende wyze, b. v. *hoor, denk en zwyg!* Doch wanneer de persoon, in tegenstelling van een of meer andere, met nadruk moet vermeld worden, drukt men het persoonlijk voornaemw. uit, als: *gy, blyft hier; zy kunnen vertrekken;* of ook: *komt gy hier; zy mogen heengaen.* Zoo als men ziet, kan in dit geval het voornaemwoord zoo wel voor als achter het werkwoord komen, waeruit genoegzaam blykt dat het, eigentlyk overtollig, niet dan nadrukshalve den werkwoorde wordt toegevoegd.

2.° Wanneer twee of meer werkwoorden, in denzelfden persoon, op elkander volgen, en op hetzelfde onderwerp betrekking hebben, zoo hoeft dit onderwerp slechts voor het eerste werkwoord te staen, b. v. *hy bedriegt niemand, maer misleidt zichzelf.* De herhaling is slechts dan noodig, wanneer er eene verandering in de woordorde plaets heeft. Verandert men, by voorbeeld, de woordorde van dien laetsten zin, zoo moet men ook in dezen het onderwerp herhalen: *hy bedriegt niemand, maer zichzelf misleidt hy.* Heeft de eerste zin de omgekeerde orde (1) en de laetste niet, zoo is de herhaling niet noodig:

(1) De omgekeerde woordorde bestaet hierin, dat het onderwerp zyne plaets verwisselt met de eene of andere bepaling.

niemand bedriegt hy, maer misleidt zichzelf. Staen beide in de omgekeerde orde, zoo verzwigt men het onderwerp by het eerste : *zynen vader bemint en vereert hy*; ten ware het eerste of het tweede gezegde, of beide uit twee bestanddeelen bestaan : alsdan moet ook by het eerste het onderwerp uitgedrukt worden, b. v. *hem slaet hy gade, ja, vervolgt hy; hem volgt hy en slaet hy gade; hem slaet hy gade en volgt hy na.*

223. — Het *getal* des werkwoords komt met dat des onderwerps overeen. Twee of meer enkelvoudige onderwerpen gelden voor een meervoud, en vorderen diensvolgens het werkwoord in dit getal.

224. — Aengaende deze overeenkomst valt nog het volgende aen te merken :

1.° Wanneer een meervoudig zelfstandig naemwoord voorafgegaen is van een enkelvoudig *verzamelwoord*, welks beteekenis zoodanig verzwakt is, dat het maer zooveel beduidt als een byvoegelyk telwoord *veel* of *weinig*, enz. alsdan kan het werkwoord in 't meervoud staen, b. v. *daer KOMEN eene menigte, een boel, heel wat menschen aen; er ZYN nog maer een beetje appelen in.*

2.° Op het onzijdig voornaemwoord *het, dit, dat*, volgt het werkwoord in 't meervoud, wanneer daer een meervoudig zelfstandig naemwoord als gezegde op volgt, b. v. *het ZYN kinderen; dit WAREN mannen, welke achtung verdienden.*

225. — Daerentegen plaetst men het werkwoord in het enkelvoud achter een meervoudig onderwerp :

1.° Wanneer dit onderwerp uit twee of meer zelfstandige naemwoorden bestaet, welke maer één begrip voor den geest roepen, b. v. *geld en goed MAEKT niet gelukkig, vreugd en leven is verdwenen, man en muis VERGING.* Voorts *mag* het werkwoord in het enkelv. staen, wanneer twee of meer enkelvoudige onderwerpen slechts zaken uitdrukken, die te samen aen één wezen toekomen, b. v. *hy is wel oud, maer hoofd en hert BLYFT toek by hem jong; oog en hand is even rap.* — Zoo ook wanneer van twee enkelvoudige onderwerpen het eene by het andere, als min beduidend, in de schaduw treedt, b. v. *de koning en gevolg WORDT verwacht.*

2.° By eene vereeniging van verschillende onderwerpen, die door geen voegwoord verbonden zyn, staet het werkwoord in 't enkelvoud, en komt dus alleen met het laetste overeen, ten

einde de veelvuldigheid der onderwerpen te beter te doen uitkomen : aldus toch is men verplicht het werkwoord by elk der onderwerpen in den geest aen te vullen, en by elk afzonderlyk stil te staen, b. v. *het woonhuis, de schuer, de molen is afgebrand ; zyn goed, zyn roem, zyne eer is verloren.*

3.° Wanneer de voorgaende onderwerpen ten slotte in een enkel verzamelwoord worden byeengevat, b. v. *eer, pligt, belang, alles* GEBIEDT *u te spreken.*

4.° Wanneer twee of meer onderwerpen door zoodanige voegwoorden verbonden zyn, die de aendacht by elk afzonderlyk bepalen, b. v. *hy, of zyn broeder* MOET *sterven; noch myne zuster, noch hare vriendin* WAS *daer; zoo wel de vader, als de moeder* TROK *zich de zaak aan.*

5.° By het rekenen, wanneer er een enkelvoudig onderwerp verzwegen wordt, zoo als in : *twee en dry is vyf*, voor : *de som van twee en dry.*

6.° Wanneer het werkwoord vóór een onderwerp komt, dat uit meer dan een zelfst. naemw. samengesteld is, mag men het in getal slechts met het eerste dier zelfst. naemwoorden laten overeenkomen, en by gevolg moet men het werkwoord in 't enkelvoud plaetsen, by aldien dit eerste zelfst. naemw. enkelv. is, b. v. *waer is zyn moed en zyne dapperheid* gebleven? *Er was een burger, twee luitenants en vyf soldaten. Toen* SLOEG *zyn hert en al zyne aders van schrik.*

7.° Wanneer eene uitdrukking, bestaende uit een meervoudig onderwerp door een deelwoord gevolgd, zooveel beteekent als een zelfstandig naemwoord met dat onderwerp tot bepaling beteekenen zou, dan staet het werkwoord in 't enkelvoud, b. v. *twee boeken, aendachtig gelezen, doet meer af, dan twintig doorbladerd; dat is, het aendachtig lezen van twee boeken enz. Tien penningskens, uit liefde gegeven, zegt meer, dan tien goudstukken, met onwil weggeschonken.*

8.° Ook gebruikt men soms nog het enkelvoud in de uitdrukking *daer is er*, of, schoon die van een meervoudig onderwerp gevolgd zy, b. v. *Daer is er nog, die braef zyn. Daer is er, die het boek allerdolst vinden.*

226. — Als twee of meer onderwerpen van verschillende personen by een werkwoord behooren, staet dit in 't meervoud van den persoon, die den voorrang heeft. De eerste persoon

heeft den voorrang boven den tweeden en den derden, en de tweede boven den derden, b. v. *ik en gy hebben* (niet *hebt*), *gyen zy geloofd* (niet *gelooven*) *het beide niet*. Beter is het nogtans in zulke gevallen beide persoonen in 't meervoud des voornaemwoords te vereenigen, als : *ik en gy, wy hebben*, enz. — Staen de persoonen tegen elkander over, zoo rigt zich het werkwoord in persoon en getal naer het naestbyzynde voornaemw. : *ik noch gy kunt, hy of ik heb, ik of hy is bereid*.

227. — Wanneer een betrekkel. voornaemw. op een der persoonlyke voornaemwoorden *ik, wy, gy* terugwyst, komt het werkw. vanditbetrekkel. voornaemw. niet met dit zyn onderwerp, maer met het persoonl. voornaemw. in persoon overeen, b. v. *ik, die het u gezegd heb; my, die uwe gramschap niet verdien; gy, die my gehoord hebt*.

Gebruik der tyden.

228. — Om de levendigheid en de sierlykheid der rede te bevorderen, veroorlooft men zich niet zelden eene verwisseling der tyden. Zoo gebruikt men namelyk :

1.° Den *onvolm. tegenwoordigen tyd* in plaets van den *onvolm. verleden* en ook van den *toekomenden*, wanneer de spreker zich het verledene of toekomende als tegenwoordig voor den geest haelt; zoo zegt men : *verbeeld u mynen schrik! ik ga gisteren met mynen kleinen broeder wandelen, koom met hem in 't gedrang, verlies hem uit de oogen, en vind hem eerst na eené uer zoekens, byna verpletterd en versmacht terug* (in plaets van : *ik ging, kwam, verloor en vond*). Zoo ook : *morgen ga ik op reis, en binnen acht dagen kom ik weder* (in plaets van : *zal ik gaen, zal ik weder komen*).

2.° De *onvolm. verl. tyd* wordt in den hooger styl dikwyls in plaets van den *volm. tegenw.* gebruikt, b. v. *daer verheft zich het gedenkteeken, dat dankbare tydgenoten den grooten manne opgerigten* (voor : *opgerigt hebben*).

3.° Zoo treedt ook de *volm. tegenw. tyd* dikwyls in plaets van den *volm. toekomenden*, dus zegt men : *ik zal komen, zoohaest ik geëten heb* (voor : *geëten zal hebben*).

Gebruik der wyzen.

229. — Zoo als wy §. 30, 5.º b. reeds hebben opgemerkt, grypt de handeling, door een werkwoord in de byvoegende wyze uitgedrukt, niet werkelyk plaets, maer bestaet die enkel in den geest, en met eene andere handeling verbonden. Men gebruikt de byvoegende wyze der werkwoorden :

1.º Wanneer de handeling vermeld wordt als bestaende in de bedoeling of den *wensch* van het onderwerp des hoofdzins. Dus :

a.) Wanneer de hoofdzin een der werkwoorden *willen*, *begeeren*, *verlangen*, *hopen*, *verzoeken*, *bidden*, *wenschen*, *smeeken*, *waken*, *zorgen* enz. bevat, by voorbeeld: *hy wil, dat men hem gehoorzame; ik begeer, hoop, verlang, verzoek, wensch, dat hy kome; hy bidt, smeekt, dat men hem niet wegzende; hy waekt, zorgt, dat er geen ongeluk plaets grype.*

Aenmerking. In dergelyke uitdrukkingen kan ten overvloede het hulpwerkwoord *mogen* in de byv. wyze aangewend worden, b. v. *ik wensch, dat hy in tyds komen moge.* Ook kan men de byv. wyze, achter de opgegeven werkwoorden, dikwyls met het hulpwerkwoord *zullen* omschryven: *hy wil, dat men hem zal gehoorzamen; ik hoop, dat hy in tyds komen zal; en de afhankelyke zin met opdat of een ander dergelyk verbindend woord, kan vervangen worden door den onbep. vorm met het voorzetsel om: hy leert, om wys te worden; hy smeekt, om verhoord te zyn.*

b.) In zinnen, die met het voegwoord *opdat* beginnen, of op eene andere wyze een doel te kennen geven, b. v. *Hy leert, opdat hy wys worde. Hy behoeft eenen vriend, die hem de oogen opene* (dit is: *opdat deze hem de oogen opene*). *Zy maken eene overeenkomst, dat geen hunner voortaan de regten des nabuers schen- de* (dit is: *daertoe strekkende, dat enz.*).

c.) In *wenschende zinnen*. Alsdan gebruikt men den onvolm. tegenw. tyd der byv. wyze, als de spreker denkt en verwacht dat het gewenschte verwezentlykt zal worden; maer den onvolm. verl. tyd, als de wensch het tegenovergestelde uitdrukt van hetgeen werkelyk bestaet of als mogelyk gedacht wordt. Men vergelyke b. v. *God zegene u! Moge hy spoedig gezond worden! met: Gave God hem wyze zinnen! Mogte hy toch gezond worden!*

2.º In *veronderstellende zinnen*, b. v. *Hy zy geleerd of moge geleerd zyn, toch wordt hy veracht. Welke schatten hy ook bezitten of bezitten moge. Alsof hy geleerd ware. Mits hy my niet bedriege.*

Al ware hy nog ryker. Indien hy vroeger gekomen ware. Hetzy hy kome. Tenzy hy zyne schuld bekenne.

Aenmerking. Men gebruikt nogtans de aentoonende wyze, wanneer men in den veronderstellenden vorm iets vermeldt, waervan men aenneemt, dat het werkelyk bestaet, bestaen heeft of bestaen zal, b. v. *ofschoon hy ryk was, is hy arm geworden; hy zat niet betalen, alhoewel hy ryk is.*

3.º In *voorweerdelyke* zinnen, dit is, in zinnen, wier verwezentlyking afhangt van de vervulling eener voorweerde, door eenen bygaenden veronderstellenden zin gesteld. In dat geval heeft men dus altyd twee tesaem verbondene zinnen, te weten een voorweerdelyken en een veronderstellenden. In beide staet het werkwoord in den onvolm. verl. tyd der byv. wyze, ofschoon dat van den voorweerdelyken ook in den onvolm. toekom. tyd dezer wyze kan staen, b. v. *indien ik geld hadde* (veronderst. zin); *ik ginge geerne op reis of ik zou geerne op reis gaen* (voorw. zin); *hy ware gezond of zou gezond zyn* (voorw. zin); *zoo hy matiger leefde* (veronderst. zin); *het glas brake* (voorw. zin); *liete men het vallen* (veronderst. zin).

4.º Voorts vindt men by goede schryvers de byv. wyze niet zelden gebruikt in middellyke vragen: *Vraegt eerst, wat leven zy en sterven. Dan ziet men, wat er te denken zy.* Ook achter eer en tot (dat), wanneer de zin, welke op een dezer voegwoorden volgt, de vermelding inhoudt eener onzekere toekomst: *Bedenkt u, eer het te laet zy. Eer hy neêrvalle voor zyne voeten. Ik wacht, tot men my roepe.*

230. — De *gebiedende wyze* dient niet enkel om te bevelen en te verbieden, maer ook om te bidden, te vermanen, te raden, te waerschouwen, op te wekken, kortom, voor elke uitdrukking van den wil des sprekers, welke de handeling des aengesprokenen bepalen moet, b. v. *geniet en ontbeert! verblydt u!* enz. De gebiedende wyze staet dus ook in nauw verband met den *wenschenden* en *veronderstellenden* vorm der byvoegende wyze, en treedt dikwyls in dezès plaets; b. v. *leeft gelukkig* (dit is: *moget gy gelukkig leven*); *weest te vreden, zoo zult gy gelukkig zyn* (dit is: *zoo gy te vreden zyt*, enz). — Niet zelden wordt de gebiedende wyze in verkorten vorm uitgedrukt, namelyk a.) door het lyd. deelwoord, b. v. *opgepast! moed gevat! vrolyk gedronken!* dit is: *er worde opgepast, moed zy gevat, er worde vrolyk gedronken.* In zulke zinnen komt dus het zelfst. naemw.

als onderwerp voor. — b.) Door een enkel zelfst. naemw. of bywoord, waerby het werkwoord gansch weggelaten wordt, als : *aendacht! voorwaerts! voort!* dit is : *geeft aendacht! voorwaerts gegaen!* enz.

Gebruik des onbepaalden vorms.

231. — De onbep. vorm wordt nu eens zonder, dan eens met het voorzetsel te gebruikt. Zonder te staet hy :

1.° Als *onderwerp* der rede, b. v. *Zynen vyanden vergeven is edel. Handelen valt licht, denken zwaer, naer zyne gedachten handelen lastig.*

2.° By de hulpwerkwoorden der wyze : *durven, mogen, kunnen, moeten, willen, laten* (ziet §. 177, 2.°), b. v. *hy durft hopen, hy mag komen, ik kan gelooven, gy moet werken, hy wil vertrekken, zy laten hem betyen.* Hierby kan men ook *hebben* voegen, wanneer het de beteekenis van *kunnen* heeft, b. v. *gy hebt schoon spreken.*

3.° By de werkwoorden, die kunnen aenzien worden als eene *bepaling van tyd* by het onbepaald werkw. te voegen, namelyk : *zullen, blyven, gaen, komen, loopen, varen*, b. v. *ik zal schryven, hy blyft zitten, wy gaen lezen, zy komt hooren, hy loopt, vaert wandelen.* Ook het werkwoord *zyn* of *uit zyn*, waer het de kracht heeft van *gegaen zyn, uitgegaen zyn*, heeft den onbep. vorm zonder te achter zich in de zegswyzen : *ze zyn wandelen, ze waren uit wandelen.*

4.° By de werkwoorden *heeten* (voor bevelen), *helpen, leeren, doen*, b. v. *hy heet hem zwygen, ik help hem arbeiden, ik leer hem lezen, hy doet my luchen.*

5.° By eenige werkwoorden, welke *zinswaernemingen* te kennen geven, als : *zien, hooren, voelen*, b. v. *ik zie, hoor, voel hem vallen.* Hierby kan men nog voegen *weten*, als in : *ik weet hem woonen; vinden*, als in : *ik vond hem slapen; en hebben*, als in : *hy heeft veel geld liggen.* Achter vele dezer werkwoorden heeft de onbep. vorm de beteekenis van een bedryvend deelwoord.

232. — De onbepaalde vorm met te staet :

1.° Om het *doel sener handeling* uit te drukken, en gewoonlyk wordt hier nog om vóór te geplaatst, b. v. *de mensch leeft niet om te eten, maer eet om te leven.*

2.° Als het voorwerp, waerheen eene handeling, begeerte enz. strekt, vooral : a.) Achter werkwoorden als : *wenschen, begeeren, verlangen, hopen, vreezen, zoeken, wagen, bevelen, raden, dwingen*, enz. b. v. *hy wenscht, verlangt, hoopt u te zien; hy vreest te misdoen*, enz. — b.) Achter zelfstandige naemwoorden als : *lust, begeerte, verlangen, voornemen, neiging, tyd, genegenheid*, enz. en alsdan is te doorgaens van om voorafgegaen, b. v. *lust, begeerte om te spelen, voornemen om te werken, tyd om te slapen*, enz. — c.) Achter byvoegelyke naemwoorden als : *gemakkelyk, moeijelyk, mogelyk, hard, aengenaem, goed, slecht, begeerig, geneigd, gezind, willens, onwillens, gelegen, geschikt*, enz., soms met, en soms zonder om, b. v. *moeijelyk te begrypen of om te begrypen; aengenaem te vernemen; begeerig, geneigd om kwaed te spreken*, enz.

3.° Ook sommige werkwoorden nemen thans, ofschoon ze eene bepaling van tyd uitdrukken, den onbep. vorm met te achter zich, namelyk : *beginnen, aenvangen, voortgaen, voortvaren, ophouden, eindigen, plegen, gewoon zyn*, waervan eenige ook van met gevolgd zyn, b. v. *het begint te regenen, hy gaet voort met te spreken*, enz.

4.° Ook als onderwerp der rede, is de onbep. vorm niet zelden met te verbonden, vooral wanneer hy door het gezegde is voorafgegaen, b. v. *het is edel, zynen vyanden te vergeven; het is aengener te werken, dan ledig te loopen*.

5.° Eindelyk gaet de onbep. vorm met te ook in de beteekenis van een byvoegelyk gezegde over, wanneer hy de handeling daer stelt als iets, dat den onderwerpe kan of moet toegevoegd worden, b. v. *hy is te pryzen* (dit is moet geprezen worden); *het is niet te verdragen; hy is niwers te vinden; er valt nog al veel op af te wyzen*, d. i. *daer kan of moet nog al veel op afgewezen worden; ik heb iets te verrigten*, d. i. *ik moet enz. Dit staet er te gebeuren*, d. i. *zal gebeuren*, enz. Zulk een onbep. werk. met te kan soms byvoegelyk met een zelfst. naemw. verbonden worden, als : *een te pryzen jongeling, een te vreezen gevaer*. Daer nogtans dit gebruik des onbep. vorms altoos iets styfs aen de rede geeft, vermyde men het liever, en vooral wachte men zich van er de buiging des byvoegelyken naemwoords aen te geven, en te zeggen : *de te pryzene jongelingen, te vreezene gevaren*.

233. — De werkwoorden die den onbepaalden vorm zonder

te achter zich vereischen, bezitten de eigenschap dat ze dezen vorm in stede van het lydend deelw. aennemem, wanneer ze met een ander onbep. werkw. in verbinding treden. Zoo zegt men : *hy heeft mogen hooren ; hy had het beter kunnen maken ; hy heeft het moeten nazien ; hy heeft het willen, maer niet durven ondernemen ; hy is blyven slapen, daarna gaen spelen, en is er niets van komen zeggen ; hy heeft loopen wandelen ; zy zyn varen ryden ; wie heeft my heeten komen ; ik heb hem leeren schryven, het hem doen verstaen ; hy heeft my helpen klimmen ; zy hebben hem niet alleen hooren, maer ook zien komen, en voelen naderen.*

234. — Buiten deze zyn er nog eenigé werkwoorden, die, ofschoon zy te achter zich nemen, niettemin in het vermeld geval den onbepaalden vorm in plaets van het deelwoord aennemem, b. v. *hy heeft hem niet vermogen te helpen ; men heeft hem weten te vinden ; hy had my behooren te verwittigen, dan had ik niet behoeven te wachten ; hy heeft hem trachten te zien, hem poogen te naderen en zoeken te overreden ; zy zyn hem wezen hooren ; hy is beginnen te begrypen ; zy hebben u begeeren of verlangen te zien, maer niet gelieven te ontvangen ; hy heeft ons niet verkiezen te hooren ; hy heeft hem vreezen te ontmoeten ; zy hebben hem meenen te ontdekken ; hy heeft u denken te verstaen ; hy heeft het niet schynen te begrypen.* Onder deze werkwoorden zyn er eenige nogtans, die even goed in den vorm des deelwoords gebruikt worden, namelyk : *trachten, poogen, wezen, beginnen, begeeren, verkiezen, vreezen, meenen, b. v. ik heb getracht, gepoogd het te doen ; hy heeft begonnen te begrypen ; hy heeft begeerd, verkozen te blyven ; zy hebben gevreesd hem te ontmoeten, engemeend hem te zien.*

Aenmerking. De werkwoorden *staen, zitten en liggen* worden insgelyks in den onbep. vorm en wel zonder te met een ander onbep. werkw. verbonden. Zoo zegt men : *hy heeft staen zien, liggen slapen, zitten schryven, hoewel men anders zegge : hy staet te zien, ligt te slapen, zit te schryven.*

Gebruik der deelwoorden.

235. — De volmaekte deelwoorden van overgankelyke werkwoorden hebben altyd eene lydende beteekenis ; doch eenige deelwoorden dezer soort nemen soms het karakter van byvoegelyke naemwoorden, en worden dus in een bedryvenden zin gebruikt, b. v. *een ingebeeldde zieke, eene bedroefde tyding, uitge-*

diende soldaten, een godvergeten mensch, eene bezorgde huisvrouw.

236. — Dedeelwoorden kunnen ook als bywoorden aengewend worden en behouden dan, even als de bywoordelyk gebruikte byvoegelyke naemwoorden, hunnen onveranderden grondvorm, b. v. *kokend heet water, verbazend hooge bergen, het is uitgemaakt waer.* Aen zulke bywoordelyke deelwoorden heeft het gebruik soms eene byvoegelyke verbuiging en aenwending gegeven. Hieruit laten zich uitdrukkingen verklaren als : *eene stilzwygende overeenkomst* (dit is *eene stilzwygend gemaekte*), *een zittend leven* (dit is *zittend doorgebracht*), *de vallende ziekte, ylende koorts* (dit is *waerin de zieke ylt*). Nog een eigenaerdig bywoordelyk gebruik maakt men van het lyd. deelwoord zulker werkwoorden, die eene *beweging* uitdrukken, in verbinding met het werkwoord *komen*, b. v. *hy komt gegaen, gelooopen, gereden, gesprongen*, voor : *hy komt gaende, loopende, enz.*

Gebruik en beheersching der werkwoorden in verbinding met zelfstandige naemwoorden.

237. — Een zelfstandig naemw. kan met een werkwoord in zoo vele hetrekkingen staen, als er naemvallen zyn. Eenige werkwoorden worden met den nominatief verbonden, sommige vorderen den accusatief, andere den genitief, en nog andere den datief.

238. — In den nominatief staet :

1.° Het onderwerp der rede, hetwelk antwoordt op de vraag *wie? of wat?* vóór het werkwoord geplaetst, b. v. *de mensch is sterfelyk.* (*Wie is sterfelyk? — de mensch.*) *Deroos riekt aengenaem.* (*Wat riekt aengenaem? — de roos.*) Deze nominatief staet dus niet alleen in den bedryvenden, maer ook in den lydenden vorm van ieder werkwoord, dat bedryvend een voorwerp in den accusatief vordert, welk voorwerp by de omzetting in den lydenden vorm tot onderwerp des voorstels wordt. Zoo zegt men : *uw broeder wordt van zyne ouders bemind*, dewyl men in den bedryvenden vorm zegt : *uwe ouders beminnen uwen broeder.*

2.° By eenige werkwoorden, die een blooten toestand te kennen geven, namelyk by *zyn, worden, heeten* (voor *genoemd wor-*

den, niet voor noemen), *blyven, schynen*, kan geen andere naemval dan de nominatief, hetzy enkel, hetzy dubbel gebruikt worden. De eene staet dan als onderwerp vóór, de andere als gezegde na deze werkwoorden, b. v. *zyn oudste broeder heet Karel; hy was en bleef steeds myn vriend; hy schynt uw vyand.*

3.° Ook het tweede zelfstandig naemwoord staet in den nominatief, als eene soort van bystelling by het onderwerp, wanneer op het werkwoord een der vergelykende of verklarende woorden *als, zoo als, even als, gelyk*, volgt, hetwelk vooral by vele wederkeerige werkwoorden het geval is, b. v. *hy stierf als een held* (dit is *als een held sterft*); *hy gedraegt zich gelyk een eerlyk man* (dit is *gelyk een eerlyk man zich gedraegt*); *ik verbly my als uw vriend* (dit is *gelyk uw vriend zich verblydt*). — Wanneer nogtans het zelfst. naemw. na het wederkeerig werkwoord meer op het woord *zich* terugwyst, dan op het onderwerp, zoo gebruikt men den accusatief, b. v. *hy biedt zich aen als eenen kenner van kunstwerken; hy doet zich kennen als mynen vriend*. Overigens kan het gebruik van den nominatief of van den accusatief dikwyls eene gansch verschillende beteekenis aen den zin geven. Zegt men b. v. *hy behandelt zynen broeder als eenen vreemdeling*, zoo beduidt zulks : *hy behandelt hem, zoo als hy eenen vreemdeling behandelt*; terwyl *als een vreemdeling* zou beteekenen : *hy behandelt zynen broeder, zoo als een vreemdeling dezen zou behandelen.*

239. — Den accusatief vorderen :

1.° Alle *overgankelyke*, dat is, zoodanige werkwoorden, welke eene werking te kennen geven, die het voorwerp als omvat en onderwerpt, zoo als : *doen, laten, beminnen, verbannen, mishandelen, nazien, enz.*

2.° De meeste wederkeerige werkwoorden hebben het persoonlijk voornaemwoord als voorwerp in den accusatief by zich, als : *ik verheug my, hy bedroeft zich, enz.* (ziet §. 180).

3.° De *onovergankelyke* werkwoorden nemen slechts dan eenen accusatief by zich, wanneer ze schynbaer eene overgankelyke beteekenis verkrygen, of eene soort van inwerking op een voorwerp uitdrukken, b. v. *hy gaet eenen goeden stap, hy slaapt eenen gerusten slaep, enz.* (ziet §. 178. Aenm. 2).

4.° Zoo ook staet by deze, even als by de andere werkwoorden, op de vragen *wanneer? hoe oud? hoe groot? hoe lang? hoe veel? hoe dier? hoe dikwyls?* enz. het zelfstandig naemwoord, welk

daerop antwoordt, in den accusatief. Doch die accusatief moet alsdan niet aenschouwd worden als uit de beheersching des werkwoords voortvloeiende, maer als een onafhankelyke naemval, die het bedoelde begrip van *tyd*, *ouderdom*, *grootte*, enz. uitdrukt, b. v. *hy arbeidt den ganschen dag*; *dit boek kost eenen gulden*; *het kind is eenen duim gegroeid*; *vele dieren leven maer eenen dag*, enz. Hetzelfde heeft plaets in opschriften van brieven, b. v. *den 6^{en} Juli*; *den 10^{en} Mei*, enz. (Vergelykt §. 120. 4.º).

5.º Sommige werkwoorden beheerschen twee accusatieven (zonder voorzetsel), als : *noemen*, *heeten* (in den zin van *noemen*), *maken*, *uitroepen*, *kroonen*, enz. b. v. *God noemde het licht dag*; *hy heet hem meester*; *zy hebben hem koning gemaekt*; *zy zullen hem keizer uitroepen en kroonen*. Zoo ook *doen en laten* in verbinding met een ander werkwoord, b. v. *hy doet den knecht eenen boom planten*; *laet my uwen broeder den brief voorlezen*.

240. — Vele onzer werkwoorden werden oudtyds met eenen genitief verbonden, en wel voornamelyk die, welke *gewaerwording*, *kennis*, *lof*, *achting*, *blydschap*, *begeerte*, *behoefte*, enz. te kennen geven; zoo zegde men b. v. *zich eener zaek ontrusten*; *zich eens ongelukkigen ontfermen*, *erbarmen*; *gedenk myns*; *hy is myns vergeten*; *hy schaemt zich zyner armoede*; *hy zal zich des wachten*, *hoeden*; *hy verwondert zich onzer*; *zich eener zake aentrekken*, *bekommeren*; *ik verheuge my des*; *hy behoeft onzer hulp niet*; *wy kunnen zyns niet ontbeeren*; *hy is zyner vrienden beroofd*; *der beschuldiging ontslagen*; *des geloofs afgaen*, enz. Thans is de aenwending des genitiefs by sommige dezer werkwoorden in onbruik geraekt; doch by andere komt hy, vooral in den hooger en styl, nog menigvuldig voor. In den gemeenzamen schryftrant wordt hy schier altoos door den accusatief met voorzetsels vervangen⁽¹⁾.

241. — De datief drukt by een werkwoord het *doel* uit der handeling, of het *persoonlyk voorwerp* voor hetwelk zy bestemd is, in welks voor- of nadeel zy geschiedt. Deze naemval staet :

1.º By alle overgankelyke werkwoorden in den bedryvenden vorm, welke; buiten hun voorwerp in den accusatief, nog een persoonlyk voorwerp by zich hebben, ten wiens behoefte de

(1) Een zeer uitgebreide *lyst van werkwoorden, die oudtyds met den genitief verbonden werden* is medegedeeld door den heere K. L. Stallaert, in het tyd-schrift *Het Taelverbond*, jaerg. 1833. blz. 80.

handeling geschiedt, b. v. *ik geef HUN goeden raed, ik schryf MYNEN BROEDER eenen brief, hy plukte MY eene bloem, hy bood ZYNEN VRIENDE een geschenk, enz.*

2.º By vele onovergankelyke werkwoorden, die de vermelding by zich vereischen van eenen persoon, dien de werking aengaet, staet de naem van dezen persoon in den datief, b. v. *dit huis behoort MY, het zal HUN slecht bekomen, die zaak is HEM ontgaen, het mes ontviel ZYNEN HANDEN, enz.*

3.º Ook eenige wederkeerige werkwoorden, die eenen accusatief der zake by zich nemen, vorderen den datief des persoons, b. v. *zich (eene zaak) aenmatigen, zich (iets) inbeelden, zich (moeite) geven, zich (iets) voorstellen, zich (veel) veroorloven, enz.* (ziet §. 180).

4.º Onpersoonlyke of onpersoonlyk gebruikte werkwoorden, die van onovergankelyke beteekenis zyn, kunnen den persoon niet als het regtstreeksch voorwerp, maer slechts als het doel der handeling, en dus alleen in den datief, by zich hebben, b. v. *het beliest, behaegt hun; het gelukt hem; het schynt my, komt my voor.*

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OVER HET BYWOORD.

242. — Watbywoorden zyn is reeds onder §. 23. 1° verklaard. By het aldaer gezegde dient nog gevoegd te worden, dat het bywoord niet alleen het werkwoord en 't byv. naemwoord, maer ook een ander bywoord kan bepalen; b. v. *deze mensch handelt WYS EN REGTVEERDIG; een ZEER wyze, GEREGTIG handelende mensch; een DIKWYLS bedrogene menschevriend wordt ZEER LICHT wantrouwig jegens anderen, die MISSCHEN GANSCH onschuldig zyn.* — Alleen by wyze van uitzondering staet het bywoord soms als bepaling by een zelfstandig naemwoord, b. v. *deze man hier, die boom daer, de hemel daer boven.* Dergelyke uitdrukkingen zyn als verkortingen te aenschouwen van : *deze man, welke hier staet, enz.*

Aenmerking. Over de vergrooting der bywoorden is tegelyk met die der

byvoegelyke naemwoorden gehandeld, onder §. 101, 103, en 104. Overigens zyn alle bywoorden onverbuigbaer.

Soorten van bywoorden.

243. — Met betrekking tot hunne beteekenis, zyn de bywoorden onderscheiden in zeven soorten :

1.° Bywoorden der *hoedanigheid*, die de hoedanigheid van het voortbrengsel eener handeling, of de wyze der werking te kennen geven, b. v. *hy schryft schoon, spreekt duidelyk, antwoordt my schriftelyk.*

2.° Bywoorden der *hoegrootheid* of des *graeds*, die de hoegrootheid van het voorwerp der handeling, of den graed der hoedanigheid of der werking te kennen geven. Dergelyke zyn : *zeer, uiterst, hoogst, buitengewoon, uitnemend, gansch, ten volle, te (al te), genoeg, weinig, tamelyk, meer, minder, byna, maer (slechts), in verre na, zóo, dermate, veel, tienvoud, honderdvoud, enz.*

3.° Bywoorden van *omstandigheid*, welke de eene of andere byzonderheid, die by de handeling of de redenering in aenmerking komt, vermelden, als : *te vergeefs, geerne, mede, te gelyk, altemael, te samen, minstens, eerstens, ten tweede, eensdeels, anderdeels, ten slotte, wyders, voorts, enz.*

4.° Bywoorden van *plaets en ruimte*. Deze drukken uit : **a.)** eene *rust*, als : *aen, achter, by, in, na, op, voor, heinde, naest, nevens, binnen, onder, ver, wyd, overal, iewers, ergens, hier, daer, ginds, daerboven, regts, links, te huis, enz.*; — **b.)** eene *rigting*, als : *af, door, om, rond, rondom, toe, van, uit, heen, hervoort, weg, waer, boven, voorwaerts, herwaerts, derwaerts, vandaer, daerheen, waerheen, bergop, bergaf, noordwaerts, huiswaerts, enz.* — Een groot getal der opgenoemde bywoorden kunnen ook als voorzetsels gebruikt worden. *Naer, tot, te en van,* zyn uitsluitend voorzetsels.

5.° Bywoorden van *tyd*. Deze drukken uit : **a.)** een *punt des tyds*, als : *ooit, nimmer, eens* (als het op zekeren tyd beteekent), *welaar, voorheen, dan, nu, heden, thans, gisteren, toen, hierna, dadelyk, seffens, juist, reeds, nog, welhaest, kortelings, eindelyk, 's nachts, eerstdaegs, enz.*; — **b.)** eene *voortdoring van tyd*, als : *altyd, altoos, steeds, immer, sedert, voortaan, onderwyl, intusschen, van lieverlede, enz.*; — **c.)** eene *herhaling in den tyd*, als : *zelden, dikwyls, vaak, telkens, weder, op nieuw, somtyds, nu en dan, nu eens — dan eens, gewoonlyk, doorgaens, benevens de herhalingstallen,*

wanneer ze niet als bywoorden van hoegrootheid gebezigd worden.

6.º Bywoorden der *wyze* (*modaliteit*); geven den denk- of spreekvorm te kennen, waeronder de spreker het gedacht, door het gezegde uitgedrukt, voorstelt. Deze zyn : **a.**) *bevestigend*, als : *ja, wel, voorzeker, waerlyk, immers, stellig, degelyk, volstrekt, gewis, werkelyk, wezentlyk, waerachtig, trouwens*; — **b.**) *ontkennend*, als : *neen, niet* ⁽¹⁾, *geenszins*; — **c.**) *wenschend*, als : *dan, toch*; — **d.**) *vermoedend*, als : *waerschyntlyk, misschien, mogelyk, wellicht*.

7.º De bywoorden van het *zinsverband*, die het verband tuschen volzinnen te kennen geven, zoo als : *eventwel, niettemin, toch, desniettegenstaende, intusschen, daerentegen, diensvolgens, derhalve, daerom*, enz. Deze zyn *voegwoordelyke bywoorden*.

Aenmerking. Zoo als men ziet, kan een en hetzelfde bywoord nu eens tot de eene, dan weer tot de andere soort behooren. Dus is *even* nu eens bywoord van hoegrootheid, dan eens van tyd; *dan* is of een bywoord van tyd, of een van *wyze*.

Vorming der bywoorden.

244. — Naer hunne vorming zyn de bywoorden deels *stamwoorden*, deels *afgeleid*, deels *samengesteld*. Voorts zyn ze veelal van andere rededeelen, byzonder *byvoegelyke naemwoorden, zelfstandige naemwoorden* en *voornaemwoorden* ontleend, en slechts in geringen getalle *oorspronkelyk* of door *eigenaerdige vormingsmiddelen* ontstaan.

245. — Van *byvoegelyke naemwoorden* ontstaan bywoorden op de volgende wyze :

1.º Alle *byvoegelyke naemwoorden* en vele *deelwoorden* kunnen in hunnen onveranderden grondvorm als bywoorden gebruikt worden, b. v. *goed, schoon, verbazend, volkomen*.

Aenmerking. Oudtyds werd het bywoord van 't byv. naemw. gevormd door toevoeging eener *e*. Overblyfsels daervan zyn : *geerne* van een byv. naemw. *geern*, dat *begeerig* beteekent; *digte* dat nog in *digteby* gehoord wordt; *traps-gewyze* van een byv. naemw. *gewys*; *alreede* van *reed, gereed*, enz.

2.º Vele bywoorden zyn *oorspronkelyk naemvalsformen* van *byvoegelyke naemwoorden*, of andere *byvoegelyke woorden*, namelyk : **a.**) in den *accusatief*, als : *wyd en lang* (in *zagswyzen*

(1) *Niet* verliest soms geheel zyne ontkennende kracht, namelyk wanneer het gebruikt wordt om een bevestigenden uitroep te versterken, b. v. *hoe groot was niet myne verwondering, toen*, enz.

als : *uren wyd, jaren lang*), *vlak, gansch, geheel, veel, weinig, meest, genoeg, vroeg*; — **b.**) in den genitief, als : *reeds, bereids, anders, allengs* (uit *al* en *lang*), *dwaars, straks, averegts, zelfs, eens, doorgaens* (voor *doorgaends*), *onverwachts*; — **c.**) in den datief, als : *gister* (waervoor men ook *gisteren* gebruikt), en met de bywoordelyke *s* achter den uitgang des datiefs : *overigens* (voor *ten overigen*), *hoogstens, minstens, eerstens, laetstens*.

3.° Door verbinding des byvoegelyken naemwoords met een voorzetsel. Soms komt achter den uitgang nog de bywoordelyke *s*, ofschoon het voorzetsel den genitief niet toelaet : *neven of nevens* (voor *in even*), *benevens* (uit *by in even*), *tevens* (voor *te even*), *insgelyks* (uit *in* en *gelyk*); *tegelyk, teregt, overeen, overluid, voorwaer, op nieuw, te midden, ten minste, ten beste, in 't byzonder, in (over) 't algemeen, enz.*; of met het voorzetsel van achter: *volop, regtuit, kortaf, kortom, rondom, enz.*

246. — Bywoorden van zelfstandige naemwoorden gevormd zyn :

1.° Zelfstandige naemwoorden, hetzy alleen staende, hetzy met byvoegelyke woorden verbonden, namelyk : **a.**) in den accusatief, als : *raek, mis, eenmael, dikwerf, altyd*; — **b.**) in den genitief, als : *'s daegs, 's morgens, 's zondaegs, somtyds, regtstreeks, deels, altoos* (voor *altoges*, van *tiegen*), *myns dunkens, barrevoets, blootshoofds, onverrigter zake, middelerwyl, aller wegen, ziender oogen*; — **c.**) in den datief, hetzy met of zonder bywoordelyke *s*, als *allenthalve, zynentwege, trouwens, namens, noode (ter dood)*. By deze zelfstandige naemwoorden wordt veelal *te* verstaen; zoo zegt men : *stuk slaen voor te stukken slaen; school, schuil, sloop, gaen; zoek raken, enz.*

Aenmerking. Tot de bywoorden, uit een zelfstandig naemwoord in den accusatief ontstaen, behoort ook *ooit*, van het Gothisch *áiv* (*eeuw, tydruimte*), en bygevolg ook *nooit*. Van dit *áiv* is *ie* een andere vorm, die bewaerd is in *immer* en *nimmer*, voor *iemer* en *niemer*, alsmede in *immers* en in *iewers* (dit is *iewaerts, ergens*) en *niewers*. — Ofschoon *immer* en *nimmer* reeds het bywoord *meer* tot hun laetste bestanddeel hebben, heeft men er dit laetste woord later nogmaels bygevoegd; van daer *immermeer* en *nimmermeer*. — *Immer, immermeer, nimmer, en nimmermeer*, worden niet gebruikt dan om het toekomende; *ooit* en *nooit*, zoo wel om het verledene als om het toekomende aen te duiden.

2.° Zelfstandige naemwoorden met voorzetsels verbonden. Ook hier eindigt het bywoord niet zelden op *s*, ja, wordt de *s*

soms tusschen het voorzetsel en het zelfst. naemw. ingeschoven, b. v. *terstond, terdeeg, te regt, thans* (voor *te hand*), *ter loops, te rade, te berge, terug, achterwege, by tyds, by der hand, binnenslands, inderdaed, ondershands, overeind*; of met het voorzetsel van achter : *jaerin-jaeruit, bergop, stroomaf*.

247. — Van werkwoorden zyn slechts ontstaen : *misschien* en *maer*. *Misschien* staet voor *het mag geschien*, en *maer* is ontstaen uit *het en ware*. Ook *eerlang* voor *eer het lang is of zyn zal*, is een bywoord, dat een ganschen zin in verkorten vorm inhoudt.

248. — Van voornaemwoorden ontleend of uit voornaemwoordelyke stammen gesproten zyn de volgende bywoorden : a.) tot het Gothisch aenyzend voornaemwoord *sa, só, thata*, waeruit ook ons lidwoord sproot, behoort zoo en ook *zus*; — b.) tot een verloren aenyzend voornaemw. dat in 't Gothisch *his, hja, hita*, luidde, behooren *hier, her* (nog overig in *van oudsher, jaren, her herwaerts*), *henen, heen* ⁽¹⁾, *heinde* (dit is *naby*) en *heden*; — c.) tot het voornaemw. *die* behooren : *daer, der* (in *derwaerts*), *daen* (altijd met *van* tot *vandaen* vereenigd), *dan, toen* (uit *te doen* voor *te doe*), *des* of *dies* (gebruikt in den zin van *bygevolg*), *doch, toch* (uit *te doch*), *edoch* en *dus*; — d.) tot het vragend voornaemw. *wie*, behooren : *waer, wer* (in *derwaerts* overgebleven), *wan* (bewaerd in *wanneer*) en *hoe*; — e.) tot het aenyzend voornaemw. *gene* behoort *ginds* en *ginder*.

249. — Oorspronkelyke bywoorden zyn : a.) onder die van plaets en rigting : *aen, af, by, door, in, na, om, op, te, toe, voor, uit*; — b.) onder die van tyd : *nu* en *nog*; — c.) onder die van wyze : *ja, en* ⁽²⁾ en *neen*; — d.) de bywoorden *wel* en *ver*.

250. — Eigenaerdige uitgangen ter vorming van bywoorden

(1) *Henen* beteekent eene beweging uit eene plaets; *heen*, *naer* eene plaets toe. Men zegge dus niet : *heengaen* voor *weggaen*, *maer henengaen*; zoo ook niet *ieters henengaen*, voor *naer toe gaen*, *maer heengaen*.

(2) *En* had vroeger volkomen ontkennende kracht; zoo zegde men : *ik en weet*, voor *ik weet niet*. Nog in sommige streken hoort men het aldus by het volk gebruiken, b. v. in zegswyzen als : *gy spot met my? — 'k en doe. Gymoet meégaen! — 'ken zal!* Ook is het nog bewaerd in *ten zy* en *ten ware*, voor *het en zy, het en ware*, dat is, *het zy, het ware niet*. Allengs nogtans begon men dit *en* met toevouging van *niet* te versterken, en aldus ontstond *ik en weet niet*, voor 't oorspronkelyke *ik en weet*. Sedert het midden der 17^e eeuw verdween deze ontkennende partikel schier geheel, en er bleef slechts : *ik weet niet*. Echter zyn er goede schryvers, die, waer het pas geeft, er nog gebruik van maken, en wy meenen dat hun voorbeeld allezins dient nagevolgd te worden.

zyn : a.) en of er in buiten (van uit, waer voor be gevoegd is, uiter van uit, nog in uiterlyk en uiterste overgebleven), opper (van op, in opperste en opperen), (te) voren en voordr (van voor), midden en midder (in middernacht, van mid), achter, echter, naer (nader), onder en weder; — b.) lyk, dezelve die byvoegelyke naemwoorden vormt. Daer deze uitgang nogtans licht iets slepends aen de rede geeft, wordt hy veelal weggelaten, waer het bywoord op lyk van een byv. naemw. afkomt, en de uitgang geene eigenaerdige beteekenis verkregen heeft, zoo als in *eigentlyk, opentlyk, waerlyk*, enz.; — c.) *ling*, welk meestal van eene s gevolgd is, b. v. *blindelings, plotselings, ruggelings, schrylings, ylings*, enz.; — d.) *waerts* of *zonder s, waert*, b. v. *opwaerts, binnenwaerts, herwaerts, derwaerts, huiswaerts*, enz.

Aenmerking. De bywoorden met *lyk* gevormd nemen soms s als *dagelyks, jaerlyks*. Als byvoegelyk naemwoord, nemen deze woorden *sch*, dus : *wy bidden dagelyks om ons dagelyksch brood*.

NEGENSTE HOOFDSTUK.

OVER HET VOORZETSEL.

251. — Voorzetsels zyn woorden, welke dienen om de betrekking tusschen twee voorwerpen of begrippen, door zelfstandige naemwoorden of voornaemwoorden uitgedrukt, aen te duiden. Zoo kan b. v. het zelfstandig naemwoord *de hond*, tot het zelfstandig naemwoord *huis* in verscheidene betrekkingen treden, welke door de voorzetsels *buiten, in, voor, achter, aen, tegen, naer, door, van*, uitgedrukt worden in de zinnen : *de hond ligt buiten het huis, in het huis, voor het huis*, enz.; *de hond loopt tegen het huis, naer het huis, door het huis*, enz.

Soorten van voorzetsels.

252. — Alle echte voorzetsels geven oorspronkelyk en eigentlyk eene *plaetselyke betrekking* te kennen, en worden eerst

in eene verwyderde beteekenis tot het uitdrukken van eenen tyd, of van eene onzinnelyke betrekking aangewend. Het zyn dus oorspronkelyk bywoorden van plaets en ruimte (ziet §. 243, 4.º), en meest allen worden thans nog dikwyls als bywoorden gebruikt; men vergelyke : *hy gaet uit* (byw.) en *hy gaet uit de kamer* (voorz.); *hy loopt door* (byw.) en *hy loopt door de stad* (voorz.).

253. — Buiten deze echte voorzetsels, welke men *bywoordelyke voorzetsels* noemen kan, hebben ook vele *zelfstandige* of *byvoegelyke naemwoorden* en *deelwoorden* de beteekenis en kracht van voorzetsels aengenomen. Zulke naem- of deelwoorden komen daerby doorgaans in verbogen of afgeleiden vorm, of in verbinding met eigentlyke voorzetsels voor. Dergelyke zyn : *krachtens*, *luidens*, *rondom*, *gedurende*, *trots*, *van wege*, enz.

254. — De naem *voorzetsel* duidt aen dat deze woorden, in den samenhang der rede, gewoonlyk vóór het woord komen, dat ze in betrekking met een ander rededeel stellen. Niettemin staen vele voorzetsels zoo wel *achter* als *vóór*, en eenige regelmatig *achter* het woord, dat er van afhangt. Aldus zegt men : *my aengaende*, *mynen broeder uitgenomen*, *de kinderen uitgezonderd*, zoo wel als : *uengaende my*, *uitgenomen mynen broeder*, enz. De woorden *halve en wege* staen altoos *achter* het woord, dat zy beheerschen, en vormen daarmede eene soort van samenstelling, zoo als in : *derhalve*, *veiligheidshalve*, (*van*) *zyentwege*, (*van*) *koningswege*.

255. — Thans geldt byna algemeen als regel, dat het woord, welk *achter* een voorzetsel komt, in den accusatief staet. Vroeger nogtans beheerschten enkele voorzetsels den genitief, en de andere den datief, of den accusatief. Nog zegt men met den genitief : *binnenslands*, *buitensdyks*, *tusschendeys*, *van ouds*, *by tyds*, *binnensmonds* enz. De datief werd vroeger gebruikt, in geval het voorzetsel eene *rust* of eene *beweging*, binnen de grenzen eener plaets besloten, te kennen gaf; de accusatief zoo het eene *beweging naer* eene plaets uitdrukte. De datief kwam dus vroeger uitsluitelyk *achter* : *met*, *uit*, *van*, *na*, *tot* en *te*; de accusatief *achter tegen*, *door*, *om* en *zonder*. De andere voorzetsels hadden nu eens den eenen, dan eens den anderen naemval, volgens de beteekenis van het werkwoord, dat er by uitgedrukt of gedacht wierd. Dat de datief nog menigvuldig met voorzetsels verbonden wordt, getuigen de uitdrukkingen : *met der tyd*, *uit den lande*, *van den*

huize, na den eten, tot den bloede, ten (te den) platten lande, ter (te der) ooren, op der aerde, in der minne, enz.

Vorming der voorzetsels.

256. — Naer hunne vorming zyn de voorzetsels stamwoorden, afgeleide, of samengestelde woorden; doch rigtiger onderscheidt men ze in *eigentlyke* en *oneigentlyke* voorzetsels, aen welke eerstgenoemde ondergeschikt moeten zyn:

257. — *Eigentlyke* of *bywoordelyke* voorzetsels zyn : *aen, by, door, in, na, naer* (¹), *naest, om, op, te, tot, uit, van, voor*, en de volgende, van welke de stammen verloren zyn : *achter, beneden, boven, onder, over* en *zonder*.

258. — *Oneigentlyke* voorzetsels zyn :

1.° Van *byvoegelyke* naemwoorden : *met* (van een byv. naemw., dat nog in *middag* bewaerd is, en waervan *mits* en *midden* afkomt), *sedert* (van 't oude *sid*, dat *laet* beteekent), *tusschen* (oorspronkelyk een datief van *twisk, twee*), *langs* (van *lang*), *nevens* (voor *in even*) en *benevens, rond* en *rondom*.

2.° Van *deelwoorden* : *nopens* (voor *nopends, van nopen*, dat is *duwen, aenstooten, aenraken*), *omtrent* (waerschyndlyk voor *omtrekend*), *volgens* (voor *volgends*), *rakende, betreffende, uitgenomen*.

3.° Van *zelfstandige* naemwoorden : *bezyden* (van *by* en den zwakken datief van *zyde*), *halve* (in samenkoppelingen als *pligshalve, weshalve* en *in behalve*), *jegens* en *tegen* (van een in het Oudduitsch zelfst. naemw. *gagan*), *krachtens* (van *kracht*), *luidens* (van *luid, geluid*), *omstreeks, ondanks, trots* (verkort voor *ten trots van*), *spyt* (voor *ten spyt van*), *wegens* (van *weg*), *wille* (in verbinding met *om*, als in : *om myns zelfs wille, om myns vriends wille*, welke uitdrukkingen terugwerkend zyn, en dus van *om mynentwille* enz. verschillen).

(¹) *Na*, als voorzetsel gebezigt, beteekent thans slechts een *tydelyk achter* (Fr. *après*), b. v. *na middag, hy komt na my*. Daerentegen gebruikt men *naer* in de *plaetselyke* beteekenis, en enkel als voorzetsel, om eene *rigting* of *strekking* aen te duiden en in den zin van *volgens*, b. v. *hy gaet naer huis, het is naer gewoonte*.

TIENDE HOOFDSTUK.

OVER HET VOEGWOORD.

259. — Voegwoorden zyn woorden, die volzinnen verbinden met aenduiding der betrekking, waerin zy tot elkander staen (ziet §. 24). Zonder deze zou de samenhang en de fynere betrekking der gedachten met elkander onbepaald en dikwyls duister blyven. Zulks blykt uit het volgende voorbeeld zonder voegwoorden: *Myn vriend was gisteren by my. Ik heb hem over eene belangryke zaek gesproken. De gelegenheid was gunstig. Hy kon er niet toe besluiten. Hy zegde dat. Ik bleef aenhouden. Hy wilde over de zaek nog eens nadenken. Hy stemde ten laetste toe.* Hoeveel duidelyker worden deze zinnen, met voegwoorden verbonden: *Myn vriend was gisteren by my; EN, DAER dit eene gunstige gelegenheid was, zoo heb ik hem over eene belangryke zaek gesproken. DOCH hy zegde, DAT hy er niet kon toe besluiten. DAER ik NOGTANS bleef aenhouden, wilde hy er nog eens over nadenken, EN stemde ten laetste toe.* — Soms schynen de voegwoorden in plaets van geheele zinnen, slechts enkele woorden met elkander te verbinden; doch dit is niet meer dan schyn, mits er in dit geval eene ineensmitting van zinnen plaets heeft, die hetzelfde onderwerp, of gezegde of eenig ander zindeel gemeen hebben. Zoo staet b. v. *mensch en diër verheugt zich in de lente*, voor: *de mensch verheugt zich in de lente, en het diër verheugt zich in de lente.*

260. — De voegwoorden zyn grootendeels uit bywoorden ontstaen: *dat* is eigentlyk een voornaemwoord; andere komen van werkwoorden of naemwoorden. — Voorts kan men ze met betrekking tot hunne vorming, even als de overige partikels in stam-, afgeleide en samengestelde woorden verdeelen. — Tot een *echt voegwoord* wordt ieder woord, welkdanig ook zyne afkomst en vorming zy, zoo haest het op het geheel (niet op eenig afzonderlyk bestanddeel) eens volzins betrekking heeft, en dezen in verband met een anderen volzin stelt.

Soorten van voegwoorden.

261. — De voegwoorden zyn te onderscheiden : 1.º naer hunnen invloed op den vorm van den zin, aen welks hoofd zy staen; 2.º naer hunne beteekenis, dat is, naer de redekundige betrekkingen van zin tot zin, door hen uitgedrukt.

1.º Naer hunnen invloed zyn de voegwoorden : a.) *nevenschikkende*, door welke twee zinnen, die gelyken rang hebben, verbonden worden, b. v. *hy schryft, en ik lees; hy kan niet uitgaen, want hy is ziek*; — b.) *onderschikkende*, welke een afhankelyken zin met eenen hoofdzin verbinden, b. v. *hy schryft, terwyl ik lees*.

2.º Naer hunne beteekenis worden de voegwoorden onderscheiden, in :

a.) *Aeneenschakelende*, welke zyn : *en, noch, ook, desgelyks, insgelyks, alsmede, daerenboven, bovendien, zoowel — als ook, niet alleen of niet slechts — maer ook; deels, ten eerste, verder, wyders, voorts, eindelyk*.

b.) *Tegenstellende* : *maer, doch, edoch, toch, nu, eventwel, nogtans, ever, echter, niettemin, desniettegenstaende, intusschen, dan* (in den zin van *doch*), *veeleer, daarentegen, ja! ju zelfs! neen!* *indigedeel; of — of, hetzy — hetzy, hetzy — of*.

c.) *Plaetsbepalende* : *waer, van waer, waerhenen. Tydbepalende* : *als, toen, wanneer, terwyl, daer, gedurende dat, zoo haest, zoo dikwyls (als), nu (dat), tot (dat), nadat, sedert (sinds), bevorens, vóór (dat), eer (dan of dat)*.

d.) *Van hoedanigheid* : *gelyk (als), even als, zoo als, dan* (b. v. achter den vergrootenden trap), *dan dat* (achter een byv. naemw. voorafgegaen van *te of al te*, b. v. *hy acht zich te groot, dan dat hy u zou antwoorden*, hetwelk ook door het onbep. werkw. met om kan vervangen worden : *te groot om u te antwoorden*). *Van hoeveelheid* : *hoe — des te, hoe — hoe, naer mate — naer die mate. Van graed* : *in zoo verre (als), voor zoo verre*.

e.) Die een gevolg te kennen geven : *zoodat, weshalve, van hier dat, van daer dat*. Die eene reden aenduiden : *omdat, daer, dewyl, wyl, vermits, overmits, nademael, want, toch*. Die een doel uitdrukken : *opdat, ten einde*.

f.) *Voorveerdelyke voegwoorden* : *indien, ingeval dat, als, zoo, wanneer, tenzy, ten ware, mits. Toegevende voegwoorden* : *ofschoon,*

schoon, al, hoezeer, hoewel, alhoewel, niettegenstaende, hoe — ook, ook (achter welke, wie).

g.) Voegwoorden der *wyze* (modale voegw.): *zoo — dat, alsof, als.*

h.) *Spraakkundig* bepalende voegwoorden. Deze zyn *verklarend*: *als, gelyk, b. v. uw vriend, als eerlyk man, zal u bystaen; een huis, gelyk dat uws vaders; of uitzonderend: dan, b. v. niets, dan ongenoegen, heeft hy gesmaekt.* Tot deze soort behooren ook nog *dat en of*, *b. v. ik weet niet dat hy ziek is, ik twyfel of hy komen zal.*

262. — De aeneenschakelende en tegenstellende voegwoorden zyn allen nevenschikkend; al de overige onderschikkend, met uitzondering van *want*, en het redengevende *toch*, *b. v. hy toch was van oordeel*, dat onderscheiden is van *hy was toch van oordeel*, in welk laetste voorbeeld *toch* tegenstellend is.

ELFSTE HOOFDSTUK.

OVER HET TUSCHENWERPSEL.

263. — *Tusschenwerpsels* zyn klanken, die een gevoel of eene zintuigelyke waarneming uitdrukken (ziet §. 25). Naer hunne *beteekenis* kan men de *tusschenwerpsels* verdeelen in :

1.° *Gevoelsklanken* in engeren zin, zoo van lichamelijke als van onlichamelyke gewaerwordingen, namelyk : **a.)** *Geenerlei bepaeld gevoel* wordt uitgedrukt door *o!* *b. v. o vriend! o kom toch! o wee! o hemel! — b.)* *Smert* door *ach! och! wee! o wee! — c.)* *Beklag* door *helaes! of eilaes!* (vroeger *lasie*), *och arme!* en 't *verouderde leider!* (van *leid* of *teed*). *Lichamelijke pyn* : *ai! ai my! — d.)* *Vreugde* door : *ha!* (dat ook ter uitdrukking van *wreeden lust* gebruikt wordt), *heisa! tsa! ei! ei lieve! hoezee! hoera! — e.)* *Verwondering, goedkeurig*, enz. door *ah! he! zie dan! oho! ah ah! zoo zoo! — f.)* Een *wensch* : *och!* — **g.)** *Afschuw en walging* : *foei!* (vroeger *fy*) *bah! brr!* — **h.)** *Twyfel* : *hm! hm!*

2.º *Klanknabootsingen*, die by het *vallen*, *breken*, *scheuren*, *bersten*, enz. van lichamen ontstaen, als : *bons! plomp! krik, krak! pardaf! holderdebolder! pif, poef, pas!* of nabootsingen zyn van dierengeluiden, als : *miau! kwak kwak!* of van het *lachen* : *hahaha! hihi!* of van muzikale geluiden : *klingetingeling! bom, bam!* enz.

5.º *Klanken*, waerdoor men iemand iets te verstaen geeft of gebiedt, als : *he! hela! holla! ho! pst! stil! st! kom aen! wel aen! voort! marsch! halt!* (van *halden*, *houden*.)

Aenmerking. Met sommige tusschenwerpsels wordt de datief verbonden; maer alsdan hangt die datief niet van het tusschenwerpsel af, maer van het werkwoord, dat er by gedacht wordt, b. v. *wel (zy) hem! heil (geworde) u! wees (overkomt) my!* enz. — Slechts by uitzondering ontstaen van sommige tusschenwerpsels wezentlyke woorden. Zoo komt *juichen* van eenen in het Hoogduitsch bewaerden gevoelsklank *juich*, *aeijen*, van het *aei!* dat de kinderen by hun streelen doen hooren, *verfoeijen* van *foei!* *ploff* van *plof!* enz.

TWELFSTE HOOFDSTUK.

OVER DEN VOLZIN.

Soorten van volzinnen.

264. — Een volzin is een spraekvorm, die een gedacht met al zyne bestanddeelen uitdrukt. Iedere volzin bevat noodzakelyk twee bestanddeelen : 1.º een woord, hetwelk het voorwerp vertegenwoordigt; waervan iets gezegd wordt : *het onderwerp (subjekt)*; 2.º dat, wat van het onderwerp gezegd wordt : *het gezegde (praedikaet)*. Het gezegde is of **a.**) een *werkwoord*, als : *de roos bloeit*, of **b.**) een *byvoegelyk naemwoord*, als : *de mensch is sterfelyk*, of **c.**) een *zelfstandig naemwoord*, als : *hy werd koning*. In beide laetste gevallen is er nog een koppelwoord

noodig, waardoor het gezegde met het onderwerp verbonden wordt, en dit is het werkwoord *zyn* of *worden*.

265. — Is het gezegde een onovergankelyk werkwoord, zoo blyft het by het onderwerp bepaeld, b. v. *het kind slaept*. — Is daerentegen het gezegde een overgankelyk werkwoord, zoo behoeft het nog iets waerop de handeling, die het uitdrukt, overgaet, een *voorwerp*, welk alsdan in den accusatief staet, b. v. *de mensch bemint het leven*. — Buitendien wordt by dezen accusatief nog dikwyls iets, waervoor het voorwerp bestemd is, in den datief gevoegd, welke datief als zindeel het *doetwoord* wordt genoemd, b. v. *de vader schonk zynen zone een boek; God heeft der aerde heure baen aengewezen*.

266. — De volzin heeft twee hoofdvormen : hy is of *eenvoudig*, of *samengesteld*.

1.° De *eenvoudige* volzin is die, welke slechts één gezegde inhoudt. Hy bevat of a.) slechts de twee noodzakelyke bestanddeelen van elken volzin, namelyk onderwerp en gezegde, als : *het kind slaept, de zoon leest*, en dan noemen wy hem *beknopten volzin*; of b.) er zyn hem bepalingen toegevoegd, in welk geval de volzin een *uitgebreide volzin* heet, b. v. *Een gezond kind sluept gewoonlyk rustig. Die leerzame zoon leest het belangryke werk met aendacht*.

2.° De zin is *samengesteld*, als hy uit meer dan éenen volzin bestaet, die te samen tot eene spraek- en redekundige eenheid verbonden zyn, b. v. *Als zyn zoon een belangryk werk bekومت, leest hy het met aendacht*. Hier zyn twee volzinnen : *zyn zoon leest een belangryk werk met aendacht*, en : *zyn zoon bekومت een belangryk werk*, en deze twee zyn tot eene eenheid verbonden.

267. — De spraekkundig zelfstandige, op zichzelve verstaenbare zin, heet *hoofdzin*; de onzelfstandige zinnen, die den hoofdzin als bepalingen aenkleven, zyn *byzinnen*. — Daer nu, binnen de grenzen van éenen enkelen zin, eene bepaling óf door een zelfstandig naemwoord, óf door een byvoegelyk naemwoord, óf door een bywoord uitgedrukt wordt, zoo vervangt een byzin een van deze dry woorden, en zyn er bygevolg dry soorten van byzinnen, namelyk *zelfstandige*, *byvoegelyke* en *bywoordelyke*.

Zelfstandige byzinnen.

268. — Deze zyn te onderscheiden, deels naer hunnen verschillenden *inhoud*, deels naer hunne verschillende *betrekking* in den samengestelden zin.

269. — Naer hunnen *inhoud* zyn ze te onderscheiden in *werkelyk zelfstandige zinnen*, en in *zelfstandig gebruikte byvoegelyke zinnen*.

1.º De *werkelyk zelfstandige* worden door het voegwoord *dat*, of, indien de zaak als onbekend of twyfelachtig wordt voorgesteld, door *of* met den hoofdzin verbonden, b. v. *ik weet, dat hy aengekomen is; ik gevoel, dat het koud is; hy vraegt, of ik komen zal.*

2.º De *zelfstandig gebruikte byvoegelyke zinnen* worden met den hoofdzin verbonden door de zelfstandige voornaemwoorden *wie*, *wat*, *hetgeen*, door de voornaemwoordelyke bywoorden *waer* (ook samengekoppeld met *mede*, *toe*, *aen* enz.), *wanneer*, *hoe*, of door de byvoegelyke voornaemwoorden *welke*, *wat voor een*, *hoedanig*, b. v. *ik weet, wie het gedaen heeft* (d. i. *den persoon, die het gedaen heeft*); *ik zegde, wat of hetgeen ik moest* (d. i. *de woorden, die ik moest spreken*); *hy zegt my, waer hy is* (*de plaats, waer* enz.); *zeg my, waertoe* (d. i. *de zaak, tot welke*) *dit dienen moet*; *ik wil weten, wanneer* (d. i. *den tyd, op welken*) *hy komt*; *hy bedenkt, hoe hy dit ten uitvoer zal brengen* (*de wyze, waerop* enz.); *hy doelt hem mede, welke vriend hem bezocht heeft* (d. i. *het bericht aengaende de persoonlykheid van dien vriend*); *hy zegt my, wat voor eene of hoedantige daed hy uitgevoerd heeft* (d. i. *een woord aengaende den aerd dier daed*).

270. — Naer hunne verschillende *betrekking* in den samengestelden zin zyn de zelfstandige zinnen te onderscheiden in *onderwerps- of subjektszinnen*, *gezegd- of praedikaetszinnen* en in *voorwerps- of objektszinnen*.

1.º De *onderwerpszinnen* bevatten in den vorm van eenen byzin het onderwerp van den nevensgaenden hoofdzin, b. v. *Dat hy aengekomen is, verkeugt my. Of hy komen zal, is onzeker. Wat niet waer is, kan niet eenvoudig zyn. Wie my lief heeft, volge my. Al of alles wat ik zie, is goed.* Volgt de onderwerpszin op den hoofdzin, dan wordt hy in den hoofdzin gewoonlyk door het voornaemw.

het aengekondigd : *Den Christen voegt HET, dat hy lydt ; HET is niet alles goud, wat er blinkt*; doch dit gebruik van het voornw. *het* is alleen dan noodzakelyk, wanneer het gezegde een pers. voornw. is, b. v. *hy is het, die my geleerd heeft*. Ook wanneer de onderwerpszin den hoofdzin voorafgaet, kan er een aenwyzend voornw. (*die, dat*) in den hoofdzin als onderwerp worden gebruikt: *Of hy komen zal, DAT is onzeker. Wat niet waer is, DAT kan niet eenvoudig zyn. Die waegt, DIE wint* (in plaets van *wie waegt*). *Die my lief heeft, DIE volge my*.

2.° Gezegdezinnen zyn zelfstandig gebruikte byvoegelyke zinnen, die het naemwoord van het gezegde vervangen, zoo als : *Hy is niet wat hy voorgeeft te zyn*. Ook kan de byzin door het voornw. *dat*, worden aengekondigd. *Hy is niet dat, wat hy schynt*.

5.° Voorwerpszinnen zyn zulke zelfstandige zinnen, die hetzy een voorwerp in engeren zin (d. i. een zelfst. naemwoord in den accusatief), hetzy een zelfstandig naemwoord in den genitief, hetzy eindelyk, een zelfstandig naemwoord door een voorzetsel geregeerd, vervangen. — De datief kan door geen en byzin omschreven worden.

a.) Een zelfstandig naemw., als voorwerp in den accusatief, vervangen de volgende zinnen : *Ik verneem, dat hy komen zal. Ik begryp, dat het nu te laet is. Ik hoor spoedig, wie myn opvolger zal worden. Begrypt gy, wat ge leest?* Kondigt men hier den byzin door het voornw. *het* aen, dan spreekt men met meer nadruk, b. v. *Nu hebben wy het begrepen, dat het geluk niet op aerde woont*.

b.) Een zelfstandig naemw. in den genitief vervangen : *Het berigt, dat hy aengekomen is* (d. i. *zyner aenkomst*). *De vraeg, of hy geschikt is, bleef onopgelost. Ik ben my niet bewust, dat ik hem beleedigd zyn hebben*.

c.) Een zelfstandig naemw., door een voorzetsel geregeerd, vervangen : *Ik verheug my, dat hy aengekomen is* (d. i. *over zyne aenkomst*). *Ik ben bang, dat het te laet is*. Een zelfstandig gebruikte zin kan van een voorzetsel afhangen, als : *Dwars door foltering, dood, en wat de Hel vermag*.

Aenmerking. Met het voorzetsel van kunnen over 't algemeen alleen zulke zelfstandige byzinnen aen hunnen hoofdzin verbonden worden, welke de plaets vervangen van enen genitief, of van eene bepaling met van. Dus zal men zeggen : *Hy is altyd weêrhouden door de vrees van te misdoen*; en daerentegen : *Hy vreest altyd te misdoen*. Zoo ook met van : *Spreek den droeve niet van vreugd te zoeken*; doch zonder van : *Ik raed u verzet in de studie te zoeken*.

Byvoégelyke byzinnen.

271. — Deze worden met den hoofdzin verbonden door middel van de betrekkelijke voornaemwoorden, en van die voornaemwoordelyke bywoorden, welke de plaets van betrekkelijke voornaemwoorden met voorzetsels vervangen, zoo als : *welke, die, waermede, waerin, wanneer, toen, waer, enz.*, b. v. *De vriend, die my zoo duerbaer was, is gestorven. Daer staet het huis, dat ik zoo lang bewoond heb. De stad, waerin ik zoo vele jaren heb doorgebracht. De dag, toen hy zyne intrede deed (d. i. op welken hy enz). De tyd, wanneer hy gewoon is te komen (d. i. op welken hy gewoon is).*

Bywoordelyke byzinnen.

272. — Deze worden met de hoofdzinnen verbonden door middel vande onderschikkende voegwoorden (ziet §. 261 en 262). Ten aenzien hunner betrekking tot den hoofdzin, zyn ze zoo verscheiden als de voegwoorden, die ze met dezen verbinden. De bywoordelyke zinnen zyn :

1.º *Plaetsbepalende*, aen den hoofdzin verbonden door middel der voegwoorden : *waer (alwaer), van waer, waerheen en werwaerts*, b. v. *Hy staet onbewogen, waer alles valt. Wy komen, van waer gy het niet verwachten zoudt. Wy gaen, waerheen onze vaders ons zyn voorgaen. Ga, werwaerts de pligt u roept.*

2.º *Tydbepalende*, aen den hoofdzin verbonden door middel der voegwoorden : *als, toen, wanneer, zoohaest, zoodra of zoo ras (als), zoo dikwyls, zoo vaek of zoo dikwerf (als), nu (dat), tot (dat), terwyl, daer, gedurende (dat), zoolang (als), nadat, sedert, sinds, voor (dat), eer (dan of eer dat), b. v. Een goed hert tydt mede, als het anderen ziet tyden. Hy kwam, toen het reeds te laet was. Gevaer ligt in de vrees, wanneer zy 't hert bekruipt. Terwyl hy de volken in wanhoop dompelde, wilde hy opentlyk als hun weldoener geprezen worden. Nu gy niet komt, blyf ik ook t' huis. De nevel was verdwenen, zoodra hy zich vertoond had, enz.* Het voegwoord *waer*, dat veelal ter plaetsbepaling dient, wordt soms als een tydelyk voegw. gebruikt b. v. *waer alle aerdsche steun hem ontvalt, vestigt de mensch de oogen op God.*

3.º *Dié eene hoedanigheid te kennen geven.* Deze zyn *vergelijkende* zinnen, en worden met den hoofdzin verbonden door

middel der voegwoorden *gelyk (als), even als, zoo als, dan, b. v. de dichtkunst heeft hare maet, hare wyze of melodie, gelyk de zang.* Gaet de byzin vooraf, dan wordt in den hoofdzin doorgaens door middel van het bywoord zoo op den byzin teruggewezen : *Gelyk wy uwen moed bewonderen, zoo deelen wy in uwen roem. — Hy is zoo spoedig gekomen, als ik verwacht had. Zy zyn ryker, dan men denkt. Het valt anders uit, dan ik gedacht had.*

4.° Die eene hoeveelheid te kennen geven. Deze zyn *proportionele (eene verhouding uitdrukkende)* zinnen, en worden met den hoofdzin verbonden door middel der voegwoorden : *hoe—des te, hoe — hoe, naermate, (al) naer (dat), naer gelang.* By voorbeeld : *Hoe wyzer iemand is, des te verdraegzamer is hy. Hoe meer ik hem leer kennen, hoe meer ik hem bewonder. Hy wordt hoe langer hoe wyzer (voor : hoe langer het duert, hoe wyzer hy wordt). De wyze wil meer kennen, naermute de schat zynere wysheid aengroeit. Naer de wind waeit, dryven de wolken. Uitstekende mannen verschynen, naer gelang de omstandigheden hunne verschyning noodzakelyk maken.*

5.° Die eenen graed te kennen geven. Deze zyn *beperkende (restrictieve)* zinnen, en worden met den hoofdzin verbonden door de voegwoordelyke uitdrukkingen : *in zoo verre of voor zoo verre (als), of zoo ver, b. v. Ik ken hem, in zoo verre men iemand kent, dien men eenige keeren ontmoet heeft. Voor zoo ver ik het beoordeelen kan, is hy onschuldig.*

6.° Die een gevolg te kennen geven, en met den hoofdzin verbonden worden door : *zoodat, weshalve, b. v. Hy heeft zich voldoende verontschuldigd, zoodat het onbillyk zou zyn, hem langer lastig te vallen. Het beviel my daer niet, weshalve ik vertrok.*

7.° *Redengevende*, die met den hoofdzin verbonden worden door : *omdat, daer, dewyl, wyl, vermits, nademael, naerdien, aengezien, en somwylen ook sinds en nu, b. v. dat is waer, omdat het eenvoudig is.* Nog sterker drukt men op het oorzakelyk verband tusschen hoofd- en byzin, als men in den hoofdzin het bepalende *daerom* gebruikt : *Omdat hy onbekwaem is en ydel tevens, daerom wordt hy veracht. — Ik herhael het niet, wyl of dewyl ik het reeds meermalen gezegd heb. Vermits ik genoeg gezeid heb, zwyg ik. Daer hy ziek is, zal hy niet komen.*

8.° Die een doel uitdrukken, en met den hoofdzin verbonden worden door : *op dat, ten einde, dat en of, b. v. Hy spreekt, opdat men hem hoore. God wierp voor de aerde hare ankers uit, dat zy*

niet met u heen en weder schudde. Komt! vliegen we! of de spoed dat jammer nog voorkwam!

9.° Die eene *veronderstelling* te kennen geven, en met den hoofdzin worden verbonden door middel der *voorveerdelyke* voegwoorden : *als, wanneer, zoo, indien, of, in geval (dat), by aldien, ten zy, ten ware, mits*, b. v. *Als (of wanneer, zoo, indien, in geval, by aldien) wy de koude niet verduerd hadden, zou de warmte ons zoo koesterend niet zyn. Met blydschapvlammend oog telt hy de lyken na, of iemand hem bedroog. Ik kom niet, ten zy hy my beleefdelyk late verzoeken. Ten ware hy ziek zy geweest, zal ik hem niet vergeven, dat hy weggebleven is. Ik zal doen wat hy vraegt, mits hy my niet langer lastig valle.*

10.° *Toegevende of inwilligende*, die met den hoofdzin verbonden worden door : *ofschoon, schoon, hoezeer, hoewel, alhoewel, niettegenstaende, al*. Gaet de byzin vooraf, dan heeft men veelal in den hoofdzin de voegwoordelyke bywoorden : *toch, niettemin, eventwel, nogtans, echter, ook dan nog*, b. v. *Schoon wy niet dezelfde voorregten genieten, wy hebben er eventwel allen regt op. Hoewel in ledigheid opgebracht, werkt hy geerne. Hy laet het niet, niettegenstaende ik het hem menigmael verboden heb. Al vielen er honderden aen zyne zyde, toch week hy geenem voet achteruit. Toegevende byzinnen worden insgelyks met den hoofdzin verbonden door de betrekkelijk gebruikte vragende voornaemwoorden : *wie — ook, welke — ook, hoedanig — ook*, of door de betrekkelijk gebruikte vragende bywoorden : *hoe — ook, waer — ook, werwaerts — ook*, enz. (*Ook* dient hier enkel om den toegevend aerd des zins duidelyker te doen uitkomen, en is niet volstrekt onmisbaer). By voorbeeld : *En wie er om hem sneven, hy wekt den moed in 't hert van al wie overbleven. Welke overwinningen gy ook moegt behalen, altyd moet gy op uwe hoede zyn. Elk, hoedanig zyne denkwyze zy, enz.**

11.° *Modale zinnen*. Deze bepalen de wyze der in den hoofdzin vervatte uitspraak door *vergelyking* of door *vermelding eens gevolgs*. In het eerste geval gebruikt men *alsof, als, of*, in het tweede, *zoodat*. By voorbeeld : *Een helder licht straelde uit zyn boezem op hem af, alsof de omwolkte maen haer zilvren schynsel gaf. Ginds stond men wezenloos geworteld in den grond, als geloofde men niet wat men zag. Hy gedraegt zich, of hy niemand te vreezen hadde. De zin duidt een gevolg aen : Men wierp eenen dyk op van ontzachelyke steenklompen, nauwkeurig in een gevoegd, en met yzer*

samen geklonken, zoodat geene rots daeraen in vastheid gelyk scheen. Zoo kan ook door tusschentredende woorden van dat gescheiden worden; zelfs blyft zoo wel eens weg, als in : *Het vriest, dat het kraekt.*

Woordorde.

273. — Daer de volzin een gedacht met al zyne bestanddeelen vertegenwoordigt, zou men daeruit moeten besluiten dat de woorden in elken volzin elkander zouden moeten opvolgen, gelyk ze vooraf in den geest zyn geschikt; alzoo zou elk bepaeld begrip moeten uitgedrukt worden vóór datgene, wat er als bepaling by komt. Eventwel wordt deze orde der woorden, die wegens hare overeenkomstigheid met de orde der voorstellingen in onzen geest de *logische orde* genoemd wordt, op verre na niet in alle gevallen gevolgd. In het Nederduitsch doet men voor het plaetsen der woordbepalingen (byvoegelyke woorden en bywoorden) het tegenovergestelde; men stelt namelyk het bepaelende vóór het bepaelde, b. v. *de zeer vlytige jongeling*⁽¹⁾.—Voorts neme men aengaende de vorming des zins, of de schikking der hoofdeden (onderwerp, koppelwoord en gezegde) en der zinsbepalingen, het volgende in aendacht :

1.º Onze tael streeft altoos daerheen, om den zin als een *in zichzelfe gesloten geheel* te doen voorkomen, en stelt daerom over 't algemeen de zinsbepalingen : voorwerp, doelwoord, toevoegsel (genitief of zelfst. naemw. met voorzetsel), temidden in den zin, van het onderwerp en het gezegde (waer dit een koppelwoord by zich heeft) omgeven, b. v. *de vader heeft zynen zoon dees boek geschonken.*

2.º Zy onderscheidt de zinnen naer hunne spraakkundige weerde, en schikt de dry hoofddeelen : onderwerp, koppelwoord en gezegde, in eenen *hoofdzin* anders, dan in eenen *byzin*.

274. — Bovendien kan ook de woordorde, om byzondere

(1) Door deze afwyking van de logische orde wordt te weeg gebracht, dat de bepaling zich als in het bepaelde begrip begrepen, en dus ten nauwste daarmede verbonden voordoet. Op deze wyze wordt levendigheid en vlugheid in de uitdrukking der gedachten gebracht. Ook in de samenstelling maekt het bepaelende woord het eerste lid uit, en alzoo treden ook hier de beide begrippen als eene eenheid voor den geest.

logische redenen, veranderd worden. Vandaer moet men twee soorten van woordorde onderscheiden :

1.° De *natuerlyke* of *regte* woordorde, welke onze tael tot het bouwen van *hoofl-of aentoonende zinnen* vordert.

2.° De *omgezette* woordorde, onder welke alle afwykingen van de vorige begrepen zyn.

Aenmerking 1. De woordschikkingsleer beschouwt het koppelwoord en het gezegde als van elkander gescheiden. Een werkwoord, dat zonder koppelwoord voorkomt, staet *daer, waer het koppelwoord geplaetst zoude worden*.

Aenm. 2. Al wat van de plaetselyke betrekking van koppelwoord en gezegde vermeld wordt, geldt ook :

a.) Voor de met *hebben, zyn* en *zullen* samengestelde tyden der werkwoorden, alwaer het hulpw. als koppelwoord, het daervan gescheiden werkwoord als gezegde wordt aenzien.

b.) De werkwoorden *laten, durven, kunnen* enz. staen tot den onbep. vorm, met welken zy, te saem, verbonden, eerst een volledigen zin uitmaken, in dezelfde plaetselyke betrekking, als koppelwoord tot gezegde, b. v. *ik laet hem roepen*, even als : *ik heb hem geroepen*.

c.) Hetzelfde geldt ook voor den onvolm. tegenwoordigen en den onvolm. verl. tyd van scheidbaer samengestelde werkwoorden, waer het werkwoord de plaets des koppelwoords, en de daervan gescheiden partikel die des gezegden bekleedt, b. v. *ik roep mynen broeder af* (ziet §. 188).

Regte woordorde.

275. — In deze heeft men, zoo als hooger aangemerkt is, te onderscheiden :

1.° De woordorde des *hoofdzins*.

2.° De woordorde des *byzins*.

In de *regte* woordorde des *hoofdzins* komt het onderwerp voorop; na dees volgt onmiddellyk het koppelwoord, en het gezegde staet aen het einde van den zin, b. v. *de mensch is sterfelyk, het kind heeft geslapen*. In de woordorde des *byzins* daeren tegen, volgt op het onderwerp het gezegde, en onmiddellyk na dees, aen't einde van den zin, het koppelwoord, b. v. *dewyl de mensch sterfelyk is; wanneer het kind geslapen heeft*.

276. — By deze hoofddeelen des zins worden nu alle bepalingen gevoegd, naer den regel : *dat het bepalende het bepaelde voorafgaet*. — Bepalingen des gezegden komen dus daer vóór, en wel in den hoofdzin tusschen koppelwoord en gezegde, in den byzin tusschen onderwerp en gezegde, b. v. *het kind heeft rustig geslapen; dewyl het kind rustig geslapen heeft* enz. — Alleen

in de eenvoudige tydvormen des werkwoords, waerby geen koppelwoord is, neemt het werkwoord in den hoofdzin zyne bepalingen achter zich, b. v. *het kind SLAEPST RUSTIG*; maer : *dewyl het kind RUSTIG SLAEPST*. — Zoo ook : *ik schryf eenen brief*; *daden bepalen onze weerde*; en daerentegen : *ik heb eenen brief GESCHREVEN*; *daden MOETEN onze weerde BEPALEN*; (ziet §. 274. Aenm. 2. b.) — Gaen bepalingen zelven weêr van bepalingen verzeld, zoo komen deze laetste, krachtens denzelfden regel, vóór de woorden, die ze bepalen; b. v. *dat kind heeft BUITENGEWOON LANG geslapen*.

277. — Worden nogtans vóór een woord verscheidene bepalingswoorden gesteld, welke niet elkander onderling bepalen, maer slechts gezamentlyk op dat woord (hetzy dan onderwerp, gezegde of woordbepaling) betrokken worden, zoo rigt zich hunne onderlinge opvolging :

1.° Naer hunne meerdere of mindere spraekkundige weerde;

2.° Naer den graed van beduiding, dien zy voor het bepaelde woord hebben ;

3.° Naer hunnen zwakkeren of sterkeren klemtoon.

De spraekkundig gewigtiger, de nauwer bepalende, even als de meer betoönde bepalingswoorden komen *achter* degeene, die deze eigenschappen in een minderen graed bezitten. Men vergelyke het volgende voorbeeld : *Deze zyne dry nog gansch nieuwe en schoone huizen, zyn in den laetsten zoo verschrikkelyken oorlog in assche gelegd*.

278. — Uit deze algemeene regels vloeijen de volgende byzondere voor de schikking der *zinsbepalingen* voort :

1.° Het *voorwerp* treedt vóór het gezegde, dat den zin sluit. Is dit echter een werkwoord zonder koppelwoord, zoo staet het voorwerp gansch aen het einde. — Het doelwoord gaet vóór het voorwerp. — De plaets der bywoordelyke bepalingen wisselt. Soms staen ze tusschen doelwoord en voorwerp, soms ook achter het koppelwoord. Toevoegsels van grooteren nadruk, zoo als verbindingen van voorzetsels met zelfstandige naemwoorden, komen ook wel meer naer achter, tusschen voorwerp en gezegde. Men vergelyke de volgende voorbeelden : *Myn broeder heeft zynen vriend een landschap geschilderd. Hy heeft lang aen dit landschap geschilderd. Ik schryf mynen oom eenen brief. Ik heb gisteren mynen oom eenen brief geschreven*; of wel : *ik heb mynen*

oom gisteren eenen brief geschreven. De vader heeft zynen zoon dees boek ter aenmoediging geschonken. Hy heeft zich gisteren op de wandeling vermoeid. Ik heb dikwyls met hem gesproken. — Men hoede zich voor de verwisseling van het byv. naemw. met het bywoord, en de vermengeling hunner plaets, hetwelk in menige gevallen een merkelyk verschil in den zin kan te weeg brengen, b. v. *Hy vindt den weg moeijelyk*, en : *hy vindt moeijelyk den weg*. *Ik heb mynen vriend gelukkig gevonden*, en : *ik heb gelukkig mynen vriend gevonden*.

Aenmerking. Het gebruik der *ontkenning* vordert, ten aenzien heurer plaetsing, byzondere voorzigtigheid. Deze moet altyd onmiddellyk vóór het woord staen, dat ze ontkent. — Slaet de ontkenning op den ganschen zin, zoo staet het wordeken *niet* dicht voor het werkwoord. Men vergelyke : *Hy heeft mynen broeder niet gegroet*, en : *hy heeft niet MYNEN BROEDER gegroet, maer u.*

2.° De *voornaemwoorden* rigten zich, ten aenzien der woordorde, meestal naer den derden regel. Wegens hunnen zwakken toon bekomen ze nooit die plaets, welke het zelfstandig naemwoord zou innemen, maer treden vóór de overige bepalingen, b. v. *myn broeder toonde HET (het landschap) zynen vriend*; of : *hy toonde DIT zynen vriend*. *Ik heb HEM GISTEREN gezien*. — Ook wanneer verscheidene voornaemwoorden vereenigd worden, hangt hunne schikking meest af van den meerderen of minderen toon, dien ze ontvangen, of gedeeltelyk ook van hunne syntactische beduiding, b. v. *hy heeft HET MY gezegd*; doch : *hy heeft MY DIT gezegd*. In 't laetste geval volgt het voorwerp, omdat het meer toon ontvangt. Vergelykt nog de volgende voorbeelden : *Ik heb UWEN VRIEND eene les gegeven*. *Ik heb ZE HEM gegeven* — *Zeg DAT NIEMAND!* *Zeg HEM DAT!* — *Daer is geld; geef HET DEN WEERDIGSTE!* maer : *geef DEN WEERDIGSTE DEES GELD!* De volgende zin is dus gebrekkyk ; *ik zelve kon gisteren HEM niet vergezellen, en moest dus naer mynen vader HEM zenden.*

279. — Al deze bemerkingen over de regte woordorde der zinsbepalingen, hebben zoo wel betrekking op de hoofd- als op de byzinnen. Aengaende de laetsten is slechts eene uitzondering te maken, namelyk :

Alle byvoegelyke zinnen, die met een betrekkekyk voornaemwoord beginnen, wyken van de woordorde der byzinnen in zoo verre af, dat *dit voornaemwoord altyd vooraen komt*, zelfs wanneer het iets anders dan het onderwerp, b. v. het voorwerp of het doelwoord enz. bevat, b. v. *de man, welken gy dees boek geven*

wilt. De toren, dien gy beklimmen wilt. De vriend, van welken gy spreekt, enz.

Omgezeite woordorde.

280. — Elke afwijking van de rechte of gewoone woordorde heet *omzetting*. Omzettingen zyn *willekeurig* en *wezentlyk*. — Onder de dry hoofdeden des zins (onderwerp, koppelwoord en gezegde) is eene zesvoudig verscheidene orde mogelyk. Van deze is de opvolging: *Onderwerp, koppelwoord, gezegde*, b. v. *de zon is gezonken*, de natuerlyke orde in *hoofdzinnen*; de opvolging: *onderwerp, gezegde, koppelwoord*, b. v. (*dewyl*) *de zon gezonken is*, de natuerlyke orde des *byzins*. — De gebruikelijke onder de vier omzettingen zyn echter:

1.° *Koppelwoord, onderwerp, gezegde*, b. v. *is de zon gezonken*? en:

2.° *Gezegde, koppelwoord, onderwerp*, b. v. *gezonken is de zon*.

281. — De eerste dezer omzettingen, waer het koppelwoord den zin opent, en het gezegde hem sluit, is *wezentlyk*:

1.° In *vragende, bevelende, biddende* en *wenschende* zinnen. Hier moet namelyk de handeling, door het werkwoord aangeduid, nadrukkelyk vooruitgezet worden; daerom treedt het koppelwoord, of, zoo dit met het gezegde versmolten is, het gezegde aen het hoofd van den zin, en neemt het onderwerp achter zich, b. v. *vragend: Hebt gy mynen wensch vervuld? Zult gy mynen wensch vervullen?* Bevelend: *Vervult (gy) nu mynen wensch!* Biddend: *O vervult (gy) toch mynen wensch!* Wenschend: *Ach, vervuldet gy toch mynen wensch! Haddet gy toch mynen wensch vervuld!*

2.° Ook *voorweerdelyke* en *toegevende* zinnen, welke gewoonlyk met *als, indien, ofschoon, enz.* aenvangen, kunnen, met weglating dezer voegwoorden, als zulke vragende of bevelende zinnen gebruikt worden, waerdoor de levendigheid der rede bevorderd wordt, b. v. *Waert gy gekomen, het hadde my aengenaem geweest. Bezitte hy ook al goed, wat baet het?*

3.° Na de *aeneenschakelende* voegwoorden, wanneer ze aen het hoofd van den zin staen, b. v. *Ook hebt gy mynen wensch niet vervuld. Daerenboven moet ik zeggen. Toch kwam hy, d. i. eventwel*

kwam hy. Intusschen mag men niet vergeten. Voorts heb ik te zeggen. Hiervan zyn uitgezonderd : en, noch, zoo wel — als ook, niet alleen — maer ook, en de tegenstellende : doch, edoch, of, dan, ja, neen, maer en want, b. v. En hy trad binnen. Of zyn broër zal komen, of hy. Noch ik, noch myn broër kan komen. Ik wilde wel, maer ik mag niet. Ik verwachtte hem, (e)doch hy kwam niet. Ik verwacht hem, want hy heeft het my beloofd. Zoo wel myne pligt drijft er my toe, als myn verlangen. Niet alleen myne pligt gebiedt het my, maer ook myn verlangen lokt er my toe uit.

Aenmerking. Sommige voegwoordelyke bywoorden kunnen als echte voegwoorden buiten het zinverband geplaetst worden, en dus geenerlei invloed ter omzetting der woordorde uitoefenen, b. v. Integendeel, ik geloof u geerne. Intusschen, gy moogt niet vergeten. Nogtans, de hertog heeft geen en duer.

4.° Een zelfstandige of bywoordelyke byzin, vóór zynen hoofdzin geplaetst, bewerkt in dezen (welken men alsdan nazin heet) de omgezette woordorde, b. v. *Wanneer het tyd is, zal ik komen. Als ik hem zie, moet ik hem alles zeggen.* — Slechts by wyze van uitzondering, wordt, vooral na voorweerdelyke zinnen, in den nazin, de regelmatige woordschikking gebezigd. Alsdan is de samenhang tusschen de beide zinnen door den spreker opzettelyk verbroken, om den inhoud des nazins te sterker te doen uitkomen, b. v. *zoo hy maer wilde, hy zou wel kunnen.* Desgelyks na den veronderstellenden : *hoe lief hy my ook is, ik kan het hem toch niet vergeven.*

5.° Ook wanneer een hoofdzin in een anderen zin opgesloten wordt, heeft hy de omgezette woordorde, b. v. *ik zal, zegde hy, morgen by u zyn.*

§§§. — De tweede omzetting : gezegde, koppelwoord, onderwerp, b. v. *gezonken is de zon, is* meestal spraekkundig willekeurig, endient maer om het begrip, in het gezegde vervat, sterker te doen uitkomen, b. v. *Groot is de held in den stryd voor het vaderland. Schaden kan ieder, maer nuttig zyn slechts de wyze en goede.* — Even als het gezegde, kan ieder ander zindeel of zinsbepaling, waerop de aendacht byzonder getrokken wordt, aen het hoofd des zins komen; en op dezelfde wyze verdringt dit alsdan het onderwerp achter het koppelwoord, b. v. *In den hof heb ik mynen vriend gezien, niet in huis. In den beginne schiep God hemel en aerde. Den Heer alleen moet gy aenroepen. Sterven zult gy. Geheel kan ik u niet voldoen. Groen moet hy zyne deur laten verwen.*

283. — Voorts kunnen nog, in den dichterlyken styl, omzettingen voorkomen, welke hierin bestaen :

1.° Dat eene zinsbepaling aen het einde van den zin komt, b. v. *Laet my zien uw gelaet! laet my hooren uw stem! Dat hy, die het best zou doorgrieven het lyk, den scepter zou voeren als vorst van het ryk. Als diepe wonderslaep valt op den mensch. Van myne knieën werd zy afgerukt, noorddadig, jammerlyk.*

2.° Dat twee samengeschikte woorden, een of meer woorden tusschen zich bekomen, die tot beide in dezelfde betrekking staen, b. v. *Dan lispelt zy en fluistert zacht. Hoe groot is God, en hoe goed! 't Houdt troost, verkwikking in, en kracht.*

3.° Dat een zelfstandig naemwoord van zyne bepaling door een tusschenkomend woord gescheiden wordt, b. v. *Van 't klagend loover overtoegen eens eikenbooms. Van wie naer 't koestren hygt der rust. Gevoelig is 't gemoed, maer fier, der stervelingen.*

Verbinding en orde der zinnen.

284. — De eene zin is met betrekking tot den anderen ondergeschikt of nevengeschikt.

1.° Ondergeschikt is alle byzin met betrekking tot zynen hoofdzin, b. v. *Frans leert niets, DAER hy niet vlytig is. Hy heeft my geschreven, DAT zyn arbeid haest geëindigd is.* Echter kan eene onderschikkende verbinding zoo wel tusschen byzinnen en byzinnen, als tusschen hoofd- en byzinnen plaets grypen, b. v. *Ik verwacht mynen vriend des te zekerder, DAER hy my geschreven heeft; DAT zyn arbeid haest zal geëindigd zyn.* Men noemt dit alsdan eene *onderschikking in den tweeden graed.* Zoo kunnen er afhankelyke zinnen bestaen van den derden, en zelfs van een nog verderen graed, b. v. *Ik verneem, DAT myn broeder aengekomen is, DAER hem geschreven was, DAT hy komen moest, ZOO HAEST hy kon.* Hier is : *daer hem geschreven was*, een byzin van den tweeden; *dat hy komen moest*, van den derden; en zoo *haest hy kon*, van den vierden graed.

2.° Nevengeschikt kunnen zoo wel hoofdzinnen by hoofdzinnen, als byzinnen by byzinnen zyn, b. v. *Frans leert niets; WANT hy is niet vlytig. Ik laet het niet aen vermaningen ontbreken; MAER hy volgt ze niet.* — *Ik verwachtte hem des te zekerder, DAER het*

weder zoo gunstig was, EN hy my geschreven had, dat zyne bezigheden hem later langer zouden boeijen.

Nevenschikkende zinsverbinding.

285. — Er zyn dry hoofdvormen der nevenschikkende zinsverbinding te onderscheiden : de aeneenschakelende, de tegenstellende en de oorzakelyke.

1.º De aeneenschakelende zinsverbinding komt tot stand door middel der voegwoorden : en; ook, niet alleen of niet slechts — maer of maer ook, noch, zoo wel — als ook, noch — noch, b. v. *Eindelyk is de feestdag gekomen, en de aenvang der plegtigheid is daer. Die zaak is van groot gewigt, ook gaet er geen dag voorby, zonder dat wy er aen denken. Er is een lyden, waardoor wy niet alleen niet vernederd, maer zelfs verheven worden boven het gewoone peil der menschheid. Wy ontzien noch tyd, noch moeite. Al vroeg werd de kunst uitgevonden, om tot de oogen, zoo wel als tot de ooren te spreken. Niet alleen de lotgevallen van ons leven, maer ook de gansche natuer, die ons omringt, predikt het met luider stemme : God regeert. Voorts door middel der bywoorden : ten eerste, ten tweede enz., ten laetste, eindelyk, deels — deels; ter eener — ter anderer zyde, van den eenen — van den anderen kant, nu eens — dan eens. — Deze zinsverbinding kan ook bewerkt worden door een bywoord van tyd of plaets, b. v. *Gy verlangt dat ik het doe; geeft my dan ook een middel aen de hand. Er werd eene nieuwe kunst vereischt, die de loome pen, het schaersch en kostbaer handschrift verving : daer trad de boekdrukkunst te voorschyn. Of door een bywoord van hoedanigheid, hoegrootheid of graed, b. v. *Regen wisselt met zonneshyn : zoo wisselen smert en vreugde, d. i. gelyk regen met zonneshyn wisselt, zoo wisselen enz. — Het aeneenschakelend zinverband kan bestaen, zonder dat het door een voegwoord of voegwoordelyk bywoord uitgedrukt wordt, b. v. *Hy zweeg; de vyand beefde. De lente doet het heil van dartle vreugde springen; de herfstlucht slaet ons neer in zoete mymeringen. Doet het, gy zult gelukkig zyn.****

2.º De tegenstellende zinsverbinding komt tot stand door middel der voegwoorden : of, of — of, hetzy — of, hetzy — hetzy,

b. v. *Zy weigeren het, of zy staen het toe. Of hy komt te laet, of hy komt onvoorbereid, of hy komt in 't geheel niet. Hetzy hy kome, hetzy hy niet kome.* — Voorts door middel van : daerentegen, doch (edoch), maer, dan, nu, veeleer, alleenlyk, toch, ja (ja zelfs), eventwel, echter, nogtans, b. v. Griekenland bloeide; het Noorden daerentegen lag in nacht en nevel bedolven (of : doch, edoch, maer het Noorden enz.) *Zy deden hem herhaelde vragen; dan, hy antwoordde niet. Indien een boek nuttig is, moet het of de vorming van het hert, of de ontwikkeling des verstands, of de uitbreiding van kennis bevorderen: dit boek nu bevordert geen dezer dry oogmerken; derhalve is het niet nuttig. Verre van zich in zyne vlugt te laten beteugelen, verheft hy zich veeleer tot eene hoogte, waer men hem niet kan volgen. Ik weet, dat gy hem eerbiedigt; alleenlyk moest gy hem zelven blyken van dien eerbied geven. Zy weten niet door vleyeryen te behagen, en nogtans (toch, echter, eventwel) scheidt ieder behagen in kunnen omgang.* — Het tegenstellend zinverband kan dikwyls bestaen, zonder door een voegwoord te zyn uitgedrukt, b. v. *Men ziet zyn vernuft niet slechts in zyne schriften; het schittert ook in zyne gesprekken. 'k Wensch u goud noch viezevazen, die een oogwenk weg kan blazen; 'k wensch u toeverzigt op God. Pynlyk moge het vallen, wonden te slagen in het hert van hem, dien wy zoo geerne spaerden; het is de grondwet der vriendschap.*

3.^e De oorzakelyke zinsverbinding komt tot stand door middel der voegwoorden : *want, immers en toch.* Voorts door de voegwoordelyke bywoorden : *zoo (alzo), dus, dan, derhalve, bygevolg, diensvolgens, van daer, hierom, daerom, deswegens, daertoe, ten dien einde,* b. v. *Ik moest bezwyken; want het getal myner vyanden was te groot. Hy gaf zich aen hardnekkige studie over; die kon immers alleen (of die toch kon alleen) zyne toekomst verzekeren. Wat eenvoudig is, is natuerlyk, is dus ook gemakkelyk (zoo, alzo is het ook gemakkelyk). Aenbidt niet de arme denzelfden God, dien gy aenbidt? Is hy dan (dus, derhalve, bygevolg, diensvolgens) uw broeder niet? Thans is het de ure der dankzegging; van daer die heilige stille. De vorst besteedde al zynen tyd aen 't openbaer welzyn; daerom (hierom, deswegens) was hy ook van zyn volk bemind. Uwe groot-sche taek is hier te leeren, Gode gelyk te zyn; daertoe (ten dien einde) wordt ge onder smert gevormd en opgeleid. Ook kan de oorzakelyke zinsverbinding bestaen zonder voegwoorden, als : *Weest kalm; uw lot veranderd. God wil ons best; laet Hem den vryen teugel mennen.**

Samentrekking der Zinnen.

286. — Wanneer verscheiden nevingeschikte zinnen een of meer deelen *gemeen* hebben, kunnen ze tot éenen zin *samengetrokken* worden, daer dat, wat hun *gemeen* is, maer eens wordt uitgedrukt. Zoo is b. v. *de zon, de maen, de sterren lichten*, *samengetrokken* uit dry zinnen: *de zon licht, de maen licht, de sterren lichten*. Niet alleen nevingeschikte hoofdzinnen; maer ook byzinnen zyn voor *samentrekking* vatbaer. De *samentrekking* kan plaets hebben :

1.° Wanneer nevingeschikte zinnen *het onderwerp* *gemeen* hebben, b. v. *'k Scheen de haven ingevaren, en verbryzel op een rots. Dat hy zich niet heeft laten overhalen, doet u verdriet, maer is my aengenaem.*

2.° Wanneer zy *het koppelwoord* *gemeen* hebben, b. v. *Karel heeft gespeeld, maer Pieter gearbeid.*

3.° Wanneer zy *het gezegde*, *betzy met*, *hetzy zonder bepaling* *gemeen* hebben, b. v. *Hem loeg geen engel toe by 't uer van zyn geboorte, geen heldre morgendster uit 's levens uchtendpoorte. O gy, wiens God in 't goud, wiens roem bestaet in 't blinken van nietige aerdsche stof. Het bloed ontvlieht de wonde, het licht zyn brekend oog. In 't verleden ligt het heden, in het nu, wat worden zal.*

4.° Wanneer zy *het onderwerp* en *het koppelwoord* *gemeen* hebben, b. v. *Velen missen wy er, wier byzyn ons herte verheugd, aen deze feest luister en sieraed zou bygezet hebben.* In dit voorbeeld zyn *het onderw.* (*wier byzyn*) en *het koppelw.* (*zou hebben*) *gemeen*. Het eerste is alleen uitgedrukt in den eersten, het tweede in den tweeden zin. Even zoo in : *Om dit vocht, dat ge aen myn oog ontspringen, myn boezem baden ziet.*

5.° Wanneer zy *het onderwerp* en *het gezegde* *gemeen* hebben, b. v. *U zweeren wy onze trouw, en — vloek die u weërstaen. Men plukt op 't graf, geen roozen af voor huppelende reijen : van d'omgeworpen eikenstam, gespleten door de bliksemvlam, geen frissche loovermeijen. 't Geheele heer der Spanjaerden had men binnen de muren, den roover in de huizen, en het wee door al de stad.*

6.° Wanneer zy *eene bepaling* *gemeen* hebben, b. v. *In de lente ontlukt de natuer, en gaen de herten der menschen open voor het genot.*

287. — By de zinsamentrekking komt het vooral daerop aen, dat het woord, welk als gemeen aenzien wordt, *wezentlyk gemeen zy*, zoo in beteekenis, als in *spraekkundige vorm*.

1.º In *beteekenis*, dit is, dat het in beide zinnen hetzelfde moet beduiden. Men zegge dus niet : *Koning Perseus werd beoorloogd, verslagen, en zyn ryk eene Romeinsche provincie*, omdat het werkwoord *werd* in den laetsten zin eene andere beteekenis (namelyk die van het Fransche *devenir*) verkrygt. Zoo zegt Hooft verkeerdelyk : *Daer ging 't weder aen met roepen, en zyn lof in de lucht*. Zoo ook Vondel : *De vader zag om troost uit allerwegen, en uit de lucht van Neerland een Godin in eene wolk verschynen*.

2.º Naer den *spraekkundigen vorm*, dit is, dat in beide zinnen naemval, getal, geslacht, persoon, enz. dezelfde moeten zyn. Men zegge dus niet : *Geniet met wysheid het leven, dat gy maer eens bezit, en zoo snel voorby gaet*, vermits dat in den eersten byvoegelyken zin in den acusatief, en daerentegen in den tweeden in den nominatief moet staen. Dus ook niet : *Het heeft hem behaegd en vermaekt. Het peerd, dat ik bereden en daarna haver gevoerd heb*. Noch : *Vertrouwen en eerbied voor God (maer; vrouwen of God en eerbied voor Hem)*. Insgelyks niet : *Ik werd gewond, en een peerd onder my doodgeschoten; maer : en een peerd werd onder my doodgeschoten*, omdat het werkwoord *werd* in den eersten zin in den eersten, doch in den tweeden in den derden persoon voorkomt.

288. — Niet alleen een enkel zindeel, maer een geheele zin, waarmede twee nevengeschikte zinnen in gemeenschap staen, kan by deze eene nauwere samentrekking bewerken, b. v. *dat hy zyn vertrek uitstelde, heeft u verheugd, maer kon ons niet aengenaem zyn*; even alsof er stond : *het uitstellen zyns vertreks heeft u verheugd*, enz. — Hierby moet men echter, even als by de enkele zindeelen, in aendacht nemen :

1.º Dat de nevengeschikte zinnen ook *wezentlyk naer hunnen inhoud*, in gelyke verhouding tot dien zin moeten staen. Men kan dus de volgende zinnen : *omdat hy verscheidene misdaden begaen had, werd hy in de gevangenis gezet, en eerst gisteren werd hy weder losgelaten*, — niet tot het volgende samentrekken : *omdat hy verscheidene misdaden begaen had, werd hy in de gevangenis gezet, en gisteren weder losgelaten*; want in deze samentrekking bestaet de schyn alsof de misdadiger, *omdat hy verscheidene misdaden heeft begaen, ook weder is losgelaten*.

2.º Dat de betrekking des zins op de beide nevensgeschikte, te gelyk *spraakkundig* en *syntaktisch* mogelyk moet zyn. Valsch ware b. v. de verbinding : *Dat hy zyn vertrek uitstelde was u aengenaem, doch kon ik niet wenschen*; want hier wordt de zelfstandige zin eerst als onderwerp, en dan weër als voorwerp genomen.

Aenmerking. Wanneer de woordorde den hoorder dwingt het onderdrukte wpoord in zynen geest in te vullen, is, *by verschil van persoon en getal eens werkwoords*, de samentrekking niet af te keuren. Veeleer zou de herhaling, welke daer alleen om den wille van persoons-of getalverschil zou geschieden, slepend en gezocht mogen genoemd worden. Zoo mag men zeggen : *Ik heb u, en gy my nooit gehaet. Het lachen past u, my wyze woorden. Hunne namen niet alleen, ook hun beeld staert diep in ons geheugen geprint. Gansch Neerland vult die wond, uw dapperen 't meest.*

289. — Door gepaste samentrekkingen wint de rede in kortheid, bondigheid en nadruk; echter zyn ze overal niet noodzakelyk, waer ze mogelyk zyn, maer blyven dikwyls weg, om de duidelykheid, de welluidendheid of den nadruk te bevorderen, b. v. *Hy heeft gelyk, of hy heeft ongelyk. Ik weet, dat het u moeite kost, maer ik weet ook, dat gy moeite voor my overhebt. Schamen moet hy zich by het genot van gezondheid, spys en drank; schamen, zoo dikwyls de zon over zyn schuldig hoofd op en onder gaet; schamen, by den aanblik der ryke en prachtige natuer, die ook voor hem hare schatten opent.*

Onderschikkende zinsverbinding.

290. De *onderschikking* is die verbinding, welke eenen zin als iets onzelfstandigs, als bepaling, of als bloot gedeelte, onder beheersching eens anderen zins stelt. — Zoo de schikking der bepalingsof *byzinnen* dezelfde regels volgde, als die der bepalingenwoorden in eenen zin, zouden ze vóór datgene komen, wat ze bepalen. Echter volgen ze eene andere orde, namelyk (over 't algemeen) deze : Wanneer ze den hoofdzinne in zyn geheel behooren, volgen ze achter dezen; doch wanneer ze slechts op een enkel woord betrekking hebben, komen ze achter dit woord. Men vergelyke : *Ik verwacht hem, daer hy my geschreven heeft, dat zyn arbeid haest zal geëindigd zyn. — In dit huis, dat ik eenigen tyd bewoonde, heb ik den man, van welken gy spreekt, dikwyls gezien.*

Nogtans kunnen byzinnen nog op vele andere wyzen geplaatst worden. Staen ze tusschen de leden des hoofdzins in, zoo heet men ze *tusschenzinnen*; staen ze op hunne gewoone plaats, na den hoofdzin, zoo noemt men ze *nazinnen*.

Aenmerking. Men wachte zich wel den tusschenzin met de *parenthesis* te verwarren. Deze wordt tusschen een anderen zin ingeschoven, zonder er syntactisch meê verbonden te zyn, b. v. *De tyd der jeugd (zy is wel de schoonste tyd des levens) gaet snel voorby.*

291. — In 't byzonder plaetst men de byzinnen zoo als volgt:

1.° *Zelfstandige* zinnen staen: a.) Als *onderwerp*, óf vóór den hoofdzin, óf er achter, en in 't laetste geval worden ze, op de plaats des onderwerps, door *het* vervangen, b. v. *Dat gy komen wilt, is my zeer aengenaem. Al wat menschelyk is, raekt my van naby. Die zich gewent aen koude en hitte, die zich verhardt tegen vermoeijenissen en ongemak, verkrygt eene sterkte des lichaems, welke hem vele jaren levens kan opleveren. Dat hy deze tael gebruikt, maekt hem niet tot dichter. — Het is niet genoeg, dat wy u behouden, ook uwe broeders moeten wy winnen. My lust het niet in 'thert van andren in te delven. —* b.) Als *voorwerp* staen zy regelmatig achter den hoofdzin, waerin zich het werkwoord, van hetwelk zy afhankelijk zyn, bevindt, b. v. *Ik heb gehoord, dat uw broeder hier is. Bedenk, wat gy doet. Ik kan u niet vergunnen, heden middag uit te gaen.* De zelfstandig gebruikte byvoegelyke voorwerpszin kan echter ook als tusschenzin worden aangewend, b. v. *Zoo heb ik dan, hetgeen ik zoo lang gezocht heb, eindelyk gevonden. Zou ik niet, wat hy my oplegt, willig dragen? Gaet de voorwerpszin den hoofdzin vooruit, zoo heeft er eene omzetting plaats, b. v. Wat vreemd en duister klinkt, wat van ver gezocht en opgehaeld is, wat onnatuerlyk en gedwongen is, mistrouwt en verwerpt het zonder schroom. Dat gy geene schuld hebt, geloof ik geerne. —* c.) Als bepaling van een enkel woord, staen zy er onmiddellyk achter, of zoo dicht er by als de welluidendheid het toelaet, b. v. *Het gedacht, dat al het aerdsche vergankelyk is, moet ons bewegen naer het eeuwige te streven. De tyding, dat hy aengekomen is, verheugt my. De vraeg, of hy geschikt is, bleef onopgelost.*

2.° *Bywoordelyke* zinnen staen, over 't algemeen, als nazinnen, achter hunnen hoofdzin, b. v. *Staen moet hy, waer alles valt. De waerheid zien wy noode, ook als zy hevigt straelt. Wat zou er worden van deze wereld der schepping, indien niet eene onweêrstaenbare*

oppermagt de teugels in handen hield? Dat is waer, omdat het eenvoudig is. Eventwel kunnen ze ook als tusschenzin voorkomen, b. v. Dichtkunst en welsprekendheid kunnen wel, naermate men in het maetschappelyk leven van de natuer afwykt, elkander naderen. Daer is, hoe iemand neem, toch geen verbeetren aen. Ieder christen, waer en wanneer hy leve, wordt tot opoffering geroepen. Treurig, alsof zy alles verloren hadden, stonden zy daer. Zoo gelukkig, als hy toen was, heb ik hem nooit gezien. Ook kunnen zy, krachtens eene omzetting, als voorzinnen voorkomen, b. v. Wanneer wy de grootheid en luister van de werken der schepping beoordeelen, hoe verliezen wy ons dan in het gedacht der onmetelykheid, der oneindigheid van het Alvermogen. Naermate men hooger stygt, kan men te lager dalen. Omdat hy dichter is, gebruikt hy deze tael. Zag men de verstgelegene volkeren, met de wapens in de hand, voor den scepter der Romeinsche vorsten bukken, het ongewapend Christendom, in den schoot des ryks gekoesterd, bukte niet.

3.º *Byvoegelyke zinnen komen regelmatig onmiddelyk achter het zelfstandig naem-of voornaemwoord, dat zy bepalen, en staen dus, wanneer dit woord niet het laetste woord van den zin is, als tusschenzin tusschen de verschillende deelen van den hoofdzin, b. v. Twist niet met hem, dien gy liefhebt. Menschen, die nauwelyks hunne eigene zaken kunnen beheeren, achten zich bekwaem om de grootste en teederste belangen eener gansche maetschappy te beneerstigen. De verwaerloozing van dezen regel veroorzaekt dubbelzinnigheid, als in: Nieuwjaersgeschenken voor kinderen, die by alle boekhandelaers te bekomen zyn. Waer zulks nogtans de welluidendheid bevordert, of waer de aerd des gedachts het noodzakelyk maakt, mag men tusschen den byvoegelyken zin en het door hem bepaalde woord, een of meer woorden laten treden, mits hierdoor slechts geene dubbelzinnigheid ontsta, b. v. Er zouden welhaest geene kwaedsprekers meer zyn, indien er geene menschen waren, die het kwade liever hooren dan het goede. Wyzen van vroeger dag, die ons wuerheên wilt verkonden, die uw blindheid nooit doorzag. De dichterlyke maet vergunt hier vooral vryheid: En ik, zoude ik met u, voor u, niet lyden! wiens heil op aerd geheel aen't uwe hangt: hier dient de byvoegel. zin wiens heil enz. ter bepaling van ik. Ja, by dichters vindt men zelfs soms byvoegelyke zinnen, die vóór het woord komen, door hen bepaeld: Doch neen, die met hem waerheid kennen, dier hert wordt van geen waerheid wars.*

Verkorting der byzinnen.

292. — Deze bestaet in eene onderdrukking van die gedeelten des byzins, welke zynen vorm vaststellen, namelyk het *koppelwoord*, het *onderwerp*, en het *betrekkelyk voornaemwoord* of *voegwoord*, en in de verandering des gezegden in den spraekkundigen vorm, die met den aerd des byzins best overeenkomt; dus by zelfstandige zinnen in den *onbepaalden vorm* des werkwoords, by byvoegelyke en bywoordelyke in het *deelwoord*, *byvoegelyk of zelfstandig naemwoord*, b. v. *De geneesheer liet den zieke toe, de kamer te VERLATEN*, in stede van: *dat hy de kamer verliete*. *VERMOEID van de reize, viel ik in slaep*, in stede van: *daer ik vermoed was*, enz. *Jong en sterk, liet hy niet licht iets aen een ander over*, in stede van: *daer hy jong en sterk was*. *Hy, de steun en het sieraed van het huis, is gestorven*, in stede van: *hy, die de steun en het sieraed van het huis was*.

293. — De verkorting van *zelfstandige zinnengeschiedt* in dier voege, dat het voegwoord *dat* en het onderwerp wegvallen, en het werkwoord in den onbepaalden vorm met *te* overgaet, b. v. als onderwerp: *Het verkeugt my, u weér te zien* (voor: *dat ik u weérzie*). *Het betaemt den leerling, bescheiden te wezen*. *U te behagen, was zyn hoogste wensch*. *Het doet aen het herte goed, eenen ouden vriend weder te zien*. *Het is niet edel, slechts uen zich zelven te denken*. Staet de zelfstandige zin als *voorwerp*, zoo is het doorgaens noodzakelyk, dat zyn onderwerp den hoofdzinne niet vreemd zy, dit is, dat het in dezen óf ook als onderwerp, óf ten minste als voorwerp, *doelwoord*, enz. voorkome, b. v. *Hy beloofde, dezen avond weder te KOMEN*, = *dat hy weder zou komen*. *Hy verzocht MY, met hem te gaen*, = *dat ik met hem zoude gaen*. — *De geneesheer verbood den ZIEKE, de kamer te verlaten*. *Wat let MY, alles in rep en roer te brengen*. — Of men moet ten minste, in hoofd- en byzin, een en hetzelfde begrip kunnen *bydenken* en in beide volledig herstellen, b. v. *De veldheer beval, de brug af te breken*, dit is: *beval ZYNEN SOLDATEN, dat zy de brug zouden afbreken*. *De regering gelastte, de vestingen te slechten*. *De menschenliefde gebiedt, de noodlydenden by te staen*.

294. — Er zyn zinnen, die in hunnen aerd zelfstandige zinnen zyn, wier betrekking tot den hoofdzin door een voorzetsel wordt uitgedrukt, en die de weerde hebben van *tylbepalende*

bywoordelyke zinnen. Deze zinnen zyn insgelyks voor verkorting op de gewoone wyze vatbaer. De voorzetsels, die ze met den hoofdzin verbinden, zyn : *na, met, door, zonder en in plaats van, b. v. Zy kwamen na geëten te hebben, verkort uit : na dat zy geëten hadden. Voldoet natuer met lydenden te koesteren, d. i. terwyl of daer gy lydenden koestert, eigentlyk : daarmede, dat gy lydenden koestert. Door de pligten aen onzen stand en beroep verknocht met yver te vervullen, maken we ons gelyk aen de geesten voor Gods troon, d. i. terwyl of wanneer wy de pligten vervullen. Hy leeft maer voort, zonder veel op de toekomst te denken, d. i. terwyl hy niet veel denkt. In plaats van zyn werk af te maken, verbeuzelt hy zynen tyd, d. i. terwyl hy zyn werk niet afmaakt.*

295. — Worden nog verkort gelyk zelfstandige zinnen :

1.º *Vergelykende zinnen, b. v. Beter is het onregt te lyden, dan onregt te doen (voor : dat men onregt lyde, dan dat men onregt doe). Hoe kan men aen het menschedom grooter en dierzamer weldaed bewyzen, dan door het verstand te verlichten, en het hert te verbeteren van wezens, voor eindeloos geluk en ongeluk vatbaer (d. i. dan daerdoor, dat men, of dan, terwyl men). Hy is te lui om te werken (voor : dan dat hy zoude werken).*

2.º *Doelzinnen, b. v. Zy melden zich reeds nu aen, TEN EINDE niet te laet TE KOMEN. Het vuer, dat vereischt wordt, OM goud en zilver tot eenen staet van vloeibaerheid TE BRENGEN, moet door kunst tot eenen ondragelyken trap van hitte worden aangestookt. Hoe vele edele verstanden ontwikkelen zich nimmer, omdat geen nood of behoefte hen dwong, OM al hunne vermogens met inspanning in het werk TE STELLEN.*

3.º *De modale zin achter een byvoegelyk naemwoord door zoo bepaeld, b. v. Ik ben zoo gelukkig, u te kennen, d. i. dat ik u kenne. Wees zoo goed, my te zeggen (ook : om of van my te zeggen).*

296. — Het verschil tusschen den byvoegelyken en den bywoordelyken zin vervalte by de verkorting : beide worden door een zelfstandig naemwoord, byvoegelyk naemwoord of deelwoord met de noodige bepalingen, vervangen. Een en dezelfde verkorte zin kan dus somtyds naer goedvinden als byvoegelyke of als bywoordelyke zin verklaerd worden, b. v. *Belyders van eenen godsdienst, die de heiligste uendoeningen der menschelykheid eerbiedigt, behoeven wy geene voorbeelden, geene bevelen, d. i. wy, DIE belyders zyn, of wel : DAER wy belyders zyn. Wat over het algemeen de*

verkorte byvoegelyke zinnen van de bywoordelyke doet onderscheiden, is de plaets, die zy innemen. De byvoegelyke zin, namelyk, staet veelal onmiddelyk achter het zelfst. naem- of voornaemwoord, tot welks bepaling hy strekt; de bywoordelyke staet zoo dicht mogelyk by het werkwoord, of wel nu eens aen het hoofd, dan eens aen het einde van den geheelen zin.

297. — Naer gelang de *gezegden* verscheiden zyn, zyn het ook de verkortingen. Namelyk :

1.° Wanneer het gezegde des byzins een *zelfstandig naemwoord* is, blyft dit by de verkorting alleen met de bepalingen, die er by behooren, over, en er ontstaet die vorm des verkorten zins, welken men *bystelling* (*appositie*) heet, b. v. *Hy, de vorst van heil en leven, nam den mensch als broeder aen*, verkort uit : *Hy, die de vorst is van heil en leven, nam*, enz. *Zou ik hem*, MYNEN DIERBAREN VRIEND, *dit genoegen niet gunnen*, verkort uit : *zou ik hem, die myn dierbare vriend is*, enz. Zoo als men ziet zyn het alleen de byvoegelyke, en niet de bywoordelyke zinnen, die zich aldus laten verkorten.

2.° Wanneer het gezegde van den byvoegelyken of bywoordelyken zin een *byvoegelyk naemwoord* of *lydend deelwoord* is, zoo blyft by de verkorting alleen dit byvoegelyk naem- of deelwoord met de bepalingen, die er by behooren, en wel in onverbogen vorm. Over het algemeen kunnen slechts verkort worden, die byvoegelyke zinnen, wier betrekkelijk voornaemwoord in den nominatief staet en op het onderwerp of op het zelfstandig gezegde van den hoofdzin betrekking hebben, en slechts die bywoordelyke zinnen, die met den hoofdzin hetzelfde onderwerp gemeen hebben. In de volgende voorbeelden treft men verkorte byvoegelyke zinnen aen : *Themistokles, van zyne vrienden VERRADEN, van zyne vyanden VERVOLGD, vlood naer Azië*, verkort uit : *Themistokles, die verraden en vervolgd was*, enz. *Verdwenen zyn de luchtkasteelen, de droomeryen, door geene ware ervarenis bekrachtigd*, verkort uit : *die door geene ware ervarenis bekrachtigd zyn*. Voorbeelden van bywoordelyke verkorte zinnen zyn : *Ik drage, TEVREDEN (VOOR : terwyl ik tevreden ben) dat ik niet alles verloren heb, lichter myn lot*; of wel : *TEVREDEN, dat ik niet alles verloren heb, drage ik lichter myn lot*; of ook : *Ik drage lichter myn lot, TEVREDEN dat*, enz. *Kom, gaen we, waer we, vry van boeijen, door angst noch ongeduld bekneld, natuer in vollen gloor*

zien bloeijen (d. i. *terwyl we vry van boeijen, en door angst noch ongeduld bekneld zyn*). Zonder schitterende bekwaemheden, of door een blind fortuin begunstigd, speelt men geene rol gelyk de zyne. — De regel, dat het onverbogen byv. naemw. of deelw., welk eenen byvoegelyken of bywoordelyken zin vervangt, op het onderwerp des hoofdzins moet slaen, lydт menige uitzondering. Wanneer, namelyk, geene misvatting mogelyk is, heeft het volstrekt geen bezwaer, den verkorten zin ter bepaling van een zelfstandig naemw. in verbogen naemval aen te wenden, b. v. *Hy, die DEN AKKER bouwt, zyn' vaedren ruim genoeg. De zee opende reeds hare kaken, om HET ERF, aen haer ontvoekerd, weder in te zwelgen. Verwyderd van het ouderlyk huis, en aen ons zelven overgelaten, stonden de beide wegen ons open; of zelfs wanneer de byzin slaet op een onuitgedrukt onderwerp, dat in een onbep. werkw. vervat is: Het valt moeiljelyk, aen een ryken disch gezeten, aen het schamele brood der armoede TE DENKEN.*

5.° Wanneer het gezegde des byzins een *werkwoord* is, in eenen eenvoudigen bedryvende vorm, zoo wordt hy door het bedryvend deelw. van dit werkw. vervangen, b. v. *Gevaer duchtende, pakte hy zich weg* (verkort uit: *daer hy gevaer duchtte*). Dit in aenmerking nemende, heb ik er vrede mee. Toen 'tforsch gesperde lyf, in d'arbeid onbezweken, zich krommende op den ploeg (d. i. dat zich kromde, of daer het zich kromde), de hardste kluit kon breken. Heit zy den braven, die, vertrouwende op de hulp des Almagtigen, den vyand dorsten trotseren. Ook hier moet de verkorte byzin, vooral wanneer er anders dubbelzinnigheid uit zou ontstaen, op het onderwerp des hoofdzins betrekking hebben.

298. — In verkorte zinnen, ontstaen uit eenen byzin met het werkwoord *zyn* of *hebben*, valt dikwyls het deelwoord *zynde* of *hebbende* weg, b. v. *Hebt gy, eerst sedert weinige dagen op school, reeds straf verdiend* (d. i. *of/schoon gy eerst sedert weinige dagen op school zyt*). *Aen het hoofd van een tulryk leger, viel het hem licht, veroveringen te maken, d. i. aen het hoofde zynde* (daer hy aen het hoofd was). *Hy ploft, den rug doorpriemd van pylen, neer in 't vlugten, d. i. den rug doorpriemd hebbende* (terwyl hy den rug doorpriemd heeft). *De middag kwam, in rouw gehuld, den schoot met rampen opgevuld. Zy keert, den schrik in 't hert. Wy zingen, den beker in de hand. Wy snellen toe, den degen in de vuist.* Daer met in onze tael zooveel als hebbende beteekent, laten die verkorte zinnen zich

ook vervangen door eene bywoordelyke bepaling, bestaende in een zelfst. naemw. door met voorafgegaen : *Hy ploft neer met den rug doorpriemd van pylen. Zy keert met den schrik in het hert, enz.*

299. — Men wachte zich wel, vele byzinnen, waarvan de volgende steeds den vorigen ondergeschikt is, tot eenen volzin te vereenigen. Stelt men ze als *tusschenzinnen*, zoo ontstaet daeruit eene verbrokkeling, welke den geest vermoeit en het gehoor beleedigt, b. v. *De man, wien het huis behoort, dat verleden jaer gebouwd is door dien koopman, die nu in een huerhuis woont, dat aen uwen oom behoort, die in Amerika geweest is, zou het geerne met winst willen verkoopen. Hy die dengene, die den, den achttienden dezer maend hier gepluetsten waerschouwingspael, dat niemand hier iets in het water werpen mag, zelf in het water geworpen heeft, aen-toont, zal eene goede belooning bekomen.* — Als men daerentegen de ondergeschikte zinnen als *hazinnen* achter elkander stelt, zoo dat ze eene lange rei uitmaken, ontbreekt er aen het geheele meest altyd rondheid en kracht. Berispelyk zyn onder dit opzigt de volgende zinnen : *Eindelooze zatigheid is het my, hem met onvermoeide lippen te pryzen, die dengene eeuwig met onuitsprekelyk geluk beloont, die datgene beminde, wat schoon en goed is.* — *De Groot betuigde Gode hertelyken dank, maer was door deze noodlottige zereis, gedurende welke hy zoo kwalyk was gesteld geweest, dat hy noch spys noch rust had genoten, dermate geschokt, dat hy met overhaesting, om eene rustplaets te vinden, de vriendelyke aanbieding der Hertoginne van Pommeren afsloeg, zich liever van eigen ongemakkelyk en open rytuig, dan van vorstelyke overdekte koets bediende, en aldus naer Lubeck voortreizende.*

Perioden.

300. — Deeerste en gewigtigste eischen, welke de uitdrukking van een gedachte bevredigen heeft, zyn die des *verstands*. De zinnen moeten namelyk vóor alles spraekkundig *juist, verstaenbaer en doelmatig* wezen. Zyn echter deze eischen vervuld, zoo treedt ook het gevoel met de zyne op, en verlangt *schoonheid van vorm*. De byzonderheden hierover behooren tot het gebied der rhetorika of redekunst. — Over 't algemeen nogtans komt het

by de schoone of kunstmatige vorming der zinnen op het volgende aen :

1.º De volzin moet zich werkelyk als een in zichzelf gesloten, afgerond *geheel* vertoonen, en zyne deelen moeten leden zyn, dit is, in innigen en levenden samenhang met malkander en met het hoofdedacht staen;

2.º De deelen moeten eene betrekkellyk geëvenredigde *lengte* hebben, dit is, hun uiterlyke omvang moet zoo wel naer hunne eigene logische en rhetorische weerde, als naer den omvang der andere leden berekend worden;

3.º Zy moeten door *éene juiste plaetsing* nog klaerder en duidelyker voorkomen; en,

4.º Met behulp van den oratorischen rhythmus of de betrekking van *ryzing* en *daling* des toons, moet de samenhang der leden, die zich tot eenen volzin vereenigen, zoo wel voor het gehoor als voor het gevoel vatbaar worden gemaekt. Een volzin, die aen deze eischen der redekunst zoekt te voldoen, wiens evenredig gevormde en geordende leden met welluidend ryzen en dalen elkander vasthouden, heet eene *periode*.

301. — Hoe getrouwer een volzin naer zynen spraakkundigen bouw aen deze wezentlyke vereischten eens kunstzins voldoet, des te meer aanspraak kan by maken op den naam van *periode*. Allerminst komt deze naam toe aen de vroeger vermelde opvolging van eenen of meer byzinnen als nazinnen achter hunnen hoofdzin. Meer verdient hem de *nevenschikkende* zinsverbinding, vooral wanneer de onderlinge betrekking der deelen nauwer en bepaelder is; allermeeft echter die zinsverbinding, in welke de byzin vooraen geplaetst is, en van den hoofdzin wordt gevolgd. Overigens wordt elke vereeniging van zinnen tot eene periode, hoe groot ook, in *twee* deelen verdeeld, welke den naam van *voorzindeel* en *nazindeel* dragen. Het voorzindeel wordt met dalenden, het nazindeel, als hoofd- en slotzin, met ryzenden toon gelezen. De daling en klimming kunnen nogtans, door nevensgeschikte zinnen, meermaels achter elkander herhaeld worden; en elke aldus ryzende of dalende zin heet alsdan een *lid* der periode. Eene periode is diensvolgens voor het minst *tweeledig*, wanneer namelyk het eerste en het tweede hoofddeel, het *voorzindeel* en 't *nazindeel*, elk slechts uit *één lid* of uit *éene daling* en *ryzing* bestaet. — Ze is *dryledig* als het voorste hoofd-

deel twee leden en het achterste een lid, of, omgekeerd, het voorste een lid en 't achterste hoofddeel twee leden bevat. Heeft ieder hoofddeel twee leden, zoo is de periode *vierledig*. Zeldzamer en minder passend zyn perioden van vyf tot zes leden.

302. — Voor wat de redekundige betrekking tusschen voor- en nazindeel aengaet, wordt de *nevenschikkende* periode naer het verbindingswoord des nazindeels; de *onderschikkende*, naer het voegwoord des voorzindeels genaemd. Men heeft aldus *vergelykende*, *voorweerdelyke*, *toegevende*, enz.; *tegenstellende*, *gevolgtrekende* enz. perioden.

303. — Ten beteren verstande van het aengevoerde, laten wy hier eenige voorbeelden van perioden volgen :

TWEELEDIGE PERIODEN.

1. Wanneer gy gelukkig wilt zyn, weest dan deugdzaam; — want het ware geluk is geene gave van het toeval.

2. De wereld is zoo leeg, als men maer bergen, vloed en steden daerindenkt; — maer hier en daer iemand weten, die met ons overeenstemt, met welken wy ook stilzwygend voortleven, dat maekt onze aerde tot een bewoonden hof.

DRYLEDIGE PERIODEN.

1. Kan de arbeid ontheerlyk zyn, daer de Alwyze hem noodig acht? — Kan hy ons onteeren en onzen afkeer verdienen, daer het de wil van Hem is, die ons geschapen heeft, dat wy zullen werken? — Zeker neen.

2. Gelyk het den mensch eerdor gelukt is de wetten des zonnestelsels te verstaen, dan de wetten der wederverandering in te zien; — gelyk ze beter geleerd hebben verduisteringen aen zon en maen, dan regen en wind in onzen dampkring te voorspellen: — zoo hebben ze ook van den gang der groote burgerlyke aengelegenheden en de gevolgen der staetsomwentelingen, in opzigt tot het lot der volken, duidelyker begripen, dan van den loop en de opvolging der aengelegenheden van familiën en personen.

VIERLEDIGE PERIODEN.

1. Een groot deel onzer verliezen kunnen verbeterd en weder goed gemaakt worden; — de meeste soorten van genoegens, welke wy moeten missen, kunnen hersteld en vergoed worden: — maer onherstelbaar, volstrekt onherstelbaar is het verlies van tyd; — onvergoedbaar, eeuwig onvergoedbaar is de schade, welke wy daerdoor lyden.

2. Wanneer het lezen zyn doel bereiken, het verstand oplaren, den

smaek vormen, het hert veredelen, of, wat hetzelfde is, ons wyzer, beter en deugdzaamer maken zal: — dan is het niet genoeg, schriften van allerlei aard te doorbladeren of te verslinden; — niet genoeg, gelyk dwalenden, in de boekenweerd rond te loopen, of altyd in eene zee van vreemde gedachten zich te baden, terwyl de bron by onszelven uitdroogt: — maer wy moeten met keus en inspanning lezen, en geen der weinige, maer goede boeken uit de hand leggen, vóór wy in staet zyn ons van de hoofdgedachten des schryvers behoorlyk rekenschap te geven.

VYFLEDIGE PERIODEN.

1. Wanneer gy God bemint en eert; — wanneer gy zyn woord kent en daer naer handelt; — wanneer gy dikwyls aen Hem denkt en u in gedenken tot Hem wendt: — dan zal zyn zegen op u rusten; — dan zal zyne genade u als by de hand geleiden op zynen weg.

2. Niemand geloove de eerste indrukken zynere jeugd te kunnen verwinnen! — Is hy in eene wenschelyke vryheid, omgeven van schoone en edele voorwerpen, in den omgang met goede menschen opgewassen; — hebben hem zyne meesters dat geleerd, wat hy eerst weten moest, om het overige lichter te begrypen; — heeft hy geleerd wat hy niet weder behoeft te verleen; — zyn zyne eerste handelingen zoo geleid, dat hy verder het goede gemakkelyker en geschikter volbrengen kan, zonder zich ergens iets te moeten afwennen: — zoo zal deze mensch een reiner, volkomener en gelukkiger leven leiden, dan een andere, die de eerste krachten zynere jeugd in wederstand en dwaling heeft verspild.

ZESLEDIGE PERIODEN.

1. Wanneer ik eens dood ben; — wanneer eens myn gebente aen de verankelykheid zal zyn overgegeven; — wanneer gy, myne oogen, reeds lang over myn levenslot zult uitgeweend hebben; — dan zal de dag komen, op welken ik zal opstaen; — dan scheidt geen noodlot de zoo teeder vereenigde zielen meer van elkander; — dan is leven, zalig leven, in het genot van Gods gunst, de bron van eeuwige blydschap.

2. Wanneer de nood met zyne gevolgen zich dreigend vertoont; — wanneer het gevaer helden vordert, en eenalgemeene roepden geest tot inspanning wekt; — wanneer de staet met zynen ondergang kampt; — wanneer de gevaren met iederen verzuimden oogenblik vermeerderen; — wanneer de schrikkelijke beslissing alleen met de grootste opofferingen beproefd kan worden: — dan toont zich alles werkzaam en groot, de redenaer wordt krachtig, het genie overtreft zyne eigene verwachting, en de ziel staet over heur eigen vermogen verbaesd.

301. — De aengehaelde perioden komen hierin overeen, dat ze maer eene enkele ryzing en daling bezitten. Dit zyn de gewoone of regelmatige perioden. Intusschen kunnen ryzing en daling nog op menigvuldige andere wyzen tegenover elkander

gesteld en herhaeld worden, en aldus kan men nog vele andere verschillende soorten van perioden vormen. — Voorts behoort de periode byna uitsluitelyk tot den hoogerem styl. Den verhalenden en leerenden schryftrant en den gewoonen briefstyl is zy vreemd; ook de kansel- en volksredenaer zou, door het overtolig gebruik van lange perioden, slechts onoplettendheid en vermoeijenis te weeg brengen. — Onderwerpen uit het dagelijksch leven, by welke het meestal op verstaenbaerheid en bondigheid aenkomt, worden beter in korte volzinnen behandeld. Voor de meer kunstmatige rede echter, maekeene gepaste afwisseling van korte en lange zinnen, van onderscheiden vorm, den besten indruk.

AENHANGSEL I.

OVER DE ZIN- EN TOONTEEKENS.

Zinteekens.

305. — *Zinteekens* zyn zekere teekens, welke dienen om de verhouding van de leden der zinnen en van de zinnen onderling aen te duiden. Zy zyn: *het punt, het komma, het komma-punt, het dubbele punt, het aendachtsteeken, het opschortingsteeken, het insluitingsteeken, de aenhalingsteekens, het vraegsteeken en het uitroepingsteeken.*

306. — Het *punt* (.) wordt gebruikt aen het einde van elken volledigen zin, ten minste waer geen vraeg-of uitroepingsteeken te pas komt.

307. — Het *komma* (,) staet :

1. In den *eenvoudigen uitgebreiden zin*, namelyk :

1.° Tusschen nevensgeschikte zindeelen, wanneer zy niet door *en* verbonden zyn, b. v. *Armoede, verdriet, ziekte en ellende overvielen hem. De Belgen zyn schrandere, geduldig, deugdzaam en spaerzaam. Hy zwijgt, bloost, deinst terug en valt. Hy heeft vader, moeder, vrienden, alles verlaten.*

2.° Tusschen nevensgeschikte begrippen, door de voegwoorden *zoo wel — als ook, niet alleen — maer ook, deels — deels, noch — noch, of — of* verbonden, b. v. *In de verzen, zoo van zyne vroege jongelingschap, als van lateren leeftijd, vindt men niets, dat smaak of oor beledigt. Niet alleen uw geluk, maer ook uw leven staet op het spel. Het ontbrak hem deels aen lust, deels aen tyd. Hy zal, of mynen raed volgen, of naer zyn verderf loopen. Doch wanneer of niet scheidend, maer veeleer verbindend is, dan heeft het geen komma vóór zich : Dit of dat. Van daeg of gisteren. Wat hy zegt of schryft. Zyne tante of moei.*

3.° Eene bepaling, die des noods zou kunnen gemist worden,

wordt door een komma van het overige des zins afgescheiden, en wanneer ze in het midden van den zin staet, tusschen twee komma's geplaetst, b. v. *Terwyl de stem hunner gebeden, met den rook des outaers, ten hemel stygt. Ziet gy niet, daer in het verste verschiet, den tempel der onsterfelykheid? Dit Eden heeft de mensch, te gelyk met zyne onschuld, verloren. En inderdaed, dit was ook het algemeen gevoelen. Maer ach, 't is dwaesheid.*

II. In den samengestelden zin, namelyk :

1.° By de *nevenschikkende zinsverbinding*, tusschen de verbondene zinnen, wanneer zy van geringen omvang, en in zich zelve niet samengesteld zyn; wanneer er dus in die zinnen zelve niet reeds een komma staet. By voorbeeld :

a.) In de *aeneenschakelende zinsverbinding* : *Virgilius was grootendeels slechts navolger der Grieken, en nooit heeft hy zich aan het lierdicht gewaegd. Dat beschikt God, maer ook dat verhoedt God.* Ook wanneer aeneengeschakelde zinnen samengetrokken zyn, worden ze door het komma gescheiden : *In de dagen der verdrukking leed hy in stille, en hoopte op een beter leven. U zweeren we onze trouw, en — vloek die u weërstaen.*

b.) In de *tegenstellende zinsverbinding* : *Hy weigert het, of hy staet het toe. Wy vliegen soms, maer 't is met Icarus gevlogen. Hy bemint het regt, den boosdoener verfoeit hy.* Ook wanneer de zinnen samengetrokken zyn : *Hy is goed, maer zwak. Hier hoort men geen gekletter van wapenen, maer vrolyk gejuich.*

c.) In de *oorzakelyke zinsverbinding*, gebruikt men slechts dan het komma, wanneer de zinnen samengetrokken zyn, als : *Wat eenvoudig is, is natuerlyk, is dus ook gemakkelyk.*

2.° By de *onderschikkende zinsverbinding* kan als regel gelden, dat alle hoofdzin door een komma van zynen byzin wordt gescheiden, onverschillig of deze laetste volledig zy of verkort, of dat er in hoofd- of byzin al of niet samentrekking besta. Aldus :

a.) Wanneer de byzin achter den hoofdzin staet : *Leert, dat gy ten allen tyde uwe pligt moet betrachten. Daer is de man, die u kan helpen. De waerheid was, eer tyd, en zon, en eeuwen liepen. Nergens vindt hy rust, dan in God. Dat is waer, omdat het eenvoudig is. Verblydt gy u niet, mensch te wezen? Ik wensch u, wel te rusten. Ga, toegerust met deugd. Hy is zoo groot, als zyn broeder.*

Aenmerking. Dikwyls blyft het komma weg vóór den verkorten zelfstandigen zin, in den onbep. vorm des werkwoords uitgedrukt, waanneer die als met

den hoofdzin samengesmolten mag aenschouwd worden, b. v. *Ik vergeet u te zeggen, voor ik vergeet dat ik u zegge*. Zoo ook vóór als: *Hy heeft als een held gehandeld*; en vóór dan: *Wat acht ge u, sterveling, meer dan anderen?* Ook de zelfstandig gebruikte byvoegelyke zin mist soms het komma vóór zich, b. v. *Van waarheid weten wy slechts wat we er van beleven. Zie daer al wat ik weet. Als geloofde men niet wat men zag.*

b.) Wanneer de byzin vóór den hoofdzin staet: *Wat God beschermt, kan niet vergaen. Omdat hy dichter is, gebruikt hy deze tael. Nog jong, was hy reeds zwaer beproefd. Nergens grenzen vindende, gaet de geest op de baen zyner bespiegelingen voort.*

c.) Wanneer de byzin, als tusschenzin, in den hoofdzin is ingevlochten, wordt hy tusschen twee komma's gezet: *Het berigt, dat hy aengekomen is, verblydt my. De man, van welken ik u gesproken heb, is aengekomen. Tedikwilspreken wy, als blinden van het licht, slechts anderen nu. De edelste gaven der natuer, door verstandige en vlytige oefening beschaeft, schuilen somtyds in het duister. Eer, zonder verdiensten verkwist, kan geene eer, meer beetten. Uw toon, hoe hoog gestemd, vernedert.*

III. Niet alleen de byzin, maer ook de hoofdzin, als tusschenzin gebruikt, staet tusschen twee komma's: *Wy sterven met elkander, roept zy, laet mynen vader vry! Dan, meende men, kon hy niet zoo deugdzaam geweest zyn.* — Ook ingelaschte naemwoorden, met welke men iemand aenspreekt, staen tusschen komma's: *Wat acht ge u, sterveling, meer dan anderen?*

308. — Het komma-punt (;) scheidt de leden van den samengestelden zin, wanneer ze van vry grooten omgang zyn, en wel bepaaldelyk wanneer binnen die leden reeds een of meer komma's voorkomen. By voorbeeld:

1.° In de nevenschikkende zinsverbinding, namelyk:

a.) Aeneenschakelende zinsverbinding: *Nog ryk en magtig was het vaderland, toen hy het moest verlaten; verarmd en uitgeput vindt hy het weder. Laef, voed, versterk uw ziel door kennis van de waarheid; verhelder uw verstand door immer zuivrer klaerheid; strekk' alles, alles, u tot leering, leiding, baek; en hecht uw hert aen geen dan 't echte zielvermaak.* Ook samengestelde aeneengeschakelde zinnen: *Groote God, hoe vele stemmen schynen zich tegen uwe opperheerschappy te verheffen; uwe wysheid, uwe goedheid, uwe voorzienigheid te bedillen, te loochenen; en ons kinderlyk toeverzigt op uwe vaderlyke zorgte te bespotten!* Wanneer twee aeneengeschakelde zinnen, die eng verbonden en door komma's gescheiden zyn,

met een tweetal andere dergelyke zinnen één geheel vormen, worden de groepen door het komma-punt gescheiden, b. v. *Is dan dat monster, met een vriendelyken gryns voor het verradersch aengezigt; glad en vleijend van tong, ruw en onmenschelyk van hert; de éene hand broederlyk uitgestrekt, de andere van dolk en gif voorzien; listig, indringend, onverzadelyk naer goud en magt; is dat monster, 't welk men staetkunde der hoven noemde, te gelyk met hare verfoeijelyke zuster, de woeste dwingelandy, naer den afgrond gevaren?* — Ook nevengeschikte byzinnen van vry grooten omvang worden door het komma-punt gescheiden: *Opdat Europa herleve; opdat veiligheid en welvaart op de verwoeste velden en ontvolkte zeeën terugkeere; opdat het zwaerd in de scheede ruste.*

b.) Tegenstellende zinsverbinding: *Eeuwen zyn heengevloten over uw stof; staten en ryken zyn gevallen; marmer en arduin zyn verbryzeld; maer uw werk is overgebleven. Niet aen de smerte, die de Heer ons aendoet, heeft hy lust; maer liefde is de bron, en de zuchtigheid onzer zielen het einde zynere beproevingen.*

c.) By de oorzakelyke zinsverbinding is het komma-punt het gewoone scheiteeken der verbonden deelen: *De geboorte van het kind, door hemel- en aerdbewooners bezongen en aengebeden, voert hare moederlyke blydschap ten top; want nu had de Heer groote dingen aen haer gedaen. De waerheid naekt te zien, vereischt een sterk gezigt; ze is gloeijender in 't oog, dan 't gloeijendst zonnelicht.*

2.° In de onderschikkende zinsverbinding, wordt ook de hoofdzin veelal door een komma-punt van zynen byzin gescheiden, wanneer beide van grooten omvang zyn, b. v. *Gelyk er in alle tyden vernuften kunnen ontstaan, die hunne voortbrengsels aen de onsterfelykheid wyden; zoo ontbreekt het ook geen leestyd aen heldere verstanden. Wy willen geen overwigt van onze heerschappy, maer evenwigt der krachten; opdat Europa herleve. Vereischt het nut der ziel, dat soms het lichaem ly'; vast, waek, en tem het vleesch, daer 't staet naer dwinglandy.*

309. — Het dubbele punt (:): wordt gebruikt:

1.° Vóór zinnen of zinleden, die iets vermelden, dat ter opheldering of verklaring van wat te voren gezegd is, in aenmerking komt, b. v. *De geschiedenis zal blyven, wat zy geweest is vóór en na Cicero: de leermeesteresse der weereld, het licht der volken, de toetssteen der waerheid. Hy heeft reeds geene bondgenoten meer: wie slechts kon, heeft zyne boeijen afgeworpen. Zes klinters zyn er in één*

hoek van 't hert gezeten : 't is drift tot heil, tot schoon, tot onbeduidend weten, en deernis, kindermis, en weêrvergeldingszucht. Zy broeden wormen uit, straks vliegende in de lucht ; die zyn begeerlykheên, enz.

2.° Wanneer achter dat is, te weten, *namelyk* enz. eene uitvoerige verklaring komt, b. v. *God gebod ons onze broeders te beminnen, dat is ; hun al het goed te doen, wat wy ons zelven wenschen.* Ook vóór opsommingen van onder éen begrip vervatte byzonderheden, b. v. *België heeft de volgende provinciën : Antwerpen, Brabant, enz. De natuer leert ons : dat wy het voorwerp zyn eener verzorgende en waekzame voorzienigheid ; en dat het lyden, welk ons overkomt, ons nimmer in dat geloof moet doen wankelen.* Zoo ook kan men, waer eene uitdrukking het te voren opgenoemde samenvat, er een dubbel punt vóór stellen : *De gunst der grooten, de bescherming der magtigen, de neiging des volks, de liefde der byzondere personen : alles is wisselvallig. Eene dichtkunst, die my vogen geeft om de schepping en myzelven te zien, haer uit het regte oogpunt te aenschouwen, overal liefde, wysheid en almagt op te merken : zulk eene poëzy is heilig en edel.*

3.° Waer men de eigen woorden, door iemand gesproken of in een schrift vervat, aenhaelt, staet daer voor een dubbel punt, als ter waerschouwing van den lezer, b. v. *God sprak : « daer zy licht ! » Doch gy vraegt misschien : waerdoor onderscheidt zich dan het oordeel des nageslachts van dat der levenden over hunne tydgenoten ? — Wee u, trotsche stervelingen, die in uw hert zegt : myn huis zal eeuwig staen.* Ook wanneer een enkel woord als de eigentyke benaming wordt aengevoerd, plaetst men het dubbele punt er voor : *Vergunt my althans de uitdrukking : godsdienstig gevoel , hier te bezigen.*

§10. — Het aendachtsteeken (—) wordt gebruikt om eene ongewoone verpoozing in de rede aen te duiden. Het staet gewoonlyk :

1.° Wanneer de levendigheid der voorstelling of des gevoels eene afwyking in de volgorde der zinnen medebrenge, b. v. *Weest zonder vriend, — hoeveel verliest uw leven ! Beschouwt hy zich op zichzelf, tast hy in zyn eigen boezem, — God zy dien man genadig ! — welk een tooneel van zedelyke wanorde ! wat al zwakke plaetsen in dat hert.*

2.° Wanneer de ontroering des gemoeds den spreker verbiedt koelzinnig voort te gaen, en hy dus zyne rede even afbreekt,

b. v. *En nu — daer is hy aengebroken, die schoone dag!*

3.º Wanneer men den lezer opmerkzaam maken wil, op hetgeen volgen zal: *Des menschen hoogste doel is — mensch te zyn. Die student heeft op de kostschool vele jaren voortreffelyk — geëten, gedronken, en — heet nu volleerd.*

4.º By de vermelding van een gesprek, tusschen de woorden der verschillende sprekers, b. v. *Begrypt gy het? vroeg ik. Niet gansch, antwoordde hy. — Hoe komt dat? — Ik weet het niet. — Spreek ik niet duidelyk? — Ja wel.*

311. — Het *opschortingsteeken*(...) staet achter eene afgebroken rede, b. v. *Wacht! wacht! ik zal u.... — Broeders! zoo stonden wy ook aen het sterfbed onzer ouders, zoo.... Hy kon niet verder.*

312. — Het *insluitingsteeken* (), ook *haekjes* genaemd, wordt gebruikt, om eenen zin of een woord van de leden des zins, waer zy ingelascht zyn, af te zonderen, b. v. *Deze parentheses (dat is: de ingelaschte woorden) moeten met eene daling der stem gelezen worden. Hy (de voorzitter) was van meening.* Veelal wordt ook in plaets van de teekens der parenthesis eene streep voor en achter den ingelaschten zin geplaatst, b. v. *Wantzic, Parys lag op den weg, en — laet eens zien, dat ik 't niet kwalyk zeg! — zoo ongeveer ter halfweg Romem.*

313. — De *aenhalingsteekens* (« »), waervoor sommigen ook (—) gebruiken, dienen om aen te wyzen, dat men eens anders woorden letterlyk aenhaelt, b. v. *Een schryver zegt: « Geen purper of goud, maer het hert maekt onze weerde uit. » Of wel: — Geen purper of goud, — zegt een schryver, — maer het hert maekt onze weerde uit.* Zyn de aengehaelde woorden uitgebreid, zoo plaetsen sommigen het teeken » voor elken regel.

314. — Het *vraegteeken* (?) dient om den vragenden toon by het lezen aen te wyzen, en staet achter elke regtstreeksche vraag, b. v. *Zult gy altyd zoo naer myne woorden luisteren? Ziet gy niet, hoe op eenmael de natuer zich tooit met lentegroen en bloemens? Heeft de vragende zin de woordorde van den stelligen zin, zoo is het vraegteeken temeer noodig: En wy, in ydle woede, wy laten huis en have en telgen zonder hoede? Zyn nevengeschikte vragende zinnen samengetrokken, zoo volstaet het vraegteeken achter den laetsten: Zal de staatkunde hier niet hare listige rol gaen spelen, de twist zyne wreede fakkel zuwaeijen?*

315. — Het *uitroepingsteeken* (!) staet achter zinnen of woorden, die een gevoel of een begeeren te kennen geven. Dus :

1.° Achter tusschenwerpsels : *O! ach! helaes!* enz. Strekt zich nogtans de toon des gevoels uit over heel den zin, aen welks hoofd een tusschenwerpsel staet, dan plaetst men het uitroepingssteeken aen het einde van den zin, en achter het tusschenwerpsel, een komma of soms ook wel een uitroepingsteeken : *Helaes! wat is ons lot, aen huis en haerd gebonden! O, wy benyden u niet! Helaes! hy is bezweken!*

2.° Na naemwoorden, die met eenige hertstogtelykheid aengesproken voorkomen : *Ook wy, toehoorders! wy deelen in dat zaligend gevoel. Dat is uwe gunst, o Albestuerder!*

3.° Na wenschende en begeerende zinnen : *De koning leve! Te wapen! in 't geweer, regtschapen heldenzielen! Laet deze schynredering ons niet bedriegen!*

4.° Na allerlei zinnen, die verbazing, bewondering, vreugde, smert en andere gemoedsbewegingen te kennen geven : *Myne broeders, welk bestaan! God! is het mogelijk.... hy is gered! Dichtkunst, o wat zyt ge schoon!*

Toonteekens.

316. — De *toonteekens* zyn :

1.° Het *afkappingsteeken* ('), hetwelk men gebruikt, waer eene of meer letters, aen het begin, in het midden, of aen het einde van een woord weggelaten zyn, b. v. 't *huis* voor *het huis*, *ed'le* voor *edele*, *t' huis* voor *te huis*, enz. De voornaemste afkappingen zyn : 't voor *het*, 's voor *des*, 'k voor *ik*, een' voor *eenen*, *myn'*, *uw'*, *zyn'*, *haer'*, *hun'*, voor *mynen*, *uwen*, *zynen*, *haren*, *hunnen*, t' voor *te*, d' voor *den*. De afkapping in 't midden der woorden is alleen in poëzy geoorloofd; zelfs wordt deze afkapping zelden meer door dit teeken aangewezen.

2.° Het *deelteeken* ("), hetwelk aenwyst, dat twee naest elkan-der staende klinkers niet te samen, maer afzonderlyk moeten uitgesproken worden. Men zet dit teeken op den tweeden der gescheiden klinkers, b. v. *geërfd*, *geëten*, *geëerd*, *zeeën*, *poëet*. Waer de twee op elkander volgende klinkers niet in eenen klank kun-

nen uitgesproken worden, is het deelteeken onnoodig, dus : *getyēn, harmonyēn*, en niet *getyēn, harmonyēn*.

3.° Het samentrekkingsteeken (˘), hetwelk aanwyst, dat twee lettergrepen te samengetrokken, en tot eene lettergreepgemaakt zyn, b. v. *neēr, goōn, blaēn, bespiēn*, voor *neder, goden, bladen, bespieden*.

4.° Het nadruksteeken (˙), hetwelk aanduidt, dat een woord met byzonder nadruk moet uitgesproken worden, b. v. *Er is maer ēen kwaed, ēen onheil; doch het is zōo groot, dat, enz.* Nog wordt dit teeken geplaatst op de woordjes *en en of*, wanneer ze herhaeld worden, en een byzonderen nadruk vereischen, b. v. *Hy is ēn zōo groot ēn zōo vermaerd, als zyn vader. Zy moeten of vlugten, of sterven.*

5.° Het verbindingsteeken (-), hetwelk in de plaets treedt der bestanddeelen, die by nevenschikte woorden gemeen zyn, en daerom alleen by het laetste dier woorden uitgedrukt worden. Deze bestanddeelen kunnen bestaan : a.) Uit een geheel woord, zoo als in : *Ziel- en lichaemspyn, boom- en veltvruchten, tael-dicht- en toonkunde, onder- en bovenkaek, in- en uitgaende regten, donker- en lichtblauw, Noord- en Zuid Nederland.* — b.) Uit eenen afleidingsuitgang, die niet alleen in beteekenis, maer ook in vorm, genoegzame zelfstandigheid bezit. Dergelyke zyn de uitgangen : *dom, heid, schap, achtig, baer, lyk, loos*, b. v. *Heiden- en christendom, eerlyk- en billykheid, zwak- en losheid, vriend- en vyandschap, storm- en regenachtig weder, eet- en drinkbare waer, keizer- en koninklyke majesteit, een roem- en vreugdeloos leven.* Doch deze laetste samentrekking is alleen vergund by woorden, die, hetzy in beteekenis nauw verwant, hetzy elkander tegenovergesteld zyn, en die in allen gevalle zich onderling in klank moeten opwegen.

AENHANGSEL II.

BYZONDERHEDEN AENGAENDE DESPELLING.

Spelling met Y en EI.

317. — Daer *y* en *ei* in vele streken op dezelfde wyze uitgesproken worden, is het voor min geoefenden soms moeijelyk te onderscheiden waer zy de eene, en waer de andere gebruiken moeten. Voor deze gelden dan de volgende regels : (1)

1.° Men schryft met *y* :

a.) De sterke werkwoorden, waerin by de vervorming, deze klank in de zachtlange *e* overgaet, als : *schryven* (*schreef*), *blyven* (*bleef*), *ryzen* (*rees*).

b.) De werkwoorden, die van een woord afgeleid zyn, dat de *y* heeft, als : *bedyken* (*dyk*), *spyzen* (*spys*), *verblyden* (*blyde*), *verwyden* (*wyd*).

c.) Alle zelfstandige naemwoorden met den uitgang *dy*, *ny*, *py*, *ry*, die eenigen toestand of staet, eenig bedryf of eene werkplaets aanduiden, als : *dwingelandy*, *slaverny*, *maetschappy*, *dievery*, *bakkery*, enz.

d.) De woorden, die in andere talen met *i* of *ie* geschreven worden, als : *begyn*, *tapyt*, *paradys*, *wyn*, *myn*, *jasmyn*, *gordyn*, *styl*, *rym*, *vyg*, *party*, enz.

(1) In de streken, waer de *y* nog als *i* nitgesproken wordt, kan elk op het gehoor beslissen waer hy eene *y* of *ei* te schryven heeft. Voor deze worden de hier voorgeschrevene regels dus overbodig. — Daerby zal alwie eenig begrip van taekunde heeft, dadelyk al het onvolledige van dergelyke voorschriften beseffen : ook geven wy ze hier enkel op, omdat de meeste spraekleeren het zoo plegen te doen. Het gebruik, en vooral de grondige studie van de vorming der woorden zelve, kunnen ons alleen volkomen leeren waer er *y* of *ei* moet worden aangewend.

e.) De byvoegelyke naemwoorden en bywoorden met den uitgang *lyk*, als : *vriendelyk*, *waerlyk*, *voortreffelyk*, enz.

2.° Men schryft met *ei* :

a.) De zwakke werkwoorden, welke by de vervorming dezen klank behouden, als : *arbeiden* (*arbeidde*), *geleiden* (*geleidde*), *reizen* (*reisde*), enz.

Hiervan zyn uitgezonderd : *Beklyven*, *fymelen*, *gedyen*, *gyzelen*, *kastyden*, *kwynen*, *mumeren*, *pryken*, *ryfelen*, *schrynen*, *twyfelen*, *vlyen* (*vouwen*), *wyden* (*heiligen*), *zypen*, *zypelen*.

b.) De vreemde woorden met den uitgang *teit* (Lat. *tas*, Fr. *té*), als : *majesteit*, *societeit*; of die in 't Fransch of Engelsch ai hebben, als : *kapitein* (*capitaine*), *fontein* (*fontaine*), *brein* (Eng. *brain*), *dozein* (*douzaine*).

c.) Die, waerin *ei* uit het fransch *ée* of *é* ontstaen is, als : *gelei*, *livrei*, *pastei*.

d.) De woorden uitgaende op *heid*, *lei*, *stein*, als : *domheid*, *velerlei*, *Ravestein*.

Spelling met G en CH.

318. — Op het einde van een woord, of waer ze op de *t* stuit, klinkt *g* steeds als *ch* : om dan te weten waer men *g* of *ch* te schryven heeft, kan men de volgende regels in acht nemen :

1.° De *g* wordt gebruikt :

a.) In de woorden, welke deze letter by de verlenging laten hooren, als : *oog*, *oogen*; *dag*, *dagen*; *vlag*, *vlaggen*; enz.

b.) Voor de *t*, in de woorden, welke de *g* om hunnen duidelyken oorsprong vereischen, als : *bogt* (van *buigen*), *dragt* (van *dragen*), *digt* (gesloten, van *dygen*), *gedrogt* (voor *gedrog*, van *be-driegen*), *gezigt* (van *zien*, samengetrokken uit *zegen*, Gothisch *saihvan*), *jagt* (van *jagen*), *klagt* (van *klagen*), *magt* (van *mogen*), *plegtig* en *pligt* (van *plegen*), *regt*, *regter*, *gerigt*, *rigten* (van *regel* en dit van *regen*), *slagten* (van *slagen*), *togt* (van *tiegen*), *vlugt* (van *vliegen*), *wigt* (van *wegen*). (1)

(1) Bilderdijk, en na hem byna al de voornaemste Hollandsche taelkundigen verzetten zich, en met *regt*, tegen dit behouden der zachte *g* voor de harde

2.° De *ch* wordt gebruikt :

a.) In de woorden, wier oorsprong de *g* niet vereischt, als : *ambucht, echt, gedacht, jicht, knecht, vrucht*, enz.

slotletter *t*. Inderdaed, reeds sedert het Gothische tydperk, is het eene regelmatige wet in de Duitse tael, dat vóór *t* als cindklank, de zachte medeklinker in den harden overgaet. Zoo heeft men uit *dryven, drift* ; uit *graven, graft* of *gracht*; uit *beloven, belofte*; uit *kiezen, verkieselyk*, enz. Waerom dus ook niet, volgens dezelve taelwet, uit *mogen, macht*, uit *vliegen, vlucht*, enz?

Daerby is het zeer moeijelyk te beslissen of de oorsprong eens woords, die de *g* vertoont, een *duidelyke* of *onduidelyke* *zy*; ja, het gebeurt niet zelden dat het gebruik of het gezag der voorgedragen regelen eene schryfwyze heeft doen plaets grypen, lynregt strydig met de meest geldig geachte afleiding van vroegere of latere schryvers. Zoo wordt ons werkwoord *slachten (gelyken)* en het naemwoord *geslacht (stamgenoten)*, zoo wel als *slagten (dooden)* en *geslagt (het gedoode)*, door Ten Kate en Bilderdijk afgeleid van 't werkwoord *slagen* : in tusschen bezigt men in de beide eerste woorden de *ch*, en in de beide andere de *g*. *Dochter* behoort volgens genoemde taelvorschers tot het werkwoord *dogen* en *deugen*; nogtans schryft men dit met *ch*. *Trachten, zwichten, digten* en *jagten* zouden, als van *dragen, zwygen, dygen* en *jagen* afkomende, allen met gelyk regt de *g* vorderen; en echter wordt die alleen in de beide laetste behouden.

Men ziet dus, dat men met dien regel nooit tot eenparigheid kan geraken, vermits de spelling, van daer uitgaende, telkens een verandering onderhevig is, naermate de nasporingen der taelgeleerden den waren oorsprong der woorden duidelyker in het licht doen komen. Veel eenvoudiger ware 't, overeenkomstig den aerd der uitspraak en den voorgang der ouden, eene op zich zelve weinig nuttige onderscheiding te laten varen, en op het gezag van bevoegde taelkenners altyd de *ch* voor de *t* te gebruiken.

Zoo men dien regel aennam, behoorde nogtans in twee gevallen de *g* voor de *t* te worden behouden, te weten :

1.° In de vervoeging der werkwoorden, welker stam op *g* uitgaet, zoo dat men zou schryven : *gy ligt, hy draegt, my heugt, ons voegt, ik mogt*.

2.° In zoodanige zelfstandige naemwoorden, welke den uitgang *te* hebben achter een byvoegelyk naemwoord, dat op *g* uitgaet, als : *droogte, menigte*, enz.

En ziet hier waerom :

Wat het eerste betreft : in *gy ligt, hy draegt*, enz. kan de *t* eigentlyk niet gezegd worden onmiddellyk op *g* te volgen, daer men oudtyds, in de vervoeging, door invoeging der *e* den uitgang verzachtte, en alzoo bestendig schreef : *ik ligge, hy draget, gy ligget*, enz.

En ten aenzien van het laetste valt op te merken, dat ook de *t*, in de genoemde zelfstandige naemwoorden, met grond geacht kan worden in de plaets der zachte *d* getreden te zyn, daer de ouden nimmer *hoogte, wydte, lengte*, maer volstanding *hoogde, wydde, lengde*, schreven; en dat men hier niets anders doet, dan wanneer men om de hardheid der *fhy strafte* en *gestraft* zegt, maer achter dezelve letter de zachte *d* bezigt, in *hy geloofde* en *geloofd*, dewyl de *f* hier de plaets der zachte *v* inneemt. — Wie verdere bewyzen wil, raed-

b.) In de woorden, waerin *ch* de plaats der *f* heeft ingenomen, als : *gracht* (voor *grast*, van *graven*), *hecht* (voor *heft*, van *hebben*, *houden*), *sticht* (voor *stift*, van *stygen*), *gehucht* (voor *gehust*, van *hof*), *nicht* (voor *nift*, van *neef*), *kocht* (voor *kost*, van *koopen*), *verknocht* (voor *verknost*, van *knoopen*), *gerucht* (voor *geruft*, van *roepen*); — en by vergelyking met verwante talen : *buht* en *kracht*, Hoogduitsch *luft* en *kraft*; *zacht*, Hoogd. *sanft*, Engelsch *soft*; *achter* en *echter*, Eng. *after*, enz.

Aenmerking *Licht* (*niet zwaer, gemakkelyk*), staet ook voor *list*, wat men terugvindt in 't Engelsch *to list*, en zelfs in 't Latynsche *levis*, *levare*. Men schryve dit dus ook met *ch*. *Bracht* en *gebracht* vorderen insgelyks de *ch*, omdat de *ng* van *brenghen* slechts één letterteeken is, waerin de *g*-klank zelfs niet gehoord wordt.

DE WELLUIDENDHEID TEN OPZIGTE DER SPELLING.

319. — Om de welluidendheid te bevorderen, grypt er *inlassching* en *uitlating* van letters plaats. Door *inlassching* verstaet men de invoeging van letters in 't midden der woorden, om den moeiljyken overgang van den eenen klank tot den anderen te vermyden. Daertoe worden medeklinkers en klinkers gebruikt.

Inlassching der J.

320. — Aen al de woordstammen, welke oorspronkelyk uitgingen op *a*, *oe*, *oo*, *u* of *e* werd eene *j* toegevoegd, zoohaest daer een uitgang achter kwam, die met eenen klinker begon, b. v. *ma-j-en*, *knoe-j-en*, *lu-j-e*, *vle-j-en*. Deze *j* sloot zich nauw aen den voorgaenden klinker, of smolt (als met *u* en *e*) zelfs met hem tot eenen tweeklank samen, en dus ontstonden : *ik maei*, *ik knoei*, *ik plooi*, *lui* en *ik vlei*. Later heeft men gemeend voor den klinker des uitgangs nog eene nieuwe overgangsletter *j* te moeten

plege : *Bilderdijk, Spraakleer* bl. 49 ; *Kinker, Beoordeeling*, enz. bl. 15 ; *De Jagers Taalk. Magazijn* d. 2. bl. 162 ; *De Jagers be kroonde verhandeling over de spelling*, in de N. werk. der Holl. maatsch. van fr. k. en w. D. I. bl. 68 ; en den *Middelaer, 5^e Jaerg.* bl. 197, alwaer over het hier verhandelde punt een opstel voorkomt, dat daer wel tegensproken, maer niet wederlegd wordt.

plaatsen, en men schreef : *maeijen*, *plooijen*, *luije*, *vleijer*, *verknoeijing*, *luijaerd*, enz. Ofschoon, zoo als men ziet, taelkundig ongegrond, is deze laetste spelling tegenwoordig ten onzent nagenoeg algemeen aengenomen. ⁽¹⁾

Aenmerking 1. Dat de *i* (= *j*) hier niet meer dan een overgangsmeklinker is, blykt nog daeruit, dat ze in vele woorden met de overgangsletter *d* wordt afgewisseld. Zoo heeft men *moede* naast *moefjelyk*; *vloed*, *overvloedig*, naast *vloeijen*; *draed* naast *draeijen*; zoo hoort men in den mond des volks : *goeije* voor *goede*, *spoeijen* voor *spoeden*, *moeijer* voor *moeder*, *vaeijer*, *laei*, *maei*, *vlaei*, *staei*, *spaei*, *raeimaker*, voor *vader*, *lade*, *made*, *stade*, *spade*, *rademaker*, enz.

Aenmerking 2. Men schryft onverschillig : *koe*, *vloe*, *struo*, of *koei*, *vlooi*, *strooi*; doch by verlenging altyd *koeijen*, *vloojien*, *stroojien*.

Inlassching der W.

321. — Woorden, die thans uitgaen op *auw*, *ouw*, *eeuwen* *ieuw*, zoo als *flauw*, *vrouw*, *schreeuw*, *nieuw*, werden oudtyds *flau*, *vrou*, *schreeu*, *nieu*, zonder *w* geschreven. En te regt: de *u* gold daer niet anders dan voor den medeklinker *w*. By verlenging nogtans, voegde men hun, als overgangsletter vóór den uitgangsklinker, eene *w* toe, en welhaest werd de *w* dan ook als een noodwendig bestanddeel van den grondvorm dezer woorden aenschouwd.

In *ruw*, *schuw*, *duwen*, *huwen*, *gruwen* en andere dergelyke, is tusschen den stamklank *u* en den verbuigings- of afleidings-

(1) Deze spelling is volgens het stelsel van Siegenbeek, dat in Holland als wettelyk stelsel erkend, in de scholen en staetsstukken algemeen wordt gevolgd. — Buiten dit heeft men er ook het stelsel van Bilderdijk, hetwelk, vooral onder de jongere letterkundigen, vele aanhangers telt. Deze verzet zich tegen het inlasschen der *j*, en schryft het *vlei*, *vleien*; *bui*, *buien*; *knœi*, *knœien*; *plooi*, *ploojien*; *draai*, *draajien*, enz.

De heer Bormans, professor by de hoogeschool te Luik, draegt in zyn *Verslag*, nog eene andere spellingswyze voor. Hy schryft namelyk :

1.º *Vlei*, *vleien*; *bui*, *buien*, zonder invoeging van overgangs-*j*, en :

2.º *Knoey*, *knœyen*, *plooy*, *plooyen*, *draey*, *drayen*, overal met *y*. Deze *y* noemt hy daer eenen medeklinker; en daerom valt by hem ook de *e* van *draey* in *drayen* weg, mits de *a*, by de verlenging des woords, op het einde van de lettergreep komt. Voor onzen tweeklank *y* (zoo als wy dezen gebruiken in : *hy blyft vry*), bezigt hy steeds *ij*. — Dit stelsel heeft hy in gemeld *Verslag*, en later in den *Middelaer*, met grondige bewyzen gestaefd. Ook is het, by onze wete, nog door niemand wederlegd geworden.

klinker ook eene *w* aengenomen, die mede in den onverbogen vorm wordt behouden. Deze *w* wyzigt veelal den klinker, en zoo wordt *uw* tot *ou*, waer achter dan wederom eene *w* wordt aengenomen.

Men mag dus deze woorden zoo wel *rouw*, *schouw*, *douwen*, enz., als *ruw*, *schuw*, enz. schryven.

Inlassching der D.

322. — In verscheidene woorden, wier stamklank of grondvorm op de vloeibare *l*, *n* of *r* eindigt, wordt de zachte *d* voor de *r* van den afleidings- of verbuigingsuitgang ingelascht. Zoo heeft men *minder* voor *min-er*, *diender* voor *diener*, *beenderen* voor *beeneren*, *hoenderen* voor *hoeneren*, *kelder* (van *cella*, Hoogd. *Keller*), *zolder* (*solarium*, Hoogd. *Soller*), *elders* (uit *el*, *anders*, en den uitgang *er*), *donderen* (van *donen* verwant met *toon* en *deun*), *ginder*, *spaender*, enz.

323. — De inlassching der *d* is alleen tot vaste wet aengenomen in de woorden, wier stamklank op *r* uitgaet : *bestuerder*, *klaerder*, *hoorder*, *zwaerder*, (ziet §. 106).

In die welke op *l* of *n* eindigen, heeft men meestal de *d* laten varen, zoo dat men *kleiner* voor *kleinder*, *dunner* voor *dunder*, *verteller* voor *vertelder*, enz. schryft. Zulks is nogtans in 't geheel geene verbetering. Taelkundig gesproken, behoort hier de *d* zoo wel achter de *l* en de *n*, als achter de *r*; en ook in de dagelyksche uitspraek, in Holland even als ten onzent, wordt ze zoo na de eene als na de andere, ingeschoven. (1).

(1) Het gevoel der welluidendheid heeft dezelfde inlassching in andere talen doen plaets grypen. Men denke hier slechts aen 't Grieksche : *andros* voor *aneros*; aen 't Fransche : *moindre* van *minor*, *vendredi* van *veneris dies*, *je viendrai* voor *venrai*, *venirai*, *voudrai* voor *volrai*, enz.

Ook dient men nog in acht te nemen, dat de inlassching hier niet plaets heeft tusschen de *l*, *n* of *r* en den uitgang *er*, maer onmiddelyk tusschen *l*, *n* of *r* en de *r* zelve van den uitgang. De ouden toch schreven : *minre*, *hoenre*, *swarre* en *merre*, niet : *minner*, *hoener*, *swarer*, *meerer*.

Prof. Bormans verklaert zich insgelyks ten stelligste voor het behouden der *d* achter *n* en *l*, zoo wel als achter *r*. Ziet zyn *Verslag* bl. 427 en volgende, alwaer hy zyne meenig met onwederlegbare bewyzen staeft.

Inlassching der T.

324. — Waer de uitgang *lyk* aen een woord toegevoegd wordt, dat op het toonlooze *en* eindigt, wordt er tusschen de *n* en de *l* eene *t* ingelascht. Zoo zal men schryven : *eigentlyk*, *gezamentlyk*, *opentlyk*, *volkomentlyk*, *wezentlyk*, enz. — Inderdaed, de uitgang *lyk* is toonloos, of heeft hoogstens den neventoon. Wanneer die nu achter den toonloozen uitgang *en* geplaetst wordt, dan heeft men twee zwakke lettergrepen achter elkander, die dus met meer dan gewoone snelheid moeten uitgesproken worden. Doch zulk eene snelle uitspraek laet hier de *n*, die, voor de *l* komende, zeer stram van de tong wil, niet toe. ⁽¹⁾

Voorts schryve men : *bescheidelyk*, *onderscheidelyk*, *verscheidelyk*, *goedertierlyk*, *namelyk*, en niet *bescheidentlyk* enz.; vooreerst omdat men die woorden zoo goed van *onderscheid*, *goedertier*, *naem* enz., als van *onderscheiden*, *goedertieren*, enz. kan afleiden, (gelyk *ernstelyk* van *ernst*, *aendachtelyk* van *aendacht*); en ten tweede, omdat die spelling voor de snellere uitspraek veel geschikter is.

Aenmerking. In *ordentlyk*, voor *ordelyk* of *ordentlyk*, is de inlassching der *t* blyvend aengenomen, even als in *erkentlyk*.

325. — Tusschen de *n* van den stamklank en die van den uitgang *nis*, wordt eene *t* aengenomen in *erkenenis* en *bekenis*, terwyl wy nochtans *kennis* zeggen.

Aenmerking. In *verbindenis* en *beeldenis* strekt de inlassching der *t* alleen ter aenwyzing, dat de *d* van *verbind* en *beeld* de uitspraek behoudt, die ze als slotmedeklinker verkregen had.

326. — Om den moeiljyken overgang van *n* op *w* te vergemakkelyken, wordt tusschen de verbogen vormen *mynen*, *zynen*, *onzen*, *uwen*, *haren*, *hunnen*, *allen*, enz. en de woorden *wil*, *wege* en *halve*, met welke *zy* eene samenkoppeling vormen, eene *t*

⁽¹⁾ De schryfwyze van *wezentlyk* enz., zonder inlassching der *t*, eerst op het gezag van Huydecoper door Siegenbeek algemeen ingevoerd, is door den heer De Vries, in *De Jagers Taalk. Magazijn* (D. I. bl. 113 en volg.) wederlegd geworden. Ook heeft de herinvoering der *t* nadien de goedkeurig der voornaemste taelkundigen verworven, en Siegenbeek zelf verklaert, in de vierde uitgaef zyner *Verhandeling* (Voorbericht, bl. XI.) dat de redenen, door den heer De Vries tot het aenwenden der *t* bygebracht, hem hebben overgehaeld.

geplacet, b. v. *mynentwil*, *uwentwil*, *zynentwege*, *onzenthalve*, *allenthalve*, enz.

Aenmerking. *Evenwel* vereischt, onzes dunkens, de *t* om dezelfde reden als de hierboven opgegeven woorden. Ook, in den mond van alwie niet gemaakt spreekt, zal men het steeds *eventwel* hooren klinken.

327. — Voor den verkleiningsuitgang *je* wordt eene *t* ingelascht, overal waer het stamwoord op *b*, *l*, *m*, *n*, *i* (= *j*), *ng*, *r*, *w*, of op eenen klinker eindigt, als : *tobbetje*, *lepeltje*, *kammetje*, *traentje*, *vlaeitje*, *ringetje*, *adertje*, *zwaluwetje*, *koetje*, *sleetje*.

Aenmerking. Eindigt het woord op eene *m*, voorafgegaen van een langen klinker, dan lascht men de *p* in, b. v. *bloempje*, *boompje*. — Behoort de *ng* niet tot de stamlettergreep en wordt zy door een toonloozen klinker voorafgegaen, zoo wordt de *t* voor *je* niet ingelacht, maer verandert men *ng* in *nk*, dus : *koninkje* niet *koninetje*.

Inlassching der S.

328. — De *s* wordt ingelascht vóór den verkleiningsuitgang *ken*, als hy achter een zelfstandig naemwoord komt, dat op *g*, *k* of *ng* eindigt, b. v. *vraegsken*, *boeksken*, *ringsken*, enz.

Inlassching der N.

329. — Voor den klinker van de uitgangen *aer* (*er*), *ier*, *y*, en van den uitgang des onbepaalden werkwoords, wordt de *n* ingelascht, waeruit de uitgangen *naer*, *nier*, *ny* en *nen*, ontstaen, als : *redenaer* (voor *reedner*), *hovenier*, *valkenier* (voor *hoofsuier*, *valknier*), *artseny* (voor *artsny*), *slaverny*, *oefenen* (voor *oefnen*).

Inlassching der toonlooze E.

330. — De toonlooze *e* wordt ingelascht tusschen het stamwoord en den uitgang van afgeleide woorden, eindigende op *ling*, *lyk*, *loos*, *lyn* en *nis*, b. v. *vreemdeling*, *jongeling*, *hebbelyk*, *gemakkelyk*, *liefelyk*, *beminnelyk*, *straffeloos*, *radeloos*, *hopeloos*, *oogelyn*, *hemdelyn*, *maegdelyn*, *geheugenis*, *vergiffenis*, enz.

Deze inlassching heeft echter niet plaets :

1.° Wanneer het stamwoord uitgaet op *l*, *b*. v. *helling*, *heil loos*.

2.° Wanneer het uitgaet op eene toonlooze lettergreep, als : *wettiglyk*. Voorts wordt deze inlassching gewoonlyk verwaerloosd, wanneer het stamwoord uitgaet op *n* of *r*, voorafgegaen van een langen klank, als : *aenzienlyk*, *alleenlyk*, *pynlyk*, *gewoonlyk*, *heertyk*, *huerting*, *waertyk*, enz.

331. — By de inlassching der *e* achter *ng*, gaet *ng* in *nk* over, als *afhankelyk*, *begankenis*, *vergankelyk*, *oorspronkelyk*. Hier van zyn uitgezonderd de bywoorden op *lyk* van byv. naemwoorden op *ng* afgeleid, als : *gestrengelyk*. Ook in *koninklyk* gaet *ng* over in *nk*.

332. — Ook *v* gaet over in *f* in de volgende woorden : *bederfelyk*, *begrafenis*, *erfelyk*, *erfenis*, *geloofelyk*, *lafenis*, *onbeschryfelyk*, *slafelyk*, *sterfelyk*, *verderfelyk*.

333. — De toonlooze *e* wordt nog ingelascht voor den verkleiningsuitgang *ken*, wanneer die voorafgegaen is van een korten, geklemtoonden stam, welke op *b*, *d*, *l*, *m*, *n*, of *t* eindigt, b. v. *kribbeken*, *beddeken*, *belleken*, *lammeken*, *manneken*, *potteken*.

Aenmerking. Achter *p* en *r* mag de *e* ingeschoven of weggelaten worden ; zoo zegt men *kapken* of *kappeken*, *sterken* of *sterreken* enz. ; voorts zegt men *kindeken*, *woordeken*, *peerdeken*, en *huisken* of *huizeken*, *kluisken* of *kluizeken*, enz.

334. — De inlassching der *t* voor den verkleiningsuitgang *je*, brengt de neveninlassching der toonlooze *e* mede na een korten geklemtoonden stam, welke op *l*, *m*, *n*, *ng* of *r* eindigt, b. v. *balletje*, *lanmetje*, *mannetje*, *ringetje*, *sterretje*.

335. — De inlassching der *n* voor *aer*, *y*, en voor den uitgang des onbepaalden werkwoords brengt insgelyks de inlassching der toonlooze *e* mede, behalve waer voor den uitgang *y* eene *r* aenwezig is. Dus : *tollenaer*, *hovenier*, *artseny*, *oefenen*, *loochenen* ; maer : *razerny*.

Uitlating van Medeklinkers.

336. — Uitlating van medeklinkers tusschen twee klinkers :

1.° De *d* is uitgelaten in *leelyk* voor *leedelyk* (van *leed*), *vlier* voor *vlieder*, *blaer* voor *blader* ; *roer* (van een schip) voor *roeder* ; willekeurig is deze uitlating in : *goon* voor *goden*, *preeken* voor

prediken, *biën* voor *bieden*, *geboôn* voor *geboden*, *versmaën* voor *versmaden*; *veër*, *weër* en *neër*, voor *veder*, *weder* en *neder*; *leën* en *reën*, voor *leden* en *reden*; *schauw* en *wewuw*, voor *schaduw* en *weduw*, enz.

2.° De *g* is uitgelaten in : *slaen* voor *slagen*, *zien* voor *zegen*, *wiek* voor *wegek* (van *wegen*).

5.° De *nd* is uitgelaten in : *staen* voor *standen*, en willekeurig in *elkaër* voor *elkander*; de *ng* in : *gaen* voor *gangen*, en willekeurig in : *vaën* en *ontwaën*, voor *vangen* en *ontvangen*.

337. — Uitlating eens medeklinkers voor een anderen medeklinker :

1.° De *n* is uitgelaten in *peizen* voor *peinzen*, *bedeesd* van *deinzen*; *kost* en *begost*, voor *konde* en *begoude*; *bies* voor *binne* (*bindse* van *binden*); *balling* voor *banling*; *malkander* voor *mantyk ander*.

2.° De *ng* en *nk* in *bracht*, *dacht* en *docht* van *brenghen*, *denken* en *dunken*.

3.° De *g* is uitgelaten in : *deesem* voor *deegsem*, *reesel* voor *reegsel*.

4.° De *d* is uitgelaten in : *asem* voor *aedsem*, *wasem* voor *waedsem*, *volgens* voor *volghends*, *doorgaens* voor *doorgaends*, *wetens* en *willens* voor *wetends* en *willends*.

Uitlating van Klinkers.

338. — De uitlating van den klinker des afleidingsuitgangs heeft plaets in *hoofd* voor *hooved*, *hoofsch* voor *hovesch*, *elf* voor *eenlif*, *twelf* of *twaelv* voor *tweelif*, *deugd* voor *deuged*, *maegd* voor *maged*, *zulk* voor *zoolyk*, enz. Willekeurig is aldus de uitlating der toonlooze *e* in *heemlen*, *andre*, *aedren*, *teeknen*, *verzaemlen*, enz.; der toonlooze *i* in *vuerge*, *zaelge*, enz.; der *a* in de byvoegelyke naemwoorden op *baer*, *vruchtbre*, enz. Ook de *e* voor de uitgangen *ling*, *loos*, *lyk* en *nis*, is voor verwaerloozing vatbaer : *vreemding*, *hulploos*, *vriendlyk*, *droefnis*. De weglating der *e* voor den uitgang *naer* is doergaens, en voor den uitgang *nier*, altyd te hard.

339. De uitlating van den klinker des verbuigingsuitgangs heeft plaets in den 5.ª pers. enkelv. en den 2.ª pers. van den onvolm. tegenw. tyd aent. wyze : *hy*, *gy* *leest*, voor *lezet*, en ook

by sterke werkwoorden in den 2.º pers. van den onvolm. verl. tyd: *gy laest* voor *lazet*.

340. Van eene onderdrukking van klinkers vóór klinkers, hebben wy voorbeelden in : *binnen*, *buiten* en *boven*, voor *beinnen*, *beuiten* en *beoven*, *bang* voor *be-ang*, *gunnen* voor *ge-unnen* of *ge-onnen*, *tevens* voor *te-even*, *telkens* voor *te-elken*, *erbarmen* voor *erbe-armen*.

341. — Van eene onderdrukking van klinkers of medeklinkers vóór medeklinkers, in : *blyven* voor *belyven*, *thans* voor *te hand*, *hooveerdig* voor *hoogveerdig*, *bogaerd* voor *boomgaerd*, *mevrouw* voor *myn vrouw*, *kermis* voor *kerkmis*, *kersmis* voor *kerstmis* (*christmis*), *elf* voor *eenlif*, *misschien* voor 't *mag schien*. — Na de onderdrukking smilt de eerste medeklinker des volgenden in den medeklinker des voorgaenden woords in : *tegen* voor *tegegen*, *ter* en *ten* voor *te der* en *te den*, *toen* en *toch* voor *te doe* en *te doch*.

Aenmerking. De onderdrukking van den klinker des voorzetsels *te* bewerkte de verharding der *z* in *samen*, *sedert*, *soms*, voor *te zamen*, *te zedert*, *te zoms*. Na deze verharding viel de *t* weg.

342. — De afwerping der toonlooze *e* heeft plaets in de onvolmaekt verleden tyden : *bracht*, *dacht*, *kocht*, *zocht*, *mogt*, *moest*, *wist*, voor *brachte*, *dachte*, enz. Ze is willekeurig in den 1.º pers. enkelv. van den onvolm. tegenw. tyd der aent. wyze, zoo dat men even goed de oudere vormen : *ik leze*, *ik zegge*, *ik hoore*, enz. mag gebruiken, als *ik lees*, *ik zeg*, *ik hoor*. Ook in een groot getal zelfstandige naemwoorden, als : *vrouw* of *vrouwe*, *ziel* of *ziele*, *eg* of *egge*, *tael* of *tale*, *spraak* of *sprake*, enz.

343. — De afwerping van *de* is willekeurig in vele zelfstandige naemwoorden, als : *bó*, *hei*, *steé*, *spá*, *gá*, enz. voor *bode*, *heide*, *stede*, *spade*, *gade*; in het bywoord *meé* voor *mede*, en in *zei*, *lei*, *wou*, *zou* en *kon* voor *zeide*, enz. van *zeggen*, *leggen*, *wil- led*, *zullen* en *kunnen*.

Klankverplaetsing.

344. — De klankverplaetsing bestaet vooreerst in de verspringing des klinkers die de *r* verzelt. By voorbeeld : *vorst* van *vriezen*, *nooddruftig* van *derven*, *godsvrucht* van *vrucht* (*vrees*), *wrocht* van *werken*. Vergelykt verder *born* met *bron*, *dorpel* met

drempel, *barnen met branden*, *dertien en dertig met dry*; zoo ook *ons vorsch* met het Hoogd. *Frosch*, *borst* met *Brust*, enz. — Ten tweede bestaet de klankverplaetsing in de verwisseling van twee by elkander staende medeklinkers, van welke de eene de *r* of de *l* is, b. v. *slordtg* voor *slodderig*, *talmen* nevens *tammelen*.

Aanmerking. Gelyk de Ouden *ors* zeiden voor *ros* (*peerd*), zoo hebben wy *rampzalig* (met ingeschoven *p*) voor *armzalig*, van *arman* (medelyden hebben). Eene ongewettigde plaetsverwisseling van *p* met *s* bespeurt men in : *heps* voor *wesp*, *weps* voor *wesp*, *geps* voor *gesp*, *rusp* voor *rup*.

SPELLING VAN WOORDEN UIT VREEMDE TALEN ONTLEEND. (1)

345. — Dergelyke woorden kan men in vier klassen verdeelen, namelyk :

1.° Woorden, die door hun veelvuldig gebruik en hunne onmisbaerheid, zoodanig met onze tael vereenzelvigd zyn, dat ze als Nederduitsche kunnen aenschouwd worden. Men schryft deze ook, overeenkomstig onze uitspraek, met onze gewoone letterteekens, b. v. *bisschop*, *kerker*, *paleis*, *klooster*, *troon*, enz. Waer nogtans, in woorden van deze soort, de *c* met den *s*-klank voorkomt, wordt de *c* behouden, maer waer ze als *k* klinkt, bezigt men *k*. Men schryft dus : *cedel*, *ceder*, *cel*, *cent*, *cilinder*, *cimbael*, *cirkel*, *citer*, *citroen*, *cyfer*, *cyns*, *oceaen*, *scepter*, *advokaet*, *akkoord*, *effekt*, *feniks*, *fiskael*, *kabinet*, *kanael*, *kanselier*, *kantoor*, *karakter*, *kasteel*, *klasse*, *kleur*, *komeet*, *sekte*.

2.° Woorden, die veelvuldig gebruikt, maer toch niet onmisbaer zyn, behouden hunne uitheemsche spelling, b. v. *apotheker*, *comedie*, *commissie*, *concert*, *doctor*, *directie*, *genie*, *logement*, *natie*, *philosophie* (waernevens nogtans *philosoof*), *provisie*, *saizoen*, *secretaris*, *sph eer*, *beefsteak*, *roustbeef*, enz.

Sommige dezer soort veranderen *qu* nogtans in *kw*, als : *kwadraet*, *kwaert*, *kwestie*, *kwaliteit*.

In woorden die uit het Grieksch ontleend zyn, en in deze tael

(1) Over dees punt zyn het de taekundigen niet eens. De eene willen alle vreemde woorden naer de Nederduitsche spelling schryven; andere, daerentegen, willen ieder woord zynen uitheemschen vorm laten behouden. Zoo als men ziet, hebben wy, in het voorschryven dezer regelen, eenen middenweg tusschen deze twee uitersten trachten te behouden.

met *k* geschreven worden, behoude men liefst de *k*, als : *katholicismus*, *kakographie*, *kosmagonie*, enz. — Degene waerin de Grieksche *ch* den klank van *k* bekomt, zal men liefst met *ch* schryven, dus : *chaos*, *chronyk*, *choor*, *christelyk*, enz.

3.° Woorden, die tot eenig vak van kunst of geleerdheid betrekking hebben, en byzonder den naem van kunsttermen of kunstwoorden dragen, behouden ook hunne oorspronkelyke spelling, b. v. *axioma*, *theorema*, *rhythmus*, enz.

4.° De eigennamen, die tot de geschiedenis of aerdrykskunde behooren, moeten zoo veel mogelyk hunne oorspronkelyke schryfwyze behouden. Men schryve dus : *Phenicië*, *Carthago*, *Corinthe*, *Xerxes*, *Mattheus*, *Pyrrhus*, *Atheen*, *Quintilianus*, *Christus*, *Egypte*, enz.

By eenige, welke geene Romeinsche eigennamen zyn, gebruikt men de *z* in plaets der *s*, als : *Jezus*, *Jeruzalem*, *Azië*, enz.

De doopnamen, by ons gebruikelijk, nemen een Nederduit-schen vorm aen, b. v. *Filips*, *Frans*, *Hendrik*, *Jan*, *Jozef*, *Karel*, enz.

Wanneer ze echter een Latynschen uitgang hebben, moeten ze ook de Latynsche spelling volgen, dus : *Philippus*, *Franciscus*, enz.

AFBREKING DER WOORDEN.

346. — Wanneer op het einde van den regel een woord niet voluit kan geschreven worden, en dit woord uit meer dan eene lettergreep bestaet, kan men het afbreken, dit is, éene of meer lettergrepen daarvan op den volgenden regel plaetsen. Deze afbreking moet altoos daer geschieden, waer eene lettergreep eindigt. Men lette daertoe op de volgende bepalingen :

1°. Een medeklinker; die tusschen twee klinkers komt, behoort tot de volgende lettergreep, als : *bla-den*, *loo-pen*, *ge-ven*.

2°. Als er twee medeklinkers voorkomen, zoo worden ze verdeeld tusschen den eersten en den volgenden klinker, als : *peer-den*, *beel-den*, *reg-ten*.

3°. Elk voorvoegsel blyft op zichzelf, als : *be-staen*, *na-druk*, *ont-gaen*, *ver-dryven*.

4°. Het achtervoegsel trekt al de letters meê, die er toe behoo-ren, als : *zigt-baer*, *erger-nis*, *diep-te*, *groot-te*.

5.° In samengestelde woorden, scheidt men de leden der samenstelling, als : *rust-plaets, dienst-knecht, lamp-licht.*

6.° Zyn er dry of meer medeklinkers, dan eischt de welluidendheid dat die, welke gemakkelykst in samengestelde letters kunnen samensmiltlen, in dezelfde greep gehoord worden, gelyk in : *kun-sten, gun-sten, wor-stelen*, alwaer de *s* aen de tweede lettergreep klevende, beter met de *t* zich vereenigt, dan zy het doen zou met de voorgaende *n* of *r*. Integendeel in *toort-sen, koort-sen*, zal de middelste *t* gemakkelyker met de voorgaende *r* samensmiltlen dan met de volgende *s*; waarmede zy eenen klank zou vormen, die onzer tael niet eigen is.

7.° Het achtervoegsel *achtig* laet den slotmedeklinker van het woord, waerby het gevoegd wordt, op den voorgaenden regel staen, aldus : *doorn-achtig, woon-achtig, snoep-achtig.*

8.° *Ch* en *ng* blyven steeds aen den vorigen klinker vast, dus : *lach-en, Mech-elen, breng-en, zing-en.*

GEBRUIK VAN HOOFDLETTERS.

347. — Men schryft met eene hoofdletter :

1.° De benamingen van het Opperwezen, de voornaemwoorden, welke voor die benamingen in de plaets treden, en de byvoegelyke naemwoorden, die er van afgeleid zyn, b. v. *God, Jehovah, de Voorzienigheid, de Alwetende*, enz.

2.° Alle eigennamen, als : *Johan, de Schelde, Antwerpen*. Ook wanneer ze gebruikt worden tot aenwyzing der hoedanigheid : *Die jongeling wordt eens een Rubens.*

3.° Alle naemwoorden, die eenige weerdigheid of onderscheiding, eenig godsdienstig, zedelyk, staetkundig of geleerd genootschap of lichaem aenwyzen, b. v. *Majesteit, Koning, Vorst, Burgemeester, Baron, Jonkheer, Ridder, Christendom, Kerk, Maetschappij, Staet, Wet, Grondwet*, enz.

Wanneer deze woorden eene meer beperkte beteekenis verkrygen, schryft men ze met kleine letter, b. v. *de staet uwer gezondheid; iemand wetten stellen*, enz.

4.° De naemwoorden, die als aengesproken voorkomen in brieven of andere geschriften, b. v. *Weerde Vriend, Edele Heer*. Ook de persoonlyke en bezittelyke voornaemwoorden, die op

den aengesproken persoon terugwyzen, b. v. *Ik heb de eer U te berigten dat Uwe zaken, enz.*

5.° De namen van deugden, ondeugden, eigenschappen of hoedanigheden, die verpersoonlykt gebruikt worden, als : *De Waerheid treedt bedeesd in 't licht.*

6.° Het hoofdonderwerp eener rede, eens verhaels, eener fabel, enz. b. v. *Over het Openbaer Onderwys. — De Eik en het Riet. Fabel.*

7.° Alle namen van volken, gezindheden, orden, b. v. *De Belgen, de Lutheranen, de Predikheeren, enz.*

8.° De namen van de dagen der week, van maenden, jaergetyden en byzondere feesten, b. v. *Op Donderdag den 25 September of van Herfstmaend. In den Winter van 1709. Kersmis, Paschen.*

Wanneer deze namen in samenstellingen voorkomen, dan gebruikt men eene kleine letter, als : *Een winteravond, een novemberdag, een donderdag morgend, paescheijeren, enz.*

9.° De byvoegelyke naemwoorden, die van de namen van landen, steden, dorpen, enz. gevormd zyn, b. v. *De Nederduitsche tael, het Brabandsch wapen, de Antwerpsche schilderschool.*

10.° Het begin van elken volzin.

11.° Het eerste woord eens versregels; uitgezonderd wanneer het tot eene enkele letter verkort wordt, en dan schryft men het volgende woord met eene hoofdletter, b. v.

Luistert naer den raed van wyzen.

*'t Vlindertje is niet weér te vangen;
's Hemels Englen vingen 't op.*

EINDE.

INHOUD.

INLEIDING	Bl. 1
EERSTE HOOFDSTUK. OVER DE LETTERS	— 4
De klinkers	— 5
<i>Verlenging der klinkers</i>	— 6
<i>Verschillige klanken van EE en OO</i>	— 7
<i>De Y</i>	— 9
De medeklinkers	— 10
<i>Medeklinkers aen het einde der woorden</i>	— 11
<i>Verdubbeling der medeklinkers in het midden der woorden</i>	— 12
<i>Invloed der medeklinkers op elkander</i>	— 15
TWEEDE HOOFDSTUK. OVER WOORDSOORTEN, BETREKKINGEN EN WOORD-	
FORMING IN HET ALGEMEEN	— 14
Woordsoorten.	— 14
Spraakkundige betrekkingen.	— 17
Woordvorming	— 22
<i>Klankverwisseling</i>	— 22
<i>Afleiding door achtervoegsels.</i>	— 25
<i>Afleiding door voorvoegsels.</i>	— 26
<i>Samenstelling</i>	— 26
<i>Klemtoon</i>	— 27
DERDE HOOFDSTUK. OVER HET ZELFSTANDIG NAEMWOORD.	— 28
Soorten des zelfstandigen naemwoords	— 28
<i>Het lidwoord, en zyne verbinding met de verschillende soorten des</i> <i>zelfstandigen naemwoords</i>	— 29
Vorming der zelfstandige naemwoorden	— 32
<i>Afleiding door achtervoegsels</i>	— 32
<i>Afleiding door voorvoegsels</i>	— 35

<i>Vorming door samenstelling</i>	bl.	56
Geslacht der zelfstandige naemwoorden	—	57
<i>Regels over het geslacht der zelfstandige naemwoorden</i>	—	57
Getalvormen der zelfstandige naemwoorden	—	48
<i>Vorming des meervouds</i>	—	49
Naemvalsbuiging der zelfstandige naemwoorden.	—	54
<i>Byzonderheden aengaende de naemvalsvormen.</i>	—	57
<i>Gebruik der naemvallen.</i>	—	60
VIERDE HOOFDSTUK. OVER HET BYVOEGELYK NAEMWOORD	—	65
Aerd en verdeeling der byvoegelyke naemwoorden	—	65
Vorming der byvoegelyke naemwoorden.	—	65
<i>Afleiding door achtervoegsels</i>	—	64
<i>Afleiding door voorvoegsels.</i>	—	66
<i>Vorming door samenstelling</i>	—	67
Trappen van vergelyking.	—	67
Samenvoeging der byvoegelyke met de zelfstandige naemwoorden.	+ 71	
Verbuiging der byvoegelyke naemwoorden.	—	75
Beheersching der byvoegelyke naemwoorden.	—	78
VYFDE HOOFDSTUK. OVER HET TELWOORD.	—	80
Grondgetallen	—	80
Rangschikkende telwoorden	—	85
Onbepaalde telwoorden	—	84
Aenmerkingen over het gebruik der telwoorden	—	87
ZESDE HOOFDSTUK. OVER HET VOORNAEMWOORD	—	89
Soorten van voornaemwoorden	—	89
Persoonlyke voornaemwoorden	—	90
Onbepaalde voornaemwoorden	—	95
Bezittelyke voornaemwoorden	—	96
Aenwyzende voornaemwoorden	—	98
Bepalende voornaemwoorden	—	100
Vragende voornaemwoorden	—	104
Betrekkellyke voornaemwoorden	—	106
Aenmerkingen over het gebruik der voornaemwoorden	—	108
ZEVENSTE HOOFDSTUK. OVER HET WERKWOORD	—	112
Soorten van werkwoorden	—	112
Vorming der werkwoorden	—	113
1. Stamwerkwoorden.	—	113
2. Afgeleide werkwoorden	—	116
<i>Afleiding door achtervoegsels</i>	—	117

<i>Afleiding door voorvoegsels</i>	bl. 118
3. Vorming door samenstelling	— 120
<i>Scheidbare en onscheidbare samenstelling</i>	— 120
Buiging of vervoeging der werkwoorden	— 123
<i>Eenvoudige verbuiging</i>	— 124
<i>Sterke verbuiging</i>	— 125
<i>Zwakke verbuiging</i>	— 134
<i>Verbuiging der onregelmatige werkwoorden</i>	— 137
<i>Omschryvende verbuiging</i>	— 141
<i>Voorbeelden van verbogen werkwoorden</i>	— 143
Gebruik der verbuigingsvormen des werkwoords	— 151
<i>Gebruik der personen en getalvormen</i>	— 151
<i>Gebruik der tyden</i>	— 154
<i>Gebruik der wyzen</i>	— 153
<i>Gebruik des onbepaalden vorms</i>	— 157
<i>Gebruik der deelwoorden</i>	— 159
Gebruik en beheersching der werkwoorden in verbinding met zelf- standige naemwoorden	— 160
ACHTSTE HOOFDSTUK. OVER HET BYWOORD.	— 163
<i>Soorten van bywoorden</i>	— 164
<i>Vorming der bywoorden</i>	— 165
NEGENSTE HOOFDSTUK. OVER HET VOORZETSEL.	— 168
<i>Soorten van voorzetsels</i>	— 168
<i>Vorming der voorzetsels</i>	— 170
TIENDE HOOFDSTUK. OVER HET VOEGWOORD	— 171
<i>Soorten van voegwoorden</i>	— 172
ELFSTE HOOFDSTUK. OVER HET TUSSCHENWERPSEL	— 175
TWELFSTE HOOFDSTUK. OVER DEN VOLZIN.	— 174
<i>Soorten van volzinnen</i>	— 174
<i>Zelfstandige byzinnen</i>	— 176
<i>Byvoegelyke byzinnen</i>	— 178
<i>Bywoordelyke byzinnen</i>	— 178
<i>Woordorde</i>	— 181
<i>Regte woordorde</i>	— 182
<i>Omgezette woordorde</i>	— 185
<i>Verbinding en orde der zinnen</i>	— 187
<i>Nevenschikkende zinsverbinding</i>	— 188
<i>Samentrekking der zinnen</i>	— 190
<i>Onderschikkende zinsverbinding</i>	— 192

<i>Verkorting der byzinnen.</i>	bl. 195
Perioden.	— 199
AENHANGSEL I. OVER DE ZIN- EN TOONTEEKENS	— 204
Zinteevens	— 204
Toonteevens	— 210
AENHANGSEL II. BYZONDERHEDEN AENGAENDE DE SPELLING.	— 212
Spelling met Y en EI	— 212
Spelling met G en CH	— 213
DE WELUIDENDHEID TEN OPZICTE DER SPELLING	— 215
Inlassching der J.	— 215
Inlassching der W	— 216
Inlassching der D.	— 217
Inlassching der T.	— 218
Inlassching der S.	— 219
Inlassching der N.	— 219
Inlassching der toonlooze E.	— 219
Uitlating van Medeklinkers	— 220
Uitlating van Klinkers	— 221
Klankverplaetsing	— 222
SPELLING VAN WOORDEN UIT VREEMDE TALEN ONTLEEND.	— 223
AFBREKING DER WOORDEN	— 224
GEBRUIK VAN HOOFDLETTERS	— 225

DRUKFEILEN.

Bl. 40, 3.º, derde regel, staet : *raef*; lees : *roef*; bl. 222, § 344, derde regel, staet : *vruucht*; lees : *vurcht*; bl. 224, 4.º, vierde regel, staet : *Atheen*; lees : *Athene*.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

